

การควบคุมทางสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรม
จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

โดย
สุจิต มีจันทน์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๐

บทคัดย่อ

การศึกษาคั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประมวลหลักเกณฑ์วิธีควบคุมสังคม กฎระเบียบของสังคมที่มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และเพื่อสำรวจบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่มีต่อพฤติกรรมของคนในสังคมอีสานปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาคั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ศึกษาจากเอกสารและส่วนที่ศึกษาจากภาคสนาม

ส่วนที่ศึกษาจากเอกสารเป็นส่วนที่ศึกษาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานโดยแบ่งหัวข้อเพื่อการศึกษาออกเป็น 6 หัวข้อ คือ กฎเกณฑ์ในด้านการควบคุมสังคม ด้านการปกครอง ด้านความเชื่อ ด้านจารีตประเพณี ด้านศาสนาชาวบ้านและด้านการเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคั้งนี้เป็นจำนวนมาก

ส่วนที่ศึกษาจากภาคสนาม เป็นการสำรวจทัศนคติของผู้มีความรู้ความสามารถในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน มีทั้งพระภิกษุ ครู อาจารย์ และผู้นำชาวบ้าน จำนวน 44 ราย ในจังหวัดอุดรธานี โดยผู้สัมภาษณ์ได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับหน้าที่ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ยังมีอิทธิพลต่อสังคมชาวอีสานให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์การควบคุมทางสังคมแนวความคิดความเชื่อ ประเพณี ศาสนา เศรษฐกิจและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาภาคสนามคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่กำหนดทิศทาง (Structured Interview) และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเริ่มจากบุคคลหนึ่งขยายไปยังบุคคลอื่น ๆ หรือเรียกว่าแบบ Snow ball

ผลการศึกษาพบว่า

1. จากการศึกษาเอกสาร ผู้ศึกษาได้พบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเป็นแหล่งรวบรวมหลักการและกฎเกณฑ์การควบคุมสังคมไว้อย่างพร้อมมูล เช่น กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม กฎเกณฑ์ด้านการปกครองหรือรัฐศาสตร์ กฎเกณฑ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ กฎเกณฑ์ด้านศาสนาและกฎเกณฑ์ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. สำหรับทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้สอบถาม และส่วนใหญ่ของความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์จะสอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน แต่บางเรื่องในปัจจุบันก็อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น

2.1 ด้านการควบคุมสังคม หลักการปฏิบัติต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป เช่นหน้าที่การเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดา ปัจจุบันได้ลดความสำคัญ

ลงไป และบุตรธิดาในปัจจุบันก็ไม่ค่อยเชื่อฟังบิดามารดา ตลอดจนไม่เล็งงดูบิดามารดาเป็นการ
ตอบแทน หน้าที่ระหว่างครูกับศิษย์ปรากฏว่า ศิษย์ไม่ค่อยเชื่อฟังครู อาจารย์ และไม่ปฏิบัติตาม
คำสั่งสอนของครู ส่วนหน้าที่ของสามีภรรยาต่างฝ่ายก็ต่างประพฤติดิจจารีตประเพณีดั้งเดิม ไม่ว่าจะ
จะเป็นทางเพศ หรือด้านอื่น ๆ ที่กวีได้บันทึกไว้ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

2.2 ในด้านการปกครอง ปัจจุบันแม้ว่าการปกครองจะใช้ระบบการปกครองแบบ
ประชาธิปไตยก็ตามแต่ผู้ปกครองยังขาดความเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอยู่มาก ไม่
ปฏิบัติตามจารีตประเพณี และไม่นำเอาหลักศัทธิราชธรรมมาใช้ในการปกครอง ดังนั้น
นักปกครองบางหมู่เหล่าจึงไม่ได้ชื่อว่าเป็นนักปกครองโดยธรรม

2.3 ในด้านความเชื่อ ชาวอีสานยังเชื่อในเรื่องบาป บุญ หลักคำสอนของพระพุทธ
ศาสนาอย่างจริงจัง และยังเชื่อศาสนาชาวบ้าน คือมีความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ
พราหมณ์ และผี รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ด้วย แต่ในเรื่องโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ความเชื่อ
ในสิ่งคมชาวอีสานได้ลดน้อยลง

2.4 ด้านจารีตประเพณี ปัจจุบันชาวอีสานยังมีความเชื่อในเรื่องการบวช เพื่อทด
แทนคุณบิดามารดา ซึ่งประเพณีนี้มีมาแต่โบราณและบุคคลได้ยึดถือมาจนในปัจจุบัน แต่ก็มีบางส่วนที่
มีความเชื่อลดน้อยลงไป

2.5 ด้านศาสนาชาวบ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องพระนิพพาน เรื่องนรก-
สวรรค์ เรื่องบาป-บุญ น้อยมากจะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ความเชื่อลดน้อยลงไป

2.6 ในด้านเศรษฐกิจ ชาวอีสานในปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรรมเช่นเดิม
แต่มีแนวโน้มเปลี่ยนไปจากอดีต คือผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อพาณิชย์

ในสมัยโบราณมีกฎหมายที่เป็นจารีตประเพณีใช้ แต่บุคคลก็ไม่ได้สนใจ ปัจจุบันจึงมี
กฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรมาใช้ แต่บุคคลก็ละเลยไม่สนใจปฏิบัติตาม จึงทำให้สังคมเกิดความ
สับสนวุ่นวาย

แนวทางแก้ไขคือ ให้การอบรมสั่งสอนให้คนมีระเบียบวินัยปลูกฝังวัฒนธรรม เอาใจใส่
ต่อกฎหมายบ้านเมือง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นตัวควบคุมให้คนในสังคมอยู่ในระบอบเดียวกัน ฉะนั้น
ในปัจจุบันจึงควรอาศัยหลักพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องให้เข้ากับหลักกฎหมายด้วย

Abstract

The purpose of this is to examine the traditional social control and social regulations which were indicated in the Northeastern (Esan) literatures; and to investigate roles and functions of the Northeastern (Esan) indigenous literatures which have had some impacts on the Esan people's behaviours in the current situation. This study makes use of both documentary and field research.

In terms of documentary research, the Esan indigenous literatures studies covers 6 issues, e.g social control, governing aspect, beliefs, mores, religion and economics.

In terms of field research, the structured interview form was formulated to interview 44 experts in Esan literatures by means of snow ball to explore their views about the topics. Those experts' consist of monks, teachers, lectures, and village leaders in Udon Thani Province.

The findings show that the Esan indigenous literatures could be classified as the "information center" that all the traditional social control, regulations, mores, ect. could be found. The majority of the experts' opinions were in accord with the document studied. Nevertheless, nowadays there are some cultural changes, as following.

1. Social Control : The parents' roles have been slightly changed e.g. the mate selection for the children is not so strongly exercised by the parents as it was in the past and there is a trend that the youngster of today hardly look after their parents when they become older. They not only disobeyed their parents and teachers, but also refused to do as they had been told. And it can be said that husband and wife of today behave wrongly from the tradition recorded in the literatures.

2. In terms of governing aspect, at present even under the Democratic system, the governing party do not pay good attention to the people's well-being; they do not perform according to the ruling traditions, and do not apply "the Totsapit Raja-Dharma." Therefore, for some leaders they are not entitled for the name of rules Raja of Dharma.

3. In terms of beliefs, the people of Esan still sincerely believe in Lord Buddha's teaching about the merits of good deeds, sin and also believe in the integrated teaching of Buddhism, Brahman spirits and other magics, and sacred symbols, and so on. Although the belief in astrology and magical art is declining.

4. Concerning their mores, even now the tradition of "ordaination" for young men is still in practice to show their gratefulness toward their parents as in the past.

5. On the basic of religion, only a few people do not strongly believe in Nirvana Hell, Heaven and the result of good and bad deeds.

6. On the basic of economics, farmers prefer to sell their products for commercial sake than to store them as their food for consumption. So in order to improve the social situation, the things that need to be done are to utilize the Dharma.

In former times, eventhough there were traditional rules, the peoples did not pay good attention to them. Presently, there are written rules and regulations, but still people ignore them, leading to the confusing society.

In order to improve the social situation, Dharma should be integrated into the regulations or laws. The peoples should be interested in regulations, and should be trained to follow the disciplines and to respect cultural ways of life, which are parts of traditional social control.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิทยานิพนธ์นี้จะสำเร็จลงได้ก็เพราะได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ดังนี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ศรีทับทิม นานิชพันธ์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ พ.อ. สมคิด ศรีสังคม กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดิเรก เต็งจำรูญ กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ศักดิ์ชัย เลิศนานิชพันธ์ กรรมการวิทยานิพนธ์และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ คณบดี

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ศรีทับทิม นานิชพันธ์ และ ผศ.เจียมจิตร อัครเสนีย์ ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขการเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (abstract) ให้

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้กรุณาสับสนุนงบประมาณสำหรับเป็นค่าพิมพ์และค่าใช้จ่ายในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ จนสำเร็จเป็นรูปเล่มด้วยดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์บุญส่ง สิ้นธุ์นอก อาจารย์ 3 ระดับ 8 จากวิทยาลัยพลศึกษาอุดรธานี ที่ได้ให้ยืมหนังสือวรรณกรรมอีสานหลายเล่ม รวมทั้งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์และให้คำปรึกษาเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณ ผศ.ฤดีมณ ปรีดีสนิท ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่กรุณาให้ยืมหนังสือและผลงานวิจัยบางเล่มที่เกี่ยวข้อง

ขอขอบพระคุณพระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส ดังมีรายชื่อตามบัญชีในภาคผนวก ที่ท่านเหล่านั้น ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และได้ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับในส่วนที่ศึกษาจากเอกสาร (วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่อง)

ขอขอบพระคุณเจ้าของเอกสาร วรรณกรรม ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาและอ้างอิง จนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณนางอรนิจ แก้วขมภู และนางสาวจิตติมา ดวงจันทร์ ซึ่งเป็นทั้งผู้ช่วยผู้วิจัยผู้พิมพ์และผู้ตรวจทานอักษรอีกด้วย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดและสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สถาบันราชภัฏมหาสารคาม สถาบันราชภัฏอุดรธานี และห้องสมุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สาขาสังคมศาสตร์อุดรธานีที่เป็นแหล่งความรู้เพื่อการศึกษา

ความสำเร็จ ความดีงาม และประโยชน์ที่จะพึงมี นิ่งเกิดกับงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัย
ขอยกานิสงส์ทั้งหลายให้กับผู้มีพระคุณที่ได้ช่วยเหลือทุก ๆ ฝ่ายดังที่กล่าวมาแล้ว ครู อาจารย์
ที่เคยอบรมสั่งสอนมา และปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับนาบรรณกรรมต่าง ๆ ตลอดผู้ปริวรรต
บรรณกรรมแต่ละเรื่องตามที่ปรากฏในงานวิจัยนี้

ผู้ที่ลืมนึกไม่ได้ก็คือ นางเอมอร มีจันท์ ภรรยา นางสาวอรจิตรา มีจันท์ บุตรสาว
ซึ่งคอยเป็นกำลังใจ ตลอดอ่านตรวจทานคำผิดให้ และผู้มีพระคุณสูงสุดคือบิดามารดาซึ่งเป็น
บุพการีเลี้ยงดูมาจนมีชีวิตอยู่ถึงขณะนี้เพราะพระคุณของท่านทั้งสอง

จึงขอขอบพระคุณทุก ๆ ฝ่ายดังที่กล่าวมาแล้วเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

สุจิต มีจันท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
มูลเหตุจูงใจในการศึกษา	7
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	8
ขอบเขตของการศึกษา	8
ค่านิยมศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	11
ความเป็นมาของชาวอีสานกับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง	11
แนวความคิด	18
แนวความคิดในด้านสังคม	18
แนวความคิดในด้านวรรณกรรม	25
ทฤษฎี	35
ทฤษฎีในด้านสังคม	35
ทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรม	44
ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน	44
เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47
เอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้องกับสังคม	47
เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม	49

	หน้า
บทที่ 3	
วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูล	56
วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย	56
การรวบรวมข้อมูล	56
ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล	57
การเสนอผลการวิจัยและเขียนรายงาน	57
ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย	58
บทที่ 4	
การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน	59
การย่อเรื่องและสรุปเรื่อง	59
ผลการวิเคราะห์จากเอกสาร	77
กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม	77
กฎเกณฑ์ด้านการปกครอง	112
กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ	124
กฎเกณฑ์ด้านจารีตประเพณี	140
กฎเกณฑ์ด้านศาสนาชาวบ้าน	159
กฎเกณฑ์ด้านเศรษฐกิจ	189
ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นจากผู้ให้สัมภาษณ์	196
กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม	199
กฎเกณฑ์ด้านการปกครอง	210
กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ	215
กฎเกณฑ์ด้านจารีตประเพณี	221
กฎเกณฑ์ด้านศาสนาชาวบ้าน	225
กฎเกณฑ์ด้านเศรษฐกิจ	231
อภิปรายผล	239
บทที่ 5	
สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	244
สรุปผลการศึกษา	245
สรุปผลการศึกษาจากเรื่องย่อ	245

	หน้า
สรุปผลจากการวิเคราะห์วรรณกรรมและการศึกษาสัมภาษณ์	246
ความคิดเห็นทั่วไปที่เป็นประโยชน์ (จากการศึกษาสัมภาษณ์)	256
ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป	257
ภาคผนวก	258
แบบสัมภาษณ์	259
ศัพทานุกรม	269
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์	274
พระภิกษุสงฆ์	274
ฆราวาส	277
บรรณานุกรม	282
ประวัติผู้ศึกษาวิจัย	288

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามเพศ	196
4.2	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามวุฒิการศึกษา	197
4.3	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามอายุ	198
4.4	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามอาชีพ	199
4.5	จำนวนและร้อยละด้านความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของผู้นำและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง	200
4.6	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา	202
4.7	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ครูกับศิษย์	205
4.8	จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของสามีกับภรรยา	207
4.9	จำนวนและร้อยละด้านความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับด้านการปกครอง	210
4.10	จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ	215
4.11	จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ในด้านจารีตประเพณี	221
4.12	จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับในด้านศาสนาชาวบ้าน	225
4.13	จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ	231

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้เปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ มากมายและรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าในทางข้อมูลข่าวสาร ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม จึงมีผลกระทบต่อคนในสังคมและก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ด้านอาชญากรรม คนหันเหออกจากความดีงามของสังคม จากศีลธรรม จากจารีตประเพณีที่ดีงามและวัฒนธรรมที่ดีงาม จึงทำให้สังคมเกิดความสับสนวุ่นวาย

สังคมและวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ในสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา ได้นิยามคำจำกัดความของคำว่า "สังคม" ไว้เป็นจำนวนมาก และแตกต่างกันออกไปบ้าง สังคมกับมนุษย์ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ มีความสัมพันธ์กันออกไป มนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ตามลำพังได้ ถ้าไม่มีสังคม และสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีมนุษย์อยู่ร่วมกันซึ่งมีความสัมพันธ์ติดต่อเกี่ยวเนื่องกัน โดยตลอด จึงกล่าวได้ว่า สังคมก็คือ กลุ่มคนที่อยู่ในอาณาบริเวณหนึ่งที่มีความสัมพันธ์และการกระทำระหว่างกันมีระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน ตลอดจนมีสถาบันต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

สังคม มีความหมายมากและครอบคลุมหลายอย่าง ตัวอย่างสังคมคือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกันของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ เช่น มีอาณาเขตอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยที่มีหลักแหล่งแน่นอน มีการติดต่อไปมาหาสู่กัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีกำหนดระยะเวลาที่จะติดต่อสัมพันธ์กัน และมีองค์กรหรือสถาบันให้การตอบสนองความต้องการ โดยสมาชิกในสังคมยอมรับนับถือกฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่สังคมนั้นกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นแนวเดียวกัน

วัฒนธรรมนั้น พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ (อ้างในประกาศรี สิทอำไพ, 2532, น.2) ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า "ภูมิธรรมแห่งความเจริญงอกงามได้แก่ มรดกทางสังคมซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวม มีทั้งของที่เป็นวัตถุ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม นิต ธรรม ประเพณีและอุปนิสัย ประชาชนทุกชาติมีมรดกทางสังคม (Social Heritage) คือ สมบัติ ที่ตกทอดมาจากชีวิตของประชาชนนั้นตามลำดับชั่วอายุคน วัฒนธรรมของแต่ละประชาชาติย่อมมีลักษณะ เฉพาะของตน

พระยาอนุমানราชธนะ. (อ้างใน ประกาศรี สิทอำไพ, 2532, น.3) ได้ให้ความหมาย ของวัฒนธรรมเอาไว้ว่า "วัฒนธรรมตามแนววิชามานุษยวิทยา หมายถึงพฤติกรรมสังคม วาจาทาง กิจกรรมประกอบกิจการงาน การเล่นและผลที่เกิดจากกิจกรรมนั้น เป็นสภาพอันเป็นความเจริญงอก งาม ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวิถีชีวิตของคน เป็นมรดกสังคมที่ถ่ายทอดกันสืบต่อเป็นปริมปรา ประเพณีก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับประเพณีที่สืบต่อกันมาในแง่นามธรรมและเป็นการแสดงออก ของประเพณีในแง่รูปธรรม

ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญตามที่กล่าวมาข้างต้น มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ ร่วมกันในสังคมมีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมแต่ละสังคมย่อมมี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคมนั้นเป็นวัฒนธรรมเป็นเสมือนเครื่องชี้หรือแนวทางแห่งการกระทำหรือ พฤติกรรมของคนในสังคม นักสังคมวิทยามักจะศึกษาสังคมโดยเน้นการศึกษาในด้านความสัมพันธ์ และการกระทำระหว่างกันและกันของสมาชิกในสังคม ในอาณาเขตบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ส่วน นักมานุษยวิทยาจะศึกษาวัฒนธรรมที่มนุษย์ปฏิบัติกันอยู่ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมเป็นกฎเกณฑ์กำหนด พฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมจะหมายถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นและยอมรับปฏิบัติ กันมาเป็นการอบรม และถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่าง ๆ มาโดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับ สมัยและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ในยุคนั้น ๆ

การศึกษาสังคมนั้น จะต้องศึกษาในแง่โครงสร้างหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถานภาพ บทบาท ค่านิยมทางสังคม ปทัสถานทางสังคม (Social norms) การจัด ลำดับช่วงชั้นทางสังคม และสถาบันทางสังคม เป็นต้น หรืออีกประการหนึ่งเราอาจศึกษาในแง่ การเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเรียกว่ากระบวนการทางสังคม เช่นการเคลื่อนไหวทาง สังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาสังคม พฤติกรรมเบี่ยงเบน ฯลฯ

การที่สังคมจะอยู่เป็นสังคมได้อย่างเป็นปึกแผ่น มั่นคงและอยู่รอดตลอดไปนั้น สังคมจะ ตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งต่อไปนี้

1. สังคมต้องสนองความจำเป็นขั้นมูลฐาน เช่น ในเรื่องปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็น พื้นฐานเกี่ยวกับชีวิต การอยู่ร่วมกันต้องมีมาตรการที่จะคอยป้องกันภัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะด้านมนุษย์กับ

มนุษย์ด้วยกัน ด้านมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือแม้แต่ด้านจิตใจ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ มีส่วนสัมพันธ์ต่อกัน สมาชิกในสังคมมีสถานภาพ บทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการหรือคาดหวังไว้

2. สังคมจะต้องมีการสืบเนื่องหรือสืบแทนและถ่ายทอดกระบวนการ การอบรมขัดเกลามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เรียกว่ามีการสืบทอดต่อเนื่องกันไป เช่น ในเรื่องค่านิยม ประเพณี ความเชื่อหรือวิถีแห่งการดำรงชีวิต

3. สังคมจะต้องมีการควบคุมทางสังคม (Social control) สังคมจะต้องมีกฎเกณฑ์ มีระเบียบ มีกฎหมาย จารีตประเพณี มีแนวปฏิบัติ มีข้อห้ามต่าง ๆ ใ้คนในสังคมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ โดยมีสถาบันต่าง ๆ หรือองค์กรต่าง ๆ ในสังคมเป็นผู้คอยควบคุมดูแลสมาชิกในสังคม การควบคุมทางสังคมจึงเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อความอยู่รอดของสังคม

4. สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมจะไม่อยู่นิ่ง ยิ่งสังคมในปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ มีการติดต่อถึงกันอย่างรวดเร็วและยุคสื่อสารข้อมูลนี้ได้เจริญมาก

การจัดระเบียบทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นในการที่จะให้สมาชิกในสังคมอยู่กันอย่างมีระเบียบตามที่สังคมคาดหวัง นักสังคมวิทยาจะสนใจการจัดระเบียบทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคมนั้นส่วนมากแล้วมีแนวทางที่เป็นแนวความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม ดังนี้

1. สถานภาพและบทบาท
2. ค่านิยมทางสังคม
3. ปทัสถานทางสังคม

ในการศึกษาคั้งนี้ เพื่อจะให้อสอดคล้องกับหัวข้อการวิจัยขอขยายในส่วนหัวข้อที่ 3 คือ เรื่องปทัสถานทางสังคม ดังนี้

ปทัสถานทางสังคม (Social norms) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกในสังคมเพื่อให้สังคมได้มีการจัดระเบียบ และมีมาตรการที่สังคมยอมรับเป็นหลักในการพิจารณาลงโทษบุคคลที่ฝ่าฝืนปทัสถานทางสังคมนั้นมีลักษณะของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนด บุคคลควรจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป สังคมจึงได้กำหนดปทัสถานหรือแนวทางในการควบคุมสังคม

เนื่องจากสังคมเกิดจากการที่ประชากรได้มาอยู่ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นย่อมจะเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การที่มีทรัพยากรจำกัด จำเป็นที่จะต้องมึวิธีการควบคุมทรัพยากรนั้น และนำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้ให้ทั่วถึงกัน มนุษย์จึงมีลักษณะที่ต้องต่อ

ผู้เพื่อความอยู่รอดในสังคม ดังนั้น สังคมจึงจำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมซึ่งควบคุมความประพฤติ และกำหนดแนวทางปฏิบัติของมนุษย์ เราเรียกว่าการควบคุมทางสังคม (Social Control) การที่ต้องมีการควบคุมทางสังคมเช่นนี้ ก็เพื่อให้สังคมมีระเบียบ มนุษย์จะได้อยู่กันอย่างสันติสุข

ความต้องการของบุคคลที่ต้องการอาศัยคนในการตอบสนองความต้องการหลาย ๆ

อย่าง Schulz และ Rodgers (1975,P.655) กล่าวว่าบุคคลจะต้องอาศัยสังคมในการสนองความต้องการ ได้แก่ ความต้องการทางร่างกาย ความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิต การเข้าร่วมกลุ่ม ความต้องการความรัก การยอมรับ การนับถือเคารพเกียรติยศชื่อเสียง และความต้องการที่แท้จริงของตน Lenski (1974,PP.28-29) ได้กล่าวว่าสังคมได้จัดระบบต่าง ๆ ที่จำเป็นของสังคม คือ

1. ระบบการสื่อสาร
2. ระบบการผลิต
3. ระบบการจำแนกแจกจ่าย
4. ระบบการป้องกัน
5. ระบบการสิ้นแทน
6. ระบบการควบคุมทางสังคม

ในสังคม ระบบการควบคุมทางสังคมจะเป็นเสมือนกลไกช่วยให้เราประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สังคมคาดหวัง Lapiere (1954,PP.12-13) ได้กล่าวถึงการควบคุมทางสังคมในแง่ของการวิเคราะห์ ปทัสถานทางสังคม อันได้แก่สภาพของกลุ่ม ปทัสถาน ค่านิยม การทอดทิ้งทางสังคม การควบคุมแบบเผด็จการ การควบคุมแบบประชาธิปไตย วิกฤตการณ์ทางสังคม ความเชื่อทางศีลธรรม โดยให้คนมุ่งประพฤติปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสังคมที่ได้กำหนดขึ้น

Martindale (1960,P.364) เห็นว่าการควบคุมทางสังคมเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับระบบทางสังคม (influence) และอำนาจ (Power) เป็นสิ่งที่จำเป็นในอันที่จะดำรงไว้ซึ่งความระเบียบเรียบร้อยทางสังคม

Bertrand (1967,P.282) วิเคราะห์การควบคุมทางสังคมว่าเป็นกรรมวิธีหรือกระบวนการซึ่งมีอยู่ 4 ประการคือ

1. เป็นกรรมวิธีที่ใช้ป้องกันพฤติกรรมที่จะนำไปสู่การเบี่ยงเบน
2. เป็นกลไกที่จะจัดการความตึงเครียดหลังจากที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเกิดขึ้นแล้ว
3. เป็นกลไกตรวจสอบและเปลี่ยนแปลงสาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบน
4. เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมกลุ่มให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ของกลุ่ม

เราจะเห็นได้ว่าความหมายของการควบคุมทางสังคม คือกระบวนการที่ทำให้บุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามที่สังคมได้คาดหวังไว้ หรือการควบคุมความประพฤติของสมาชิกปฏิบัติตามที่สถานทางสังคม หรือเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

แนวความคิดเกี่ยวกับสังคมอีกแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งถือว่ามีสำคัญและความหมายต่อสังคมมากคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมแม้จะมีการจัดระเบียบทางสังคมและควบคุมทางสังคม สังคมก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดาของโลก ระเบียบกฎเกณฑ์บางอย่างอาจจะเหมาะสมกับสมาชิกกรุ่นปัจจุบัน แต่บางอย่างอาจไม่เหมาะสมกับกรุ่นปัจจุบัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันสังคมต่าง ๆ ได้มีการติดต่อกัน เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์และการกระทำระหว่างกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นย่อมจะเกิดขึ้นได้ทุกยุคทุกสมัยและทุกสังคม ในสมัยโบราณนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างเชื่องช้า ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งประดิษฐ์คิดค้นในสังคมมีน้อย การสื่อสารยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน ตลอดจนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion) ก็เป็นไปได้ยาก ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอ สืบเนื่องมาจากการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ความเจริญของระบบสื่อสารโทรคมนาคมแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมก็เป็นไปได้สะดวกขึ้น

Schulz และ Rogers (1975, P.655) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ "กระบวนการซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม" การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเปรียบเทียบความแตกต่างจากระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอีกระยะเวลาหนึ่ง (over some period of time) ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ถ้าสัมพันธ์ทางสังคมไม่เปลี่ยนก็ไม่ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่อาจจะเปลี่ยนแปลงในบางส่วนในสังคม เช่น พฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกเปลี่ยนแปลงไปในบางครัวเรือนในหมู่บ้าน นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งไม่มีความจำเป็นว่าจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เนื้อหา แต่ความสัมพันธ์ทางสังคมยังคงเดิม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีลักษณะที่เป็น การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ในระบบสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้กระบวนการของความสัมพันธ์และการกระทำระหว่างกันเปลี่ยนไป

การจัดระเบียบทางสังคมถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อความอยู่รอด และควมมีระเบียบเรียบร้อยแห่งสังคมนั้น แนวความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมมีอยู่หลายแนวความคิดเท่าที่ได้กล่าวไปนั้นเป็นเพียง แนวความคิดที่สำคัญๆ เช่น สถานภาพ บทบาท ค่านิยม ปทัสถานทางสังคม การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม และสถาบันทางสังคม

เรื่องการควบคุมทางสังคมนั้น เป็นแนวความคิดที่สำคัญที่เกี่ยวกับสังคมอีกแนวความคิดหนึ่งที่กล่าวถึงแนวทางการป้องกันมิให้สมาชิกในสังคมฝ่าฝืนกฎแห่งสังคม ทั้งนี้เพื่อที่สมาชิกจะได้อยู่อย่างสงบสุขและเรียบร้อย ซึ่งเป็นแนวทางที่สังคมต้องการ การควบคุมทางสังคมเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว สังคมจำเป็นต้องจะมีการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ซึ่งแน่นอนว่าจำเป็น แต่อะไรเป็นเครื่องชี้ว่าการควบคุมนั้นเข้มงวดหรือไม่เข้มงวดและมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมอย่างไร

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะมีการจัดระเบียบทางสังคม และการควบคุมทางสังคมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมน้อยจะเกิดขึ้น

การสร้างสรรคสังคมให้เป็นปึกแผ่นได้ จะต้องอาศัยสื่อเป็นแกนนำในการสร้างความเข้าใจระหว่างคนในสังคม สื่อที่พูดถึงนี้ ได้แก่ วรรณกรรม ซึ่งถือว่าเป็นวิธีสร้างความเข้าใจของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะวรรณกรรมจะมีเนื้อหาเป็นแบบใดก็ตามย่อมมีขอบข่ายครอบคลุมเป็นทั้งงานเขียนทุกชนิด เช่น วรรณคดี นิยาย นิทานพื้นบ้าน คำสอน เรื่องสั้น บทความและรวมไปถึงวรรณกรรมพื้นบ้านที่เล่าสืบกันมา เช่น นิทานพื้นเมือง บทเพลงต่างๆ เป็นต้น งานทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นผลผลิตทางด้านสติปัญญา และเป็นจินตนาการของมนุษย์ ตามปกติวรรณกรรมจะมีอยู่ในสังคมทุกสังคม แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วรรณกรรมประเภทโบราณ ไม่สามารถจะรับใช้สังคมต่อไปได้ มนุษย์จึงได้สร้างวรรณกรรมใหม่ขึ้นมาทดแทนต่อเนื่อง ทำให้วรรณกรรมเก่าสูญหายไป

วรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ ย่อมมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เพราะวรรณกรรมแต่ละระดับนั้นทำหน้าที่สร้างสังคมให้อยู่ในเกณฑ์และกรอบแห่งศีลธรรมอันดีงามทั้งนั้น นักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีความเห็นตรงกันในข้อที่ว่าวรรณกรรมเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพทางสังคมแต่ละสังคมทุกแห่งทุกมุม นักวรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวรรณกรรมว่า ถ้าปราศจากวรรณกรรมมนุษย์ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ลักษณะของสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยได้ เพราะอาศัยวรรณกรรมมนุษย์จึงได้ทราบส่วนลึกและส่วนกว้างของสังคม ดังจะเห็นได้จาก เจตนา นาควัชระ (2514:14) ได้ยกเอาคำกล่าวของแมททีว อาโนลต์มากล่าวไว้ในผลงานของตนว่า "บทบาทวรรณกรรมมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในสังคมมาก อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเท่ากับการวิเคราะห์มนุษย์"

เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงคุณค่าของวรรณกรรม ควรมีการศึกษาวรรณกรรมให้กว้างขวางออกไปในแง่มุมต่างๆ เช่น การศึกษา ประเพณี วัฒนธรรม คตินิยม ความเชื่อ ปรัชญา ชีวิตและจริยศาสตร์ เป็นต้น วรรณกรรมนอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อเรื่องต่างๆ แล้ว ยังเป็นสื่อในการแพร่ขยายแนวคิดและอุดมการณ์ต่างๆ ไปสู่ชุมชนอีกด้วย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ในปัจจุบันวรรณกรรมระดับท้องถิ่นกำลังจะสูญหายไป เนื่องจากประชาชนขาดความสนใจในการศึกษาประกอบกับวัฒนธรรมต่างชาติกำลังไหลบ่ามาท่วมทับสายธารแห่งวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เลือนลางหายไปมากที่สุด ดังคำกล่าวของ มณี พยอมยงค์ (2521, น. 9) ว่า "คติชาวบ้านเป็นผลงานอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างและรักษาสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน บัดนี้กำลังจะถูกความเจริญทางด้านวัตถุ อันเกิดแต่ทางวิทยาศาสตร์ฝังกลบอย่างน่าเสียดาย คติชาวบ้านทั้งแสดงถึงความ เป็นชาติและพลังอำนาจทำให้ไทยเป็นไทยอย่างแข็งแกร่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เปรียบเหมือนรื้อในชาติย่อมมีความสำคัญในทางเผ่าชาติไว้ ไม่น้อยกว่ากำลังทหารอันเป็นรื้อภายนอกของชาติ คนไทยส่วนหนึ่ง ในยุควิทยาศาสตร์เริ่มเป็นโรคโลหิตจาง นับวันแต่จะมากขึ้นทุกวันเพราะไปรับเอาสิ่งต่างๆ ของต่างชาติเข้ามาปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเกินความจำเป็น เป็นเหตุให้อารยธรรมและวัฒนธรรมซึ่งเปรียบเสมือนเลือดเดิมจางลงไปทุกที"

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิทัศน์การควบคุมทางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ซึ่งปรากฏรายละเอียดในขอบเขตการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

มูลเหตุใจในการศึกษา

มูลเหตุที่ทำให้สนใจที่จะศึกษาการควบคุมทางสังคมศึกษาวิเคราะห์กรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน มีดังนี้

1. วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานกำลังจะสูญหาย จึงต้องศึกษาเพื่อฟื้นฟูพัฒนาวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น

2. ผู้ศึกษาอยู่ในฐานะ

2.1 เป็นชาวอีสาน โดยกำเนิด เข้าใจภาษาอีสานเป็นอย่างดี .

2.2 ขณะนี้เป็นนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม (ส่วนภูมิภาค) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาในหลักสูตรได้เน้นการควบคุมทางสังคมนี้ด้วย

2.3 เป็นอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี เคยสอนวิชาวรรณกรรมหรือวรรณคดี ตลอดวิชาคติชนวิทยามาก่อน

2.4 ได้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี เช่น เลขานุการ รองผู้อำนวยการศูนย์และคณะกรรมการโครงการต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมวัฒนธรรมอนุรักษ์ เผยแพร่ ตลอดจนงานวิจัยด้านวัฒนธรรมตั้งแต่ พ.ศ.2528 จนถึงปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประมวลหลักเกณฑ์และวิธีการควบคุมสังคม
2. เพื่อศึกษาภาวะเบี่ยงของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน
3. เพื่อสำรวจบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่มีต่อพฤติกรรมของคนในสังคมอีสานในปัจจุบัน

ขอบเขตในการศึกษา

ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. หลักเกณฑ์แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้กระบวนการทางสังคม
2. วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่เป็นวรรณกรรมที่เคยจารึกใน ไบลาณด้วยอักษรไทยน้อย ซึ่งได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางและพิมพ์เผยแพร่แล้ว วรรณกรรมที่นำมาศึกษามีลักษณะเด่นหลายด้าน เช่น ด้านการควบคุมทางสังคม ด้านจารีตประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งชาวอีสานรู้จักกันแพร่หลายนำมาศึกษา 10 เรื่อง คือ

1) ท้าวลิ้นทอง	ฉบับปริวรรต โดย ชมรมวรรณกรรมอีสาน
2) ผาแดงนางไอ่	ฉบับปริวรรต โดย นายปรีชา นิณทอง
3) สังข์ศิลป์ชัย	ฉบับปริวรรต โดย นายปรีชา นิณทอง
4) พันขุนบุรุมราชาธิราช	ฉบับปริวรรต โดย นายนิทรรย์ มลิวัลย์
5) จำปาสีต้น	ฉบับปริวรรต โดย นายกำพล สมรัตน์
6) ท้าวกำกาดำ	ฉบับปริวรรต โดย นายสพพล สมจิตรศรีปัญญา
7) นางผมหอม	ฉบับปริวรรต โดย ชมรมวรรณกรรมอีสาน
8) ชูลูนางอ้าว	ฉบับปริวรรต โดย นายปรีชา นิณทอง

- 9) การพิฆเนช ฉบับปริวรรต โดย พระอิริยานุวัตร เขมจารี
- 10) ฃญาคันคาก ฉบับปริวรรต โดย นายอัมพร นามเหลา
3. โดยศึกษาเนื้อหาจากวรรณกรรมทั้ง 10 เรื่อง ใน 6 ด้าน ดังนี้
- 1) กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมทางสังคม
 - 2) กฎเกณฑ์ด้านการปกครอง
 - 3) กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ
 - 4) กฎเกณฑ์ด้านจารีตประเพณี
 - 5) กฎเกณฑ์ด้านศาสนาชาวบ้าน
 - 6) กฎเกณฑ์ด้านเศรษฐกิจ
4. ศึกษาความคิดเห็นของผู้มีความรู้และประสบการณ์ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ศึกษาเฉพาะในเขตจังหวัดอุดรธานี
5. ในด้านภาษาและการใช้คำ ผู้วิจัยได้คงรูปคำภาษาเดิมไว้ เช่น ตัวสะกด การ์นต์ คำที่มีความหมายเหมือนกันในเรื่องเดียวกัน หรือในเรื่องต่างกันก็เขียนแตกต่างกันไป ผู้วิจัยจะไม่ขอแก้ไขแต่จะคงเขียนไว้เหมือนกับต้นฉบับของผู้ปริวรรตทุกประการ

คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

1. การควบคุมทางสังคมหมายถึง กฎ ระเบียบ จารีต ประเพณีและวิถีชีวิตที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ให้เป็นไปตามที่สังคมนั้นๆ ต้องการ
2. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานหมายถึง วรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งมีบ่อเกิดจากนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาในภาคอีสาน และชาวอีสานมีความเห็นร่วมกันว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตน
3. ความเชื่อหมายถึง การยอมรับนับถือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธาของแต่ละคนที่ยอมรับนับถือนั้น
4. ศาสนาชาวบ้านหมายถึง คติความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือ ซึ่งจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย อันมีทั้งความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องไสยศาสตร์ ผีสง่า เทวดา ศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ และพุทธศาสนาในระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติตามความปรารถนาของตน
5. จารีตนิยมหมายถึง วิธีการแสดงออกต่างๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กันในการประพันธ์วรรณกรรม
เอมอร ชิตตะโสภณ (2533, น. 2)

6. ค่านิยมของชาวชนบทอีสานหมายถึง ลัทธิความเชื่อและจารีตประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือฮีตสิบสองคองสิบสี่ จะเป็นหลักกำหนดแนวคิด แนวปฏิบัติของผู้คนในสังคมตั้งแต่เกิดจนชราภาพ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจในวิธีการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์โดยวิธีควบคุมทางสังคม
2. ได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน
3. ส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์
4. ได้ทราบความสัมพันธ์ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่มีบทบาทในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน
5. เป็นการเผยแพร่กฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้าน ไปสู่สังคมและรักษาไว้ซึ่งจารีตประเพณีที่ดีงามของชาติสืบไป
6. ข้อมูลที่ได้สามารถเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องอื่นๆ ต่อไป

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี เอกสารและผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการควบคุมทางสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรมจาก
วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ในบทนี้ผู้ศึกษาได้นำหัวข้อเรื่องมาเสนอโดยเรียงลำดับ ดังนี้

1. ความเป็นมาของชาวอีสานกับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง
2. แนวความคิด
 - 2.1 แนวความคิดในด้านสังคม
 - 2.2 แนวความคิดในด้านวรรณกรรม
3. ด้านทฤษฎี
 - 3.1 ทฤษฎีในด้านสังคม
 - 3.2 ทฤษฎีในด้านวรรณกรรม
4. เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม
 - 4.2 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม

1. ความเป็นมาของชาวอีสานกับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

ชาวอีสานคือ กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ในดินแดนภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

สันถิ์ อับวัรัตน์ (2528, น. 16) ได้กล่าวว่าจากการศึกษาทางโบราณคดีในภาค
อีสานได้พบร่องรอยของอารยธรรมโบราณตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเชียง นับเป็นแหล่ง
อารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลกในช่วงยุคหินใหม่ถึงยุคสำริด เมื่อราว 5,600 ปีมาแล้ว
โบราณวัตถุที่ค้นพบเป็นของที่มีมาแต่ยุคโลหะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงสมัยทวาราวดี และ
ลพบุรี บ้านเชียง ดูเหมือนจะเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการสืบเนื่องมาถึงสมัย
ประวัติศาสตร์ เพราะถัดขึ้นมาจากชั้นดินได้พบวัตถุโบราณยุคทวาราวดีและลพบุรีปะปนกันอยู่

ในศตวรรษที่ 12 ดินแดนภาคอีสานที่เป็นบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี
ซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ จากการศึกษาเสมาหินของนักโบราณคดีที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง

จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่กระจัดกระจายอยู่ในภาคอีสาน พระพุทธรูปศิลปะแห่งทวาราวดี เทวรูปพระ
 โนรีสัตว์ต่าง ๆ กับศิลาจารึกซึ่งจารึกเป็นภาษาสันสกฤตอักษรปัลลวะ หรือที่เรียกว่าอักษรอินเดีย
 ฝายใต้ ซึ่งพบมากในดินแดนทั่วไปในภาคอีสาน เช่นที่อำเภอนาตุณ จังหวัดมหาสารคาม ที่ปรากฏ
 ว่ามีภาษามอญปนอยู่ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในยุคนี้ศาสนาพุทธนิกายมหายาน ได้เข้ามาสู่ดินแดน
 อีสานอย่างมั่นคง

คงเดช ประพัฒน์ทอง. (2520, น.9) อ้างใน สันที อาบัวรัตน์ ได้กล่าวว่าในศตวรรษที่
 16-18 จากการศึกษาทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่าชุมชนอีสานได้รับวัฒนธรรมจากขอมสมัยนคร
 ราช นักโบราณคดีเรียกสมัยนี้ว่า ศิลปะลพบุรี ศิลปวัฒนธรรมขอมแพร่กระจายทั่วไปในบริเวณภาค
 อีสาน เช่น เทวรูป ปราสาทหินและศาสนสถาน แสดงให้เห็นว่าการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิ
 เทวราช แพร่หลายอยู่ทั่วไปในยุคนี้ ความคลั่งคลายทางศิลปวัฒนธรรมจากศิลปทวาราวดีเป็นศิลปะ
 ลพบุรีเป็นไปพร้อม ๆ กับกลุ่มลุ่มน้ำเจ้าพระยา แต่หลังรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1750)
 ไปแล้ว อิทธิพลวัฒนธรรมของขอมก็ค่อย ๆ เสื่อมลงเป็นลำดับจนถึงการสิ้นสุดของนครรัฐ วัฒนธรรม
 ในภาคอีสานก็สิ้นสุดลง ศตวรรษที่ 20 ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงของภาคอีสานเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาสืบ
 เนื่องจากความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรลานช้าง หลังพุทธศตวรรษที่ 21 ลงไปแล้ว ศิลปะ
 และสถาปัตยกรรมรวมทั้งวัฒนธรรมทางอักษรศาสตร์และจารีตประเพณี แพร่หลายไปในภาคอีสาน
 เพื่อให้เข้าใจในสภาพสังคมอีสานยิ่งขึ้น จึงนำรายละเอียดมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1.1 ลักษณะประชาคมอีสาน

ปรัชญาชีวิตและมโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสานแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีลักษณะแตกต่าง
 จากลักษณะของสังคมไทยแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าศึกษาวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานอย่าง
 ละเอียดย่อมจะพบว่า ปรัชญาชีวิตและมโนทัศน์ของชาวอีสานที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมจะมีบทบาท
 เห็นการดำรงชีวิตหรือเป็นประหนึ่งปัทมสถานหรือบทบัญญัติแห่งสังคม เช่น ยี่ตสิบสองคองสิบสี่
 นิทานเรื่องขุนบรมราชาธิราช (ขุนม) ธรรมดาสอนโลก และวรรณกรรมอื่น ๆ ปรัชญาชีวิตและ
 มโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสานมีปรากฏอยู่หลายประการคือ

1.1.1 แนวความคิดเรื่องการกำเนิดโลก

กรมศิลปากร (2512, น.81-132) ได้กล่าวว่าจากนิทานเรื่องขุนบรม
 ราชาธิราชหรือพงศาวดารลานช้าง แสดงถึงการประสมประสานความคิดระหว่างความเชื่อในลัทธิ
 ภูตผี วิญญาณ (Animism) กับปรัชญาพุทธศาสนา โดยกล่าวว่าผีฟ้าแถมเป็นผู้สร้างโลก และ

พยายามอธิบายให้เข้ากับเทพในศาสนาพุทธ เช่น พระยาแถนคั้น คือพระอินทร์ แถนแต่ง คือพระวิษณุกรรม ส่วนความคิดในการแบ่งชนชั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นปกครองมีกำเนิดต่างไปจากประชาชน เพราะมีฟ้าแถนบัญชาให้มาเกิดเพื่อเป็นใหญ่ ส่วนประชาชนมีฐานะต่ำต้อยมาแต่กำเนิด ต้องเกิดจากน้ำเต้าปั้ง (น้ำเต้าใหญ่) ร่วมกับสัตว์และสรรพสิ่งอื่น ๆ

1.1.2 แนวความคิดในการควบคุมสังคม ยึดหลักจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญได้จากนิทานเรื่องขุนบรม แถนฟ้าคั้น (พระยาแถนหรือมีฟ้าแถน) สั่งสอนขุนบรมให้ลงมาปกครองเมืองลุ่ม (ล่าง) โดยให้ยึดมั่นในราชธรรมสิบประการ อันได้แก่ รักษาศีล มีพรหมวิหาร และละกิเลสทั้งมวล นอกจากนี้ยังเสนอแนวคิดแบบนครรัฐ คือสถาบันครอบครัวที่ใหญ่ขึ้น มีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ ขุนบรมซึ่งแนะนำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่เบียดเบียนและแก่งแย่งกัน แต่อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยลัทธิภูตผีวิญญาณยังยึดถือกันอยู่อย่างมั่นคง

ธวัช ปุณฺโณทก. (2522, น. 32-35) สันหนิ อภิวัตน์. (2528, น. 19) ได้กล่าวว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช (พ.ศ. 2059-2091) ทรงมีพระราชประสงค์จะฟื้นฟูพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ จึงประกาศให้ประชาชนเลิกนับถือผีล่าง เทวดา และสร้างวัดสังคโลก เทวาลัยขึ้นแทนที่ พร้อมทั้งได้พยายามให้แนวคิดในการควบคุมสังคมจากปรัชญาพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองตามลักษณะที่เรียกว่า "ธรรมราช" ดังที่อาณาจักรสุโขทัยเคยใช้มาแล้ว ในสมัยพระเจ้าลิไท

1.1.3 อุดมการณ์ทางสังคม ในด้านความคิดและอุดมการณ์ของสังคมชาวอีสานเกี่ยวกับด้านการเมือง การปกครอง เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

ระเบียบของสังคม น่าจะเชื่อได้ว่าชนชั้นปกครองเป็นผู้เสนอแนวคิด โดยเชื่อมโยงจากหลักธรรมทางพุทธศาสนากับจารีตดั้งเดิม แล้วนำมาสร้างกฎเกณฑ์ของสังคม และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า ยีตสิบสองคองสิบสี่ อันเป็นเสมือนบทบัญญัติในการควบคุมสังคมอีสาน เป็นการกำหนดระเบียบที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติเหมือนกันทั้งผู้ปกครองและประชาชน ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติก็จะเกิดอัปมงคล (ภาษาถิ่นอีสานเรียก ชะล่า)

บทบัญญัติที่เรียกว่า ยีตสิบสองคองสิบสี่นี้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างมโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสาน และได้แพร่แนวความคิดมาอยู่ในรูปวรรณกรรมคำสอนนั่นคือ ถ้าพยายามปลุกฝังความคิดของชาวอีสานให้มีความหวังในโลกหน้าด้วยการรู้จักอดทน อดออมและอดกลั้นต่อความยากลำบากในชาติปัจจุบัน เพื่อเป็นการสร้างสมบุญบารมีเอาไว้เพื่อเสวยสุขในชาติหน้า หรือหวังจะไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ นักปราชญ์ได้จินตนาการสร้างความสุขสบายในสังคมอุดมคติมาเสนอในวรรณกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันกับความเชื่อในลัทธิภูตผีวิญญาณยังคงอยู่ในสังคม เพราะพระพุทธศาสนาปฏิเสธอำนาจที่เหนือธรรมชาติ ไม่ยอมอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ผ่นตก น้ำท่วมอย่างฉับพลัน ความหนาวเย็น ความแห้งแล้งและ

ความอดอยากที่ชาวอีสานเผชิญอยู่ทุกยุคทุกสมัย ชาวอีสานจึงต้องยึดถือลัทธิภูตผีวิญญาณ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และความต้องการที่หนึ่งทางใจ เมื่อได้รับภัยพิบัติจากธรรมชาติ ทำให้ชาวอีสานยอมรับระเบียบของสังคม ทั้งที่เป็นหลักปรัชญาพุทธศาสนาและลัทธิภูตผีวิญญาณ โดยศรัทธาภาพ เนื่องจากมีความคิดว่า แม้จะได้รับความทุกข์ยากลำบากในชาตินี้ แต่ก็ยังความหวังในชาติหน้า

ปรัชญาและความคิดต่าง ๆ ในวรรณกรรม ได้ถูกถ่ายทอดให้ถึงประชาชนชาวอีสาน โดยอาศัยสถาบันวัดเป็นตัวเชื่อมโยง ดังนั้น แม้สถาบันศาสนาจะไม่มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมสังคม แต่ก็มีบทบาทในการแพร่กระจายแนวความคิด การปกครอง การควบคุมสังคม โดยยึดแนวศีลธรรมของพุทธศาสนากับฮีตบ้านคองเมืองเสมอมา ฉะนั้นปรัชญาชีวิตของสังคมอีสานจึงผูกพันอยู่กับปรัชญาทางพุทธศาสนาและลัทธิภูตผีวิญญาณตลอดมา

1.2 ความเชื่อและศาสนาในดินแดนอีสาน

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (ม.ป.ป., น. 22) ได้กล่าวว่า

1.2.1 ความเชื่อในสังคมอีสาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนามตามธรรมชาติ เนื่องจากความกลัว ความวิตกกังวลกับการที่ต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้มนุษย์มองหาที่พึ่ง ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน มนุษย์จะยินยอมรับในพลังเหนือธรรมชาติว่าจะให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ มนุษย์จึงได้เกรงกลัวและเชื่อถือ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521, น. 7) ได้กล่าวว่า เพราะมนุษย์ไม่สามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล มนุษย์จึงอธิบายได้ด้วยไสยศาสตร์ เพราะความไม่รู้หรืออวิชา ทำให้มนุษย์เข้าใจว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ จึงพากันสร้างผีวิญญาณ และเทวดาขึ้น ดังนั้น มนุษย์จึงกลัวไม่ล่วงเกินภูตผีวิญญาณ และพยายามเช่น บวงสรวง บูชา เพื่อช่วยให้มนุษย์อยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อเรื่องผียังคงมีอิทธิพลในสังคมอีสานอยู่มาก ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับเรื่องผีที่สำคัญ ๆ หลายพิธีกรรม เช่น

1) ฝนถน หรือผีฟ้าผีถน ชาวอีสานเชื่อว่าถนยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลาย มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี กล่าวคือเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก สามารถดับทุกข์เข็ญ ดังนั้น จึงมีพิธีกรรมแห่บั้งไฟ เพื่อให้ถนช่วยบันดาลให้ฝนตก บางครั้งก็มีกัณฑ์ผีฟ้าเพื่อรักษาคนป่วย โดยมีความเชื่อว่าโรคที่เกิดจากการกระทำของภูตผีวิญญาณ หรือโรคที่หาสาเหตุ

ไม่พบ ญาติพี่น้องจะหาหมอกำ (ธรรม) มาทำพิธีเชิญพระยาแถมมาช่วยปกป้องคุ้มครองให้คนป่วยหายจากโรคภัยไข้เจ็บ

2) ผีปูด้า เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ที่ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้าน รักษาหมู่บ้านให้เป็นสุข ในชนบทภาคอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปูด้า ซึ่งอยู่นอกบ้านไม่ไกลนัก ตามปกติจะสร้างในที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้สูงใหญ่รอบ ๆ บริเวณนั้น จึงเรียกชื่อว่า ดอนปูด้า หรือดงปูด้า

3) ผีมเหศักดิ์หลักเมือง บางครั้งเรียกว่า อาฮัก (อารักษ์) มีลักษณะเหมือนหลักเมืองของทางภาคกลาง แต่ละหมู่บ้านเรียกว่า หลักบ้าน มักตั้งในบริเวณที่เด่น เช่น ทางเข้าหมู่บ้าน หรือทางสามแพร่งภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าหมู่บ้านจะอยู่เป็นปกติได้เพราะมีอาฮักคุ้มครอง ถ้ามีความเดือดร้อนวุ่นวาย ก็เชื่อว่าเป็นเพราะหลักบ้านไม่เที่ยงตรง ต้องทำพิธีถอดหลักบ้านแล้วตอกใหม่

4) ผีตาแฮกหรือพระภูมิฯ ชาวนาในภาคอีสานมักจะทำศาลกลางนาหรือบางแห่งก็ไม่ตั้งถือว่าบริเวณไร่นาทั้งแปลงนั้นมีผีตาแฮกเฝ้าอยู่ เพื่อช่วยคุ้มครองข้าวในนาไม่ให้มีอันตรายจากสัตว์นานาชนิด ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีไม่งาม เพื่อให้แม่โพสพคือข้าวในนาปลอดภัยและได้ผลเต็มที่

5) พ่อเขื่อนแม่เขื่อนประจำตระกูล เป็นผีประจำตระกูลบ้านที่เป็นต้นตระกูล จะมีทั้งบูชาพ่อ เขื่อนแม่ เขื่อน ลูกหลานที่จะแยกครอบครัวออกไปจะต้องมากราบไหว้บูชา เพื่อขอให้พ่อ เขื่อนแม่ เขื่อนทราบว่าจะออกไปตั้งครอบครัวใหม่ พร้อมกับให้คุ้มครองให้อยู่ดีมีสุข ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ บางแห่งเรียกพ่อเขื่อนแม่เขื่อนว่าผีเรือนหรือผีบ้าน เป็นผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผีเครือญาติประจำครอบครัวของแต่ละครอบครัว มีบทบาทในการควบคุมสังคมนะดับครอบครัว ช่วยควบคุมความประพฤติของคนในครอบครัวให้อยู่ในเขตคงที่ ใดประพฤติออกนอกกลุ่มนอกทางผีเรือนก็จะบันดาลให้ผู้นั้นเจ็บป่วยต้องสำนึกผิดและมาขอขมาจึงจะหายจากเจ็บป่วย

6) ผีปอบ เป็นผีในกลุ่มผีร้าย มีบทบาทต่อการอยู่ร่วมกันในระดับหมู่บ้าน เช่น บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบจะเป็นที่รังเกียจของสังคม ดังนั้น บุคคลใดไม่เป็นที่ต้องการของบุคคลก็จะกล่าวหาว่าเป็นผีปอบ ก็จะถูกสังคมไม่คบค้าสมาคม บางคนถึงกับอยู่ในหมู่บ้านไม่ได้หนีไปอาศัยอยู่ที่อื่นก็มี เพราะฉะนั้นผีปอบเป็นเครื่องมือในการระบายความขัดแย้งความเป็นอริกันของคนในสังคม เพราะสังคมอีสานมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก อยู่ในลักษณะเครือญาติ จึงไม่ได้กระทำการรุนแรงอื่น ๆ ผีปอบในอีสานถือกันว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งและสืบทอดกันโดยเชื้อสาย (ปอบเชื้อ) สามารถออกจากตัวบุคคลหนึ่งหนีไปทำร้ายบุคคลอื่น โดยเจ้าตัวอาจจะรู้หรือไม่รู้ ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ผู้เป็นปอบในอีสานนั้นเป็นได้ 2 กรณีคือ ผีปอบเชื้อ คือผีปอบที่สืบเชื้อสายกันมา เช่น พ่อหรือแม่เป็นปอบ เมื่อพ่อแม่ตายไปปอบก็จะ

อาศัยอยู่กับลูก ๆ หรือหลาน ๆ สืบทอดกันไป อีกกรณีหนึ่งเกิดจากการเรียนวิชาอาคม เวทมนต์ คาถา และรักษาข้อห้าม (ข้อชะล่า) ไม่ได้ก็เป็นปอบ

เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในชุมชนอีสาน ความเชื่อในเรื่องผี ก็มีได้ถูกทำลายให้หมดไป แต่ถูกกลืนเข้าผสมผสานกับพุทธศาสนาอันเป็นลักษณะของศาสนาชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวกำหนดจารีตประเพณีและกฎหมายท้องถิ่น เช่น ยี่ตลบสองคองสิบสี่ที่ชนทุกชั้นในสังคมอีสานต้องปฏิบัติตาม ผู้นำชุมชนจะได้รับการยอมรับจากผู้อยู่ใต้ปกครอง ก็ต้องปฏิบัติตามให้เป็นไปตามยี่ตลบกองและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วย

ความเชื่อในพระพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านจะช่วยควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ตลอดจนก่อให้เกิดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นการประท้วงครอบงำทางอำนาจที่ผู้อยู่ใต้ปกครอง ไม่พอใจในระบบการใช้อำนาจนั้น ความเชื่อในพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านที่มีบทบาทต่อการควบคุมสังคมพอจะกล่าวได้ ดังนี้

ความเชื่อในเรื่องพระศรีอารีย์ ความเชื่อในเรื่องนี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านที่สอนให้คนคิดหวังถึงการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ในชาติหน้าและการมุ่งไปสู่สวรรค์ด้วยการทำบุญทำทาน เพื่อจะได้พบกับยุศพระศรีอารีย์ ซึ่งเชื่อกันว่าสังคมในยุคนี้จะอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการเอาวัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่ทุกข์ยากเดือดร้อนทุกคนเสมอภาคกันหมด แต่ก็ต้องปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาจึงจะได้ไปสู่ยุศพระศรีอารีย์

ความเชื่อเรื่องผีบุญหรือผู้มีบุญ ผีบุญเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องพระศรีอารีย์ของสังคมอีสาน ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชนชั้นปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ถึงขั้นก่อการกบฏที่เรียกว่า "กบฏผีบุญ" หรือ "กบฏผู้มีบุญ" ดังนั้นเมื่อภาวะทางเศรษฐกิจบีบคั้นสังคมวันแค้น การปกครองก็เปลี่ยนรูปแบบโดยอำนาจจากส่วนกลางเข้ามามีบทบาทในท้องถิ่นมากขึ้น ผลักดันให้เกิดขบวนการผีบุญขึ้น โดยบุคคลที่ทบทวนภาวะบีบคั้นของสังคมไม่ไหว จึงตั้งตัวเป็นผู้วิเศษและอ้างว่าเป็นพระศรีอารีย์มาเกิด เพื่อจะนำสังคมไปสู่ยุคใหม่

เกี่ยวกับความเชื่อผีผู้รู้ ได้กล่าวว่า ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีของชาวอีสานก่อให้เกิดพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ขึ้น ประเพณีเหล่านี้สืบเนื่องอยู่ในวงจรชีวิตของชาวอีสาน อันแสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อเรื่องภูตผียังคงฝังแน่นอยู่ในกระแสสำนึกของชาวอีสาน แม้ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนอีสาน ทำให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับศาสนาขึ้นในอีสาน เช่น งานบุญพระเวสส์ งานวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ฯลฯ แต่ก็มีประเพณีที่เกี่ยวข้องระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีกับพุทธศาสนา เช่น งานบุญข้าวประดับดิน ซึ่งทำกันในเดือน 9 แรม 15 ค่ำ ชาวบ้านจะเตรียมอาหารจำนวนมากโดยแบ่งอาหารนั้น ออกเป็นสี่ส่วน ส่วนหนึ่งถวายพระที่วัด ส่วนที่สองเลี้ยงลูกหลานในครอบครัว ส่วนที่สามแจกญาติมิตรข้างเคียง ส่วนที่สี่จัดแยกเป็นท่อน ๆ แล้วนำไปไว้ตามต้นไม้ที่วัด หรือที่ป่าข้างวัด เพื่อให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ความเชื่อในสิ่งคมอีสานเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ แม้ว่าจะเสื่อมคลายลง
ไปบ้าง แต่ก็ยังมีปรากฏอยู่โดยทั่วไป และได้นำเข้าไปผนวกเข้ากับปรัชญาพุทธศาสนาผสมผสาน
ร่วมกัน

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2527, น. 105) ได้กล่าวว่า จากการศึกษาทาง
โบราณคดี พบว่า ชุมชนอีสานได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาพุทธนิกายมหายาน
ขยายตัวของวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้เข้ามาในดินแดนอีสานหลายครั้งหลายหนซ้ำซ้อนกัน

ระหว่างศตวรรษที่ 12-16 ดินแดนในภาคอีสาน ซึ่งประกอบด้วยบริเวณ
ลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มแม่น้ำชี เจริญขึ้นเป็นบ้านเป็นเมืองสมบูรณ์แล้ว และได้รับวัฒนธรรม
ด้านศาสนา การปกครอง ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ จากอินเดีย ซึ่งแพร่กระจายผ่านเข้ามาหลาย
ทาง ได้แก่ วัฒนธรรมจากภาคกลาง ซึ่งผ่านเข้ามาทางเทือกเขาเพชรบูรณ์ ดงพญาเย็นและพนม
ดงรัก ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมทวารวดี อันเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมกับวัฒนธรรม
ดั้งเดิมของอีสาน พุทธศาสนาในยุคแรกนี้เป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน แพร่หลายอยู่ทั่วไปในเขต
บริเวณตอนกลางลุ่มแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมจาก
ลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ เขมรและญวน แพร่กระจายเข้ามาในลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำมูล บริเวณ
จังหวัดอุบลราชธานี นครพนมจตุรบุรีรัมย์ วัฒนธรรมที่แพร่หลายเข้ามาในดินแดนแถบนี้ เป็นวัฒนธรรม
ทางศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 16-18 ดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลจากเขมรอย่าง
มากมาย แต่ไม่ได้กลายเป็นอารยธรรมเขมรทั้งหมด ได้มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของ
ตนด้วย จากการศึกษาเรื่องเสมาหินในดินแดนอีสาน ของศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ยืนยันได้ว่า ชาว
อีสานโบราณทั้งหมดนับถือพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมของเขมรเข้ามาผสม
ผสาน แต่ไม่ได้ทั้งวัฒนธรรมของตน และเมื่อเขมรหมดอำนาจชาวอีสานได้หันไปนับถือศาสนาพุทธ
และต่อมาเมื่อพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่หลายเข้ามา ชาวอีสานสามารถรับลัทธิทางศาสนา
และวัฒนธรรมใหม่นี้เข้ามา

พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เข้าสู่ดินแดนอีสาน ในสมัยพระเจ้าโพธิสาราช
ประมาณ พ.ศ. 2059-2091 นักปราชญ์ของอาณาจักรลานช้าง ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์
ทางศาสนาพุทธจากอาณาจักรลานนาเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากนี้ยังได้พบว่าพระเจ้าโพธิสาราช
ได้ส่งราชทูตมาขอพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ จากอาณาจักรลานนา เมื่อ พ.ศ. 2066 อีกด้วย

ในยุคนั้นพุทธศาสนาในอาณาจักรลานนาเจริญรุ่งเรืองมาก จนมีการ
สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 เมื่อ พ.ศ. 2020 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช แห่งอาณาจักรเชียงใหม่
ใหม่ นับแต่นั้นมาดินแดนอีสานได้รับนับถือพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ โดยมีการผสมผสานลักษณะ
วัฒนธรรมดั้งเดิมกับหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตน พุทธ
ศาสนาลังกาวงศ์รับผ่านมาจากอาณาจักรลานนา เชียงใหม่ เป็นรูปแบบของพุทธศาสนาที่ชาวอีสาน

ยึดถือสืบเนื่องมา และได้เสริมสร้างกันเป็นยึดบ้านคองเมืองของสังคมอิสาน ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่เนื่องด้วยศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญก็คือศาสนา เป็นสถาบันกลางของการสร้างสรรค์ และอนุรักษ์วรรณกรรมอิสานอีกส่วนหนึ่งด้วย

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมือง เพื่อรวมหัวเมืองประเทศราชเข้ามาเป็นชาติรัฐเดียวกัน กล่าวคือ ได้ส่งข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณ เข้าควบคุมการเมืองการปกครองแทนเจ้าเมือง และลดอำนาจเจ้าเมืองท้องถิ่น เป็นสาเหตุให้จารีตประเพณีและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นถูกจำกัดหรือละเลยไป บทบาทของสถาบันศาสนาในอิสานต่อประชาคม จึงลดน้อยลงตามลำดับ ประกอบกันมีการส่งเสริมให้พระภิกษุเข้ามาศึกษาปริยัติธรรมในส่วนกลางและมีการใช้ธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง เพื่อจรรยาวัตรปฏิบัติและธรรมเนียมคณะสงฆ์เป็นแบบเดียวกันเหมือนปัจจุบัน

2. แนวความคิด

2.1 แนวความคิดในด้านสังคม

2.1.1 ลักษณะทั่วไปของสังคม

สุรพงษ์ ลือทองจักร (2538, น. 8-9) ได้ยกคำกล่าวของอริสโตเติล นักปราชญ์กรีกไว้ว่า มนุษย์เป็น "สัตว์สังคม" (Social animal) นั้นได้ชี้ให้เห็นว่าการที่มนุษย์ได้อยู่รวมกันกับบุคคลอื่น อันทำให้เกิดเป็นสังคมขึ้นนั้น เนื่องจากสภาพอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และจากสภาพทางธรรมชาติของมนุษย์เอง พบว่า ได้มีปัจจัยอันสำคัญหลายอย่างที่มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ จึงต้องมาอยู่รวมกันกับบุคคลอื่น เพื่อการมีชีวิตอยู่รอดอันได้แก่

1) มนุษย์มีระยะของสภาพการเป็นทารกอยู่นาน มนุษย์เป็นสัตว์เลือดอุ่นที่เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม โดยธรรมชาติแล้วทารกกับแม่จะต้องมีความสัมพันธ์กันด้วยลักษณะทางชีววิทยายังคับเอาไว้และนอกจากนี้ สภาพของการเป็นทารกที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้นานมาก ประกอบกับการเลี้ยงทารกมีความลำบากยากเข็ญ จึงจำเป็นต้องอาศัยการดูแลช่วยเหลือจากพ่อแม่พี่น้องหรือบุคคลอื่น ๆ

2) มนุษย์มีความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มนุษย์มีความต้องการทางด้านร่างกายมากมาย ความต้องการด้านปัจจัยสี่ อันเป็นความต้องการสำคัญยิ่งที่จะทำให้มีชีวิตรอด และความต้องการอื่น ๆ ซึ่งยากที่มนุษย์จะหามาได้ด้วยตนเองเพียงลำพัง นอกจากนั้นแล้วมนุษย์ยังมีความต้องการทางจิตใจอีกส่วนหนึ่งด้วย เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น การ

ยอมรับ การยกย่องสรรเสริญ เป็นต้น ซึ่งความต้องการทั้งหมดเหล่านี้ จะหามาได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้ไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์หรือมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ๆ

3) ความสามารถของบุคคลแต่ละคนในแต่ละอย่างไม่เท่าเทียมกัน และแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความสามารถทางด้านสมอง สติปัญญา หรือทางร่างกาย ดังนั้น บุคคลเพียงคนเดียว ย่อมจะไม่สามารถหาหรือกระทำในสิ่งต่าง ๆ ในสิ่งที่ตนเองมีความจำเป็นหรือต้องการได้ทั้งหมด การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น จึงจะทำได้ทำให้เกิดสภาพของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและทำให้เกิดความสมดุลยิ่งขึ้นได้

4) มนุษย์มีมันสมองที่มีคุณภาพดีกว่าของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถคิดและกำหนดวิธีการหรือแนวทางในการอยู่ร่วมกันขึ้นมาได้ อันยังผลให้การอยู่ร่วมกันสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เกิดสภาพของความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเจริญมั่นคงและก่อให้เกิดประโยชน์แก่กันและกันได้

2.1.2 โครงสร้างของสังคม

โครงสร้างทางสังคม มีความหมายกว้างมากกล่าวคือ หมายถึงการจัดระเบียบในสังคมทั้งหมดรวมถึงการสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคลในสังคม ซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางร่วมมือสนับสนุนซึ่งกันและกัน แบ่งปัน ชัดแย้ง เอาเปรียบ และประนีประนอม

เฟรด ดับบลิว ริกส์ (Fred W. Riggs) (อ้างใน สุรพงษ์ ลือทองจักร, 2538, น. 11) ได้ให้ความหมายคำว่า "โครงสร้างทางสังคม" ไว้ว่าโครงสร้างทางสังคมหมายถึงรูปแบบที่เป็นตัวแทนพฤติกรรมทางสังคมใดสังคมหนึ่ง องค์การของรูปแบบเป็นรูปโครงสร้างทั้งหมดที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่บรรดาข้าราชการทั้งหมดที่จัดทำอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการวินิจฉัยสั่งการ หรือติดต่อกับประชาชนก็ตาม

กล่าวโดยทั่วไป โครงสร้างทางสังคมก็คือลักษณะมูลฐานของสังคมหนึ่ง ๆ ที่ทำให้สังคมคงรูปอยู่ได้ ลักษณะดังกล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม เช่น ดึกจะคงรูปได้ เพราะมีเสาแต่ละต้นเป็นโครงสร้าง ส่วนประกอบที่สำคัญก็คือ

โครงสร้างทางสังคมที่ใช้ในความหมายที่แตกต่างกันคือ

- 1) ความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ของระบบสังคมที่มั่นคง
- 2) การจัดสถานภาพของกลุ่มหรือบุคคล

เจลิเมศรี ธรรมบุตร (2529, น. 2) ได้เสนอแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่เกี่ยวกับความหมายของโครงสร้างทางสังคม ดังนี้

ไบซันซ์ (Biezan) ได้ให้ความหมายโครงสร้างสังคมว่าเป็นแบบแผนสัมพันธ์ทางสังคมที่สังเกตเห็นได้ว่าเป็นพฤติกรรมปกติสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะกินเวลาสั้นหรือยาวนานก็ตาม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นหรือปฏิบัติกันอย่างซ้ำ ๆ จะกลายเป็นแบบแผนและผู้ที่อยู่ร่วมในสถานการณ์ สามารถคาดคะเนหรือเดาจากเหตุการณ์ต่อเนื่องจากที่เป็นมาแล้วได้ เช่นเดียวกับการศึกษาประวัติชีวิตของบุคคล

เมอร์ริลล์ (Merrill) ได้อธิบายความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยอธิบายว่า โครงสร้างสังคมประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1) แบบแผนหรือสายสัมพันธ์หรือรูปลักษณะที่เป็นรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนไม่มากก็น้อย

2) สายสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้น โดยการกระทำระหว่างกันและกัน อันจะนำไปสู่การกระทำต่อไป

3) สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จะกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมและเป็นที่คาดหมายว่าภายในกลุ่มของตน บุคคลควรจะทำพฤติกรรม หรือมีพฤติกรรมระหว่างกันอย่างไร

4) กลุ่มบุคคลในสายสัมพันธ์ดังกล่าว อาจมีจำนวนและขนาดไม่เท่ากัน เช่น ครอบครัวในชุมชน

จากคำนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคม หมายถึงความมั่นคงและความเป็นระเบียบของสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างสมาชิกของสังคมนั้น ๆ โดยมีปทัสถานทางสังคมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ทั้งนี้เพื่อเป็นผลประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม

2.1.3 องค์ประกอบพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม

การศึกษาระเบียบสังคม หรือโครงสร้างสังคม ก็คือการอธิบายพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มชนว่ามีแบบแผนการติดต่อสังสรรค์กันอย่างไร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาองค์ประกอบอันเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคม ซึ่งได้แก่สถานภาพ บทบาท กลุ่มสังคม ปทัสถานทางสังคม สถาบัน คุณค่าและความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากสัมพันธ์ทางสังคมที่จัดเป็นระเบียบแบบแผนแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยตลอดไป อย่างไรก็ตามองค์ประกอบพื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดคือ สถานภาพและบทบาทของสังคม

เจลิเมศรี ธรรมบุตร (2529, น. 3) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมไว้ ดังนี้

- 1) กลุ่มคน
- 2) สถานภาพทางสังคม
- 3) บทบาททางสังคม

4) บรรทัดฐานทางสังคม

5) สถาบันทางสังคม

องค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้หรือไม่อย่างไร ถ้าสังคมใดที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ มีการจัดระเบียบทางสังคมที่ดี สมาชิกแต่ละคนรู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง เหมาะสม ตีงาม ตลอดจนมีสถาบันหรือแบบแผนในการกระทำ เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ดีก็ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่า สังคมนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงต่อไป

2.1.4 หน้าที่ของสังคม

สังคมของมนุษย์จะต้องทำหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าของสังคม ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การรักษาสภาพทางชีวภาพของมนุษย์ เพื่อให้ชีวิตของมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมมีสืบเนื่องต่อกัน โดยไม่ขาดสาย ดังนั้น สังคมจึงต้องให้บริการและสวัสดิการในด้านต่าง ๆ แก่สมาชิกในสังคม เช่น บริการทางแพทย์ เป็นต้น ตลอดจนการป้องกันภัยจากสังคมภายนอกอื่น ๆ

2) การผลิตสมาชิกใหม่เนื่องจากองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของสังคม คือ มนุษย์และมนุษย์ทุกคนจะต้องตายไปในที่สุด ดังนั้น สังคมจำต้องทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ขึ้นมา

3) การผลิตการแจกแจงสินค้าและบริการสมาชิกในสังคม จะมีชีวิตอยู่ได้และมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มนุษย์จำเป็นจะต้องอาศัยสิ่งที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคและบริการต่าง ๆ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่สมาชิกทั้งหลายในสังคมนั้น จะต้องดำเนินการจัดทำให้เพียงพอกับสมาชิกในสังคม โดยช่วยกันผลิตสินค้าและแจกจ่ายไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ของสังคมอย่างทั่วถึงและเพียงพอกับความต้องการของสังคมนั้น ๆ

4) การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ให้เรียนรู้ระเบียบทางสังคม ในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นจะต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพราะวัฒนธรรมนั้นมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น และต้องฝึกฝนเรียนรู้ จึงจะสามารถปฏิบัติได้ ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการอบรมสั่งสอนเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ และมีความสามารถในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ เพื่อการอยู่รอดของตนเอง และการดำรงอยู่ของสังคม

5) การกำหนดระเบียบและการรักษาระเบียบเหล่านั้น ให้มีผลกระทบต่อสังคม มนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่าง ๆ เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน เพราะตามลักษณะธรรมชาติของมนุษย์นั้น มีความคิดเห็นและความรู้สึกไม่เหมือนกัน ถ้าปล่อยให้แต่ละคนปฏิบัติไปตามอำเภอใจ ความยุ่งเหยิงก็จะเกิดขึ้น ดังนั้น สังคมจึงต้อง

สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อบังคับมาใช้อย่างจริงจัง ความสงบสุขในสังคมก็จะเกิดขึ้น

6) การสร้างความรู้สึกร่วมกัน ค่านิยมและแรงจูงใจ ให้แก่สมาชิกในสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมตระหนักว่าตนเองมีความสำคัญ ในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง ถ้าสมาชิกทุกคนมีความสำนึกดังกล่าวก็จะรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่

2.1.5 สังคมชนบทและสังคมเมือง

นักสังคมวิทยาบางท่านได้จำแนกกลุ่มสังคม โดยพิจารณาจากลักษณะของท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และความรู้สึกที่เป็นเจ้าของท้องถิ่นเหล่านั้น

แนวความคิดในการจำแนกกลุ่มสังคมจากการพิจารณาท้องถิ่นที่อยู่อาศัย เริ่มต้นจากนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันชื่อ เฟอร์ดินานด์ ทอนนีส์ (Ferdinand Tonnies) (อ้างถึงใน วิชา คลายนาท (2530, น. 63) ซึ่งได้จำแนกลักษณะสังคมไว้เป็น 2 แบบคือ เกไมนชอฟต์และเกเซลชอฟต์ (Gemeinschaft and Gesellschaft) ซึ่งพิจารณาอย่างกว้าง ๆ ก็คือชุมชนนั่นเอง เกไมนชอฟต์เป็นชุมชนที่สมาชิกของสังคมมีความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเองเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของชุมชน โดยถือความสำคัญของระบบเครือญาติโดยเฉพาะคือ ครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญของชุมชน ซึ่งคล้ายกับความหมายของชุมชนชนบทหรือสังคมเกษตรกรรม เกเซลชอฟต์ เป็นสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในเชิงทฤษฎีมืออย่างเด่นชัดคือเป็นแบบทางการและเป็นความชำนาญพิเศษ ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมเมืองที่ทันสมัย โดยเฉพาะคือบริเวณนครใหญ่

วิชา คลายนาท (2530, น. 64) ได้พิจารณาความแตกต่างของสังคมชนบทและสังคมเมืองไว้ ดังต่อไปนี้

1) ขนาด (Size) ชุมชนชนบทจะประกอบด้วยสมาชิกจำนวนน้อยกว่าชุมชนเมืองและการกระจายตัวของประชากรจะมีเบาบางกว่า เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่จะต้องใช้ในการเกษตรกรรม

2) ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชนบทมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิหรือเป็นความสัมพันธ์แบบการเผชิญหน้าโดยตรง (Face to Face) ระบบความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นแบบของความร่วมมือระหว่างกัน โดยเกิดจากครอบครัวเป็นศูนย์กลางสำคัญ ครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) ที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายลำดับชั้น ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม รวมถึงการกำหนดสถานภาพต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน

สำหรับชุมชนเมืองจะมีความสัมพันธ์ของสมาชิกในแบบทฤษฎีมือ การติดต่อสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน โดยผ่านองค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นแกนกลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิก ระบบความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นการนับป็นตาม

สถานภาพและบทบาทของสมาชิกและครอบครัวไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาท หรือสถานภาพในทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก เนื่องจากลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง เป็นครอบครัวหน่วยกลาง (Nuclear Family) ที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและบุตร

3) การแบ่งแรงงาน ชุมชนชนบทจะมีการจำแนกบทบาทสถานภาพตามเพศและอายุ โดยไม่ค่อยคำนึงถึงความสามารถเฉพาะบุคคล ทั้งนี้เกิดจากพื้นฐานในการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรมแบบเดียวกัน ทำให้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องแบ่งแยกแรงงานตามความสามารถเฉพาะตัว สำหรับในชุมชนเมืองนั้นประกอบไปด้วยอาชีพต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีการแบ่งแรงงานที่สลับซับซ้อนขึ้นตามความสามารถ และความชำนาญพิเศษในแต่ละสถานภาพ

4) ลักษณะทางวัฒนธรรม ชุมชนชนบทจะมีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น จึงประกอบไปด้วยวัฒนธรรมและกลุ่มคนที่เหมือนกัน (Homogeneous Groups) ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกมีการศึกษาในระดับต่ำ และการประกอบอาชีพก็เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน สำหรับในสังคมเมืองซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคน ซึ่งมีอาชีพต่าง ๆ มีความรู้ ค่านิยม ความสนใจที่แตกต่างกัน ดังนั้น กลุ่มคนจึงมีวัฒนธรรมย่อย ซึ่งแตกต่างกันไปที่เรียกว่า Heterogeneous Groups

5) ความเชื่อทางสังคม ชุมชนชนบทมักมีความเชื่อในทางศาสนาทั้งในหลักธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากการมีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น จึงแตกต่างไปจากชุมชนเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทำให้เน้นความเชื่อในลัทธิปฏิบัติการณ์นิยม (Pragmatism) ซึ่งหมายถึงความเชื่อและการกระทำของสมาชิกในสิ่งที่สัมฤทธิ์ผลและพิสูจน์ได้ โดยใช้เหตุผลมากกว่าการคำนึงถึงคุณธรรมหรือจริยธรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม การศึกษาลักษณะชุมชนของชนบทและเมือง จะต้องมิใช่นิยามอื่น ๆ มาประกอบ เช่น หลักเกณฑ์จากการปกครอง หรือการพิจารณาจากทางจิตวิทยา หลักการพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มสังคมทั้งชนบทและเมือง 5 ประการที่กล่าวมานี้ จึงเป็นเพียงกรอบขยายอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น

2.1.6 แนวความคิดในการควบคุมสังคม

แนวความคิดที่ปรากฏในเอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายกับการควบคุมทางสังคม (สค.661) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป., น. 296-297) มีอยู่ 2 แนวความคิด คือ

แนวความคิดที่ 1 รัฐควรจะไปควบคุมและแทรกแซงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยถือว่าสิทธิของเอกชนเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้จากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญต่อไปนี้

1) นักประโยชน์นิยมหลายคน เช่น เมนแฮม, ลอค, มิลล์และอดัม สมิธ มีความเห็นว่ามีประโยชน์ทั้งความสุขและความทุกข์ และมีความคิดเห็นว่าจุดมุ่งหมายของฝ่ายปกครองคือ

ตัวประกันสิทธิขั้นพื้นฐานชีวิต เสรีภาพ และความอยู่ดีกินดีของประชาชน การแสวงหาของแต่ละคน เพื่อได้ความสุขมาบรรเทาความทุกข์ รัฐไม่ควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องแม้ว่าลोकจะมีแนวความคิดเกี่ยวกับด้านปฏิสัมพันธ์ของสังคมก็ตาม แต่เขายังใช้หลักการปกครองเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานอยู่บ้าง เมื่อมีความจำเป็น เขายังคิดว่าเอกชนเป็นคนดีถ้ารัฐเข้าไปเกี่ยวข้องมากเป็นเรื่องไม่ดี แนวความคิดนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะเป็นแนวความคิดที่ส่งเสริมเสรีภาพโดยไม่มีขอบเขต (Laissezfair) แนวความคิดนี้เป็นที่รู้จักกันในนามเสรีนิยม หรือการเป็นอิสระจากการเข้าไปแทรกแซงของรัฐ สิทธิส่วนบุคคลเป็นสิ่งสำคัญไม่ใช่เป็นสิทธิของรัฐ เสรีภาพขึ้นอยู่กับข้อจำกัดทางกฎหมายอาญาและการลงโทษที่เกี่ยวกับการดำเนินงาน สิทธิการตัดสินใจ ความยุติธรรม ไม่ใช่สิทธิส่วนบุคคล

2) มาร์ค (MARK) ไม่เห็นด้วยที่รัฐจะเข้าไปควบคุมสังคมอย่างสิ้นเชิง การประกอบอาชีพกรรมและการฝ่าฝืนกฎหมายเป็นผลที่มาจากระบบของรัฐ ไม่ใช่เป็นพฤติกรรมส่วนตัวและการแปรผันทางชีวภาพของบุคคลทุกคน ไม่ว่าจะเป็นอย่างหรือหญิง ไม่มีใครต้องการควบคุม ทุกคนต้องการความเป็นอิสระอย่างเต็มที่จากการควบคุมของรัฐ สังคมใดก็ตามที่รัฐเข้าไปควบคุมน้อย สังคมนั้นจะไม่มี การลงโทษและ ไม่มีการควบคุมทางสังคม

3) สุพรรณิ ไชยอำพรและสนิท สมัครการ (2533, น. 11-15) ได้ให้แนวความคิดทางด้านสังคมไว้ว่า "การมองสังคมว่าเป็นแนวความคิดทางด้านวิวัฒนาการนั้นเป็นการศึกษากระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อย ๆ ซึ่งแตกต่างกับแนวความคิดแรกที่มุ่งศึกษาถึงการกระทำหน้าที่และความสัมพันธ์กับกระบวนการอื่น ๆ การศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงต้องหาข้อมูลในอดีตประกอบด้วย คือต้องศึกษาลึกลงไปถึงอดีตให้นานที่สุดเท่าที่จะหาหลักฐานได้แล้วลำดับขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงเรื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นที่เชื่อกันว่าความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปรากฏการณ์ในอดีตและปัจจุบันอาจช่วยให้วางแผนพัฒนาสังคมในปัจจุบันและในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น" จากแนวความคิดที่ได้ยกมากล่าวไว้นี้ อาจทำให้คนในสังคม เข้าใจได้ว่าความรู้ที่ได้ศึกษาโดยเชิงวิวัฒนาการนี้หากใช้เสริมกับการศึกษาโครงสร้างหน้าที่และภาพของสังคมปรากฏต่อหน้าทุกคน ก็คงจะมีความชัดเจนมากและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามที่ต้องการ ได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิดที่ 2 การเข้าไปเกี่ยวข้องและควบคุมของรัฐเป็นสิ่งจำเป็น เพราะรัฐต้องการให้ทุกอย่างเป็นระบบเดียวกัน จะเห็นได้จากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญดังต่อไปนี้

1) แนวความคิดหนึ่งถือว่าบุคคลมีเสรีภาพเป็นเรื่องไม่ดี และการที่รัฐเข้าไปควบคุมเป็นเรื่องดี แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดของฮอบบส์และเขาได้เสนอต่อไปว่า ในสภาพของธรรมชาติจะมีความขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จะเป็นผู้สร้างสัญญาประชาคมขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงจากความเลวร้ายของธรรมชาติ สำหรับแนวความคิดของฮอบบส์ (Hobbes) มีว่า สัญญาประชาคมในการหลีกเลี่ยงมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ไม่ใช่เรื่องของรัฐ การที่รัฐเข้าไปควบคุมสังคมนั้นเป็น

เรื่องความจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อความจำเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

2) แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และของรัฐเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นแนวความคิดแบบอนุรักษนิยม (Conservatism) ลัทธิอนุรักษนิยมจะเห็นได้จากแนวความคิดของเอกมันด์ บุค และ โทมัส ฮอบบ์ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความคิดเห็นว่ารัฐเป็นผู้ใช้ชนบทรวมเนียมประเพณีควบคุมสังคม ในอดีตรัฐจะใช้ชนบทรวมเนียมเป็นแนวทางในการปฏิบัติและพยายามป้องกันไม่ให้ทวนเข้าไปสู่สภาพเดิมอีก พวกเสรีนิยมจะเน้นเรื่องสิทธิของเอกชน พวกอนุรักษนิยมจะเน้นเรื่องหน้าที่ของพลเมือง โดยปฏิบัติให้สอดคล้องกับระเบียบ อำนาจ ความมั่นคงและระเบียบแบบแผนนั้น ๆ

2.2 แนวความคิดในด้านวรรณกรรม

2.2.1 วรรณกรรมทางภาษา

ประเทศไทยมีวรรณกรรมที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมานานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มีการดำเนินชีวิต มีเอกลักษณ์ และความมั่นคงของชาติสืบต่อเนื่องมาโดยลำดับ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการขุดค้นพบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ เช่น กลุ่มวรรณกรรมบ้านเชียง มีหลักฐานเครื่องใช้ภาชนะดินเผา โลหะสำริด นอกจากนี้ก็มีเรื่องของภาษา โดยเฉพาะพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น และจารึกลงในเสาศิลาและวิวัฒนาการมาจนกระทั่งปัจจุบัน ภาษาไทยจึงเป็นวรรณกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งส่วนหนึ่งของคนไทยเรา ใช้สื่อความหมายกันในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยกลาง หรือภาษาไทยของท้องถิ่นต่าง ๆ ก็ตาม ถ้าไม่มีภาษาเป็นสื่อกลางคนเราก็ไม่สามารถจะติดต่อสัมพันธ์กันได้ งานการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น ในด้านประเพณีนั้นยังไม่แพร่หลาย งานการศึกษาส่วนใหญ่ จะเน้นไปในด้านปริวรรตจากอักษรไทยน้อย และอักษรธรรมโบราณแล้วพิมพ์ออกเผยแพร่เป็นอักษรไทยกลาง งานด้านการวิจัยมีน้อยและมีขอบเขตจำกัด เพราะวิจัยในด้านวรรณกรรมหรือวรรณคดีหลักเท่านั้น ส่วนในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านชนบทรวมเนียม ด้านการปกครอง การเมืองเศรษฐกิจสังคมและศาสนามีวิจัยค่อนข้างมาก

บุญส่ง ลินธุ์นอก (2529, น. 38) ได้กล่าวถึงบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคมชาวบ้านไว้ดังนี้ สมัยโบราณบ้านเมืองยังไม่เจริญ ประชาชนยังไม่ได้รับการศึกษามากเหมือนปัจจุบัน ประชาชนผู้อ่านออกเขียนได้มีจำนวนน้อย ประชาชนบางส่วนได้รับการศึกษาจากวัด โดยเฉพาะผู้ชาย วัดเป็นศูนย์กลางที่ให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านในด้านการศึกษา พระจะเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมให้แก่กุลบุตรผู้เข้าไปศึกษา ประชาชนจึงนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าไปศึกษาที่วัด บางคนมีศรัทธาได้บวชเรียนคำสอนในพุทธศาสนา และขณะ

เดียวกันก็ได้ศึกษาภาษาท้องถิ่นไปด้วย ภาษาท้องถิ่นถือว่ามีความสำคัญ เพราะจารึกในคำสอนทางพุทธศาสนา และจารึกวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งที่เป็นวรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมประเภทชาวบ้านไว้ด้วย ดังนั้นผู้ที่มีความปรารถนาเรียนรู้คำสอนพุทธศาสนา ปรัชญาชีวิตอย่างลึกซึ้งต้องหัดอ่านหัดเขียนภาษาท้องถิ่นให้มีความชำนาญจนใช้ได้และสามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้ ภาษาท้องถิ่นที่ใช้บันทึกวรรณกรรมคำสอนนั้นก็คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้อักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ส่วนภาคเหนือใช้ภาษาลานนา เมื่อผู้ที่ได้บวชเรียนในพุทธศาสนามีความรู้ความสามารถในวิชาการแล้วครั้นลาสิกขาบทออกมาเป็นคฤหัสถ์แล้ว ชาวบ้านยังยกย่องนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้เป็นบัณฑิต บุคคลเหล่านั้นเองเป็นผู้มีบทบาทในการเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นให้แก่สังคมชาวบ้านต่อไป ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมนิทานชาวบ้าน ล้วนพระสงฆ์ที่ยังครองสมณเพศอยู่ก็นำวรรณกรรมเหล่านั้นมาเล่าและแสดงให้ชาวบ้านได้ฟัง เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นต่อไป แม้ว่าประชาชนไม่สามารถอ่านวรรณกรรมหรือเขียนวรรณกรรมได้ก็สามารถทำความเข้าใจในวรรณกรรมท้องถิ่นได้

2.2.2 ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี

เจตนา นาควัชระ (2521, น. 135) ได้กล่าวว่าทฤษฎีชั้นมูลฐานในการศึกษาวรรณคดี เนื้อหาที่กล่าวถึงคือการสื่อความหมาย การตีความหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น ๆ ความเป็นจริงและความลวงในวรรณคดี อารมณ์ขัน อารมณ์โศกในวรรณคดี สมบัติทางวรรณศิลป์ วรรณคดีกับการเมือง และวรรณคดีเพื่อจุดประสงค์อื่น

ปิยวรรณ วรรณศิริ (2527, น. 170-188) เสนอบทความเกี่ยวกับหลักการ ทฤษฎี และวิธีการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน โดยกล่าวถึงความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน รูปแบบของวรรณกรรมพื้นบ้าน โดยกล่าวถึงความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน ลักษณะของวรรณกรรมพื้นบ้านและประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้าน

พระยาอนุমানราชธน (2515, น. 454) เขียนเรื่องเมืองสวรรค์และผีसाง เทวดา โดยได้กล่าวถึงลักษณะและความเชื่อเกี่ยวกับผีसाง เทวดาของคนในสังคมไทยทุกถิ่น ตลอดจนในท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย โดยอธิบายถึงความเป็นมาและความหมายของผีसाง เทวดาในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

2.2.3 พื้นฐานความรู้ทางวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน

ภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมรุ่งเรือง ในอดีต จากการศึกษาค้นคว้าของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นักวิชาการและผู้สนใจพบว่า มีวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ทั้งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งจารึกบนใบลานด้วยอักษรธรรมและตัวไทยน้อย ใบลานเหล่านั้นมีทั้งที่อยู่ในวัดและเป็นสมบัติส่วนตัวของชาวบ้าน

ธวัช ปุณฺโฑทก (2525, น. 157) กล่าวว่า วรรณกรรมจำนวนมากของอีสานเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เนื่องจากการเผยแพร่พุทธศาสนาในอาณาจักรลานานาลานช้างและแพร่กระจายไปในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ชาวอีสานซึ่งยอมรับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงรับวรรณกรรมเหล่านี้เข้ามา จากนั้นชาวอีสานนิยมนำวรรณกรรมมาอ่าน หรือเทศน์ในวาระต่าง ๆ เช่น งานบุญบั้งไฟ งานงันเฮือนดินและงานบุญพระเวสส์ เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้วรรณกรรมเหล่านี้ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ผู้สร้างวรรณกรรมส่วนใหญ่ จะเป็นพระในพระพุทธศาสนาหรือไม่ก็เป็นบุคคลที่เคยผ่านการบวชเรียนจากวัดมาแล้ว ดังนั้น วัดกับบ้านจึงถือว่าเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน

2.2.4 หน้าที่สำคัญของวรรณกรรม

วรรณกรรมมีหน้าที่สำคัญ ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. วรรณกรรมโดยทั่ว ๆ ไปให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ
2. วรรณกรรมเป็นกระจกเงา ส่องให้เราเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของสังคมในยุคนั้น สมัยนั้นในทุก ๆ ด้าน เช่น การปกครอง วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น
3. วรรณกรรมทำให้เราได้รับความรู้ ในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ดังรายละเอียดจากผลงานของผู้รู้ หรือผู้วิจัยที่จะทำมาอ้างอิง ดังต่อไปนี้

พระยาอนุমানราชธน (2516, น.138) ได้กล่าวว่า หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของวรรณกรรมนอกเหนือจากการให้ความเพลิดเพลิน และความสุขทางใจแล้ว คือการบันทึกสภาพสังคมในยุคสมัยของวรรณกรรมนั้นเอาไว้ ดังคำกล่าวของพระยาอนุমানราชธนว่า "วรรณคดีหรือวรรณกรรมเป็นดวงฉายแหล่งโบราณคดี ส่องให้เราเห็นประเพณีความนิยมและความเป็นไปสมัยก่อน"

ปราชญ์ทางภาษา ได้กล่าวว่า วรรณคดี หรือวรรณกรรม มีฐานะเป็นเครื่องก่อเกิด และสะท้อนสภาพสังคม เนื้อเรื่องของวรรณคดี หรือวรรณกรรม จึงหนีไม่พ้นเรื่องราวของสังคมมนุษย์ คือวนเวียนอยู่ในพฤติกรรมของบุคคลทั้งที่เกิดขึ้นเป็นส่วนตัว และเหตุการณ์ภายนอกที่มากกระทบ ทั้งที่อยู่ในขอบเขตชีวิตบุคคล เรื่องของมนุษยชาติทั้งปวง เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม เรื่องธรรมชาติภายนอก และเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์สร้างขึ้น

กิ่งแก้ว อัดถากร, (2520, น.284) ได้กล่าวว่า วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมีลักษณะเช่นเดียวกับลักษณะของวรรณกรรมทั่วไป ให้ทำหน้าที่สะท้อนสภาพสังคมในยุคสมัยนั้นเช่นเดียวกัน และนอกจากนี้ วรรณกรรมนิทานยังได้สอดแทรกคติธรรม จริยธรรม ความเชื่อของ

กลุ่มชน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการควบคุมจริยธรรมของสังคมนั้น ๆ ดังทัศนะที่กึ่งแก้ว อัดดากร ได้เสนอไว้ในเชิงนักคติชนวิทยาว่า

นิทานเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมใช้เวลาเป็นสื่อในการถ่ายทอด หรือถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะก็ได้ แต่บางส่วนได้รับการบันทึกไว้แล้ว เช่น บันทึกไว้ในสมุดข่อย หรือในหนังสือโบราณหรือบันทึกไว้โดยที่พวกเราได้ไปทำการบันทึกมา นี่เป็นเพียงหลักฐานเท่านั้น แต่การถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่ง ไปสู่อีกบุคคลหนึ่งนั้นถือว่าคำพูดเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ใช่การถ่ายทอดโดยหนังสือเหมือนอย่างหนังสืออ่านในปัจจุบันหรือเหมือนกับวรรณคดีแบบฉบับ

ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนกุล (2527, น. 283) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้สรุปและอธิบายความหมายของนิทานพื้นบ้านไว้ดังนี้

นิทานเป็นวรรณกรรมที่ปรากฏมากในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเป็นวรรณกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานต่ออารมณ์ของผู้อ่านผู้ฟัง นอกจากความสนุกสนานบันเทิงที่ได้รับแล้ว นิทานท้องถิ่นมักจะสอดแทรกแนวคิดคติธรรมคำสอนเชิงศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์ในการควบคุมจริยธรรมของสังคม หรือหล่อหลอมชีวิตจิตใจของประชาชน ให้ยึดมั่นในครรลองที่เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ อีกด้วย

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2519, น. 110) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้านไว้อีกว่า

นิทานชาวบ้าน คือเรื่องราวของบุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่งขึ้นและเล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน มีความมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงใจและสั่งสอนให้บุคคลกระทำความดี เช่น มีความกตัญญูกตเวทิต์ ซื่อสัตย์สุจริตและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ บางเรื่องแต่งขึ้นเพื่ออธิบายความเป็นมาของชื่อภูมิประเทศบางแห่ง และยังเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ความนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของบุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ

จะเห็นว่าวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านนั้น นอกจากจะมีลักษณะเป็นบันทึกเรื่องราวของสังคมในยุคสมัยนั้นแล้ว วรรณกรรมประเภทนี้ยังมีลักษณะเฉพาะลงไปอีกหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวของท้องถิ่น บางเรื่องก็รู้จักกันเฉพาะในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ก็มีนิทานพื้นบ้านหลายเรื่องที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน
2. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นผลงานของกวีในท้องถิ่นเป็นผู้เขียนขึ้น โดยอาศัยธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นฉาก บทบาทตัวละครก็คือพฤติกรรมของวีรบุรุษในท้องถิ่นที่สังคมนั้นศรัทธาเชื่อถือ
3. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยเล่าจากคนหนึ่ง ไปสู่อีกคนหนึ่ง จากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ต่อกันมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันนี้

4. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอาจเล่าด้วยภาษาร้อยแก้วหรือภาษาร้อยกรองที่ได้วิธีการเล่าไม่มีแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับเทคนิคของแต่ละคน และด้วยเทคนิคการเล่านี้ไม่เหมือนกันเอง จึงทำให้นิทานเรื่องเดียวกันเกิดความคลาดเคลื่อนไปในโอกาสต่อมา

5. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อความสนุกสนานและเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ ส่วนที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องคือการสั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีเมตตากรุณา มีความกตัญญูกตเวที เป็นผู้ประพฤติดีทั้งกายวาจาใจ ซึ่งคำสอนเหล่านี้เป็นไปตามคติธรรมทางพุทธศาสนา

6. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมีลักษณะเหมือนเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบความดีงาม โดยอาศัยบทบาทตัวละครที่ปรากฏในเรื่องเป็นตัวอย่งให้ประพฤติปฏิบัติตาม

7. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมีหลายประเภท อาจเป็นเรื่องของคน ของสัตว์และเรื่องเล่าประวัติความเป็นมาของสถานที่ ของภูมิประเทศบางแห่งก็ได้

8. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเปรียบเสมือนกระจกเงาสท้อนภาพของสังคมในยุคสมัยนั้น ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นสภาพความเป็นอยู่ ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น

วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีลักษณะเหมือนวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นอื่น เพียงแต่จำกัดขอบเขตลงไปว่าเป็นเรื่องของท้องถิ่นอีสาน เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่นนี้ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ลักษณะการบันทึกมีทั้งเป็นรูปแบบมุขปาฐะและเป็นลายลักษณ์ ถ้าเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์จะได้รับการบันทึกไว้ในใบลานด้วยตัวอักษรไทยน้อย หรือถ้าเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาจะจารึกไว้ด้วยตัวอักษรธรรมเรื่องหนึ่ง ๆ อาจยาวหรือสั้นต่างกัน ถ้าเรื่องยาวมากจะแยกไว้เป็นตอน ๆ หนึ่งตอนเรียกเป็นหนึ่งผูก คำว่าหนึ่งผูกหมายถึงการนำใบลานจำนวนหนึ่งมาร้อยติดกันเป็นหนึ่งมัดผูกรวมกันไว้

ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้จารึกในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีทั้งลักษณะเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง ส่วนการนำไปเล่านั้นมีทั้งเล่าเป็นทำนองร้อยแก้วและเล่าเป็นทำนองร้อยกรองเช่นกัน ส่วนเนื้อเรื่องในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานนั้นมีถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเอง และเรื่องราวที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากท้องถิ่นอื่น

2.2.5 ลักษณะวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน

วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานนอกจากจะมีลักษณะทั่วไปเหมือนนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นอื่นแล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะที่สังเกตได้ดังนี้

1. โครงเรื่องของวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน มักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ คือตัวละครในเรื่องมีฐานะเป็นพระราช หรือเจ้าเมือง ปกครองบ้านเมืองมีมเหสี เสนา

อำมาตย์ราชมนตรี ทนกลั้วทวาร แต่ทว่าเมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วกลับไม่มีข้อแตกต่างจากบทบาทของคนธรรมดาสามัญ มีความใกล้ชิดเป็นกันเองกับราษฎรภายใต้การปกครองค่อนข้างสูง ช่องว่างระหว่างฐานะเจ้าเมืองกับราษฎรมีน้อย ดังคำกล่าวของธวัช ปุณโฑทก ว่า "โครงเรื่องของวรรณกรรมนิทานอีสานเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่เป็นจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มีความเป็นพื้นบ้านอยู่มากไม่วิไลศมาหรา เช่น จักร ๆ วงศ์ ของภาคกลาง" ธวัช ปุณโฑทก (2525, น. 238)

2. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานแทบทุกเรื่องพยายามจะลากเข้าเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาจึงเกิดเป็นนิทานอิงชาดกขึ้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้แต่งมีเจตนาต้องการให้เรื่องราวในนิทานนั้นเป็นข้อเตือนใจ สอนผู้ได้อ่านผู้ฟัง ให้เป็นผู้ตั้งมั่นในการกระทำดี เป็นคนดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธรองค์

3. ผู้แต่งวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานส่วนมากจะเป็นพระ หรือผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ดังนั้นการรจนาเรื่องขึ้นมาจึงมีลักษณะอิงชาดกดังกล่าวไว้ในข้อที่ 2

4. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีลักษณะที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไป เป็นโครงเรื่องที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยทั่วไปทั้งในแง่อารมณ์และการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน

5. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานแทบทุกเรื่องมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนให้ผู้อ่านประพฤติดีละเว้นการกระทำชั่ว ดังนั้น แก่นของนิทานแต่ละเรื่องจึงสอนให้ "เอาชนะความชั่วด้วยความดี" และ "ถ้าทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเสมอ"

6. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมักเป็นนิทานอุคตคติทางพุทธศาสนาดังนั้นเรื่องราวที่ปรากฏจึงเต็มไปด้วยอภินิหาร มีความเหลือเชื่อ เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้ยาก รวมทั้งตัวละครเอกในเรื่องมักเป็นผู้มีบุญญาธิการลงมาเกิด เพื่อใช้ชาติ เพื่อปราบคนพาล จึงมีอาวุธวิเศษติดตัวลงมาเกิดเพื่อเสริมบารมี และเมื่อเกิดมาแล้วต้องมีบริวารเป็นผู้คอยช่วยเหลือให้การปราบเหตุการณพาลทุจริตสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้ช่วยเหลืออาจเป็นได้ทั้งมนุษย์ธรรมดาและอาจเป็นมนุษย์ในชาติภพต่างกันไป

2.2.6 ที่มาของวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน

เนื่องจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานส่วนใหญ่เกิดจากวัด มีภิกษุหรือผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นผู้ประพันธ์ขึ้น ดังนั้น เนื้อเรื่องในนิทานต่าง ๆ จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางศาสนา ซึ่งมีลักษณะเช่นนี้ก็ไม่มีข้อแตกต่างจากวรรณกรรมท้องถิ่นโดยทั่วไปมากนัก ดังคำกล่าวของธวัช ปุณโฑทก (2525, น. 394) ว่า

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคต่าง ๆ เมื่อพิจารณาแก่นของเรื่องจะพบว่าทุกเรื่องหรือทุกเล่มของทุกภาคจะพบว่ามีแก่นของเรื่องรูปแบบ เป็นแบบเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งที่จะ

สอนหลักธรรมพหุศาสนา ปรัชญาชีวิตและสังคม ตามทัศนะของชาวพุทธ ไม่ว่าจะวรรณกรรมเหล่านั้น
จะเป็นวรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมพหุศาสนา หรือวรรณกรรมนิทานก็ตาม

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงที่มาของวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานแล้ว พบว่ามี
ที่มาอยู่ 3 ทาง ดังนี้

1. มาจากชาดกทางพหุศาสนา และส่วนมากมาจากปัญญาสชาดก จึง
ส่งผลไปสู่การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมนิทานคือ เมื่อเริ่มต้นเรื่องจะบอกว่าเป็นเรื่องราวของ
พระพุทธเจ้าปางเสวยพระชาติเป็น...และตอนสุดท้ายของเรื่อง จะโยงไปกล่าวถึงการกลับชาติ
มาเกิดของตัวละคร เรียกว่า "นั้นใช้ชาติ"

2. อิงชาดกทางพหุศาสนา หมายความว่าเรื่องราวในนิทานนั้นเป็น
เรื่องราวของพระพุทธเจ้าแต่ชาติปางก่อน แต่เป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏชื่อในนิบาตหมวดใดทั้งสิ้นบาง
ครั้งคำสรรพนามแทนตัวละครก็ใช้คำเดียวกับพระพุทธเจ้า เช่น พระโคตมบ้าง พระศพนบ้าง
ตอนสุดท้ายของเรื่องบางครั้งก็ปรากฏนั้นใช้ชาติ บางครั้งก็ไม่ปรากฏ

3. มาจากเรื่องราวในท้องถิ่น หมายถึงเรื่องราวที่เล่าขานกันในท้องถิ่น
ทั่วไปอาจเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ สภานุมิศาสตร์ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น หรือบาง
ครั้งก็เป็นเรื่องราวเพื่อตอบคำถามปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางประการ

2.2.7 การเผยแพร่วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน

มีข้อแตกต่างเกี่ยวกับขนบการเล่าวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของอีสานกับ
ท้องถิ่นอื่นคือ

1. นำวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไปเล่าให้เด็กเล็กฟังในยามว่าง ตาม
เรือนพักอาศัย เป็นภาวะปกติประจำวันเหมือนกับท้องถิ่นอื่น ๆ ปฏิบัติต่อกันมา

2. นำวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไปเล่าในลักษณะเทศนาสั่งสอนการเล่า
แบบนี้ส่วนมากปฏิบัติกันหลังฤดูการทำนาแล้ว ชาวบ้านว่างจากงานหนักในตอนกลางวัน นอตกกลาง
คืนจึงมีเวลาดำเนินไปชมมุกกันที่วัดเพื่อฟังเทศน์ พระผู้เทศน์จะนำเอานิทานต่าง ๆ ที่มีที่มา
จากชาดกทางพหุศาสนา มาเทศน์เพื่อสั่งสอนให้ประชาชนทั่วไปตั้งมั่นในศีลธรรม มีจริยธรรมที่ดี
งาม จึงเป็นวิธีการสั่งสอนที่แยบคายคือได้รับทั้งความสนุกสนาน และได้ขัดเกลาความคิดความ
ประพฤติไปด้วย นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยสำคัญให้ทีวีท้องถิ่นผลิตผลงานออกมาไม่ขาดสาย

3. นำวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไปเล่าในงานงานเือนดี ตามบ้านที่มีคนตาย
งาน หมายถึง อากาที่ชาวบ้านไปร่วมชมมุกกันที่ใดที่หนึ่งเพื่อร่วม
กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

เือนดี หมายถึง บ้านที่มีคนตาย ศพยังตั้งค้างอยู่ที่บ้าน

เหตุที่เรียก "เอียนดี" พิจารณาความหมายได้เป็น 2 นัยคือ
 ความหมายที่ 1 ดีความจากการที่มีผู้ไปช่วยกิจกรรมงานศพด้วยความเต็มใจ โดยไม่ต้องขอร้องและไม่ต้องเสียค่าจ้างวานแต่อย่างใด แสดงถึงความผูกพันฉันท์มิตรของคนในหมู่บ้านเดียวกัน อากาการเช่นนี้ถือเป็นเรื่องที่ดีงาม

ความหมายที่ 2 เป็นการเรียกเพื่อให้มีความหมายตรงกันข้ามกับความ เป็นจริง ตามความเชื่อของคนโบราณว่าเป็นการโกหกผี เข้าทำนองว่า "คนดีผีอยากได้ คนร้าย ผีวิ่งหนี" คนตายแล้วเรียกผีว่าบอกว่าเป็นเอียนดีผีจึงอยากได้ จะได้มาชักชวนวิญญาณให้ไปรวม กลุ่มกับผีอื่นเร็วขึ้น วิญญาณจะได้ไม่มาวนเวียนกับศพหาทางไปไม่พบ บางครั้งเกิดการหลอกหลอน กันขึ้นก็ได้

และสาเหตุที่ต้องนำวรรณกรรมนิทานมาเล่าในงานเอียนดีมีเหตุอยู่ 2 ประการ คือ

1. เพื่อให้ผู้มาร่วมงานเกิดความสนุกเพลิดเพลิน เพราะคุณสมบัติของ นิทานเป็นเรื่องสนุกสนาน เมื่อนำมาเล่าหรืออ่านจึงทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินลืมกาลเวลา ไปชั่วขณะหนึ่งได้ ยิ่งหากผู้เล่าหรือผู้อ่านมีวิธีการเล่าที่ดียิ่งเต็มรสชาติยิ่งขึ้น เป็นวิธีการหนึ่งที่จะ ชวนให้ผู้มาร่วมงานศพนั่งและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพในตอนกลางคืนลืมความกังวลที่มีต่อศพไปได้ ช่วย ให้กาลเวลาผ่านไปถึงเวลาเช้าได้เร็วขึ้น

2. เพื่อสั่งสอนทางอ้อม คุณสมบัติของวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานนอก จากเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังได้แทรกคำสอนต่าง ๆ คำนิยมประเพณี ความเชื่อ และจริยธรรม ด้านอื่น ๆ ไว้ด้วย ดังนั้นการเล่านิทานในงานเอียนดีจึงเท่ากับได้สั่งสอนประชาชนไปพร้อมกัน

2.2.8 บทบาทของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

เนื่องจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน มีความใกล้ชิดกับสังคมมาก ทั้ง ในโอกาสปกติและในโอกาสพิเศษ ประกอบกับลักษณะของเนื้อเรื่องยังเกี่ยวข้องกับคำสอนทาง พุทธศาสนา จริยวัตรของสังคมที่ดำรงมา เรื่องราวของท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ รวมทั้งการตอบปัญหา จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติจึงได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานจึง มีบทบาทในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

1) บทบาททางศาสนา วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีบทบาทต่อทาง ศาสนา ดังนี้

1.1 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน ทำหน้าที่สืบทอดศาสนา โดยเนื้อ เรื่องของนิทานเป็นเรื่องราวที่ได้มาจากชาดกทางพุทธศาสนา หรืออย่างน้อยก็พยายามลากเข้า หาชาดกทางพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น เมื่อได้นำไปเล่าหรืออ่านตามงานต่าง ๆ จึงเท่ากับได้ทำ หน้าที่เผยแพร่ไปในตัวด้วย

1.2 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานทำหน้าที่สั่งสอนและควบคุมจริยธรรมของคนในสังคม โดยอาศัยเหตุการณ์ของตัวละครในเรื่อง เป็นบทบาทแทนความประพฤติของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะแก่นของนิทานทุกเรื่องดำเนินไปตามกฎปรปชา นั่นคือสอนให้คำทำดีเอาความดีชนะความชั่ว

2) บทบาททางสังคม วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีบทบาทต่อสังคมดังนี้

2.1 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานถูกนำไปบริการสังคมในภาวะปกติ นั่นคือวรรณกรรมนิทานถูกนำไปเล่าเพื่อการพักผ่อนสังสรรค์เฉพาะในครอบครัว โดยใช้เวลาตอนเย็นหลังการปฏิบัติภารกิจประจำวันสิ้นสุดลง จึงเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างครอบครัว

2.2 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานถูกนำไปเล่าในภาวะพิเศษนั่นคือนำวรรณกรรมนิทานไปเล่าในงานงานเียนดี (งานศพ) เพื่อให้ผู้มาร่วมงานเกิดความเพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่ายต่อภาวะที่ต้องอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพตลอดทั้งคืน

3) บทบาททางประเพณี วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานหลายเรื่องสนับสนุนการปฏิบัติต่อประเพณีของอีสานและยังสืบทอดมาจนปัจจุบัน เช่น นิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ เรื่องพญาคันคาก มีอิทธิพลต่อการทำบุญบั้งไฟ หรือเรื่องกำพร้าผีน้อย มีอิทธิพลต่อการประกอบประเพณีเลี้ยงผีเพี้ยเหล็กค้ำหลักเมือง เลี้ยงผีตาแฉัง เป็นต้น

4) บทบาททางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีบทบาททางประวัติศาสตร์ในหลายลักษณะ ดังนี้

4.1 ประวัติสถานที่ เรื่องราวในนิทานบางเรื่องบอกถึงที่มาของสถานที่สำคัญของชุมชน เช่น เรื่องกลองข้าวน้อย เรื่องผาแดงนางไอ่ เป็นต้น

4.2 ประวัติชื่อบ้านนามเมือง วรรณกรรมนิทานหลายเรื่องได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ เรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจือง เป็นต้น

จากบทบาททางประวัติศาสตร์เช่นนี้ จึงมีประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนต่าง ๆ ควรได้ศึกษาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นข้อมูลเสริมด้วย

5) บทบาททางความบันเทิง วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานมีบทบาททางความบันเทิง ดังนี้

5.1 วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานนอกจากจะนำไปเล่า หรืออ่านเพื่อความสนุกสนานในครอบครัว และงานศพแล้ว ยังมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์การเล่นพื้นบ้านอย่างอื่นอีกด้วย เช่น นำไปแสดงเป็นละครบั้ง แสดงหมอลำหมูบั้ง หมอลำกลอนบั้ง หรือแสดงหนังประ โมทัยบั้ง เป็นต้น

5.2 นิทานอีสานประเภทนิทานก้อมยังช่วยผ่อนคลายความเครียดอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์สังคมในท้องถิ่นด้วย เช่น สังคมอีสานยอมรับความสำคัญของพ่อตามากกว่า

ลูกเขย ในนิทานก้อมพ่อตาจึงมักเป็นผู้ผลักเขย และถูกลูกเขยหลอกใช้อยู่เสมอ หรือคนอีสานนับถือและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มาก เรื่องราวทางศาสนาใครจะหลบหลีกไม่ได้ ในนิทานก้อมจึงปรากฏตัวละครที่เป็นชาวบ้านก้นแกกลางพระสงฆ์ให้ได้รับความอับอายขายหน้าอยู่เสมอ

6) บทบาทต่อการจัดการศึกษา วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบัน คือได้นำเอาเรื่องราวของนิทานพื้นบ้านไปเขียนเป็นหนังสืออ่านประกอบบทเรียนในระดับประถมศึกษา โดยคงเรื่องราวเอาไว้ เปลี่ยนแปลงเฉพาะภาษาให้เป็นภาษากลาง ทางโรงเรียนสามารถพิจารณานำมาเป็นหนังสืออ่านประกอบบทเรียนได้ เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ เป็นต้น

บทบาทในข้อนี้มีผลต่อเนื่องไปถึงการดำรงไว้ ซึ่งวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะเมื่อเรื่องราวในวรรณกรรมมีโอกาสออกสู่สายตาประชาชนมากขึ้น การยอมรับซึ่งวัฒนธรรมก็จะมากขึ้นเป็นผลตามมา

2.2.9 ลักษณะคำประพันธ์ของวรรณกรรมอีสาน

จากข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ พอจะสรุปได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเกิดขึ้นหลังจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้เข้ามาตั้งมั่นในอาณาจักรลานช้างแล้วประมาณปี พ.ศ. 1901 และได้เจริญรุ่งเรืองในกาลต่อ ๆ มาทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและด้านวรรณกรรม นักปราชญ์ที่เกิดร่วมสมัยคือ พระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ซึ่งถือว่าเป็นพระเถระผู้มีความเฉลียวฉลาดและประชาชนนับถือมากได้ช่วยเผยแผ่พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท วรรณกรรมจึงได้เจริญขึ้นในยุคนี้

ด้านฉันทลักษณ์ หรือลักษณะคำประพันธ์ของวรรณกรรมอีสานนั้น จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520, น. 55) ได้ให้การสันนิษฐานไว้ว่า "กาพย์กลอนของชาวอีสานนั้นสันนิษฐานว่า ได้มีแบบอย่างมาจากคัมภีร์ กาพย์สารวิสาลินี เพราะลักษณะกาพย์ในคัมภีร์นี้นิยมสระก่ายกัน (สัมผัส) ไม่ค่อยนิยมครุสทเหมือนอย่างฉันท์ เข้าใจว่ากาพย์ประเภทนี้ตั้งขึ้นในดินแดนลานช้าง หรือลานนาตัวเอง กาพย์และย้าย (ร้าย) ของชาวอีสานมีเค้าเงื่อนดัดแปลงมาจากกาพย์ชื่อวชิรบัณฑิต กลอนต่าง ๆ แปลงมาจากกาพย์ชื่อวิษุมาลี ส่วนโคลงก็แปลงมาจากกาพย์วิษุมาลีบ้าง กาพย์มหาวิษุมาลีบ้าง กาพย์สินธุมาลี และมหากาพย์สินธุมาลีบ้าง" ซึ่งบางครั้งก็เรียกกันโดยทั่วไปว่า โคลงสาร

พิฑูรย์ มลิวัลย์ อ่างในบุญส่ง สินธุ์เอก (2529, น. 15) ได้ให้การสันนิษฐานไว้ว่า "ฉันทลักษณ์ที่เป็นต้นแบบของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น่าจะไดรูปแบบมาจากฉันทลักษณ์ที่ใช้ในต่างวรรณกรรมเรื่องทำวอหรือเจียง (วีระบุรุษของไทย-ลาว มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17) ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีเก่าที่สุดเรื่องหนึ่ง วรรณกรรมเรื่อง

นี้แต่งด้วยโคลงเก่าแก่ เช่น โคร่งห้าตัน โคลงวิษณุมาลี โคลงมหาสินธุมาลี โดยส่วนใหญ่เป็น โคลงท้องถิ่นของประเทศลาว

จากข้อสันนิษฐานที่ยกขึ้นมาเป็นข้อมูลนั้น พอจะกล่าวได้ว่า จันท์ลักษณะที่นำมาดัดแปลงแต่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นได้แบบอย่างมาจากจันท์ลักษณะของ อินเดียโบราณ ซึ่งแบบฉบับของจันท์ลักษณะเหล่านี้ น่าจะเกิดขึ้นในสมัยของอาณาจักรลานนา และอาณาจักรล้านช้างก่อนแล้ว ชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้รับเอาแบบฉบับลักษณะนี้มา ภายหลัง ยุคสมัยที่นิยมแต่ง โคลงจันท์มากในสมัยอาณาจักรลานนา อยู่ในราวพุทธศักราช 1900 ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้ากือนา จันท์ลักษณะที่นำมาแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น่าจะได้รับแบบฉบับจากอาณาจักรลานนา โดยผ่านอาณาจักรล้านช้างอีกต่อหนึ่ง

3. ทฤษฎี

3.1 ทฤษฎีในด้านสังคม

3.1.1 ทฤษฎีการควบคุมสังคม

ทฤษฎีการควบคุมสังคมแบบผสมผสาน มีจุดเริ่มต้นกันระหว่างบุคคลที่มีความสุขกับความทุกข์ บุคคลมีความขัดแย้งกับสังคมก็จะต้องมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ในเอง ทฤษฎีสุนิยมและทุกขนิยมของเบเนธัม และทฤษฎีธรรมชาตินิยมของมนุษย์ของฮอปป์แสดงให้เห็นถึงแนวทางการควบคุมทางสังคม การที่ฟรอยด์ได้วิเคราะห์ความสุขที่มีในตัวอิด (ID) ว่าตัวอิดโก (Ego) และตัวซูเปอร์อิดโก (Super Ego) เข้าไปควบคุมได้อย่างไร ก็เป็นรูปแบบการควบคุมสังคมด้วยเหมือนกัน ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner) ก็ขึ้นอยู่กับ การเสริมแรง (Reinforcement) และการลงโทษ (Punishment) (ได้แก่ความสุขและความทุกข์) เป็นตัวอย่างอีกอย่างหนึ่งของทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์

เฮอร์ชี่ (Herschi) (อ้างใน เอกสารประกอบการสอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. น. 302) ได้เสนอทฤษฎีไว้ว่า ความสุขและความทุกข์ย่อมมีบทบาทต่อพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ทฤษฎีของเขาก็ไม่ได้พัฒนามาพื้นฐานทางชีววิทยาหรือจิตวิทยาแต่อย่างใด สำหรับจิตวิทยาที่ว่าด้วยความสุขและความทุกข์ นักเขียนบางคน เช่น คองเกอร์ (Conger, 1976-1978) ได้เสนอความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม และทฤษฎีการควบคุมสังคมไว้อย่างละเอียด

ทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะดั้งเดิมที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ส่วนสติปัญญาและการเรียนรู้ก็มีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม คนที่มีความขัดแย้งทางสังคม

เขาก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกับสังคมซึ่งใช้ระบบการควบคุมสังคม เบนซ์, ฮอปป์, ฟรอยด์ และสกินเนอร์ ได้ให้รายละเอียดปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับมนุษย์ไว้มากเท่าที่ได้พบในทฤษฎีธรรมชาติ มนุษย์ ชีวิตแต่ละชีวิตย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยผ่านทางสมองและการเรียนรู้ บุคคลย่อม ตื่นรนผ่านกลไกของความสุขและความทุกข์ เพราะความสุขและความทุกข์เป็นจุดศูนย์รวมของสิ่งเร้าที่ถูกควบคุมโดยสมอง ดังนั้นคนจึงมีพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาระเบียบทางสังคมดังที่เสนอไว้แล้วตั้งแต่ต้นจึงขึ้นอยู่กับความไม่มีหลักเกณฑ์ดั้งเดิมสำหรับการตอบสนองภายใน และเป็นรูปแบบในตัวมนุษย์ มนุษย์ได้สร้างกฎเกณฑ์ในลักษณะเดิมที่ติดตัวมาแต่กำเนิด โดยใช้วิธี แลกเปลี่ยนรางวัลกัน การลงโทษโดยใช้อำนาจและการบังคับเครื่องสนับสนุน กฎเกณฑ์ไม้อาจจะใช้เป็นหลักสากลได้ทุกกรณี กฎเกณฑ์จะต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์สุขแก่มวลชนและบรรเทาทุกข์ ให้น้อยลง สังคมทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นสังคมขุนนาง ครอบครัวยุโรปโบราณ โรงเรียนของรัฐ ก็ใช้ระบบการให้รางวัลและการลงโทษเพื่อเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเช่นเดียวกัน

3.1.2 ทฤษฎีการเรียนรู้สังคม

การเรียนรู้ทางสังคมย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมแบบผสมผสาน เพราะคนในสังคมหรือสมาชิกในสังคมนั้นต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลนั้นเกิดจากการเรียนรู้ บุคคลจะเรียนรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควรนั้นเป็นผลจากกระบวนการทางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เข้าใจว่ากระบวนการทางสังคมเกิดขึ้นตลอดชีวิต ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สังคมดังที่ ชวอน พลตรี (2530:184) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การปั้นพฤติกรรม
2. การเรียนรู้โดยบังเอิญ
3. การเลียนแบบ
4. การพัฒนาทางจริยธรรม

1. การปั้นพฤติกรรม การปั้นพฤติกรรมเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับการเสริมแรง 2 ประการ คือ

1.1 การเสริมแรงทางบวก ได้แก่ การให้สิ่งที่เป็นรางวัลซึ่งทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้รับ เช่น การให้เงิน ให้รางวัล เป็นสิ่งของต่าง ๆ การชมเชย การให้อภิลิขณ์ ฯลฯ พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้รับจะเป็นพฤติกรรมรับแรงเสริมทันที จะทำให้คนเรานั้นมีแนวโน้มอย่างมากที่จะแสดงพฤติกรรมอย่างนั้นอีก

1.2 การเสริมแรงทางลบ คนเรานั้นไม่ต้องการให้คนอื่นมาแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีแก่ตนเอง เช่น มาตำหนิ มาดุดสิทธ์ วิจารณ์ กักขัง ทนงเห็นเยว ฯลฯ พฤติกรรมใดที่ได้รับการลงโทษ ทำให้คนเราไม่แสดงพฤติกรรมนั้น ๆ อีก

ในสังคมโดยทั่วไป สังคมจะใช้เงื่อนไขการเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบควบคู่กันไป ประกอบคุณงามความดี เช่น ชำราชการครูตีเด่น นายแพทย์ตีเด่น พลเมืองดีก็จะได้รับรางวัลคำชมเชย เกียรติคุณ ใช้การเสริมแรงทางบวก ในทางตรงข้าม เช่น การลักทรัพย์ ปล้นจี้ ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร จะถูกลงโทษตามพฤติกรรมที่กระทำผิดตามโทษที่ระบุไว้ จะเป็นการเสริมแรงทางลบ

2. การเรียนรู้โดยบังเอิญ เป็นการเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจหรือการเรียนรู้โดยไม่เจตนา การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมในบางโอกาสนั้น เกิดขึ้นโดยผู้ใหญ่ไม่ได้ตั้งใจสอน ถ้ามองในแง่ทฤษฎีของนักปราชญ์ ทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ของ Skinner จะพบว่า ในขณะที่เด็กแสดงพฤติกรรมออกไป บังเอิญได้รับการสนองตอบจากผู้ใหญ่ในเชิงที่ทำให้เด็กพอใจ เด็กก็จะแสดงพฤติกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ถ้าบังเอิญเด็กพูดหยาบ ผู้ปกครองไม่แก้ไขตักเตือนหรือสั่งสอนในขณะที่เด็กพูด เด็กก็จะพูดคำหยาบนั้นต่อไปเรื่อย ๆ

3. การเลียนแบบ การเลียนแบบตามทฤษฎีของ (Bandura) จะพบว่า บุคคลจะเปลี่ยนแปลงจากตัวแบบที่มองไม่เห็นหรือเลียนแบบด้วยความศรัทธาจากสิ่งที่เขามองเห็นนั้น

นักจิตวิทยาส่วนใหญ่เชื่อกันว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เด็กจะเรียนรู้จากสังคมได้มากที่สุด โดยเด็กอาจทำตามตัวแบบโดยไม่รู้ลึกลับว่าถูกชักจูง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ซึ่งไม่มีความคิดพิจารณาด้วยเหตุผล จะตกอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมได้ง่าย โดยเฉพาะบิดามารดา ซึ่งเป็นตัวแบบที่สำคัญเพราะอยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด

4. การพัฒนาทางจริยธรรม นักจิตวิทยาสังคมเชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมเกิดจากอิทธิพลของสังคมมากกว่าพันธุกรรม กล่าวคือ บุคคลจะมีจริยธรรมดีเกิดจากสิ่งแวดล้อม เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม มิใช่ติดตัวมาแต่กำเนิด นักจิตวิทยาพัฒนาการเชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมเกิดขึ้นในช่วงแรกของชีวิต คือช่วงสิบปีแรกและฝังรากลึก ยากแก่การเปลี่ยนแปลงในช่วงหลัง ๆ ของชีวิต

3.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้กับทัศนคติ จำเนียร ช่วงโชติและคณะ (2515, น.16) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้มิได้ทำให้พฤติกรรมของคนเราเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ที่ได้รับมาเท่านั้น แต่ทำให้ทัศนคติเปลี่ยนไปด้วย แม้ว่าทัศนคติจะเกิดขึ้นจากแรงผลักดันภายในสิ่งที่เกิดจากนิสัยและอิทธิพลจากสิ่งภายนอกก็ตาม

การกระทำหรือพฤติกรรมใด ๆ ของคนเราส่วนใหญ่ ตามปกติมักเกิดจากทัศนคติของบุคคลผู้นั้น ทัศนคติจึงเป็นเสมือนทางเลือกของพฤติกรรม คือเป็นเครื่องควบคุมทางการกระทำของบุคคล

พฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนถูกควบคุมโดยทัศนคติของเขา ถ้าเราต้องการพยากรณ์และควบคุมพฤติกรรมของคนเราต้องศึกษาเรื่อง "เรื่องทัศนคติ" อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

ทัศนคติ คือสภาพจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิด หรือความเห็นที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด พฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือกลุ่มบุคคลขณะหนึ่งขณะใด จะเป็นเอกเทศหรือส่วนคณะรวม ๆ กันก็ได้ เช่น ความชอบ ความนิยม ความไม่ชอบ ไม่นิยม ความศรัทธา ความไม่ศรัทธา ความหวังดี ความไม่หวังดี ฯลฯ ซึ่งอาจจะแสดงออกมาเป็นการกระทำอันเกิดจากทัศนคติที่มีอยู่ นั้น ทัศนคติจึงประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ตามที่กล่าวมา คือ แรงผลักดันภายในสิ่งที่เกิดจากนิสัยและอิทธิพลที่มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันมากน้อยตามกรณีแล้วเกิดการรับรู้จากสิ่งเร้าภายนอกและการนิยามภายในด้วย

3.1.4 ทฤษฎีการลงโทษ (Theories of Punishment)

Edwin Sutherland and Donald Cressey (อ้างถึงใน สักดิ์ชัยเลิศพานิชพันธ์, 2529, น. 3-4) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการลงโทษนั้นสามารถอธิบายได้ทั้ง ในแง่ของวัฒนธรรม แง่สังคมวิทยาและแง่จิตวิเคราะห์ ดังนี้

1) ในแง่ของวัฒนธรรม ได้แก่ ทฤษฎีความสอดคล้องทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Consistency) ซึ่งกล่าวว่าวิธีการและความรุนแรงในการลงโทษจะขึ้นอยู่กับพัฒนาการของวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ เมื่อสังคมขณะนั้นเห็นว่าสมาชิกยาเกรงกับการทำให้เกิดความเจ็บปวดทางกายภาพ ก็จะนำการลงโทษเนื้อตัวมาใช้ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและความเสมอภาคส่วนบุคคล การพัฒนารูปแบบของการนิยามพิพากษาเกิดขึ้น เช่นเดียวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกิดขึ้น เมื่อสังคมได้ให้ความสำคัญกับการรักษานั่นผู้คนใช้ ทฤษฎีความสอดคล้องทางวัฒนธรรมให้ความสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นอย่างมาก ดังนั้นการลงโทษจำคุกจึงถือเป็นการลงโทษที่รุนแรง เพราะเป็นการตัดเสรีภาพของบุคคล

2) ในแง่ของสังคมวิทยา ได้แก่ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure Theory) เห็นว่าการลงโทษมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ เช่น ในสังคมเดิมที่เน้นความสำคัญของแรงงาน การลงโทษจะไม่รุนแรงเพราะต้องการแรงงานจากนักโทษไปใช้ ถ้าหากสังคมนั้นมีแรงงานเพียงพอแล้วโทษจะรุนแรงมากขึ้นหรือถึงขั้นประหารชีวิต ทฤษฎีดังกล่าวยังอธิบายด้วยว่า การลงโทษกับชนชั้นมีความสัมพันธ์กัน ในสังคมที่ไม่มีชนชั้นกลางค่อนข้างต่ำ ก็จะไม่มีการลงโทษที่รุนแรง

ทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวนี้ Emile Durkheim ได้ อธิบายว่า การลงโทษจะผันแปรไปตามความซับซ้อนของการแบ่งงานกันทำ ในกลุ่มสังคมที่หนึ่งตนเอง สูง ไม่ต้องแบ่งงานกันทำมากนัก การลงโทษจะรุนแรงเพื่อทดพฤติกรรมเบี่ยงเบน แต่ในสังคมที่มีการ แบ่งงานกันทำซับซ้อนขึ้น การลงโทษจะไม่รุนแรง แต่กลับไปเน้นการชดใช้ความเสียหาย (restitution)

ในทฤษฎีดังกล่าวยังอ้างถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการลงโทษกับ ความไม่เป็นระเบียบในสังคม (social disorganization) โดยเห็นว่า สังคมที่มีลักษณะของ ประชากรเป็นแบบเดียวกัน (homogeneous) ความแตกต่างหรือความเบี่ยงเบนไม่มากนัก ทำให้ การลงโทษธรรมดาเป็นการเพียงพอ แต่ในสังคมที่มีประชากรต่างแบบกัน (heterogeneous) มากขึ้น ความไม่เป็นระเบียบในสังคมจะเพิ่มขึ้น ทำให้การลงโทษรุนแรงตามไปด้วย

3) ในแง่ของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytical Theory) ได้แก่ ทฤษฎีหลักการความผิดแก่ผู้อื่น (Scapegoat Theory) (ทฤษฎีแพะรับบาป-ผู้ศึกษา) ซึ่ง Sigmund Freud อธิบายว่า มนุษย์มีพฤติกรรมก้าวร้าวและเห็นแก่ตัวเป็นปกติด้วย การก่อ อาชญากรรมเป็นพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสัญชาตญาณก้าวร้าวดั้งเดิมของแต่ละคนนั่นเอง ดังนั้น การใช้กระบวนการใด ๆ ลงโทษผู้กระทำผิดย่อมเป็นการแสดงออกซึ่งภาวะจิตใจที่มุ่งประทุษร้าย อาชญากรอย่างรุนแรงและอย่างฉับพลัน เพื่อสนองตอบต่อความโกรธแค้นหรือการก่อให้เกิดความ ฝังใจแก่สังคม เพราะฉะนั้นการลงโทษตามทฤษฎีนี้จึงมุ่งให้เกิดความเสียหายต่อผู้กระทำมาก กว่า การแก้ไขพฤติกรรม ดังที่ Karl Menninger นักจิตวิทยาและนักอาชญาวิทยาวิพากษ์กล่าวไว้ว่า "การที่สังคมมีความกระตือรือร้นที่จะลงโทษผู้กระทำผิดนั้น โดยแท้จริงแล้วก็คือ การแสดงออกซึ่ง สัญชาตญาณก้าวร้าวดั้งเดิมของมนุษย์ส่วนหนึ่ง"

3.1.5 ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคมชนบทและสังคมเมือง

1) แนวความคิดเกี่ยวกับสังคมชนบท สังคมชาวบ้านและสังคมพื้นบ้าน เมื่อกล่าวถึงสังคมชนบทจะพบว่ามีความคิดเกี่ยวกับสังคมหลายสังคมที่เกี่ยวข้องกัน ดังที่ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528, น. 69) ได้กล่าวถึงสังคมชนบท (Rural Society) สังคมบ้านนา (Peasant Society) และสังคมพื้นบ้าน (Folk Society) ว่าเป็นสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน ทั้งคณะของนักวิชาการที่มองสังคมต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่นักวิชาการได้ศึกษามา กล่าวคือ นักสังคมวิทยาชนบท จะเน้นสังคมที่ศึกษาว่าเป็นสังคมชนบท ส่วนนักมานุษยวิทยาจะเน้นสังคมชาวนา หรือสังคมชาวบ้านเป็นสำคัญ

สังคมชนบทไทย มักจะกล่าวถึงชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากเทศบาล เมือง สำหรับความหมายของสังคมพื้นบ้านนั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528, น. 70) ได้นำแนว ความคิดของนักปราชญ์ทางด้านสังคมมากล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

ชาลส์ วินิค (Charles Winick) ได้ให้ความหมายว่า "เป็นกลุ่มคนที่มีการจัดระเบียบทางสังคมแบบเก่า ซึ่งได้ผ่านพ้นระบบเผ่าพันธุ์มาแล้ว หรือชาวบ้านธรรมดา ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ ณ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง"

เรดฟิลด์ (Redfield) พูดถึงสังคมพื้นบ้านว่า "เป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่โดดเดี่ยว การติดต่อสัมพันธ์กันใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยเฉพาะในรูปความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นเหนียวแน่น การควบคุมทางสังคมก็ใช้ธรรมเนียมประเพณีเข้าช่วย"

โวลฟ์ (Wolf) ได้ให้ความหมายของสังคมบ้านนาว่า "เป็นประชากรที่มีวิถีชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับการเพาะปลูก และมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการเพาะปลูก ดังนั้น ผู้เช่านา ผู้ที่รับจ้างทำนาโดยแบ่งส่วนกำไร รวมทั้งผู้ที่ทำนาเองจึงจัดอยู่ในประเภทนี้ ตราบเท่าที่พวกเขาอยู่ในฐานะที่สามารถตัดสินใจว่าจะปลูกอะไรอย่างไรแต่จะไม่รวมถึงชาวประมงหรือผู้รับจ้างทำไร่นา ซึ่งไม่มีที่ดินของตนเอง"

ชานิน (Shanin) ได้สรุปรูปแบบของสังคมชาวนานา 4 ประการ คือ

- 1) ครอบครัวยุคใหม่ เป็นหน่วยพื้นฐานในการจัดระเบียบทางสังคม ไร่นาเป็นดัชนีที่แสดงถึงฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และการบริโภคนิยม ตลอดจนเป็นตัวกำหนดแนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางสังคมด้วย
- 2) เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว การเพาะปลูกยังมีลักษณะแบบประเพณี ซึ่งถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ฉะนั้นผลผลิตจึงมีรายได้ต่ำ
- 3) เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก จึงมีวิถีชีวิตเป็นอยู่ผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมาก
- 4) ยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลจากสังคมภายนอก ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองการปกครอง การเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ลักษณะยังต้องติดต่อนับพาดอาศัยแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอกเสมอ

เราจะเห็นว่าสังคมชาวนานาเป็นสังคมที่ประชากรต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพในด้านการเกษตร วิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปอย่างแบบประเพณี ไม่ว่าจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมหรือในด้านอื่น ๆ นอกจากนี้จำเป็นต้องพึ่งพาดูอาศัยกับสังคมภายนอกในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

3.1.6 ทัศนคติการควบคุมสังคม

การควบคุมทางสังคม หมายถึงกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษสมาชิก เพื่อเป็นผลให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามปทัสสถานของกลุ่มหรือ

ของสังคม การควบคุมทางสังคมเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้น เพื่อสนองร่วมกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ให้สมาชิกละเว้นจากการแสดงพฤติกรรม ซึ่งละเมิดฝ่าฝืนต่อปทัสถานทางสังคม อันนำไปสู่ความเป็นระเบียบแก่สังคมนั้น

วัชรา คลายนาท (2530, น. 125) ได้กล่าวถึงกลไกในการควบคุมทางสังคม โดยจำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือการควบคุมภายในหรือการควบคุมตนเอง กับการควบคุมภายนอก การควบคุมภายในเป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยบุคคลได้รับการถ่ายทอดในพฤติกรรมที่ควรกระทำ และไม่ควรกระทำจนสามารถควบคุมจิตใจของตนเอง ให้ปฏิบัติในสิ่งที่สังคมยอมรับว่าถูกต้อง อันควรกระทำและเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ การควบคุมภายนอกเป็นการที่สังคมได้ใช้กฎหมาย และจารีตประเพณี เข้าควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก เพื่อให้ละเว้นจากการละเมิดและฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางสังคม

วิธีการที่สังคมนำมาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือการลงโทษและการให้รางวัล ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องกระทำควบคู่กันไป เพื่อให้บรรลุผลอย่างสมบูรณ์ การควบคุมทางสังคมที่ใช้วิธีการลงโทษเป็นการป้องกันและลงโทษผู้ฝ่าฝืนต่อปทัสถานทางสังคม ซึ่งมีตั้งแต่วิธีการที่ไม่รุนแรง เช่น การเยาะเย้ย นินทา ไปจนถึงวิธีการรุนแรงตามจารีตประเพณี และกฎหมาย เช่น การเนรเทศ คุมขัง และประหารชีวิต เป็นต้น สำหรับการควบคุมทางสังคมด้วยการให้สิ่งตอบแทนหรือรางวัลนั้น เป็นการสร้างกำลังใจให้สมาชิกรักษามาตรฐานประพฤติดำเนินตามปทัสถานทางสังคม เช่น การยกย่องชมเชย การให้เครื่องหมายเชิดชูเกียรติการประกาศคุณงามความดี เป็นต้น นอกจากนี้การควบคุมทางสังคม อาจจำแนกออกได้ 2 รูปแบบ คือการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ และการควบคุมทางสังคมแบบทางการ การควบคุมแบบไม่เป็นทางการ เป็นการที่สมาชิกรับรู้กระบวนการควบคุมทางสังคม โดยไม่จำเป็นต้องมีลายลักษณ์อักษร อันมีปรากฏอยู่ในทุก ๆ สังคม เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม สำหรับการควบคุมทางสังคมแบบเป็นทางการนั้น กระทำโดยองค์การของสถาบันการปกครองในสังคมนั้น เพื่อสร้างกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติ และบทลงโทษอย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ในสังคม ซึ่งมีโครงสร้างอันสลับซับซ้อน และประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีภูมิหลังและวัฒนธรรมย่อยแตกต่างกัน

การควบคุมทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของปทัสถาน และวัฒนธรรมทางสังคมเนื่องจากเกิดขึ้นโดยการรับรู้ร่วมกันของสมาชิกในสังคมนั้น ดังที่ปรากฏว่า แต่ละสังคมจะมีวิธีการควบคุมสมาชิกที่ละเมิดบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกันไป ดังนั้น การควบคุมทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะมีการเรียนรู้และถ่ายทอดของสมาชิกสืบต่อกันมา และยังเกิดจากการตกลงยินยอมร่วมกันของสมาชิกที่ใช้วิธีการควบคุมแบบต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลัง

ต่อผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น การปรับ การจำคุก การใช้ระบบทางการศาล เป็นต้น การควบคุมทางสังคมจึงชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มของสังคม ของสัตว์และมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

บุคคลจะแสดงพฤติกรรมตามแบบหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสาเหตุใหญ่ 2 ประการ ดังที่ชววน พลตรี (2530, น. 187) ได้นำมาแสดงไว้ดังนี้

1) ลักษณะของตัวแบบ ถ้าตัวแบบมีลักษณะที่จูงใจน่าเลียนแบบ เด็กจะเลียนแบบ เช่น ตัวแบบมีท่าทางน่าเลื่อมใส เด็กก็จะมีศรัทธาและเลียนแบบจากพฤติกรรมของตัวแบบนั้น

2) ผลที่เกิดกับตัวแบบ ถ้าตัวแบบมีผลที่เกิดขึ้นในทางที่ดี หรือทางบวกเด็กจะเลียนแบบ เช่น ตัวแบบเรียนเก่ง มีงานทำให้ตำแหน่งสูง มีความสะดวกสบายมีชื่อเสียงโด่งดังเด็กจะเลียนแบบ ถ้าในทางตรงกันข้ามกับตัวแบบเป็นบุคคลที่สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีงานทำฐานะยากจน เด็กจะไม่เลียนแบบ

ชววน พลตรี (2530, น. 190) ได้นำทฤษฎีทางจริยธรรมที่ได้รับการยอมรับและนิยมใช้กันมาก 2 ทฤษฎี คือ

1) ทฤษฎีทางพัฒนาการของ เพีย เจท์ (Piaget) เพีย เจท์ เป็นผู้ริเริ่มทางความคิดที่ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ต้องขึ้นอยู่กับความฉลาดที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล จึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาของบุคคลนั้น

1.1 ชั้นก่อนจริยธรรม Pre moral state เกิดกับเด็กระหว่างมีอายุแรกเกิดถึง 2 ขวบ

ในชั้นนี้เด็กยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียดมีแต่ความต้องการทางร่างกาย โดยไม่คำนึงถึงกาลเวลา เช่น เด็กจะร้องเมื่อหิว เป็นต้น

1.2 ชั้นยึดคำสั่ง (Heteronomous state)

เกิดขึ้นกับเด็กในช่วงอายุ 2-8 ปี ในชั้นนี้เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่ เป็นประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม

1.3 ชั้นยึดหลักแห่งตน (Autonomous state)

เกิดกับตัวบุคคลตั้งแต่อายุ 8 ปี ขึ้นไป
ชั้นนี้ เพีย เจท์ เชื่อว่าเกิดจากการพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาและประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนเด็กด้วยกัน รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยใช้หลักความยุติธรรม มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของคน

3.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg) ทฤษฎีนี้มีหลักการในการพัฒนาจริยธรรม 6 ชั้น คือ

1) ชั้นหลบหลีกการลงโทษเกิดกับเด็กในช่วงอายุแรกเกิด จนถึง 7 ปี
ชั้นนี้เด็กชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงจากการถูกลงโทษ เลือกระทำในทางที่เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากกว่า เด็กมักเข้าใจว่า ความดีหมายถึงสิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ เช่น เด็กทำการบ้าน เป็นต้น การตัดสินใจว่าจะไร้ถูกหรือผิด เด็กจะมองที่มาของการกระทำว่าถ้าเสียหายมากก็ตัดสินใจว่า การกระทำนั้นผิดไม่ได้มองที่สาเหตุของการกระทำ

2) ชั้นแสวงหารางวัล เกิดขึ้นกับเด็กในช่วงอายุ 7-10 ปี
ชั้นนี้เด็กจะค่อย ๆ เน้นความสำคัญของการได้รับรางวัล และคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลเป็นแรงจูงใจ ให้เด็กกระทำความดีได้มากกว่าการดุด่าหรือขู่ว่าจะลงโทษ เช่น เด็กจะช่วยบิดามารดาทำงาน เพื่อต้องการให้ได้รับคำชมเชย สรุปว่าจริยธรรมชั้นนี้จะเน้นในด้านความต้องการได้รับคำชมเชยและรางวัลมากกว่าการได้รับการลงโทษ

3) ชั้นในการกระทำสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดีเกิดกับบุคคลในช่วงอายุ 10-13 ปี

ชั้นนี้ตรงกับวัยที่เด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก จะกระทำเพื่อให้กลุ่มยอมรับ จึงมีการเลียนแบบตัวแบบที่ตนเห็นว่าดีงาม เด็กวัยนี้ส่วนมากจะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินใจว่า คนอื่นจะเห็นด้วยหรือยอมรับเพื่อให้เป็นที่ชอบพอ และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน สรุปจริยธรรมชั้นนี้ เน้นหนักในด้านการทำตามคนอื่นมากกว่าการคำนึงถึงการลงโทษและการต้องการรางวัล

4) ชั้นทำตามหน้าที่ทางสังคม ชั้นเกิดกับบุคคลในระหว่างอายุ 13-16 ปี แต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือ มีความเข้าใจในหน้าที่ในกลุ่ม มีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร เข้าใจบทบาทของผู้อื่น การกระทำที่ถูกต้องจะพิจารณาเพื่อกลุ่มหรือส่วนรวม สรุปจริยธรรมชั้นนี้ เน้นเรื่องการทำตามหน้าที่ในหมู่คณะ ทำตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมหรือศีลธรรมมากกว่าการกลัวการลงโทษ หรือทำเพื่อต้องการรางวัล หรือกระทำตามกลุ่มเพื่อน

5) ชั้นการเคารพตนเองหรือการกระทำตามสัญญา เกิดขึ้นกับบุคคลอายุตั้งแต่ 16 ปี ขึ้นไป

ชั้นนี้บุคคลจะพยายามกระทำหรือหลบหลีกมิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผล เป็นคนไม่น่าเชื่อถือ คำว่าหน้าที่ของบุคคลในชั้นนี้ หมายถึงการกระทำตามที่ตกลงหรือสัญญาไว้กับผู้อื่น ไม่พยายามวิดลอนสิทธิ์ของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวมีความเคารพตนเอง และต้องการให้ผู้อื่นเคารพตนด้วย

6) ชั้นอุดมคติ เกิดขึ้นกับวัยผู้ใหญ่ ชั้นนี้บุคคลจะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เช่น มีทิวไรโอตดปปะ คือมีความละเอียดรอบคอบใจตนเองในการที่จะกระทำ ความชั่วและเกรงกลัวต่อบาป เป็นคนที่มีการเสียสละเพื่อสังคมอย่างแท้จริง

3.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรม

3.2.1 ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน

เนื่องจากวรรณกรรมนิทานเป็นเรื่องราวที่มีทุกท้องถิ่น ทุกประเทศทั่วโลกจึงพบว่าบางครั้งเรื่องราวของนิทานนั้นมีความเหมือนกันมากจนแทบไม่น่าเชื่อ รวมทั้งปรัชญาแนวคิด ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ยังมีโอกาสเหมือนกันด้วย

วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของอีสานมีจำนวนมากที่ไม่สามารถบอกที่มาของเรื่องได้ และในขณะเดียวกันก็มีความเหมือนกับวรรณกรรมของท้องถิ่นอื่นในหลาย ๆ ด้าน เช่น การค้นหาคำตอบที่แน่นอนในประเด็นเหล่านี้ เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก จึงได้แต่เพียงสันนิษฐานกันว่าคนอีสานเองอาจรับเอาวรรณกรรมนิทานมาจากท้องถิ่นอื่น ทั้งเนื้อเรื่องบ้าง หรือรับเอาเฉพาะแนวคิดแล้วมาสร้าง โครงเรื่องขึ้นมาใหม่บ้าง หรือในทางตรงกันข้าม ท้องถิ่นอื่นอาจรับเอาวรรณกรรมนิทานไปจากอีสานในลักษณะเดียวกัน

จากคำถามที่หาคำตอบไม่ได้เช่นนี้ จึงมักพบคำถามอยู่เสมอว่านิทานเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดมาตั้งแต่สมัยใด และกระจายไปตามแหล่งต่าง ๆ ได้อย่างไร เพื่อค้นหาคำตอบเหล่านี้จึงได้เกิดทฤษฎีเพื่อศึกษานิทานขึ้น เรียกว่า ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน ซึ่งในกลุ่มนี้มีหลายแนวคิดที่น่าสนใจและนิยมนำมาเป็นแนวทางศึกษานิทานมากคือ ทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทาน ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีเอกกำเนิดและทฤษฎีพหุกำเนิด

ในงานวิจัยฉบับนี้ทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทานจะช่วยตอบปัญหาว่า เรื่องราวที่นำมาศึกษาทั้ง 10 เรื่องนั้น จะถือเป็นตัวแทนวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานได้หรือไม่ และประเพณีความเชื่อที่ปรากฏนั้นจะถือเป็นประเพณีและความเชื่อของคนอีสานจริงหรือไม่ ซึ่งปัจจุบันนี้นักคติชนวิทยาทั้งหลายต่างยอมรับกันว่า นิทานในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีส่วนเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันนั้นเป็นเพราะนิทานมีแหล่งกำเนิดจากที่เดียวกัน นั่นคือยอมรับทฤษฎีเอกกำเนิดและทฤษฎีการแพร่กระจาย (Monogenesis and Bifustion) เพราะเชื่อว่าคนต่างสังคมต่างท้องถิ่นจะคิดอะไรได้เหมือนกันนั้นย่อมเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เหมือนกันในนิทานนั้นน่าจะมีที่มาจากที่เดียวกันแล้วกระจายออกไปโดยอาศัยสื่อ และเมื่อแพร่ออกไปแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงบ้างนั่นคือ วัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานจึงต้องพิจารณาแนวคิดในการแพร่กระจายของนิทานกับขบวนการทางวัฒนธรรมประกอบกัน

เพื่อให้เข้าใจในทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน โดยเฉพาะทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทานซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงขอนำมากล่าวโดยสรุปไว้ดังนี้

3.2.1 ทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทาน เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงแหล่งกำเนิดของนิทาน ตามแนวคิดของนักคติชนวิทยาบอกว่า นิทานทั้งหลายที่ปรากฏมีแหล่งกำเนิดอยู่ 2 ลักษณะ คือ เกิดจากแหล่งเดียวกันแล้วแพร่กระจายออกไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ และเกิดจากหลายแหล่งแต่มีความคล้ายคลึงกัน เมื่อความคิดแยกเป็น 2 แนวเช่นนี้จึงเกิดทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทานขึ้น 2 ทฤษฎี คือทฤษฎีเอกกำเนิด (Monogenesis) และทฤษฎีพหุกำเนิด (Polygenesis)

1. ทฤษฎีเอกกำเนิด (Monogenesis) ทฤษฎีนี้เชื่อว่านิทานทั้งหลายที่มีอยู่มีแหล่งกำเนิดมาจากที่เดียวกัน แล้วจึงแพร่กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ และได้เล่าสืบทอดต่อกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้

มีผู้สนใจลักษณะการแพร่กระจายของนิทานอยู่ 3 ท่าน คือพี่น้องตระกูลกริม (Grimm) ซึ่งมี Jacob Grimm และ William Grimm คนที่ 2 คือ Theodor Benfey คนที่ 3 คือ Emmanuel Cosquin ทั้งสามได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

พี่น้องตระกูล Grimm บอกว่านิทานตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายกันนั้นเป็นผลมาจากการสืบทอดทางวัฒนธรรม ก่อนจะสรุปแนวคิดออกมาเช่นนี้ เขาได้เสนอผลการศึกษารื่องภาษามาเป็นข้อสนับสนุนคือจากผลการศึกษาทางภาษานพบว่าภาษาเยอรมันมีความสัมพันธ์กับภาษาอินเดีย เขาจึงเชื่อว่าภาษายุโรปและภาษาอินเดีย มีแหล่งกำเนิดร่วมกัน จึงสรุปว่านิทานของยุโรปก็มีแหล่งกำเนิดร่วมกับนิทานอินเดียเช่นเดียวกัน

และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ได้มีผู้ศึกษารวบรวมนิทานเซอร์เบียชั้น ผลปรากฏว่า นิทานของเยอรมันและนิทานเซอร์เบียมีเนื้อเรื่องตรงกันหลายเรื่อง จึงเกิดปัญหาถามกันว่าเหตุใดนิทานเหล่านั้นจึงเหมือนกันได้

จากผลการศึกษา 2 อย่าง Grimm ได้เสนอทฤษฎีขึ้นมาจึงมีผู้ให้ความสนใจและเห็นด้วยว่า นิทานในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันนั้นเป็นผลมาจากการสืบทอดวัฒนธรรมจากที่เดียวกัน

สำหรับ Theodor Benfey นั้น ในช่วงเวลาที่ Grimm มองการถ่ายทอดนิทานว่าเป็นเพราะการสืบทอดนั้น Benfey กลับมองว่าที่นิทานตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีส่วนคล้ายกันนั้น ไม่ใช่เนื่องจากการสืบทอดแต่เป็นเพราะการถ่ายทอดเขาอธิบายแนวคิดนี้ว่า อินเดียและยุโรปไม่ใช่ผู้ร่วมบรรพบุรุษเดียวกันจึงรับมรดกร่วมกันไม่ได้ แต่เขามองว่าอินเดียและยุโรปนั้นแยกจากกัน ต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นเอกเทศเฉพาะ แต่นิทานมีส่วนคล้ายกันเป็นเพราะนิทานของอินเดียได้เดินทางไปยังยุโรป (Benfey จึงยอมในแง่ทัศนะ ไม่ใช่กาละ คือเป็นเรื่องราวของการ

ถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม 2 กลุ่ม ทฤษฎีของ Benfey จึงเป็นทฤษฎีการขอยืม (Theory of Borrowing)

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีของ Grimm และ Benfey มีข้อแตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

Grimm เห็นว่านิทานมีแหล่งกำเนิดจากอินเดียแล้วสืบทอดไปยุโรป ในลักษณะการรับมรดก

Benfey เห็นว่านิทานของยุโรปมีแหล่งกำเนิดจากอินเดียจริงแต่ยุโรปรับไปในลักษณะการขอยืมไป ไม่ใช่แบบรับมรดก

ส่วน Emmanuel Cosquin ได้ศึกษานิทานของอียิปต์เปรียบเทียบกับนิทานของอินเดีย พบว่านิทานของอียิปต์มีความเก่าแก่มากกว่านิทานของอินเดีย จึงทำให้เขาเริ่มสงสัยว่า อินเดียอาจจะไม่ใช่แหล่งกำเนิดนิทานที่เก่าแก่ที่สุดดัง Grimm และ Benfey ให้ความสำคัญไว้ แต่ Cosquin ก็ยอมรับว่าอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญของนิทาน

สรุปแนวคิดของทฤษฎีเอกกำเนิดก็คือ นิทานทั้งหลายทั้งปวงมีแหล่งกำเนิดจากที่เดียวกัน แล้วจึงแพร่กระจายออกไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทฤษฎีนี้จะก่อให้เกิดปัญหาว่า แหล่งกำเนิดของนิทานนั้นอยู่ที่ใด

2. ทฤษฎีพหุกำเนิด (Polygenesis) ทฤษฎีนี้เริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีการศึกษาเรื่องราววัฒนธรรมขยายกว้างจากอินเดียไปสู่หมู่ชนพื้นเมืองในทวีปต่างๆ และพบว่าหมู่ชนเหล่านั้นต่างก็มีวัฒนธรรมที่เก่าแก่เช่นกัน จึงเกิดแนวคิดใหม่ว่า นิทานของหมู่ชนเหล่านั้นมีกำเนิดเป็นอิสระ ไม่เกี่ยวข้องกันกับอินเดียแต่อย่างใด

เหตุผลที่นำมาสนับสนุนแนวคิดนี้ นักมานุษยวิทยา ได้ตั้งข้อสังเกตว่า มนุษย์ทุกสังคมในโลก ต้องผ่านขั้นตอนทางวัฒนธรรมมาเหมือน ๆ กัน คือต้องผ่านชีวิตแบบสังคมบรรพบุรุษ (Primitive Society) มาก่อน ซึ่งแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคมแบบนี้จะเป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่น มีความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ การนับถือสัตว์เป็นบรรพบุรุษ มีความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา ดังนั้นเมื่อสภาพทางสังคมเหมือนกันย่อมผลักดันให้มนุษย์สร้างสิ่งต่าง ๆ ออกมาเหมือนกันได้ นิทานจึงน่าจะเกิดจากหลายท้องถิ่นได้เช่นกัน ตัวอย่างที่ยกมายืนยันคือ ผลการศึกษานิทานของ Andrew Lang นักคติชนวิทยา มานุษยวิทยา ชาวสกอตแลนด์ เขาได้ศึกษาพบว่า โครงเรื่องของนิทานอินเดียมีส่วนคล้ายกันกับนิทานของแอฟริกา ซามัว นิวกีนิ อเมริกาเหนือ อเมริกากลาง ตลอดจนฟินแลนด์ ซึ่งดินแดนเหล่านี้ห่างไกลจากอินเดียมาก

ทฤษฎีทั้งสองล้วนมีข้อบกพร่อง ถ้ามองอย่างนักมานุษยวิทยา จะบอกว่าทฤษฎีเอกกำเนิดนั้นย่อมเป็นไปได้ เพราะท้องถิ่นที่ห่างไกลกันมาก ๆ ไม่น่าจะมีความสัมพันธ์

กันได้ เพราะฉะนั้นความเหมือนกันนั้นควรเกิดจากคนในท้องถิ่นสร้างนิทานขึ้นมาเองจากสิ่งแวดล้อม ที่มีพื้นฐานเหมือนกันเพราะทุกสังคมผ่านสภาพสังคมแบบบรรพกาลมาเหมือนกัน

ถ้ามองอย่างนักคติชนวิทยา ทฤษฎีพุกำเนิดเป็นไปได้ เพราะคนต่างสังคมต่างท้องถิ่นจะคิดอะไรได้เหมือนกันย่อมเป็นไปได้ยาก แต่ขณะเดียวกันทฤษฎีเอกกำเนิดก็ไม่สามารถอธิบายลักษณะความเหมือนกันของนิทานในท้องถิ่นที่ห่างกันมาก ๆ ไม่ได้ด้วยนั่นเอง

4. เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม

โส วัฒนสระคู (2536, น. 197) ได้ศึกษาวิจัยปัญหาสังคมเกี่ยวกับการติดยาของเยาวชนในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย โดยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาทัศนคติของข้าราชการและประชาชนที่มีต่อปัญหายาเสพติดของเยาวชนในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย 8 ด้าน คือด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านป้องกันและปราบปราม ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสื่อสารมวลชนและด้านสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของข้าราชการและประชาชนที่มีต่อปัญหายาเสพติดของเยาวชนในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติของข้าราชการที่มีต่อปัญหายาเสพติดให้โทษของเยาวชนในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหนองคาย

4. เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชน ที่มีต่อปัญหายาเสพติดของเยาวชน ในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหนองคาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ข้าราชการและประชาชนทุกอาชีพที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุของการติดยาเสพติดของเยาวชนเป็นเพราะเพื่อนชักชวน ชักจูง ความอยากรู้อยากทดลองด้วยความคึกคะนอง มีความเชื่อในทางที่ผิด โดยเชื่อว่ายาเสพติดบางชนิดสามารถช่วยให้สบายใจ ลืมความทุกข์ หรือช่วยให้ทำงานได้แข็งแรงและมากขึ้น ความกดดันในสถานศึกษา สื่อโฆษณา ภาพโปสเตอร์ ภาพโป๊ สิ่งยั่วยุอมมเมมา นอกจากนี้ก็มีสาเหตุมาจากการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์วิกฤตในชีวิต เช่น ครอบครัวแตกแยก การขาดโอกาสทางการ

ศึกษาเล่าเรียน การว่างงาน ความยากจน ปัญหาสุขภาพอนามัย บุคคลในครอบครัวถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย การเสียบุคคลที่รัก ความขัดแย้งในชีวิตสมรส การขัดแย้งกับเพื่อน ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม

บำรุง สุขพรรณ (ม.ป.ป., น. 95) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปการบริหารงานวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยต่อประชาชน" โดยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาโครงสร้างและลักษณะการเผยแพร่งานวัฒนธรรมและการเผยแพร่วัฒนธรรมต่อประชาชน
3. ศึกษาถึงประสิทธิผลของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม
4. ศึกษาถึงศักยภาพของศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมที่มีต่อการพัฒนาระบบความคิด ทศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของคนไทยในเขตเมืองและชนบท โดยเน้นที่หน้าที่และประสิทธิผลการเผยแพร่ฟื้นฟูและส่งเสริม
5. รวบรวมและแสวงหาทฤษฎีแนวความคิดรวบยอด และแนวทางเกี่ยวกับการเผยแพร่ ส่งเสริมและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นของประชาชน เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลและวัฒนธรรมไทยของสังคม เพื่อใช้ประกอบในการกำหนดนโยบาย แผนงาน และยุทธวิธีการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง สุ่มตัวอย่างจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 51 ศูนย์ ตามจังหวัดต่าง ๆ ใช้วิธีสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา และผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ เช่น ผู้อำนวยการศูนย์ รองผู้อำนวยการศูนย์ อาจารย์หรือผู้ควบคุม

ผลการศึกษา พบว่า การบริหารต้องนำนโยบายมาวิเคราะห์ถึงความจำเป็นในด้านต่าง ๆ เช่น ความจำเป็นโดยทั่วไปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนเทคโนโลยีซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อองค์การและหน่วยงาน จำเป็นต้องปรับปรุงขยายงาน ความจำเป็นเฉพาะภายในองค์การหรือหน่วยงาน รูปแบบ พฤติกรรมที่เหมาะสมและวิธีการพัฒนา เช่น ชยัน ฉลาด ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู รักเมตตา ประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา ใจ ความเป็นธรรม และยุติธรรม รักษาวินัย กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ กล้าสู้ กล้าเสียสละ ยกย่องคนดี ตีคนชั่ว

วิธีการพัฒนาทางด้านจริยธรรมและวัฒนธรรม เป็นแบบผสมผสาน คือความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ความร่วมมือกับนักวิจัย นักพัฒนา นักปฏิบัติ พัฒนาจริยธรรม

และวัฒนธรรมให้ผสมผสานกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาทั้งทางตรง เช่น สถาบันให้การศึกษา มีการเรียนการสอนและศึกษาวิจัย ทางอ้อมคือผ่านทางสถาบันครอบครัว ผ่านสื่อสารมวลชน และสถาบันทางศาสนา

ตะวัน เกียรติบุญญาฤทธิ์ (2525, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบวัดและบทบาททางสังคมของ พระชาวอโศก กับพุทธบัญญัติ" โดยตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาศิลัวัตรของพระภิกษุสงฆ์ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และผลดีที่เกิดกับตนเองและสังคมจากพุทธบัญญัติต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพุทธบัญญัติว่าด้วยจุลศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล
2. เพื่อรักษาศิลัวัตรและบทบาททางสังคมของพระชาวอโศกอย่างละเอียด
3. เพื่อเปรียบเทียบศีลวัตร และบทบาททางสังคมของพระชาวอโศกกับพุทธบัญญัติในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในจุลศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล
4. เพื่อเปรียบเทียบความเข้าใจ และความเห็นของพุทธบริษัทชาวอโศก และพุทธบริษัทที่ไม่ใช่ชาวอโศกในเรื่องศีลวัตรและบทบาททางสังคมของพระชาวอโศก

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง พระชาวอโศก 55 รูป ขรवासชาวอโศก 55 คน และขรवासที่ไม่ใช่ชาวอโศก แต่เคยรู้จักคบหา หรือเคยร่วมสังฆกรรมกัน จำนวน 55 รูป และขรवासที่ไม่ใช่ชาวอโศก 55 คน รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง 220 ราย

ผลการศึกษา พบว่าพระชาวอโศกประเพณีปฏิบัติศีลวัตรมีแบบอย่างการดำเนินชีวิตและบทบาททางสังคมสอดคล้องกับพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากกลุ่มพระชาวอโศกมีวิธีการแสดงธรรมการใช้ภาษา และทักษะในการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เคร่งครัดในศีลวัตรที่แตกต่างออกไป จึงยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่

4.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม

4.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1) จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520, น. 344) เขียนเรื่องของค้อसानโดยรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในแง่ของวัฒนธรรม ประเพณีวรรณะคตินและบทกวีต่าง ๆ ของชาวอีสานที่สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนทั้งโลกทัศน์ทางการเมือง การปกครองความเชื่อและอื่น ๆ

2) ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2522, น. 226) ได้เขียนวิเคราะห์สวรรณคดีไทยกล่าวถึงความเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไปในเรื่องของวรรณคดี วิธีของวรรณคดีวิจารณ์ การวิเคราะห์เนื้อเรื่องวิเคราะห์กลวิธีของวรรณคดี เสนอตัวอย่างการวิจารณ์วรรณคดีเรื่องยาว การวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรอง สรุปลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนทฤษฎีที่ใช้ในการวิจารณ์

3) สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2524, น. 133) ได้เขียนวรรณคดีวิเคราะห์ กล่าวถึงความหมายของวรรณคดี วิเคราะห์ความเข้าใจเอกลักษณ์ของสังคมไทยและวรรณคดีไทย องค์ประกอบหลักของวรรณคดี องค์ประกอบเชิงซ้อนของวรรณคดี และเกณฑ์การประเมินค่าวรรณคดี

4.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) กุสุม่า ชัยวินิตย์ (2531, น. 6) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน ได้ตั้งจุดประสงค์ของการศึกษาไว้ดังนี้ เพื่อศึกษาระบบและลักษณะของศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน เพื่อศึกษาอิทธิพลของศาสนาชาวบ้านที่มีต่อวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน ในด้านการวางโครงเรื่อง แนวคิดและพฤติกรรมตัวละคร เพื่อศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานซึ่งส่งผลต่อการศึกษารหัสทัศน์คติทางศาสนาชาวบ้าน

ขอบเขตการศึกษา วรรณกรรมนิทาน 8 เรื่อง คือ ทำวุ้นหรือเงือง ขุนบูรรมพญาคันทาก หน้าผากไกลกะตัน ผาแดงนางไอ่ กำพรว้าผีน้อย ขุนทิงและชูลนางอ้าว

ผลการศึกษาพบว่า ระบบศาสนาชาวบ้านเป็นระบบความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องผีสังเทวดากับความเชื่อในพุทธศาสนาในระดับชาวบ้าน เชื่อเรื่องบุญกรรม การเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ ศาสนาชาวบ้านปรากฏในแนวคิดหลัก แนวคิดย่อยมีทั้งลักษณะกลมกลืนและขัดแย้งระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา จะปรากฏควบคู่และปฏิบัติร่วมกัน ศาสนาชาวบ้านมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมในด้านขนบการเขียน แนวคิด การวางโครงเรื่องและพฤติกรรมตัวละคร เป็นแกนสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิด โครงเรื่องพฤติกรรมตัวละครเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ แนวคิดในวรรณกรรมส่วนใหญ่มุ่งจรรโลงหลักคำสอนของพุทธศาสนา เรื่องศีลธรรมซึ่งเป็นพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน

2) ปรีชา อุตระกุลและสุวัฒน์ ช่างเหล็ก (2527, น. 246) ได้ศึกษาวิจัยวรรณกรรมเชิงจริยธรรมโดยนำเอาวรรณคดีอีสานทั้งที่เป็นวรรณคดี ประเภทคำสอนและประเภทนิทาน

โดยตั้งจุดมุ่งหมายของการวิจัยไว้ดังนี้ เพื่อศึกษาวรรณคดีอีสานในด้านคุณค่าทางจริยธรรม เพื่อศึกษาแนวโน้มของจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เพื่อศึกษา

เหตุผลของจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีอีสาน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีอีสานกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ขอบเขตการศึกษา เพื่อศึกษาคณะของวรรณคดีอีสานในด้านจริยธรรม เท่านั้นเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาประเภทคำสอนและนิทานที่มีคำสอนแทรกอยู่มี 10 เรื่อง คือ พญาคำทองสอนไพร่ กานภัยปู่สอนหลาน กานภัยหลานสอนปู่ อินทียาณสอนลูก ชะนะสันธะราชเทศนา คำสอน สิริจันโทวายอดคำสอน กานภัยย่าสอนหลาน กานภัยหลานสอนย่าและพี่สอนน้อง ฯลฯ

วรรณคดีประเภทนิทาน 5 เรื่อง คือ ชุนทิง พญาคันทาค กานภัยเกษ เลี้ยวสวาด และ ผาแดงนางไอ่

ผลการศึกษาพบว่าในวรรณคดีอีสาน ส่วนใหญ่นำจริยธรรมในเรื่องปฏิบัติตามฮีตคอง ความสามัคคี การพูด ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หลักธรรมของศาสนาพุทธ ความกตัญญู ความขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพ การครองเรือน การอ่อนน้อมถ่อมตน การเห็นคุณค่าและการเคารพธรรมชาติ สิ่งเห็นธรรมชาติจริยธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ว่า สังคมอีสานให้ความสำคัญต่อระเบียบแบบแผน ประเพณีที่มีมาแต่โบราณหรือที่เรียกว่าฮีตคองเป็นอย่างมาก จึงสรุปได้ว่าสังคมอีสานมีแนวความคิดเรื่องจริยธรรมแบบสัมพันธนิยม (Relativism)

3) บุญส่ง สิ้นธนูเอก (2529, น. ก-ข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยนำเอาหลักจริยธรรมของชาวบ้านในแง่มุมต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันทั้ง 2 ภาคว่ามีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยมีจุดมุ่งหมายประการแรกคือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ประการที่สอง เพื่อศึกษาจุดร่วมและจุดแตกต่างระหว่างจริยธรรมชาวบ้านเหล่านั้น ประการที่สาม เพื่อศึกษาอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมท้องถิ่น

ขอบเขตของการศึกษา ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ศึกษาจริยธรรมของชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งสองภาค เน้นเฉพาะวรรณกรรมที่มีเนื้อหาประเภทคำสอน ซึ่งมีหลักจริยธรรมอยู่มากในวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้ปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่แล้ว

ผลการศึกษาปรากฏว่าหลักจริยธรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองภาคมีแหล่งกำเนิดมาจากที่เดียวกันคือ พุทธปรัชญา จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างก็เพียงรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น

4) วิจิตรา ขอนยาง (2532, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน ได้ตั้งจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้าเพื่อรวบรวมประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน เพื่อศึกษาความเชื่อของคนอีสานที่เกี่ยวกับประเพณีจาก

วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน เพื่อศึกษาสัมพันธ์ภาพระหว่างประเพณีในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานกับประเพณีโบราณไทยอีสาน ของปริญญาเอก โดยศึกษาประเด็นต่อไปนี้ จุดมุ่งหมายโอกาสปฏิบัติ ขั้นตอนการปฏิบัติ วัสดุที่นำมาประกอบและคาถา

ขอบเขตในการศึกษาจากวรรณกรรมอีสาน 20 เรื่อง เช่น กาฬิเกษ กำฟ้าณีน้อย ชุนทิง ท้าวกำฟ้าไกแก้ว ท้าวเผ่าคำไสวตร์ ท้าวมหาหุย ฯลฯ ซึ่งเป็นการค้นคว้าจากเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า มีประเพณีประเภทส่วนบุคคลซึ่งเป็นประเพณีหลัก 9 ประเพณีและประเพณีย่อยอีก 17 ประเพณี ประเพณีส่วนรวม มีประเพณีหลัก 4 ประเพณี ประเพณีย่อย 6 ประเพณี ประเพณีของรัฐ มีประเพณีหลัก 4 ประเพณี ประเพณีย่อยไม่ได้กล่าวถึง ประเพณีของพระราชหรือราชประเพณี มีประเพณีหลัก 4 ประเพณี และได้กล่าวถึงประเพณีย่อยในจำนวนประเพณีย่อยทั้งหมดจากประเพณีทั้ง 4 ประเภท พบว่า ประเพณีที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ ประเพณีกินหมากประเพณีที่กล่าวถึงน้อยที่สุดคือประเพณีเลี้ยงสายแนน

ลักษณะของความเชื่อพบว่า ความเชื่อมี 2 ลักษณะคือความเชื่อระดับชาวบ้านและความเชื่อระดับอุดมคติ ความเชื่อต่าง ๆ ที่พบแสดงออกทางบทบาทตัวละคร ขั้นตอนการประกอบพิธี คาถา และวัสดุที่นำมาประกอบพิธี

5) ศีราพร จิตะฐาน (2522, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษารามเกียรติ์ศึกษาในแง่การกระจายของนิทาน ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ดังนี้ เพื่อรวบรวมทฤษฎีของนักคติชนวิทยาเกี่ยวกับการแพร่กระจายของนิทานเพื่อให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ อนุภาคและบทบาทตัวละคร ในนิทานเมื่อนิทานเรื่องนั้นได้รับการถ่ายทอดจากกาลเวลา และสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่ง เพื่อให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมของกลุ่มชนผู้วิจัย เรื่องที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ อนุภาคและบทบาทตัวละคร

วิธีการดำเนินการวิจัยรวบรวมรามเกียรติ์สำนวนต่าง ๆ ศึกษาทฤษฎีของนักคติชนวิทยาเกี่ยวกับการแพร่กระจายของนิทาน ศึกษารายละเอียดของเรื่องราวแต่ละตอนในรามเกียรติ์เพื่อให้เห็นลักษณะต่าง ๆ ของการแพร่กระจายของนิทาน ศึกษาอนุภาคในรามเกียรติ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจาก รามเกียรติ์แบบฉบับ แล้วเปรียบเทียบกับอนุภาคที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ เพื่อให้เห็นว่ามีการผสมอนุภาคในวรรณคดีท้องถิ่นเข้ามาปนในรามเกียรติ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีส่วนกำหนดวิธีการดำเนินเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร

ผลการศึกษาพบว่าเมื่อนิทานแพร่จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง ย่อมเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือเปลี่ยนรายละเอียด เพิ่มความ ลดความ สลับความและสับสนความ เนื้อหานิทานจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม และยุคสมัยแต่ในท่ามกลางความ

เปลี่ยนแปลงนันทนาการเรื่องหนึ่ง ๆ จะยังคงรักษาโครงเรื่องหรือเอกลักษณ์อันแสดงถึงความเป็นตัวของตัวเองเอาไว้ได้เสมอตลอดและแห่งการถ่ายทอดนิทาน

6) แจ่มจันทร์ สุวรรณรงค์ (2527, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานของอีสานจำนวน 5 เรื่อง โดยตั้งจุดมุ่งหมายการวิเคราะห์ด้านศิลปะการประพันธ์ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ค่านิยม ความเชื่อและประเพณีที่ปรากฏในหัวข้อการศึกษาเรื่องประเพณีพบว่า ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 5 เรื่องมีดังนี้ ประเพณีงานศพ ประเพณีสู้ขวัญ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการลงข่วง และประเพณีตามฮีต 12 คอง 14

7) ประสาท อิศรปริดาและคนอื่น ๆ (2518:1-58) ศึกษาความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอีสาน ผลการศึกษพบว่าความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวต่าง ๆ มีความผูกพันกันอย่างแยกกันไม่ออกกับสถาบันอื่น ๆ ของสังคมหมู่บ้าน นั่นคือความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวเปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความประพฤติ และศีลธรรมต่าง ๆ ไม่ให้ชาวบ้านประพฤติผิดจารีตประเพณี และนอกจากนี้ยังเป็นเครื่องชี้ทางการดำเนินชีวิตทั้งการเกษตร การรักษาโรค การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัย ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาวชนบท

8) วิทยุ จิตต์ธรรม (2518, น. 54-58) ศึกษาเรื่องคติความเชื่อโดยเสนอว่าความเชื่อคือสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และทำความเข้าใจ โดยอาศัยเวลาแห่งการเรียนรู้หลายพันปีความเชื่อมีอำนาจลึกลับจะบันดาลให้มนุษย์เป็นไปทั้งทางดีและทางร้าย ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกลงโทษจึงต้องเอาใจใส่สิ่งลึกลับนั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่คิดว่าดีที่สุด จึงทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้นในกาลต่อมาและวิทยุ จิตต์ธรรม ได้แบ่งความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เหตุที่กลัวเพราะไม่รู้ และเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นย่อมมีผู้กระทำทั้งสิ้น

2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และการสังเกตจากธรรมชาติ เพราะธรรมชาติคือสิ่งที่มนุษย์ประสบอยู่ทุกวัน

3. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยากกลางบ้าน

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์และคาถาต่าง ๆ

5. ความเชื่อโชคลาง

6. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามนิมิต ผัน

สรุปจากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านสังคมและวรรณกรรม พอจะสรุปได้ดังนี้

จากการศึกษาวรรณกรรมทั้ง 10 เรื่อง พบว่า แนวความคิดที่ได้จากเรื่อง มีดังนี้

วรรณกรรมเรื่องท้าวลินทอง ได้ชี้ให้เห็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคม เช่น สามีจะเป็นผู้มีอำนาจสมบูรณ์ในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามการตัดสินใจของพ่อบ้านเท่านั้น

วรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ได้ชี้ให้เห็นถึงหลักธรรมของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง ที่กษัตริย์จะต้องยึดถือปฏิบัติถึงจะทำให้พลเมืองหรือประชาชนที่อยู่ใต้ปกครองมีความสุขสงบสุข

วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย พบว่ากษัตริย์จะต้องยึดหลักทศพิธราชธรรมในการปกครองบ้านเมืองและจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีด้วย

วรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช มีกฎเกณฑ์ของสังคมที่กล่าวไว้หลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง หน้าที่ของแต่ละบุคคล ด้านเศรษฐกิจ ความเชื่อ เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่องจำปาสีตัน จะเน้นไปในด้านกฎแห่งกรรมคือ ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนั้น จึงเป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมพฤติกรรมของคนให้ประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีงาม

วรรณกรรมเรื่องท้าวท่ากาดำ กล่าวถึงหน้าที่ของคนที่พึงปฏิบัติต่อกัน เช่น หน้าที่ของชนชั้นระดับปกครองจะพึงปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่องนางผมหม่อม เน้นในเรื่องของความกตัญญูกตเวที ซึ่งเป็นคุณธรรมของคนในสังคมที่พึงปฏิบัติต่อกัน

วรรณกรรมเรื่องขูลุนางอ้ว ชี้ให้เห็นว่าสมัยก่อนบิตามารดา จะมีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองในครอบครัว ซึ่งทุกคนในบ้านจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

วรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ กล่าวถึงจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่ชนชั้นปกครองและประชาชนต้องร่วมมือกันจึงจะทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้

วรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก กล่าวถึงหลักการปกครองต้องมีความรับผิดชอบจิตใจเมตตา ยึดหลักทศพิธราชธรรมในการปกครองบ้านเมือง

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมทั้ง 10 เรื่อง ได้ชี้ให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบสุข จะขึ้นอยู่กับผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง ที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามกฎของสังคม คือผู้ปกครองต้องยึดหลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง มีจิตใจเมตตา โอบอ้อมอารี ผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องเชื่อฟัง จงรักภักดี ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมของพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และเป็นแนวปฏิบัติ คือทำชั่วได้ชั่วซึ่งจะทำให้บุคคลเกรงกลัวต่อการทำบาป ทำแต่ความดี ในสมัยก่อนบิตามารดาเป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองครอบครัว คนในครอบครัวจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ถ้าแต่ละบุคคลรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีก็ทำให้บุคคลในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้

ปกครองที่มีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง ครอบครัวบิดามารดาที่มีต่อบุตร ชุมชน สังคม เมื่อคนเรารู้จักบทบาทหน้าที่ของตนได้เป็นอย่างดีก็สามารถใช้หลักจารีตประเพณีควบคุมได้ ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายมาบังคับใช้

จากแนวคิดทฤษฎีของนักปราชญ์หลายท่าน ได้กล่าวถึงกลไกในการควบคุมทางสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือกลไกในการควบคุมทางสังคมจะจำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ การควบคุมภายนอก การควบคุมภายในเป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยบุคคลได้รับการถ่ายทอดในพฤติกรรมที่ควรกระทำ และไม่ควรจะทำจนสามารถควบคุมจิตใจของตนเอง ให้ปฏิบัติในสิ่งที่สังคมยอมรับว่าถูกต้อง อันควรกระทำและเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความค่า การควบคุมภายนอกเป็นการที่สังคมได้ใช้กฎหมาย และจารีตประเพณีเข้าควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก เพื่อให้ละเว้นจากการละเมิดและฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางสังคม

จึงสรุปได้ว่า การควบคุมสังคมในสมัยโบราณนั้นมุ่งเน้นในเรื่องศาสนา ความเชื่อ จารีตประเพณี เป็นกลไกที่สำคัญ มุ่งสอนให้คนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน และปฏิบัติต่อกันอย่างเคร่งครัด ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม เมื่อรู้จักหน้าที่และปฏิบัติต่อกันแล้ว ก็จะทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยและการรวบรวมข้อมูล

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยและการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้างนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง การควบคุมทางสังคมศึกษาวิเคราะห์กรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการศึกษาดังนี้

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยมี 3 ขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาค้นคว้าโดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ตามขั้นตอน ดังนี้

1.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1.2 ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน 10 เรื่อง ตามที่กำหนดไว้ใน

ขอบเขตการวิจัย

1.2 ศึกษาสัมภาษณ์จากผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน (Field Research) จากข้อมูลปฐมภูมิ (Secondary Sources) เพื่อทราบทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมจากวรรณกรรมอีสาน โดยดำเนินการ ดังนี้

1.2.1 สร้างเครื่องมือเพื่อไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์

1.2.2 ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือที่นำมาใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ ที่มีโครงสร้างโดยกำหนดทิศทางรายละเอียดไว้ (Structured Interview) ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น โครงการวิจัย วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ สถานภาพครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เพศ อายุ อาชีพ ฯลฯ

ส่วนที่ 2 เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ เพื่อทราบทัศนคติและความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการวิจัย และขอบเขตการวิจัยทั้ง 6 ด้าน คือด้านการควบคุมสังคม ด้านการปกครอง ด้านความเชื่อ ด้านจารีตประเพณี ด้านศาสนาชาวบ้าน และด้านเศรษฐกิจ

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นทั่ว ๆ ไปของผู้ให้สัมภาษณ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

1.2.3 การออกเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ในการออกเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีออกเก็บข้อมูลแบบ Snowball คือการสัมภาษณ์จากบุคคลหนึ่ง ไปสู่อีกคนหนึ่ง ๆ จนกว่าจะได้ข้อมูลตามที่ต้องการ บุคคลที่จะสัมภาษณ์ตามที่กำหนดเอาไว้ คือบุคคลที่มีความรู้ มีประสบการณ์ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เช่น เจ้าคณะอำเภอมืองจังหวัดอุดรธานี เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ เจ้าคณะอำเภอน้ำโสม ครู อาจารย์ โรงเรียนต่าง ๆ ประธานคณะกรรมการ เลขานุการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอบ้านดงและอำเภอกมลาวาปี จังหวัดอุดรธานี ตลอดจนนัก ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำทางการและผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น เช่น เจ้าบ้าน มัคทายก มีจำนวน 44 ราย เป็นพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 16 รูป และเป็นฆราวาส 28 คน

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร คือวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทั้ง 10 เรื่องใน 6 ด้าน ตามที่กำหนดเอาไว้ในขอบเขตการวิจัย คือในด้านการควบคุมทางสังคมในด้านการปกครอง ในด้านความเชื่อ ในด้านประเพณี ในด้านศาสนาชาวบ้านและในด้านเศรษฐกิจ

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ ตามเนื้อหาที่ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์ โดยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้

3. การเสนอผลการวิจัยและการเขียนรายงาน

การเสนอผลการวิจัยทั้งจากเรื่องย่อและสรุปเรื่องผลการศึกษาเอกสาร วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่องและจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม ใช้การวิเคราะห์ สรุปผล เพื่อนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเป็นร้อยละ ประกอบกับตารางพร้อมกับจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยต้องใช้เอกสารอ้างอิงเป็นจำนวนมาก แต่ต้องสมุดในจังหวัดอุดรธานี ไม่มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องใช้เวลาเดินทางไปศึกษาและถ่ายเอกสารต้นฉบับหรือหาซื้อหนังสือจากต่างจังหวัด จึงต้องใช้เวลาในการค้นคว้ามาก ทำให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะต้องกระทำในช่วงเวลาที่จำกัด อาจจะทำให้ข้อมูลขาดความครบถ้วนในบางประเด็นไป

2. ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยค่อนข้างมีจำกัด ในขณะที่เนื้อหาในการวิจัยมีหลายประเด็น แต่ผู้ศึกษาได้ทุ่มเททั้งกำลังกายกำลังใจ เพื่อให้งานวิจัยแล้วเสร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งต้องใช้เวลาดังกล่าวทั้งกลางวันและกลางคืน โดยบริหารเวลาให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด กอปรกับได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง จึงทำให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ด้วยดี

บทที่ 4

การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานเป็นวรรณกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ ซึ่งมีความแตกต่างจากวรรณกรรมของภาคอื่น ๆ คือเป็นวรรณกรรมที่ชาวบ้านร่วมกับวัดช่วยกันสร้าง เก็บรักษาและเผยแพร่ในชุมชนสืบเนื่องกันมา ไม่ได้เจริญรุ่งเรืองในกลุ่มชนที่เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต และในราชสำนักเหมือนวรรณกรรมในภาคอื่น ๆ แม้จะกล่าวถึงประเพณีในรัฐในวัง แต่เนื้อหาของวรรณกรรมจะเป็นวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ใช้ภาษาแบบชาวบ้าน ไม่ใช่ราชาศัพท์มากนัก อย่างไรก็ตามวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ ปรัชญา กฎ ควบคุมสังคมและค่านิยมอื่น ๆ ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี จึงเห็นว่ามีคุณค่า และเหมาะแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการย่อเรื่องและสรุปเรื่อง ส่วนที่ 2 ว่าด้วยการวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ส่วนที่ 3 ว่าด้วยการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ที่ให้สัมภาษณ์จากภาคสนาม ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการศึกษา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การย่อเรื่องและสรุปเรื่อง

1. เรื่องท้าวลิ้นทอง

เนื้อเรื่องย่อ

ท้าวลิ้นทองเป็นโอรสของพญาบุตรราช ผู้ครองเมืองกุตราชธานี มีพระมเหสี (ไม่ปรากฏพระนาม) และสนมมากมาย ประชาชนอยู่กันอย่างมีความสุข มีพระราชโอรสทรงนามว่า ลิ้นทอง พระบิดาได้ให้การอบรมเกี่ยวกับจารีตประเพณี คือยึดสิบสองคองสิบสี่ นอกจากนี้พระบิดายังได้ทรงห้ามคบกับบุคคลที่เป็นคนชั้นต่ำ เพราะจะทำให้เสียตระกูล ท้าวลิ้นทองได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระบิดาเป็นอย่างดี ในเมืองนี้ยังมีลูกเศรษฐีคนหนึ่งชื่อการะสา เศรษฐีก็ได้สอนบุตรของตนไม่ให้คบคนที่มีตระกูลสูง เพราะจะได้รับความเดือดร้อนและถูกข่มเหง ท้าวการะสาได้ปฏิบัติตามทุกประการ แต่ภายหลังท้าวลิ้นทองและท้าวการะสาได้ไปเล่นตีกอล์ฟด้วยกัน เกิดความสนิทสนมเป็นเพื่อนกัน ผิดคำสอนของบิดาทั้งสองฝ่าย จึงทำให้บิดาและมารดาพิโรธและโกรธอย่างยิ่งจึงได้ขับไล่ทั้งสองออกจากบ้านไป

ท้าวการะสา ได้หนีเข้าไปในป่าดงใหญ่ได้พบกับเสตราชฤาษี และพระฤาษีได้สอบถามประวัติความเป็นมา ท้าวการะสาจึงเล่าเรื่องราวให้ฟังทั้งหมด พระฤาษีเกิดความสงสารและรับไว้เป็นศิษย์ สอนวิชาเวทย์มนต์กลคาถาให้ทุกอย่าง เมื่อเรียนจบแล้วก็ได้ลาพระฤาษีเดินทางไปพบพญานาค และได้พูดจาทักทายกันเป็นที่เข้าใจ พญานาคได้มอบพระขันธชัชยให้และได้อำลาพญานาคเดินทางต่อไป ในระหว่างทางได้พบพญานาคได้รับบาดเจ็บจากการกระทำของพญาครุฑ และขอให้ท้าวการะสารักษาให้จนหาย พญานาคจะมอบเมืองให้ครองแต่ไม่รับ หลังจากนั้นได้เดินทางไปเมืองยักษ์และอยู่ที่เมืองยักษ์ได้สามปี จนมีเหตุการณ์เป็นยักษ์ ต่อมาคิดจะกลับเมืองกุตราชเพื่อทำสงครามกับพญากุตราชและจะสังหารท้าวลันทองเสีย ถ้าได้รับชัยชนะ พญายักษ์ได้มอบไม้เท้าวิเศษให้แก่ท้าวการะสาก่อนออกเดินทาง ไปสู่เมืองกุตราชธานี

พระอินทร์มองเห็นภัยจะเกิดแก่บ้านเมืองกุตราช จึงได้ลงมาอุ้มเอาท้าวลันทองหนีไป และได้ไปปล่อยไว้ในดงใหญ่ใกล้กับอาศรมพระฤาษีผู้มีเวทย์มนต์ชัลง จากนั้นท้าวการะสาได้บุกเข้าทำลายเมืองกุตราช จับพระราชกุตราชขังไว้ในหีบทองคำทำให้เสียชีวิต ส่วนพระมเหสีได้หลบหนีไปได้ ท้าวการะสาได้ครองเมืองต่อไป

กล่าวถึงท้าวลันทองตื่นนอนแล้ว พบว่าตนอยู่ในป่าดงรู้สึกเสียใจและได้มองเห็นอาศรมของพระฤาษี และนางสุวรรณมาลา ซึ่งเป็นลูกเลี้ยงของพระฤาษีอันเกิดจากดอกกะนิกา (กรรณิกา) มีรูปโฉมสวยงาม ทั้งสองได้ไปหาพระฤาษีเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระฤาษีได้รับฟังและรับไว้เป็นศิษย์ ต่อมาได้แต่งงานกับนางสุวรรณมาลา ท้าวลันทองได้เล่าเรียนเวทย์มนต์จากพระฤาษีจนจบสิ้นแล้ว คิดจะเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตน ทั้งสองจึงอำลาพระฤาษีออกเดินทางผ่านป่าดง และได้แวะพักได้ร่วมไฟพักผ่อนและนอนหลับไป ขณะนั้นมีนางกิริสองคนได้มาพบท้าวลันทองและนางสุวรรณมาลากำลังนอนหลับอยู่ มีความพอใจในท้าวลันทองจึงอุ้มหนีไป ทำให้นางสุวรรณมาลาต้องนอนอยู่คนเดียว เมื่อตื่นนอนแล้วก็ได้ตามหาสามี จึงเดินทางไปและพบกับดาบสได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้ดาบสฟัง ดาบสจึงเรียกนางกิริทั้งสองมาสอบถามและนางกิริยอมรับว่าได้ลักพาท้าวลันทองมาจริง แต่เดี๋ยวนี้ท้าวลันทองได้หนีไปแล้ว ดาบสจึงมอบนางสุวรรณมาลาให้กิริทั้งสองดูแลรับใช้เพื่อเป็นการลงโทษ

เมื่อท้าวลันทองได้หนีจากกิริทั้งสองก็ตามหานางสุวรรณมาลา แต่ไม่พบจึงตัดสินใจกลับเมืองกุตราช เพื่อจะได้นำไพร่พลมาค้นหาต่อไป ขณะเดินทางได้พบกับนางนันทา ซึ่งเป็นเทพธิดา และได้อยู่ร่วมกันชั่วขณะหนึ่ง หลังจากนั้นได้เดินทางต่อไปพบกับนายด่าน และนายด่านได้ถามเรื่องราวแล้ว จึงได้เล่าความเป็นไปของเมืองกุตราชให้ท้าวลันทองฟังจนเป็นที่เข้าใจ หลังจากนั้นท้าวลันทองได้เดินทางต่อไป พบพระมารดาและได้ใช้เวทย์มนต์ชุบชีวิตของพระบิดาให้ฟื้นคืนชีพ หลังจากนั้นท้าวลันทองได้สู้รบกับยักษ์การะสา เป็นการรบครั้งแรก ผลการรบนั้น ไม่มีใครแพ้

ใครชนะ ต่อมาพระเจ้าขมพู ซึ่งเป็นพ่อตาและเป็นต้นเหตุของสงครามเกิดความกลัวไพร่พลของ
ยักษ จึงยอมสวามิภักดิ์ต่อท้าวลินทองซึ่งเป็นลูกเขยในภายหลัง

ต่อมาพญาการะสา เมื่อรบไม่ชนะท้าวลินทองแล้วจึงกลับไปสะสมไพร่พลยักษทั้งหมด
กลับไปต่อสู้กับท้าวลินทอง คำรบสอง ศึกครั้งนี้เป็นศึกใหญ่ ต่างฝ่ายต่างก็ใช้เล่ห์กลพอสุมควรวสู้รบกัน
อยู่เป็นเวลา 7 ปี ผลที่สุดพญาการะสาเสียชีวิตในสนาม ไพร่ฟ้าประจำกรัษณ์ก็ยอมสยบต่อท้าว
ลินทอง เมื่อปลงศพพญาการะสาแล้วท้าวลินทองได้กลับไปครองเมืองกุตราชอย่างมีความสุข ต่อมา
นางสุวรรณมาลาและบุตรชายชื่อศิริบุตราช ซึ่งเป็นโอรสของท้าวลินทอง ได้ตามหา และได้พบกันที่
เมืองกุตราช ท้าวลินทองนางสุวรรณมาลาและโอรสได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ทั้งนี้เพราะกวีสร้าง
วรรณกรรมขึ้นมาจากพฤติกรรมของคนในสังคมที่ตนอาศัยอยู่นั่นเอง วรรณกรรมเรื่องท้าวลินทอง
เป็นวรรณกรรมที่กวีได้สะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดในการควบคุมสังคม
ให้อยู่ในจารีตประเพณี เช่น กฎเกณฑ์อันสมาชิกภายในครอบครัวจะพึงปฏิบัติต่อกัน กฎเกณฑ์อันผู้
ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองจะพึงปฏิบัติต่อกัน กฎเกณฑ์ที่เกิดจากความเชื่ออันได้แก่จารีตประเพณี
ค่านิยมและศาสนา เป็นต้น ที่คนในสังคมได้นำมาผสมผสานหล่อหลอมให้เป็นกฎเกณฑ์ควบคุมใน
สังคม เพื่อให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวลินทอง ผู้ศึกษาได้พบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็น
กฎเกณฑ์การควบคุมสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างเด่นชัด เช่น กฎเกณฑ์ภายในครอบครัวอันสมาชิก
ของครอบครัวจะพึงปฏิบัติต่อกัน คือสามีจะเป็นผู้มีอำนาจสมบูรณ์ ในการควบคุมพฤติกรรมของ
สมาชิกภายในครอบครัว สมาชิกครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามการตัดสินใจของพ่อบ้านเท่านั้น ด้าน
การปกครอง จะเป็นแบบพ่อปกครองลูก หรือแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์จะเป็นผู้ออก
กฎเกณฑ์ควบคุมสังคม

ด้านความเชื่อ กวีได้นำเอาหลักศาสนาพุทธมาเป็นแกนนำในการสร้างวรรณกรรม และ
ความเชื่ออื่น ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ผี และสิ่งเหนือธรรมชาติอื่น ๆ มาผสมผสานหล่อหลอม
เข้าด้วยกันมาเป็นจารีตประเพณี อันเป็นกฎเกณฑ์การควบคุมสังคมได้อย่างแนบสนิท ทำให้สังคม
ชาวอีสานมีสันติสุข

2. เรื่องผาแดงนางไอ่

เนื้อเรื่องย่อ

พญาขอม ครองเมืองเอกชะทีตา มีอัครมเหสี พระนามว่าจันทน์ มีพระธิดาองค์เดียว พระนามว่านางไอ่ พญาขอมมีน้องชายสองคน คนโตส่งไปครองเมืองเชียงเทียน คนเล็กส่งไปครองเมืองสีแก้ว มีหลานชายสองคน คนโตส่งไปครองเมืองฟ้าแดด คนเล็กส่งไปครองเมืองหงส์ ซึ่งเป็นเมืองปลายด่าน

สุทโธนาถ และสุวรรณเนต ครองหนองกระแส ทั้งสองเป็นเพื่อนกัน และสัญญากันว่าถ้าใครได้อาหารชนิดใดมากก็จะแบ่งกันกินเป็น 2 ส่วนเท่า ๆ กัน วันหนึ่งทั้งสองคนได้ทะเลาะกัน เพราะเนื้อเม่นเลยถูกเนรเทศไปคนละทิศ สุทโธไปขุดแม่น้ำโขง สุวรรณไปขุดแม่น้ำน่าน ต่อมาสุทโธนาถมีลูกชายชื่อหังคี หังคีเป็นสาวมีนางไอ่ในอดีตชาติ แต่งงานแล้วไม่สนใจนางไอ่ จึงถูกนางไอ่สาปแช่งให้ตายบนต้นไม้

เมื่อนางไอ่โตเป็นสาวอายุ 14 ปี มีความสวยงามมาก ผาแดงเมืองผางได้มาลักลอบได้เสียกัน ต่อมาพญาขอมจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ผาแดงได้มาร่วมแล้วได้พันบั้งไฟเอาบ้านเอาเมืองกัน ปรากฏว่าบั้งไฟของพญาขอม และผาแดงไม่ขึ้นแต่ก็ไม่เสียบ้านเมือง พี่น้องและหลานที่มาร่วมงานรู้สึกโกรธจึงพากันกลับบ้าน เพราะชนะแล้วไม่ได้อะไรตามที่พูดเอาไว้

หังคีแปลงร่างเป็นกระรอกเผือกชวนเกราะทองคำ มาแอบชมความงามนางไอ่ใกล้ ๆ บริเวณปราสาท นางไอ่เห็นกระรอกเผือกมีความอยากได้จึงรับสั่งให้นายพรานไปจับกระรอกมาให้ นายพรานใช้ธนูยิงกระรอกแล้วแบ่งเนื้อกินกันทั่วเมือง บ้านเมืองเลยถูกนาคซ่อนไซ้ให้ล่มลงเป็นหนองหานน้อย

ในคืนนั้นผาแดงได้มาเยี่ยมนางไอ่ และได้พานางไอ่หนีแต่หนีไม่ได้ถูกนาคแย่งตัว และพาไปเมืองนาค ต่อจากนั้นผาแดงตรอมใจตาย เป็นผีกลับมารบกับนาค

ผาแดงกำลังจะชนะ พระอินทร์มาไกล่เกลี่ยให้เลิกรบกัน เพื่อเกิดชาติหน้าจะได้พบพระศรีอาริย์เมไตรย์ ทั้งสองฝ่ายจึงสงบศึกกัน

สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ปรากฏว่าวิได้สอดแทรกหลักการในการควบคุมสังคมไว้หลายประการ โดยอาศัยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากเจ้าเมืองจะต้องมีหลักปฏิบัติอันได้แก่ ทศนิรราชธรรม ซึ่งมีทาน คือการให้ สีละ คือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ปริจาคะ คือการเสียสละ อาชีวะ คือความซื่อสัตย์ มัทวะ คือความอ่อนโยน ตาปะ คือการลดกิเลสให้น้อยลง อักโกธะ คือการไม่โกรธ อหิงสา คือการไม่เบียดเบียน ชันติ คือความอดทนและอวิโรธนะ คือการไม่เบียดเบียนจากธรรม หลักพระพุทธศาสนาดังกล่าวถือว่าเป็น

กฎเกณฑ์ทางสังคม คือควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมตั้งแต่ชั้นผู้ปกครองลงมาจนถึงประชาชนพลเมือง

นอกจากผู้ปกครองจะได้ยึดถือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการปกครองและแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังได้ยึดถือจารีตประเพณี เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน และความอยู่เย็นเป็นสุขของชาวเมือง ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ เจ้าเมืองก็คือพญาขอม ถึงฤดูกาลเดือน 6 ก่อนลงทำไร่ไถนาก็นำประชาชนจัดทำบุญทำกุศลไฟ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเจ้าเมืองได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณี ไม่ได้ละเลยกฎของสังคมที่บรรพบุรุษได้เคยปฏิบัติตาม

3. เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

เนื้อเรื่องย่อ

พญาสุคราฐ เจ้าเมืองนครเปงจาล มีน้องสาวคนหนึ่งชื่อนางสมณฑา นางมีรูปร่างสวยงาม เจ้าเมืองต่าง ๆ ต้องการ แต่พี่ชายไม่พอใจที่จะยกให้ใคร วันหนึ่งขณะที่นางออกไปเที่ยวชมสวน ยักษ์กุ่มกัณฑ์มาอุ้มเอานาง ไปยังเมืองอโนราช ซึ่งเป็นเมืองหลวงของยักษ์ และยักษ์กุ่มกัณฑ์ได้นางเป็นอัครมเหสี

พญาสุคราฐ ทรงเสียพระทัยมากและทรงออกผนวชเพื่อติดตามนาง ไปถึงเมืองจำปา จึงทรงทราบแน่นอนว่าน้องสาวถูกยักษ์ลักพาไป รุ่งเช้าเสด็จออกนิเทศาต ได้ทอดพระเนตรเห็นลูกสาวนั้นทะเลศรัณฐีเจ็ดนางและพอมพระทัย จึงตัดสินใจเสด็จพระราชดำเนินกลับเมืองเปงจาล และทรงลาสิกขาบท รับสั่งให้ขุนสีและขุนคอนเดินทางไปสู่ขอเอานางทั้งเจ็ดมาเป็นมเหสี

พญาสุคราฐอยากจะมีบุตร จึงเรียกนางทั้ง 7 เข้าเฝ้า ทรงให้มเหสีนางทั้งแปดตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรชายผู้มีบุญฤทธิ์มาเกิด เพื่อจะได้ติดตามนางสมณฑากลับคืนมา แรงอธิษฐานของนางจันทามเหสีองค์แรก กับนางลุมมเหสีองค์เล็ก ร้องถึงพระอินทร์ในสวรรค์ พระอินทร์จึงจัดเทวดามีฤทธิ์ 3 องค์ มาเกิดในครรภ์ของมเหสีทั้งสององค์

โอรสชื่อสีโทประสูติจากครรภ์นางจันทา ศิลป์ชัยและสังข์ทองประสูติจากครรภ์นางลุม ส่วนมเหสีทั้ง 6 นาง ได้บุคคลธรรมดาสามัญมาเกิด เมื่อประสูติออกมาโทรหลวงทำนายว่าบุตรทั้งสามที่ประสูติออกมานั้นจะเป็นบุคคลที่มีฤทธิ์ศักดิ์ดาเดชมาก คำทำนายไม่เป็นที่พอใจของมเหสีทั้งหกจึงจำงวานให้โทรทำนายใหม่ว่าโอรสทั้ง 3 นั้น เป็นบุคคลอาภัพปรีภัยไร เป็นกาลกีนแก่บ้านเมือง หลังจากประสูตินั้นให้มเหสีทั้งแปดนำโอรสเข้าเฝ้า พญาสุคราฐได้เห็นโอรสที่ประสูติจากมเหสีหลวงและมเหสีองค์เล็กเป็นสัตว์ พระองค์ไม่พอพระทัยจึงขับไล่มเหสีทั้งสององค์พร้อมโอรสทั้ง 3 ออกจากบ้านเมืองไป

มเหสีทั้งสองพร้อมโอรสรวมห้าองค์ได้รับความทุกข์ยากลำบากบุกป่าฝ่าดงไปเรื่อย ๆ พระอินทร์จึงสั่งให้วิศสุกรรมเทพบุตร ลงมาเนรมิตเมืองใหม่พร้อมด้วยปราสาทไว้ต้อนรับ จัดเครื่องใช้สอยอาหารการกินไว้พร้อมสรรพ สิ่งสัตว์ป่านานาชนิดให้คุ้มครองรักษาบุคคลทั้ง 5 นั้น เมื่อบุคคลทั้งห้าได้เดินทางมาถึง ได้พบปราสาทมีชื่อจารึกเอาไว้ว่า "เมืองนครศิลป์" สร้างเอาไว้ต้อนรับศิลป์ชัย บุคคลทั้งห้าจึงขึ้นไปประทับอาศัยอยู่อย่างสบายกาย แต่ไม่สบายใจเพราะยังรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา

พญากุศราชทรง คิดหาทางที่จะให้นางสาวกลับมา จึงรับสั่งให้โอรสทั้งหกเข้าเฝ้าเพื่อจะรับสั่งให้ไปตามอาศินมา แต่โอรสทั้งหกขอโอกาสไปฝึกเรียนศิลปศาสตร์ก่อน พระราชบิดาจึงอนุญาต โอรสทั้งหกหลงทางไปยังเมืองนครศิลป์ ช่วยกันโกหกศิลป์ชัยว่าพระราชบิดาเป็นห่วงและคิดถึงมาก นุ่งนี้จะกลับคืนไปแล้วให้ฝังขอให้อับรรดาสัตว์ทั้งหลายตามไปเป็นพยาน พวกโอรสทั้งหกเดินทางเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากุศราช พร้อมทั้งสัตว์ต่าง ๆ ชาวเมืองเห็นสัตว์ทั้งหลายก็ตกใจกลัวและแตกตื่น รุ่งเช้าอีกวันโอรสทั้งหกก็ได้กลับไปยังเมืองนครศิลป์ โดยโกหกศิลป์ชัยว่าบิดารับสั่งให้ไปนำนางสมณฑาทกลับมาเมืองให้ได้

ศิลป์ชัยรู้เรื่องนี้ จึงนำเรื่องไปปรึกษากับมารดาและป้า มารดากับป้าไม่เห็นดีด้วย แต่ไม่อาจจะห้ามปรามได้ จึงยินยอมให้ศิลป์ชัยขี่หลังสีโท สัตว์ทองเดินออกหน้า กุมารทั้งหกเดินตามหลัง เมื่อไปถึงด่านภูซงก็สู้รบกับภูซงจนได้ชัยชนะ กุมารทั้งหกไม่กล้าเดินทางต่อไป จึงให้สีโทอยู่รักษา สัตว์ทองกับศิลป์ชัยเดินทางต่อไป ผ่านด่านต่าง ๆ หลายแห่งในแต่ละแห่งได้สู้รบกันและศิลป์ชัยได้ชัยชนะ จนเดินทางไปถึงเมืองยักษ์ ได้พบและสนทนากับนางสมณฑาผู้เป็นเอาในขณะที่ยักษ์ไม่อยู่ เมื่อยักษ์กลับมาเห็นแต่เหนื่อยจึงนอนหลับ ศิลป์ชัยจึงได้ลักพาอาหนิไปซ่อนไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง แล้วกลับมารบกับยักษ์ ได้ฆ่ายักษ์ตาย จึงนำอาหนิกลับมาได้

นางสมณฑามีบุตรสาวคนหนึ่ง ซึ่งพระยานาคขอไปเป็นมเหสีในเมืองนาค จึงขอร้องให้ศิลป์ชัยไปรับตัว บุตรสาวชื่อนางศรีดาจันทร์กลับมา และได้พากันมายังที่พักของโอรสทั้งหก และขอร้องให้หกกุมารนำอาคิคือ นางสมณฑาและนางศรีดาจันทร์กลับไปเมืองเปงจาล ส่วนสีโทและสัตว์ทองจะเดินทางไปหามารดาที่เมืองนครศิลป์ กุมารทั้งหกขอตามไปด้วย เมื่อไปถึงแม่น้ำใหญ่พากันลงเล่นน้ำแล้วฉลักศิลป์ชัยให้ตกลงเหว จึงกลับมาบอกนางสมณฑาว่าศิลป์ชัยตกน้ำตาย นางสมณฑาไม่เชื่อจึงเอาผ้าสไบ ปืนเกล้าและช้อนเสียงทายเป็นว่า ถ้าหลานของข้าพเจ้ายังไม่ตายขอให้มีคนนำสิ่งของเหล่านี้ไปให้ตนเอง หกกุมารและอาเดินทางไปถึงนครเปงจาล ได้รับเกียรติต้อนรับจากชาวเมือง เป็นการใหญ่โตมโหฬาร

นางสมณฑาเศร้าโศกเสียใจคิดถึงหลานชายคือ ศิลป์ชัย พระเจ้ากุศราชตรัสถามนางสมณฑาก็เล่าความจริงต่าง ๆ ให้ฟังโดยตลอด ในขณะนั้นก็มีคนนำของสามสิ่งทีเสียงทายเป็น

คืนมามอบให้ จึงแน่ใจว่าหลานชายยังไม่ตาย พระเจ้ากรุงราชทรงทราบก็โกรธโอรสทั้งหกจึงรับสั่งให้ชิงกุมารทั้งหกไว้ในคุก

พระเจ้ากรุงราชพร้อมด้วยนางสมณฑา หลานสาวคือ นางศรีตาจันทร์ และไพร่พลออกเดินทางไปรับมเหสีทั้งสองคือ นางจันทาและนางลุนพร้อมด้วยศิโรนชัย สีโทและสังข์ทองเข้าเมืองเปงจาล และราชาภิเษกให้ศิโรนชัยครองเมืองเปงจาล ศิโรนชัยจึงปล่อยโอรสทั้งหกออกจากคุกและปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นสุขตลอดไป

ส่วนกุมมัทธน์ เมื่อพระยาเวสสุวัชชุบให้คืนชีพนั้นแล้วก็คิดถึงนางสมณฑา จึงจัดการล่อขอนางจากศิโรนชัยไปเป็นมเหสี ศิโรนชัยก็อนุญาต และกลับไปครองรักกันจนสิ้นอายุขัย

สรุป

จากการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิโรนชัย พบว่ากวีชาวอีสานได้สะท้อนสภาพสังคมในสมัยโบราณไว้อย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม จารีตประเพณีและความเชื่อ

ในการดำเนินเรื่อง กวีได้ใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำในการดำเนินเรื่อง จะเห็นได้จากกวีได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำในสังคมที่พึงประสงค์ไว้ โดยเน้นการปกครองแบบใช้หลักทศนิรราชธรรมเป็นกฎเกณฑ์การควบคุมสังคม ทั้งเป็นการควบคุมพฤติกรรมของผู้นำเองและบุคคลชั้นนำในตำแหน่งอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังได้กล่าวไว้ว่าผู้นำนั้น นอกจากจะใช้หลักคำสอนเป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อความที่สังข์ศิโรนชัยสอนหนานาคก่อนมอบเมืองให้นาคปกครอง ความว่า

"ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณี เมื่อสิ้นปีควรบูรณาวัดแก้ทาสนบวราฯ ถ้าจะเปรียบกับต้นไม้แล้ว ทหารเป็นราก ประเทศชาติเป็นลำต้น อำมาตย์ข้าราชการเป็นกิ่ง ราชาเป็นยอด หากรากและลำต้นไม่มั่นคง ยอดก็คงอยู่ไม่ได้ จงรักประชาชนเหมือนลูก หากเขาทำผิดก็เรียกมาอบรม มิใช่ลงโทษเพียงอย่างเดียว"

จากข้อความที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่ากวีพยายามสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมและวิถีการควบคุมสังคมไว้อย่างชัดเจน โดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินเรื่อง

4. เรื่องพื้นชนบทรามราชาธิราช

เนื้อเรื่องย่อ

นิทานเรื่องขุนบรมมีบทบาทสำคัญต่อชาวไทยอีสานและชาวลาวเป็นอย่างยิ่ง เนื้อหาของเรื่องตอบสนองความสงสัยใคร่รู้ของมนุษย์เกี่ยวกับกำเนิดของบรรพชนและสังคม ดังเรื่องย่อกล่าว

พอสรุปได้ดังนี้

เดิมเมืองแถน (สวรรค) มีความผูกพันและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นไปของโลกมนุษย์ มีการไปมาหาสู่กันระหว่างประชากรโลกมนุษย์กับประชากรสวรรค เทพที่อยู่บนสรวงสวรรค คือ แถนฟ้าคั้น ได้สั่งเทวบุตรผู้มีบารมีสูง รู้คดีโลก คดีธรรม นั้นลงมาปกครองมนุษย์นามว่า ชุนบูรรมราชาธิราช เมื่อชุนบูรรมปกครองบ้านเมืองถึงปีที่เก้าก็พบกับอุปาทวี คือมีเครื่องเซวากาดเกิดขึ้นกลางหนองน้ำ เครื่องของมันทำให้เกิดความมืดครึ้มไปทั่วบ้านเมือง ปู่เยอ ย่าเยอ จึงไปฟันเครื่องเซวากาด แต่ต้นไม้ใหญ่ที่เครื่องเซวากาดที่พันลง ได้ล้มทับถึงแก่ความตายเป็นผีบรรพบุรุษ ชุนบูรรมได้เจาะผลน้ำเต้าบึงสองผลที่เกิดจากศพควาย ทำให้เกิดสิ่งที่มีชีวิตขึ้น เช่น มนุษย์ชาย-หญิง ช้าง ม้า วัว ควาย เป็ด ไก่ พืชผักมากมายเกิดขึ้น เรื่องดังกล่าวถือว่าเป็นต้นกำเนิดของสัตว์โลก ชุนบูรรมมีโอรสเจ็ดองค์ได้ส่งไปปกครองบ้านเมืองที่สำคัญเจ็ดเมือง คือ

ชุนล่อ	ปกครองบ้านเมืองลานช้าง
ท้าวผาล้าน	ปกครองเมืองต้อหอหรือสิบสองปันนา
ท้าวจูง	ปกครองเมืองหัวพันทั้งห้าทั้งหก
ท้าวคำฝง	ปกครองเมืองโยนกหรือลานนา
ท้าววงวิน	ปกครองเมืองอยุธยา
ท้าวลกกลม	ปกครองเมืองคำม่วน
ท้าวเจ็ดเจือง	ปกครองเมืองเชียงขวาง

นิทานเรื่องชุนบูรรม เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองเป็นอย่างมาก คือ

1. การเสริมอำนาจผู้นำ เรื่องชุนบูรรมได้เสนอให้ผู้อ่านทราบว่ากษัตริย์มิใช่มนุษย์สามัญ เป็นโอรสแห่งสวรรคมากด้วยบุญบารมี เป็นโอปาติกะ คือเกิดขึ้นมาเองเพื่อปกครองมนุษย์ พระองค์เป็นเชื้อสายของผีฟ้า ดังที่พระเจ้าฟ้ารุ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าฟ้าหล้าธรณี (ประยูรต์ เจริญสวัสดิ์, 2526:15) บทบาทของชุนบูรรมคือ ปกป้อง ค้ำครอง ให้คุณ ให้โทษและอบรมสั่งสอนศีลธรรม ตลอดจนงานอาชีพต่าง ๆ กษัตริย์ในเรื่องชุนบูรรม จึงเป็นผู้มีสถานภาพสูงสุดในสังคม ในเรื่องชุนบูรรมได้กำหนดชั้นของบุคคลไว้ 3 ระดับ คือ กษัตริย์ ชุนนาง และไพร่บ้านไทยเมือง พร้อมทั้งกำหนดบทบาทคน 3 ระดับไว้ชัดเจน คือ

1) กษัตริย์ เป็นผู้ปกครอง มีหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ดังที่แถนฟ้าคั้น สั่งชุนบูรรมมาปกครองโลกมนุษย์ในขณะที่เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย กษัตริย์จึงเป็นผู้จัดความเดือดร้อนและจัดระบบของสังคม

2) ชุนนาง เป็นผู้รับสนองราชโองการ คอยช่วยเหลือกษัตริย์เกี่ยวกับการปกครองและกิจการต่าง ๆ ของชุนนาง เป็นข้าบาทที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขถวายเป็นราชพลีได้

3) ไพร่บ้านไทยเมือง มีหน้าที่ผลิตสิ่งบริโภคนอก อุปโภค เพื่อเลี้ยงตนเองและบำรุงศาสนา ตลอดจนตอบสนองนโยบายของกษัตริย์และขุนนาง

2. ประสานสัมพันธ์ระหว่างชนพื้นเมืองดั้งเดิมและชนชาติลาว ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง คือข่า แม่เมื่อขุนลอสร้างเมืองเชียงตุง หรือเชียงทอง หรือหลวงพระบางนั้น ทรงทำสงครามชิงแดนจากขุนฮ้าง

เรื่องขุนบรมปลุกฝังแนวความคิดเรื่องความเป็นพี่น้องกันระหว่างพวกข่า และไทยลาว ที่มีกำเนิดมาจากน้ำเต้าปู้งเช่นเดียวกันคือ มนุษย์ทั้งหลายออกมาจากผลน้ำเต้าด้วยการเจาะรูแตกต่างกัน คือลูกหนึ่งขุนบรมฯ ใช้เหล็กปลายแหลมเจาะอีกลูกหนึ่งใช้ส่วเจาะ มนุษย์ที่ออกมาจากน้ำเต้าปู้งที่ใช้เหล็กส่วเจาะจะมีผิวดำ เพราะถูกควันไฟรม ส่วนมนุษย์ที่ออกมาจากอีกลูกหนึ่งที่ใช้ส่วเจาะจะมีผิวขาว มนุษย์ผิวดำได้แก่ พวกข่าที่อาศัยอยู่ตามเชิงเขา ส่วนพวกผิวขาวจะได้แก่พวกไทยลาว จากเนื้อหาดังกล่าว เป็นการอธิบายถึงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ซึ่งมีความผูกพันเป็นพี่น้องกันควรสมานสามัคคี เอื้อเฟื้อกัน แนวความคิดนั้นพวกข่ายอมรับและเชื่อว่าจริง (ประยูร เจริณสวัสดิ์ (2536, น.16)

3. ประสานสัมพันธ์ในหมู่ประชาคมสองฝั่งโขง เรื่องขุนบรมฯ กล่าวถึง ไอรสทั้งเจ็ด ซึ่งไปสร้างบ้านแปลงเมืองคือล้านช้าง ลิบสองปันนา ญวน ลานนา อยุธยา คำม่วนและเชียงขวาง เมืองเหล่านี้ขุนบรมฯ ได้สานแข่งไว้ไม่ให้รุกรานกัน ถ้ารุกรานกันบ้านเมืองจะเกิดความหายนะ ตำนานนี้จึงเอื้อต่อการสร้างสันติภาพในกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียง

สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช ได้พบว่า วรณกรรมเรื่องนี้ได้บรรจุกฎเกณฑ์ของสังคมไว้หลายด้านด้วยกัน เช่น

ด้านการปกครอง ขุนบรมฯ ได้ตรากฎเกณฑ์การควบคุมสังคมไว้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง การปฏิบัติตนในสังคม หน้าที่ของกษัตริย์ หน้าที่ของสมณะและหน้าที่ของชาวบ้าน เป็นต้น กฎเกณฑ์เหล่านี้เรียกว่า "กฎหมายของขุนบรมฯ"

ด้านสังคม ขุนบรมฯ ได้สั่งสอนกฎของสังคมหรือหลักจริยธรรม เพื่อยึดเป็นปทัสถานของสังคมและได้สอนให้รู้จักทำมาหากิน ตลอดจนให้เรียนรู้จารีตประเพณี ซึ่งถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม

ด้านเศรษฐกิจ สอนให้รู้จักการทำมาหากิน โดยอาศัยอาชีพสุจริต ไม่ให้ประกอบอาชีพทุจริต เศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเศรษฐกิจไม่ดีคนจะประพฤติผิดกฎเกณฑ์ของสังคม หรือกฎหมายมากขึ้น แต่ถ้าเศรษฐกิจดีคนจะอยู่ในกฎเกณฑ์การควบคุมสังคม ดังนั้น เศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวหนึ่งที่จะทำให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมหรือไม่

ด้านความเชื่อ ในเรื่องขุนบรมฯ ชาวอีสานโบราณยึดมั่นในหลักคำสอนของพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อด้านอื่น ๆ เช่น ผีसाง เทวดา จนกลายเป็นศาสนาชาวบ้าน (Popular Buddhism) และชาวอีสานได้ถือว่าเป็นแบบแผนปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5. เรื่องจำปา 4 ต้น

เนื้อเรื่องย่อ

กล่าวถึงเมืองปัญจา ผู้ครองนครชื่อจุลละนี มเหสีชื่อนางอัคคี ปกครองบ้านเมืองอย่างร่มเย็นตลอดมา ผู้ครองนครก็มีศีลธรรม มีเมตตาธรรม

มีเมืองใกล้เคียงชื่อจกชิน ผู้ครองนครชื่อท้าวกะษัตรา มเหสีชื่อเทวี ได้ประสูติบุตรสาวชื่อบัตตุมมา บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็นเรื่อยมา จนมาวันหนึ่งท้าวกะษัตราได้ฝันประหลาด ให้ไพร่หลวงมาทำนายนายบ้านเมืองถึงคราวล่มจม ราษฎรจะล้มตาย น้ำจะท่วมบ้านเมือง

กล่าวถึงนกยักษ์ผิวเมียหากินสัตว์เป็นอาหาร และเข้ามาเมืองจกชินเพื่อที่จะหาอาหารต่อไป นกยักษ์เข้ามาหากินราษฎรจนจะหมดแล้วอีก 7 วัน จะมาอีก ท้าวกะษัตราและนางเทวีได้เอาบุตรสาว คือนางปัตตุมมาเข้าไปไว้ในกลองใหญ่ แล้วนำกลองใหญ่ไปเก็บไว้ที่ปราสาทใหญ่ บอกบุตรสาวว่า ถ้ามีคนที่มีความสามารถมาช่วยบุตรสาวตัวเองได้ก็จะให้เป็นคู่ครองต่อไป หลังจากนั้นนกยักษ์ก็เข้ามาอีก กินคนในนครจนหมด

กล่าวถึงจุลละนี เจ้าเมืองปัญจาได้เกิดตัวร้อนเป็นไข้สูง เนื่องจากเทวดาเป็นผู้ทำและได้ให้ไพร่ทำนายน ไพร่บอกให้ไปเที่ยวป่าเพื่อให้หายจากการเป็นไข้ เดินทางไปในป่าได้เห็นถ้ำทอง ให้ทหารตามจับและพระองค์ก็ขี่ม้าไล่จับ จนหลงทางไปเมืองจกชินและได้เห็นซากกระดูกมากมายมองไปเห็นกลองใหญ่ จึงเข้าไปตีและเห็นนางปัตตุมมาอยู่ข้างใน

ท้าวจุลละนีได้นำนางปัตตุมมาไปที่เมืองปัญจา ให้เป็นมเหสีและได้สร้างปราสาทให้อยู่อย่างสุขสำราญ

หลังจากนั้นนางปัตตุมมาก็มีบุตร พอถึงเวลาคลอดนางอัคคีเกิดความวิหยาจึงได้เอาสุนัขมาแทนแล้วเอาบุตรทั้ง 4 ใส่ไหปล่อยให้ไหลไปตามน้ำ นางปัตตุมมาก็ถูกขับไล่ให้ไปเลี้ยงหมู ส่วนบุตรทั้ง 4 ได้ไปติดอยู่ที่ทำน้ำ ตายายซึ่งเป็นคนสวนปลูกดอกไม้ได้นำไปเลี้ยงไว้

นางอัคคีรู้ข่าวก็โกรธได้หาวิธีจะฆ่าเด็กทั้ง 4 คน โดยเอายานิชใส่ขนมหวาน เพื่อให้เด็กทั้ง 4 คนรับประทาน

กล่าวถึงตายายผิวเมียเห็นบุตรทั้ง 4 คนโต แล้วจึงชวนกันเข้าไปตลาดในวัง เพื่อที่จะหาซื้อเสื้อผ้าและขนมหวานเอามาให้บุตร ในระหว่างที่ตายายเข้าไปในเมืองนางอัคคีได้ให้นาง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาให้กุมารทั้ง 4 รับประทาน พากันปวดท้องจนเสียชีวิตทั้ง 4 คน ตายายกลับมาไม่เห็นบุตรมารับก็แปลกใจ พอเข้าไปในบ้านก็เห็นกุมารทั้งสี่คนนอนตายอยู่ ตายายร้องไห้อย่างทรมาณ หลังจากนั้นก็เอาศพไปเผา เด็กทั้ง 4 คนก็ได้เกิดเป็นต้นจ่าป่า สังกสิทธิ์หอมมาก

นางอัคคีให้สมมมาสืบว่าเด็กทั้ง 4 ตายหรือไม่ พอมารู้ต้นจ่าป่า 4 ต้น ก็กลับไปทูลนางอัคคี นางอัคคีโกรธมากหลังจากนั้นก็ให้สมมไปเด็ดเอาดอกจ่าป่ามา และให้ถอนต้นทั้งแต่ไม่สำเร็จ นางอัคคีจึงบังคับให้ตายายถอน แล้วให้นำไปถ่วงน้ำ

ต้นจ่าป่าทั้ง 4 ต้นก็ไหลไปตามแม่น้ำเข้าไปใกล้ที่พักของฤๅษี ฤๅษีเอาขันมาจากน้ำ หลังจากนั้นก็ชุบให้เป็นคนแล้วสอนวิชาให้ ฤๅษีเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟังจนหมดสิ้นแล้วมอบอาวุธให้กุมารทั้ง 4 มี ธนู แก้ว ศร และดาบ หลังจากนั้นก็ให้ไปตามหาบิดามารดา และตั้งชื่อให้กุมารทั้ง 4 ดังนี้ คนที่ 1 ชื่อเสตราชกุมาร คนที่ 2 ชื่อปิตตะราช คนที่ 3 ชื่อสุวรรณกุมาร คนสุดท้ายชื่อเพ็ชรราช

กล่าวถึงท้าวสักโกเทวราชเดินทางด้วยสำเภาทองมาเรื่อย ๆ จนมาถึงเมืองท้าวสิงห์พิชัยใหญ่ จอดอยู่ในท่าหน้าท้าวสิงห์โทไฟโกรธ เพราะคิดว่ามีคนมาแสดงอิทธิพล จึงมีการต่อสู้เกิดขึ้น แต่ผลปรากฏว่าเมืองของท้าวสิงห์โทไฟแพ้ ท้าวสิงห์โทไฟจึงยอมยกลูกสาวชื่อคันธะมาลาให้พร้อมทั้งยกเมืองให้ครอง คันธะมาลาจึงได้เป็นภรรยาของผู้ที่ชื่อ เสตราชกุมาร

พอรุ่งเช้ากุมารทั้ง 4 ก็ได้เดินทางต่อไป จนไปถึงเมืองโกกิชะราช เมืองของกวางัญญาใหญ่ และมีบุตรสาวเกิดที่ก้านดอกไม้ชื่อบุษมาลี หลังจากนั้นก็ได้ทำการต่อสู้กัน พญายักษ์ใหญ่โกรธเพราะคิดว่ามีผู้มาอ้างฤทธิ์เดชที่เมืองตัวเอง ทำการต่อสู้จนเหล่าเสนาอำมาตย์เสียชีวิตหมด พญายักษ์ใหญ่จึงยอมแพ้และก็ได้ชุบชีวิตพวกที่ตายให้คืนมา และได้มอบบุตรสาวชื่อบุษมาลีให้กับปิตตะราช หลังจากนั้นก็ได้เดินทางต่อไป

เรือสำเภามาจอดท่าเมืองจำปานคร เจ้าครองนครโกรธเมื่อเห็นสำเภามาจอดโดยไม่ได้ขออนุญาตจึงเกิดการต่อสู้กัน แต่ปรากฏว่าพ่อกุมารทั้ง 4 จึงได้ยกลูกสาวชื่อสุวรรณกุมมาให้กับคนที่ 3 คือสุวรรณกุมาร หลังจากนั้นพากันเดินทางไปรับตายายและรับมารดาคือนางปิตตะมาขึ้นสำเภาทอง เพื่อที่จะเข้าเมืองไปหาบิดา

พอไปถึงเมืองก็เข้าเฝ้าท้าวจูลละนีและเล่าเหตุการณ์ทุกอย่างให้ฟัง นางอัคคีและสมมที่ได้ทำผิดก็ถูกลงโทษ นางอัคคีไปเป็นคนเลี้ยงหมู นางปิตตะมาก็ได้ขึ้นเป็นแม่เหล็กเหมือนเดิม บ้านเมืองก็สงบสุข

ท้าวจูลละนีได้ทำพิธีเชิญเทพและกุมารทั้ง 4 เข้าเมือง กุมารทั้ง 3 ก็พากันกลับเมืองไปหาภรรยาของตัวเอง ส่วนนันทะราชกุมารโอรสคนสุดท้ายยังไม่มีการครองก็ได้ออกเที่ยวป่าต่อไปตามลำพังจนไปได้ภรรยา 2 คน ชื่อประทุมมาไกรสร และอัสนะมาลา ทั้ง 2 คนก็ได้คลอด

บุตรชื่อสุวรรณโกธรและอัสนะราช ต่อจากนั้นก็ภารรยาทั้ง 2 และบุตรไปเมืองปัญจาได้ไปพบกับพี่ทั้ง 3 พร้อมภรรยาและบุตรเข้าเฝ้าท้าวจุนละสีและนางปัทมมา ก็พากันกลับเมืองและสุดท้ายก็ได้ครองเมืองหมดทุกคน

สรุป

วรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้น เป็นวรรณกรรมนิทานที่กวีได้สอดแทรกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไว้มาก เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาชาวบ้าน กวีได้เน้นเรื่องกฎแห่งกรรม คือใครทำความดี ผู้นั้นจะได้รับผลการกระทำในทางที่ดี ใครทำความชั่ว ผลแห่งความชั่วก็จะตอบสนอง

นอกจากกวีจะได้กล่าวถึงกฎแห่งกรรมแล้ว ยังได้กล่าวถึงเน่นเวรและวิบากของเวรกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทุกคนจะต้องได้รับตามฐานะที่ตนได้กระทำในชาตินี้ชาติหน้า กฎแห่งกรรมที่กวีได้กล่าวเน้นไว้ที่ทำให้กฎเกณฑ์การควบคุมสังคม คนในสังคมไม่กล้ากระทำชั่ว มุ่งแต่การกระทำดี ในสมัยโบราณยังไม่มีกฎหมายที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร สังคมจะใช้หลักคำสอนในศาสนาพุทธเป็นหลักในการสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมรู้ตัวชั่ว ไม่กล้าทำสิ่งที่ผิดหลักศีลธรรม ปัจจุบันคนในสังคมจะใช้กฎหมายเป็นบทัสถานในการควบคุมสังคม จะคุมได้เฉพาะร่างกายเท่านั้น จิตใจกฎหมายเข้าไม่ถึงหากกระทำผิดถ้าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจับไม่ได้ก็ถือว่าไม่ผิด แต่ศีลธรรมลงโทษทางจิตใจใครทำชั่วทำผิดจะเกิดความเดือดร้อน ดังนั้นกฎแห่งกรรม ดังที่กวีได้กล่าวเน้นไว้ในวรรณกรรมจึงเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้ในระดับหนึ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

6. เรื่องท้าวท่ากาดำ

เนื้อเรื่องย่อ

นางหล้าคลอดบุตรออกมาเป็นชายรูปร่างหน้าตาผิวพรรณอัปลักษณ์เป็นอย่างมาก จนเป็นที่รังเกียจของผู้พบเห็น แม้กระทั่งนางหล้าผู้เป็นมารดา ซึ่งพยายามที่จะฆ่าบุตรของตนให้ตายไป แต่สามีไม่เห็นด้วย นางหล้าจึงทนเลี้ยงดูต่อมาจนบุตรมีอายุได้ 3 ปี นางจึงทำให้สามีเห็นดีเห็นงามด้วย โดยการอ้างคำทำนายของหมอดูประจำหมู่บ้าน นางได้นำบุตรอายุ 3 ปี ไปลอยแพแพจึงไปติดอยู่ชายหาด จนพระอินทร์ร้อนอาสน์จึงรับสั่งให้กาดำลงมาช่วยนำทาง

ท้าวท่าได้ไปอาศัยอยู่กับยายเฝ้าสวนของเจ้าเมืองหนึ่ง (ไม่บอกชื่อ) ท้าวท่ามีความสามารถพิเศษในทางเป่าแคนและร้อยดอกไม้ จึงร้อยดอกไม้เป็นรูปชายหนุ่มเซยชมหญิงสาว แล้วฝากเข้าไปให้นางลุนธิตาคนสุดท้ายของเจ้าเมือง แม้ท้าวท่าจะแสดงความสามารถให้ยายเห็นแล้ว แต่ยายก็ยังไม่ยอมรับ จึงไม่ยอมให้ท้าวท่าไปไหน โดยเฉพาะในเวลากลางวันเพราะเกรงว่าจะมีคนตกใจกลัว ท้าวท่าจึงได้แต่หลบซ่อนตัวอยู่กับยาย จนอายุล่วงเข้าสู่วัยหนุ่ม ในคืนวันหนึ่ง

จึงขออนุญาตย้ายเข้าไปเที่ยวในเมือง ค็นนั้นท้าวเก่าได้เอาแคนไปด้วยและเป่าแคนเดินไปตามที่ต่าง ๆ เสียงแคนของท้าวเก่ามีความไพเราะเพราะเพราะพริ้งมาก ทำให้ผู้ใดได้ยินเสียงแคนก็พากันเคลิบเคลิ้มหลงไหลไปตาม ๆ กัน

วันหนึ่งท้าวเก่าได้ลอบเข้าหานางสนด้วยการถอดรูปเป็นชายหนุ่มรูปงาม นางสนรู้สึกพอใจมากและหลงรักท้าวเก่ามาก ต่อมาท้าวเก่าได้ขอร้องให้ย้ายเข้าไปเจรจาสู่ขอนางสนให้ เจ้าเมืองและขุนนางไม่ขัดข้อง แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องสร้างสะพานเงินสะพานทองจากบ้านยายไปจนถึงวังของเจ้าเมือง พร้อมกับสินสอดทองหมั้นเป็นเงิน ช้าง ม้า ข้าทาสอีกจำนวนมาก ยายรู้สึกกลัดกลุ้มเป็นอย่างมาก เพราะจนปัญญาของยายที่จะหาและกระทำได้ ท้าวเก่าจึงอธิษฐานขอความเมตตาจากพระอินทร์ พระอินทร์ได้สร้างเมืองใหม่ พร้อมทั้งเนรมิตทุกอย่างตามที่เจ้าเมืองต้องการ เจ้าเมืองรู้สึกพอใจมากจึงอนุญาตให้จัดพิธีมงคลสมรสได้ ในวันประกอบพิธีนางสนเกิดเปลี่ยนใจไม่ยอมเข้าสู่พิธีมงคลสมรสด้วย เพราะเห็นรูปโฉมที่แท้จริงแล้วไม่เหมือนชายคนที่เข้าไปหานางท้าวเก่าจึงต้องถอดรูป นางสนและทุกคนจึงยอมรับอย่างไม่มีข้อกังขาใด ๆ บิดาของนางสนยกเมืองให้ท้าวเก่าปกครองอีกเมืองหนึ่งด้วย ท้าวเก่ารับชายพร้อมกับบิดาเข้าไปเลี้ยงดูอยู่ในวัง และปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข

สรุป

วรรณกรรมเรื่องท้าวเก่ากาตา สะท้อนให้เห็นสภาพของคนในสังคมสมัยโบราณหลายประการ ซึ่งจะได้นำมาสรุปไว้ ดังนี้

1. กฎเกณฑ์ของคนในสังคมจะพึงปฏิบัติต่อกัน วรรณกรรมเรื่องนี้ก็วิพากษ์มุดถึงหน้าที่ของคนจะพึงปฏิบัติต่อกันอันถือเสมือนกฎของสังคม เช่น หน้าที่ของชนชั้นระดับปกครองจะพึงปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง หน้าที่ของผู้ปกครองปฏิบัติต่อผู้ใหญ่คนหนุ่มพึงปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. กวีได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในสมัยโบราณว่า สังคมจะนิยมในเรื่องรูปร่างมากกว่าความรู้ความสามารถ ดังจะเห็นได้จากมารดาของท้าวเก่ากาตา เห็นบุตรของตนมีผิวดำน่าเกลียดได้นำไปลอยแพ เพื่อจัดท้าวเก่ากาตาเสีย แต่ภายหลังปรากฏว่าท้าวเก่ากาตาเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถหลายด้าน เช่น ร้อยดอกไม้เก่ง เป่าแคนเก่งและสามารถเปลี่ยนแปลงรูปร่างได้

อย่างไรก็ตามวรรณกรรมเรื่องนี้ก็คงหนีไม่พ้นที่กวีได้สอดแทรกหลักธรรมของพุทธศาสนาไว้อย่างมากมาย แต่ที่เน้นมากดูเหมือนจะเป็นกฎแห่งกรรม ซึ่งหลักคำสอนนี้เองทำให้คนในสังคมกลัวต่อการทำบาป และหันมาทำความดี จนทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งจารีตประเพณีก็จะเป็นกฎในการควบคุมสังคมอีกต่อหนึ่ง

7. เรื่องนางผมหอม

เนื้อเรื่องย่อ

เจ้าเมืองนครชัยศรีมีธิดาสวยงามนามว่าสีดา เมื่อเจริญวัยอายุได้ 16 ปี มีความกระวนกระวายใจที่จะไปชมป่า เพื่อเก็บดอกไม้ให้สหายอารมณ์ วันหนึ่งได้ชวนนางสนมและบริวารออกจากเมือง เพื่อไปเก็บดอกไม้ในป่าในขณะที่เก็บดอกไม้เพลินอยู่ในป่า ได้หลงป่าไปตามลำพังเป็นเวลาหลายวัน มีความหิวกระหาย เมื่อไปพบน้ำในรอยเท้าช้างนางสีดาจึงดื่มน้ำจากรอยเท้าช้าง ภายหลังจึงได้เดินทางกลับบ้านเมืองของตนได้ ต่อมานางสีดาได้ตั้งครรภ์เพราะเหตุจากการดื่มน้ำจากรอยเท้าช้าง เมื่อตั้งครรภ์ครบกำหนดสิบเดือนจึงได้คลอดบุตรออกมา 2 คน เป็นหญิงทั้งคู่ คนพี่ชื่อนางผมหอม คนน้องชื่อนางสน เมื่อทั้งสองโตขึ้นก็ถามหาบิดาของตนเอง มารดาบอกว่าบิดาของเจ้าทั้งสอง ไม่มี

วันหนึ่งนางผมหอมและนางสน ไปอาบน้ำร่วมกับเด็กอื่นที่เป็นเพื่อนบ้านเดียวกัน ถูกเด็กชาวบ้านด่าว่าเป็นลูกผีลูกคน ทั้งสองมีความอายและเสียใจมากจึงกลับบ้านมาแล้วให้มารดาฟัง และขอร้องให้มารดาเล่าความจริงให้ฟังว่าตนเองเป็นบุตรใคร นางสีดามารดาจึงเล่าความจริงให้นางทั้งสองฟัง ตั้งแต่ไปเก็บดอกไม้แล้วหลงป่าไปดื่มน้ำในรอยเท้าช้างจนตั้งครรภ์และคลอดทั้งสองออกมา เมื่อนางผมหอมและนางสนอายุได้ 13 ปี จึงคิดจะออกป่าตามหาบิดา มารดาพยายามห้ามปรามอย่างไรก็ไม่เชื่อ ในที่สุดก็อนุญาต แต่ก่อนไปให้กล่าวตักเตือนว่าช้างสารนั้นเป็นช้างที่มีอิทธิฤทธิ์มาก เป็นช้างผีสิงเที่ยวหากินคนอยู่เป็นนิจ หากผู้ใดไปพบเข้าถ้าไม่ใช่บุคคลที่มีบุญหรือเชื้อสายแล้ว จะถูกช้างนั้นฆ่าทันที แต่ถ้าเป็นบุคคลมีบุญหรือเป็นเชื้อสายเดียวกันแล้วสามารถขึ้นไปขี่หลังหรือนั่งบนงาช้างได้

มารดาตระหนักดีว่านางสนเป็นลูกคนไม่ใช่ลูกช้างเหมือนนางผมหอม จะต้องถูกช้างสารนั้นฆ่าแน่นอน แต่ก็จำเป็นต้องปล่อย她去ไปด้วยกันนางผมหอมและนางสนจึงได้ลามารดาเดินทางเข้าป่าต่อไป ได้รอนแรมอยู่ในป่าหลายวันหลายคืน จึงได้พบช้างสารผู้เป็นบิดา ช้างจึงได้ให้ทั้งสองได้ตามงาช้างขึ้นไปบนหลัง นางผมหอมสามารถไต่ขึ้นไปบนหลังช้างได้ ส่วนนางสนผู้น้องไต่ขึ้นไปไม่ได้แม้จะพยายามหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดก็ถูกช้างฆ่าตาย นางผมหอมผู้พี่สาวมีความเสียใจมาก แต่ก็ไม่สามารถที่จะช่วยอะไรน้องได้ จำใจต้องไปอยู่กับช้างสารผู้เป็นบิดา ช้างสารจึงได้ส่งช้างอื่น ๆ ที่เป็นบริวารให้หาไม้มาปลูกสร้างปราสาทสูงและสวยงามให้นางผมหอมอยู่ ช้างสารผู้บิดาก็ออกไปหาอาหารมาไว้เลี้ยงบุตรสาวของตนให้อยู่ดีกินดี กับทั้งแสวงหาเครื่องใช้และของประดับอันจำเป็นสำหรับภรรยาต้องนำมาไว้ให้ โดยไปลักขโมยของชาวบ้านมาไว้ให้บุตรสาว จนกระทั่งนางผมหอมมีเครื่องใช้สอยเหมือนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

วันหนึ่งข้างออกไปหากินและหาอาหารมาไว้ให้บุตรของตนตามปกติ บังเอิญพบหญิงสาวสองคน ซึ่งหลงป่าอยู่จึงจับตัวมาให้เป็นคนรับใช้นางผมหอม เมื่อนางอายุได้ 16 ปี คิดอยากจะมีคู่ครอง จึงได้เอาเส้นผม 3 เส้น ใส่ลงไปในผอบทองแล้วลอยแพไปตามกระแสน้ำในลักษณะเสี่ยงทายโดยตั้งสัตยาธิษฐานว่าหากคู่ครองอยู่ทางทิศใด บ้านเมืองใด ก็ขอให้ลอยไปทางนั้นและให้ไปติดค้างอยู่ตรงนั้นจนกว่าผู้ชายผู้ที่จะเป็นคู่ครองนั้นมาพบเข้า และตามหาตัวนางจนพบที่ปราสาทแห่งนี้ นางจึงลอยแพผอบใส่เส้นผมดังกล่าวไป

วันหนึ่งพวกเสนาอำมาตย์ไปอาบน้ำในแม่น้ำ ได้พบผอบทองคำที่ใส่ผมลอยมาตามกระแสน้ำ จึงรีบไปกราบทูลให้เจ้าชายทรงทราบ เจ้าชายรีบเสด็จไปยังทำนายนันทน์และว่ายน้ำไปเก็บเอาผอบนั้นได้โดยง่าย เปิดดูเห็นเส้นผม 3 เส้น มีกลิ่นหอมมากและมีข้าวสาส์นอยู่ภายในเมื่อทราบดังนั้นจึงกราบทูลลาพระบิดาพระมารดาเพื่อเดินทางไปตามหาตามสาส์นนั้น เจ้าชายเดินทางรอนแรมอยู่ในป่าเป็นเวลาหลายวัน จนไปถึงปราสาทเสาเดียวและรู้จักนางได้พูดจาเป็นที่เข้าใจกันและยินยอมตกลงใจว่าจะเป็นผู้สามีภรรยา กัน แล้วอยู่ร่วมกันจนมีบุตรด้วยกัน 2 คนอยู่มาวันหนึ่งปริศนาหรือกันคิดจะหนีจากที่นั่น เมื่อได้โอกาสจึงส่งสาวใช้ทั้งสองหนีไปก่อนโดยเดินทางไปยังบ้านเมืองของตน ส่วนเจ้าชายนางผมหอมและบุตรทั้งสองได้หลบหนีไปยังเมืองเจ้าชายครั้งข้างสารกลับจากไปหาอาหาร ไม่เห็นบุตรสาวออกมาต้อนรับอย่างที่เคยกระทำ นึกแปลกใจเรียกหาที่ไม่มีเสียงตอบ จึงนั่งปราสาทลงก็ไม่พบลูกสาว จึงติดตามไปพบลูกสาวและเจ้าชายอยู่บนยอดเขาแห่งหนึ่ง จึงวอนบุตรสาวให้กลับไปอยู่กับบิดาที่เดิม ทั้งสองเกรงว่าจะถูกทำอันตรายจึงไม่กล้าลงมา และขอร้องบิดาให้กลับไปเสีย ข้างสารมีความเสียใจมาก ด้วยความรักและเป็นห่วงลูกมากก่อนจะตายได้สั่งไว้ว่าให้ลงมาถอดเอาขาข้างทั้งสองข้าง ซึ่งจะนำไปใช้เป็นเครื่องเดินทางในภายหลัง คือขาข้างขวาทำลายเข้าศึก ข้างซ้ายใช้เป็นเรือได้ เมื่อสั่งลูกแล้วก็ขาดใจตาย

เจ้าชายและนางผมหอม จึงถอดเอาขาข้างทั้งสองและได้เผาศากศพของข้างสารเป็นที่เรียบร้อยแล้วเดินทางต่อไป จนกระทั่งถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งจึงเอาขาข้างด้านซ้ายเป็นเรือพายไปตามน้ำ ระหว่างทางไปพบนางผีเสื้อจางแปลงเพศเป็นนางผมหอมและได้ผลักนางผมหอมตกน้ำ แล้วตัวเองก็นั่งแท่นที่เจ้าชายเข้าใจว่าเป็นนางผมหอมจนไปถึงเมืองของตน อยู่มาวันหนึ่งบุตรชายชื่อลีลานบอกความจริงให้บิดาทราบ เจ้าชายรู้ว่าเป็นผีจึงให้อำมาตย์ฆ่าเสียแล้วไปรับนางผมหอมกลับเข้าเมือง และทั้งสองก็ปกครองประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

สรุป

วรรณกรรมเรื่องนางผมหอม สะท้อนภาพให้เห็นสถานการณ์ต่าง ๆ ในอดีตไว้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจารีตประเพณี ค่านิยม หลักคำสอนในศาสนาพุทธและความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความกตัญญูทวดเทวี ซึ่งเป็นหลักคำสอนในพระพุทธรศาสนา ที่กวีได้ยกมากล่าวไว้ ความกตัญญูทวดเทวี เป็นคุณธรรมที่คนในสังคมจะพึงปฏิบัติต่อกัน คนในสังคมถ้ามีความสำนึกถึงบุญคุณ

ของผู้อื่นกระทำต่อตนแล้ว นิ่งกระทำตอบ ถือว่าเป็นคนประเสริฐ ในเรื่องนางแม่มอมกวีได้กล่าว เป็นภารกิจของบิดาจะนึ่งปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน และบุตรธิดาจะนึ่งปฏิบัติต่อบิดามารดาไว้อย่าง ลึกซึ้ง บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายจะนึ่งปฏิบัติต่อกัน ถือเป็นกฎของสังคม ถ้าใครไม่ปฏิบัติ สังคมจะ ลงโทษโดยการตำหนิติเตียน อยู่ในสังคมด้วยความลำบากใจ

วรรณกรรมเรื่องนี้ ได้กล่าวเน้นเรื่องหน้าที่อันบุคคลจะนึ่งปฏิบัติต่อกันไว้อย่างชัดเจน หน้าที่ของพ่อแม่คนนึ่งปฏิบัติต่อกันนั้นจะหลอหลอมเป็นจารีตประเพณี เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมและเป็นกฎหมาย ในที่สุด

8. เรื่องชูลุนางอ้าว

เนื้อเรื่องย่อ

ชูลูเป็นโอรสของกษัตริย์ผู้ครองเมืองกาสิ กำพร้าบิดามาตั้งแต่เด็ก ๆ จึงอยู่ในความดูแลของมารดา นางอ้าวเป็นธิดากษัตริย์ผู้ครองเมืองกาย นางอ้าวมีความสวยงามมากและเป็นกำพร้าบิดาตั้งแต่ยังเล็กเช่นเดียวกับชูลู มารดาของทั้งสองต่างก็เป็นเพื่อนร่วมสาบานกันว่า จะให้โอรสและธิดาของตนเองอภิเษกสมรสกัน เมื่อชูลูโตเป็นหนุ่มสมควรจะมีคู่ครองได้ มารดาจึงแต่งเครื่องบรรณาการให้ชูลูห่มนางอ้าว การพบกันครั้งแรกทำให้ชูลูและนางอ้าวรักใคร่ชอบพอกันมาก จนลักลอบได้เสียกัน ต่างก็ทราบดีว่าทั้งสองเป็นคู่หมั้นคู่หมายที่จะสมรสกัน หลังจากนั้นชูลูขอลากลับไปเมืองกาสิ เพื่อเตรียมการมาทำพิธีมงคลสมรส ในระหว่างนั้นขุนนางกษัตริย์ผู้ครองเมืองขอมก็มาผูกพันรักใคร่นางอ้าวทั้ง ๆ ที่ตนเป็นคนแก่ ขุนนางส่งสิ่งของมาเป็นของกำนัลมารดานางอ้าวบ่อย ๆ จนกระทั่งนางพอใจที่จะยกลูกสาวให้สมรสกับขุนนาง แต่นางอ้าวไม่ยอมถึงกับถูกมารดาเขียนตีและดูด่า

ชูลูได้ข่าวว่าขุนนางมาติดพันกับนางอ้าว ชูลูกับมารดาจึงยกทัพมาทวงสัญญา มารดานางอ้าวก็บ้ายเบี่ยง ไม่ยอมยกนางอ้าวให้สมรสกับชูลู แต่ป้องกันไม่ให้เกิดศึกชิงนาง นางจึงให้นางอ้าวทำพิธีเสี่ยงทายแนบ คือการเสี่ยงทายหาว่านางจะเป็นคู่ครองของใคร ผลปรากฏว่าชูลูเป็นผู้ชนะชูลูและมารดาจึงยกทัพกลับไปด้วยความเสียใจ หลังจากนั้นนางอ้าวและชูลูลักลอบพบกันบ่อยครั้งมากขึ้น มารดาของนางอ้าวจึงรวบรัดให้นางอ้าวสมรสกับชูลูโดยเร็ว เป็นเหตุให้นางอ้าวหนีไปผูกคอตายก่อนตายได้ตั้งจิตอธิษฐานให้ไปครองรักกับชูลูบนสวรรค์ ชูลูเมื่อทราบข่าวว่านางอ้าวผูกคอตายก็เศร้าโศกเสียใจ จึงฆ่าตัวตายตามนางไป ทั้งคู่ไปครองรักกันบนสวรรค์

สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องชูลุนางอ้าวแล้ว พบว่า หลักเกณฑ์ในการควบคุมสังคมในสมัยโบราณของชาวอีสานพอจะสรุปได้ดังนี้

กฎเกณฑ์การควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว ส่วนมากในสังคมแบบโบราณบิดา มารดาจะมีอำนาจสิทธิ์ขาด สามารถตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นใช้ในครอบครัว บุตรธิดาเป็นผู้ปฏิบัติตามจะ ชัดแย้งไม่ได้ ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องชุลนางอ้ว แม้มีอำนาจในการเลือกคู่ครองให้แก่ นางอ้ว แต่นางอ้วไม่เห็นด้วย คัดค้านไม่ได้ เนื่องจากสังคมขณะนั้นถือระบบการแต่งงานแบบ "คลุมถุงชน" ในที่สุดนางอ้วก็ผูกคอตาย เพราะหาทางหลีกเลี่ยงไม่ได้

ด้านการปกครอง สังคมในยุคนั้นยังยอมรับให้ผู้หญิงเป็นผู้นำสังคมได้ จะเห็นได้จากแม่ ของนางอ้ว ซึ่งชาวเมืองได้ยกให้เป็นแม่เมือง ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนหลังจากสามีเสียชีวิต การปกครองของแม่เมืองยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการ ควบคุมพฤติกรรมของตนและเสนาอำมาตย์ก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน

ด้านความเชื่อ ชาวอีสานนับถือพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต นอกจากจะยึดหลัก พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผีसा่ง เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย ความ เชื่อเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้เกิดจารีตประเพณี เป็นกฎเกณฑ์การควบคุมสังคม ทำให้สังคมอีสานมี สันติสุขตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

9. เรื่องกาฬิเกษ

เนื้อเรื่องย่อ

กาฬิเกษชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการลงจากสวรรค์มาใช้ชาติ และสร้างสมบุญบารมี ในเมืองมนุษย์ เพราะกาฬิเกษเคยสร้างบาปกรรมด้วยการทรมาน โจรผู้ร้ายในชาติก่อน พระอินทร์จึงส่งกาฬิเกษลงมาประสูติในตระกูลกษัตริย์ ส่วนนางมาลีจันทร์ให้ลงมาเกิดในตระกูล ยักษ์ฉิมมัต เมื่อเจริญวัยเติบโตเข้าสู่วัยหนุ่มกาฬิเกษก็ขี้ม้ามณีกาบ และพลัดพรากจากบ้านเมืองไป ผ่านป่าเขาลำเนาไพร่ไปในที่ต่าง ๆ จนไปพบมาลีจันทร์ลูกสาวของยักษ์ฉิมมัต ยักษ์ฉิมมัตก็โกรธ แค้น และขัดขวางจึงเกิดสู้รบกันกาฬิเกษแพ้จึงถูกฆ่าตายพร้อมทั้งม้ามณีกาบ ซึ่งเป็นน้าคู่บุญบารมี ของกาฬิเกษ

มาลีจันทร์จึงเอาศพกาฬิเกษและม้ามณีกาบลอยแพให้ไหลไปตามกระแสน้ำ พระยาครุฑ มาพบเข้าทราบว่าเป็นพระโพธิสัตว์มาเกิด จึงนำศพไปให้ฤาษีเพื่อช่วยชีวิตให้ฟื้นคืนมา กาฬิเกษ เรียนวิชาศาสตร์ศิลป์ เวทมนต์คาถา บำเพ็ญภาวนาศิลจนสำเร็จแล้วขอลากลับไปหานางมาลีจันทร์ ไปรบกับยักษ์ฉิมมัตจนได้ชัยชนะ กาฬิเกษได้เทศนาโปรดยักษ์และยักษ์ฉิมมัตก็ยอมปฏิบัติตามคำสอน แต่โดยดี กาฬิเกษจึงพานางมาลีจันทร์เดินทางต่อไป ระหว่างทางไปพบยักษ์กุมภคัษณ์ยักษ์กุมภคัษณ์ ออยากได้นางมาลีจันทร์ไปเป็นภรรยา จึงแย่งนางไปจากกาฬิเกษ กาฬิเกษตามไปสู้รบกับยักษ์อยู่ เป็นเวลานาน ยักษ์กุมภคัษณ์ขอร้องให้พระอิศวร ซึ่งเป็นเพื่อนมาช่วยรบแต่ก็สู้กาฬิเกษไม่ได้ จึงไป

ขอร้องนาค ครูท ยกกำลังมาช่วยรบ ญาครุฑจำกาฬะเกษได้เพราะเคยเป็นเพื่อนท้าวสุริวงศ์บิดาของกาฬะเกษ ขอร้องให้เลิกรบกัน ยักษ์กุมภคเณศำนิกผิต และยักษ์มารที่ล้มตายก็ฟื้นคืนมา เพราะอำนาจศรัทธาของกาฬะเกษ หลังจากนั้นกาฬะเกษก็เทศนาโปรดยักษ์มารทั้งหลายที่มีใจบาปหวังแต่มุ่งร้ายเบียดเบียนผู้อื่น กลับใจมาปฏิบัติตามคำสอนของกาฬะเกษ ทำให้การปกครองบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ปราศจากความทุกข์ยากลำบากมีแต่ความรักใคร่ปรองดองกลมเกลียวกันทำให้บ้านเมืองมีแต่ความสงบสุขตลอดมา

สรุป

วรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของสังคมในสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี ในการดำเนินเรื่องก็ได้กล่าวถึงจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่ชนชั้นปกครองและประชาชนร่วมกันจัด ร่วมกันทำให้มีความสนิทสนมกัน มีความใกล้ชิดกัน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกิจการงานทั้งปวง

ในด้านวิถีชีวิตของประชาชนทุกชนชั้น จะอยู่กันอย่างมีความสุข โดยมีชนชั้นปกครองปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยใช้หลักคำสอนของพุทธศาสนา คือทศพิธราชธรรมและจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตส่วนประชาชนจะอาศัยจารีตประเพณีของสังคมเป็นปทัสถานในดำรงชีวิต ซึ่งจารีตประเพณีนี้ ชาวอีสานสมัยโบราณถือเป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคม ทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

ในด้านความรัก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งดีมีประโยชน์แก่มวลมนุษย์ ความรักที่แสดงไว้ในวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษมี 2 ลักษณะ คือรักที่อิงอามิส และรักไม่อิงอามิส รักที่อิงอามิส เช่น ความรักของหนุ่มสาว จะเห็นได้จากความรักของนางมณีจันทร์ และกาฬะเกษ ส่วนความรัก ไม่อิงอามิสคือความรักของผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา ครู-อาจารย์ เป็นต้น ในสังคมของมนุษย์ถ้าทุกคนมีความรัก ความศรัทธาต่อกันแล้ว สังคมจะอยู่เย็นเป็นสุข ความรักเป็นยางเหนียวในการผูกสัมพันธ์ต่อกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความรักจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมได้ในระดับหนึ่ง

10. เรื่องพญาคันคาก

เนื้อเรื่องย่อ

พญาคันคากเป็นพระโพธิสัตว์ลงมาประสูติเป็นบุตรของเจ้าเมืองอินทปัตต์ พญาคันคากมีผิวพรรณเหมือนคางคก แต่มีสีเหลืองเหมือนทองคำ เมื่อเจริญวัยขึ้นก็อยากจะได้หญิงที่มีรูปร่างงดงามมาเป็นภรรยา แต่ก็หาได้ยากเพราะรูปร่างของตนเองเป็นรูปร่างไม่งดงาม พระราชบิดาก็พยายามปลอบใจพร้อมกับสั่งสอนให้รู้จักเสงี่ยม เจียมตัว พระอินทร์เห็นว่าเป็นผู้มีบุญบารมีมาแต่ปางก่อนจึงเนรมิตปราสาทที่งดงาม พร้อมทั้งนางแก้วเทวี ซึ่งเป็นผู้มีรูปร่างสวยงามมาให้เป็น

ภรรยา ทั้งยังแปลงกายให้พญาคันคากเป็นหนุ่มรูปงามอีกด้วย พระเจ้าอินทะปัตนครทราบเรื่องก็พอพระทัย และทรงเห็นว่าโอรสหมตกรรมหมดเวรแล้ว จึงสละราชสมบัติให้ท้าวคันคากครองบ้านเมืองแทน พญาคันคากจึงปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นสุขสืบต่อมา เจ้าเมืองใหญ่ทั้งหลายก็ยอมมาสวามิภักดิ์และขอพึ่งบุญบารมีอีกด้วย จึงทำให้พญาแณรวมทั้งเมืองครุฑ เมืองนาคบน สรวงสวรรค์ไม่พอใจหาว่าพญาคันคากไม่ภักดีต่อพญาแณ จึงคิดหาทางกลั่นแกล้งไม่ให้ฝนตกลงมาบนพื้นโลก เกิดความเดือดร้อนทั่วไปในพื้นโลก พญาคันคากจึงรวบรวมไพร่พลซึ่งมีบริวารทั้งครุฑ นาค ยักษ์ ผีसाง กบ เขียด และหมู่สัตว์ทั้งหลายบนพื้นโลก ไปรบกับพญาแณในที่สุตพญาแณแพ้อิทธิฤทธิ์ของพญาคันคาก จึงยอมให้ฝนตกบนพื้นโลกตามคำสั่งของพญาคันคาก พญาคันคากได้ส่งสอนพญาแณและยกทัพกลับลงมาปกครองบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป

สรุป

จากการศึกษารวบรวมเรื่องพญาคันคาก พบว่า แนวความคิดหรือแก่นเรื่องกวีอีสานมุ่งสะท้อนภาพสังคมในสมัยก่อนเกี่ยวกับหลักการ หรือกฎเกณฑ์ในการปกครองบ้านเมือง ให้อยู่เย็นเป็นสุข กวีได้เน้นให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้ครองนครจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีหลักในการปฏิบัติคือ ทศนิรราชธรรม มีเมตตากรุณาจึงจะนำพาชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

ในเรื่องพญาคันคาก กวียังได้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้ปกครองที่ไม่ได้ใช้กฎเกณฑ์การควบคุมสังคมคือทศนิรราชธรรม จะเห็นได้จากพฤติกรรมของพญาแณ ไม่มีคุณธรรมเอาแต่อารมณ์โกรธให้พญาคันคาก ไม่มีจิตเมตตา ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่ตนเคยปฏิบัติมา ไม่ยอมให้ฝนตกตามฤดูกาล ทำให้สังคมเดือดร้อน

จากเรื่องสรุปย่อของพญาคันคาก ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้จะสังเกตเห็นว่า พฤติกรรมของตัวละครและสภาพการณ์ต่าง ๆ ของเรื่อง แสดงว่าเมื่อใดชนชั้นปกครองไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ การควบคุมสังคมอันได้แก่ ทศนิรราชธรรม และเมตตา กรุณา ต่อปวงชนแล้ว ก็จะทำให้เกิดยุคเข็ญทำให้สังคมเดือดร้อนกันทั่วหน้า

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์จากเอกสาร

2.1 กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม

ในสังคมของมนุษย์นอกจากจะมีระบบการปกครองและผู้ปกครองสังคมแล้ว ยังมีองค์ประกอบส่วนอื่นที่เป็นตัวควบคุมสังคมให้ดำเนินไปด้วยดี และมีความสุขอยู่ได้ ไม่ให้สังคมแตกความสามัคคีในหมู่คณะ ทำให้สังคมอยู่กันเป็นหมู่คณะ ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระบบควบคุมสังคมดังกล่าวก็คือ คนในสังคมรู้จักหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน และมีการประสานสัมพันธ์อย่าง

จริงจัง เช่น ผู้ปกครองรู้จักหน้าที่ว่าควรจะทำอย่างไรต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง และผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองควรปฏิบัติอย่างไรต่อผู้ปกครอง บิดามารดาควรปฏิบัติหน้าที่อย่างไรต่อบุตรธิดาและบุตรธิดาควรปฏิบัติอย่างไรต่อบิดามารดา เป็นต้น

วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ได้สะท้อนให้เห็นแนวทางปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นรูปธรรม และแนวปฏิบัติที่คนอีสานได้ปฏิบัติอยู่นั้นเอง ทำให้คนในสังคมชาวอีสานมีความกลมเกลียวสามัคคีกัน รักษาวัฒนธรรมที่สั่งมาของท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้นำวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานมาวิเคราะห์ในด้านการควบคุมสังคมไว้พอสังเขป ดังนี้

1) วรรณกรรมท้าวลิทอง

1.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

เจ้าเมืองมีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยตั้งอยู่ในทศนิธราชธรรม และรู้จักพิจารณาไพร่พลที่จะถวายการรับใช้ด้วยว่ามีความเข้มแข็งและเหมาะสมเพียงใด ดังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้าวลิทอง ความว่า

ฝูงหมู่	ฟังพลายนับ	อ่านตุงถ้วน
	เสนากล้า	ตางตาวานาถ
	นครกุดราชเจ้า	เกษมสันอยู่เย็น

(ลิทอง : 1)

ความหมาย ผนวกบุตรผู้ครองนคร ทรงพิจารณาและเลือกสรรเสนาอำมาตย์ผู้กล้าหาญมาถวายการรับใช้ ทำหน้าที่แทนพระองค์ จึงทำให้นครกุดราชอยู่เย็นเป็นสุข

เมื่อผู้ปกครองมีหน้าที่ในการปกครอง และให้ความสุขแล้ว ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองควรแสดงออกในการให้ความนับถือและรับใช้เท่าที่เห็นสมควร ดังปรากฏในวรรณกรรมท้าวลิทอง ความว่า

เชากี้	ประนอนนอนนิ้ว	ถวายเจ้าสุคน
	ทุกท่อนท้าว	ทูลบาทสนสน
	นำไปถวาย	ชู้ฮันเทลื้อลัน

(ลิทอง : 14)

ความหมาย เสนาอำมาตย์ทุกคนได้เข้าเฝ้าถวายความเคารพ และนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายทุกสิ่งอัน

1.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

บิดามารดานอกจากจะให้กำเนิดแก่บุตรธิดาแล้วก็ยังมึหน้าที่สั่งสอนบุตรธิดาให้รู้จักจารีตประเพณีอีก ดังปรากฏในวรรณกรรมท้าวลิทอง ความว่า

พ่อก็ สอนสั่งให้ บาท้าวผู้ครอง แท้แท้แล้ว
(ลันทอง:1)

ความหมาย พญาบุตรราชได้สอนให้ท้าวลันทองรู้จักจารีตประเพณี
เมื่อพระบิดาได้สั่งสอนแล้ว ท้าวลันทองได้แสดงความกตัญญูทวนเวท
ต่อพระบิดา ความว่า

ลันทองท้าว ฝั่งคำสอนพ่อ
ปฏิบัติต่อเจ้า บมีเอื้ออวยหนี
(ลันทอง:1)

ความหมาย ท้าวลันทองได้ฟังคำสอนของพระบิดาแล้ว ก็ปฏิบัติตามโดยไม่ได้
หลีกเลียง

1.3 หน้าทีของครูและศิษย์

ครูเป็นผู้มีพระคุณต่อศิษย์ มีหน้าที่สั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี และสอนวิชาการให้
โดยไม่ปิดบังอำพราง เช่น ดังฤาษีเสตราชสอนมนต์ให้แก่การะสา ความว่า

แต่นั้น เสตราชเจ้า ภูษาสอนสั่ง
ศาสตรเพชู้ บาให้ชู้อื่น
(ลันทอง:6)

ความหมาย พระฤาษีเสตราชได้สอนเวทมนต์คาถาให้แก่การะสาทุกประการ
โดยไม่ปิดบัง

เมื่อพระฤาษีได้สอนมนต์ให้แก่ศิษย์ทุกประการแล้ว ศิษย์ก็ตอบสนองครูโดยการ
ทำภารกิจของครูให้สมบูรณ์ ดังการะสาปฏิบัติต่อฤาษีเสตราช ในวรรณกรรมท้าวลันทอง ความว่า

เมื่อนั้น การะสาท้าว ยินดีชมชื่น
อุปถากเจ้า จอมให้ชู้อื่น
(ลันทอง:6)

ความหมาย ท้าวการะสามีความยินดีปรีดาที่ได้เรียนมนต์ และอุปัฏฐากพระฤาษี
ทุกประการ

นอกจากนี้ด้วยความปรารถนาดีและเป็นห่วงลูกศิษย์ จึงได้มีคำสอน เพื่อให้ศิษย์มีความ
สามัคคีกัน ดังที่พระฤาษีสอนท้าวลันทองและนางสุวรรณมาลา ความว่า

อย่าได้ โกรธากล้า โมทังกริ้วโกรธ กันเนอ
กูกี้ ยักยั้งแท้ สองเจ้าท้อกัน พ่อแล้ว
(ลันทอง:24)

ความหมาย ทั้งสองอย่าได้ทะเลาะวิวาทกัน พ่อก็มีความรักให้ทั้งสองคนเท่ากัน

1.4 หน้าทีสามีและภรรยา

สามีและภรรยาถือว่าเป็นหลักของสถาบันครอบครัว จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติต่อกันตามจารีตประเพณี ดังปรากฏในวรรณกรรมท้าวลันทอง ดังนี้

1) หน้าทีของสามี

ชายที่แต่งงานแล้วจะต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ให้ความรักและเป็นห่วงปกป้องอันตรายทั้งปวง ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของท้าวลันทองที่อุ้มนางชมนุสัรบกับพญายักษ์ แสดงถึงความรับผิดชอบ ความว่า

แต่นั้น	เอโกท้าว	ลันทองอุ้มอ่อน	พี่ทอน
อ��นท้อ	ยักษ์ยาดนั้	ประนมกล้าวเทพา	พี่เนอ

(ลันทอง : 115)

ความหมาย ขณะนั้นท้าวลันทองอุ้มเอานางชมนุ เพราะเกรงว่าพญายักษ์จะแย่งเอาไป และอ��นวนเทพเจ้าช่วย

2) หน้าทีของภรรยา

ภรรยาจะต้องให้ความรักและความเป็นห่วงสามี ดังที่นางชมนุอ��นวนให้เทวดาช่วยท้าวลันทอง ในระหว่างรบกับการะสาัยักษ์ ความว่า

ช้อยหาก	วอนเทวดาให้	อินตาเจ้าช้อย	เจ้าเอย
	เทวินแก้ว	มเทสีแกลงพาก	
	กัมขาบไ้หัว	วอนน้อม ชอยชู	

(ลันทอง : 115)

ความหมาย ข้าพเจ้า (นางชมนุ) อ��นวนพระอินทร์และเทพเจ้าทั้งหลายให้ช่วยค้ำชู ช่วยเหลือสามีของตน (ลันทอง)

2) วรรณกรรมผาแดงนางไอ่

ในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ ระบบการควบคุมสังคมมีลักษณะแตกต่างจากวรรณกรรมอื่น ๆ ผู้เขียนจะนำเอาเนื้อหาส่วนที่ปรากฏในวรรณกรรมมาวิเคราะห์ไว้เท่าที่ปรากฏมีอยู่เท่านั้น

2.1 หน้าทีของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

เป็นเจ้าหรือผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้มีความเข้มแข็งเหมาะสมกับความเป็นผู้นำ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ ความว่า

ชาติที่จอมกษัตริย์นี้	เป็นเรือลึทธานหย่อน
กูกี้เชื้อหน่อฟ้า	มิทธานหย่อนไผ
	(ผาแดงนางไฉ่:9)

ความหมาย เป็นชายชาติเชื้อหน่อกษัตริย์ มีหรือจะกลัวเกรงขามผู้ใด นอกจากมีความเข้มแข็งในการเป็นผู้นำแล้ว กษัตริย์ยังเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการให้เสนาอำมาตย์ปฏิบัติตามได้อีก ความว่า

ท้าวจึงบอกไพร่น้อย	ข้ามหาดเสนา
ยินว่าพารานาง	ไฉ่คำกายพัน
เขาจักทำบุญสร้าง	ไฟทางบั้งหมื่น
บุณาคาทมือ	เดือนหน้าจตุเส็ง
	(ผาแดงนางไฉ่:76)

ความหมาย ผาแดงได้บอกแก่ไพร่ฟ้าเสนาอำมาตย์ว่า ได้ทราบข่าวว่าที่เมืองนางไฉ่คำจะมีการทำบุญบั้งไฟและจะทำในเดือนหน้า การที่ผาแดงประกาศเช่นนั้นก็เพื่อให้อำมาตย์เตรียมบั้งไฟไปแข่งขันร่วมกับพญาขอมเมืองนางไฉ่

2.2 หน้าที่ของไพร่ฟ้าและอำมาตย์

เมื่อผาแดงได้ประกาศแก่ไพร่ฟ้าและเสนาอำมาตย์แล้ว บรรดาเสนาทั้งหลายก็ได้ตอบสนองคำสั่งของผาแดงเจ้าเมือง ดังความว่า

โดยคำท้าว	บานถนนบอก
พากันตอกเต้า	ตำมือถ่านสาม
	(ผาแดงนางไฉ่:77)

ความหมาย เมื่อผาแดงออกคำสั่งแก่เสนาอำมาตย์แล้ว พวกเขาก็พากันจัดทำดินปืน เพื่อทำบั้งไฟตามคำบัญชา

การสนองตอบพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ของไพร่ฟ้าและเสนาบดี ดังจะเห็นได้จากงานบุญบั้งไฟที่พญาขอมประกาศออกไป เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็รับสนองพระราชโองการ ดังความว่า

เฝ้าตามคำของเจ้า	พญาขอมไซบอก
ทุกท้าวถ้วน	ไหลล้นหลั่งมา
	(ผาแดงนางไฉ่:74)

ความหมาย (เสนาอำมาตย์) ได้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพญาขอมทุกถ้วนหน้า และพากันหลั่งไหลเข้ามายังเมืองพญาขอม

2.3 หน้าที่ของบิดา-มารดาและบุตรธิดา

บิดามารดา ถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณเลี้ยงลูกให้ใหญ่โตขึ้นมาพร้อมทั้งให้การศึกษาเล่าเรียน จะทำอะไรจะต้องปรึกษาหารือ ไม่ควรทำอะไรล่วงเกิน ดังจะเห็นได้จากคำพูดของนางไอ่พูดกับผาแดง ความว่า

แต่ว่ายักอย่าย้อ	เสมอไพร่เสนา พี่เอ๋ย
อันว่าคงบุญขาด	ฝ่ายเฮี้ยมจำไว้
มารดาแก้ว	เทียมตนเลี้ยงใหญ่
ยุ่งค่าไหว่	เทียมให้ฮ่าเฮียน พี่เอ๋ย

(ผาแดงนางไอ่:33)

ความหมาย เป็นคำกล่าวเตือนของนางไอ่ที่พูดกับผาแดงว่า ตัวเองเป็นกษัตริย์เมื่อเกิดความรักแล้วอย่าใจร้อน จะทำเหมือนพวกข่าวไพร่เสนา อำมาตย์นั้นคงไม่ดี ขอให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีโบราณ มารดานั้นได้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูมาจนเจริญเติบโต ทุกเช้าเย็นได้กราบไหว้และศึกษาเล่าเรียนจากคำสอนของท่าน

2.4 หน้าที่ของสามี-ภรรยา

วรรณกรรมพื้นบ้านผาแดงนางไอ่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่ของสามี-ภรรยาจะพึงปฏิบัติต่อกันไว้อย่างน่าสนใจ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) หน้าที่ของสามี จะต้องให้ความรักแก่ภรรยา ดังที่ผาแดงได้แสดงความรักกับนางไอ่ไว้ ความว่า

ยักแย่งช้อน	มโนน้องบ่าวาง
ม่างม่างนิ้ว	บ่าบ่าวเซยชม
มือทวยฮัด	โหยนางเผื่อฝัน

(ผาแดงนางไอ่:37)

ความหมาย ผาแดงมีจิตใจผูกพันกับน้องนางไอ่ไม่จิตจาง เซยชมนิ้วมือ นางตลอดเวลา ด้วยความชื่นชมยินดี พร้อมทั้งกอดประครองไม่ห่างไกล

สามีแสดงความรักต่อภรรยาแล้ว ภรรยาก็ต้องแสดงความรักต่อสามีเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ ตอนนางไอ่สั่งลาผาแดง ความว่า

ค้นแม่ไปขอดบ้าน	อย่าลืมนั่งนอก แต่เนอ
ขอให้มอง เมิลหลัง	ลำนางทางนี้
อย่าได้ไต่กัก้า	กระสันนำทางอื่น
เมียเก่ามีอยู่บ้าน	ให้หันหน้าดาวคืน บ้างแม

(ผาแดงนางไอ่:41)

ความหมาย เมื่อเดินทาง ไปถึงบ้านแล้ว อย่าลืมนั่งเสียละ ขอให้มองมาทางบ้านน้องบ้าง อย่ามีจิตใจผูกพันกับทางอื่น ภรรยาเดิมยังมีอยู่ขอให้หันหน้ากลับคืน

นอกจากความรักและความเป็นห่วงแล้ว ภรรายัง ได้ทำหน้าที่ปฏิบัติต่อสามีเหมือนปฏิบัติต่อบิดาของตน ดังในเรื่องอดีตชาติของภักดีกับลูกสาวเศรษฐีปฏิบัติต่อกัน ในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ ความว่า

นางคราญได้	เพียรผัวคือพ่อ
กับให้เตือดฮ้อน	นางน้อยค่อยถนอม

(ผาแดงนางไอ่:83)

ความหมาย นางได้ปรนนิบัติสามีเหมือนปรนนิบัติบิดา ไม่ให้สามีมีความเดือดร้อนแต่ประการใด

3) วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

3.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

หน้าที่ของเจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์ นอกจากจะปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ยังต้องศึกษาจากรัตประเพณี เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ดังที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนพญากุศราษสังข์พระราชบุตรทั้งหกไปศึกษา ความว่า

1)	ทั้งหกท้าว	ตรงตนเฮียนฮึด
	หลักใช้น้อย	ผูกเฉลียวล่ายองอน

(สังข์ศิลป์ชัย: 105)

ความหมาย พระราชบุตรทั้งหกเรียนจากรัตประเพณีซึ่งเป็นหลักสำคัญในการปกครองโดยไม่เกียจ慵

เจ้าเมืองจะต้องมีความรู้ในเรื่องจากรัตประเพณีในการปกครองบ้านอย่างถูกต้อง จึงจะนำพาบ้านเมืองพ้นภัย ราษฎรจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข ดังความว่า

2)	จารัตชั้น	แนวหน่อกษัตรา
	สังจายอยู่ในวาจา	เทียงพระทัยตรงหมั้น

(สังข์ศิลป์ชัย: 238)

ความหมาย เจ้าเมืองจะต้องยึดมั่นในจารีตประเพณีและยึดมั่นในสัจจาอย่าง
มั่นคง

ในการออกกว่าราชการ เมื่อมีผู้ถวายฎีกา เจ้าเมืองควรรับดำเนินการอย่างรีบด่วน ดัง
ความว่า

- 3) คำใดดูหมายหมิ่น มุนตรีทุลทอด
ให้ฮีบตันได้เสียดัง เสียแล้วส่งหนี พระเอย
(สังข์ศิลป์ชัย:252)

ความหมาย คดีใดที่เสนาอำมาตย์ราชมนตรีทุลทวยฎีกาก็ให้รีบดำเนินการสืบสวนให้สำเร็จโดยเร็ว

- 4) คองใดดูผิดแท้ มุนตรีด้านกล่าว
ให้ค้อยคิดมั่งม้าง กำก้าวฮาบมัน
(สังข์ศิลป์ชัย:252)

ความหมาย ถ้าอำมาตย์ราชมนตรีเห็นว่าผิดทำนองคลองธรรม ผู้ปกครอง
ควรพิจารณาให้แน่ใจเสียก่อน ๆ จะลงโทษ

- 5) คำน้ทุกที่แท้ มิใช่เดี้ยวเฮา พระเอย
ปุ่นตั้งกองหลายหลัว จุดไฟเกียรกว้าง
(สังข์ศิลป์ชัย:252)

ความหมาย เรื่องเช่นนี้ มิใช่เอาแต่ใจตนเองต้องอาศัยคนอื่นช่วยดูแล
เปรียบเหมือนจุดไฟหลายกอง ทำให้แสงสว่างเกิดขึ้นได้

การปกครองบ้านเมือง เจ้าเมืองมีอำนาจในการจัดหาบุคลากรเข้าทำงานเพื่อสนอง
งานที่เจ้าเมืองต้องการ แต่การจัดสรรหาคนทำงานนั้นจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ดังที่
สังข์ศิลป์ชัยสอนพญายักษ์ ความว่า

- 6) ปองเมืองให้ เห็นขุนเขาก่อน เฮาเนอ
ใผ่ผู้ทำชอบสร้าง ประสงค์น้ำวฮ้อเอียง ท่านเอย
(สังข์ศิลป์ชัย:265)

ความหมาย การเลือกสรรบุคคลช่วยเหลือในการปกครองบ้านเมือง จะต้อง
พิจารณาพวกขุนนางก่อน เมื่อเห็นว่าคนใดมีความคิดริเริ่มสร้างงาน
จงเลือกบุคคลนั้นเข้าทำงาน

- 7) ใผ่หากทำชอบแท้ ประสงค์แต่งตางเฮา
อย่าให้คลองคำวาย ราชทานเทเกื้อ
(สังข์ศิลป์ชัย:266)

- 2) ท่อว่าทังเจ็ดน้อย คือตานัยเนตร
ให้แม่ควักออกให้ ถวายได้ตั้งร้อย แม่เต
(สังข์ศิลป์ชัย:56)

ความหมาย ลูกสาวทั้งเจ็ดนางเปรียบเสมือนนัยตาทั้งสองจะให้แม่ (ภรรยา
เศรษฐี) ควักออกไปถวายพระราชาได้อย่างไร

นอกจากจะให้ความรักต่อบุตรีตาแล้ว บิดามารตาก็ยังเป็นผู้ดูแล และพิจารณาอนาคต
ของบุตรีตาของท่านด้วย ดังที่วรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัยได้แสดงไว้ ดังนี้

- 3) แนนท่อนปลุกปั้น เป็นมิ่งมเหสี
ในนครเบ็ญจาล แจกปั้นไว้
(สังข์ศิลป์ชัย:56)

ความหมาย ขอให้พ่อ (เศรษฐี) ได้มอบหมายลูก (ทั้ง 7) เป็นพระมเหสี
ของพญากษัตริย์ในนครเบ็ญจาลให้เป็นหลักแหล่ง

และในตอนกุ่มกัณฑ์และนางสุนทนา ได้มอบลูกสาวให้แก่พญานาค ก็แสดงให้เห็นว่าบิดา
มารดาต้องการให้ลูกมีครอบครัวเป็นหลักแหล่งเช่นกัน ความว่า

- 4) กุ่มกัณฑ์พร้อม สุนทนาพ่อแม่
ปั้นปลุกให้ บาท้าวาคำ
(สังข์ศิลป์ชัย:22)

ความหมาย พญากุ่มกัณฑ์และนางสุนทนาได้ยกลูกสาวให้แต่งงานกับกุมารนาค
ในเมืองนาค

เมื่อบิดามารดาได้ปฏิบัติต่อบุตรีตาแล้ว บุตรีตาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์
ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนเศรษฐียกลูกสาวถวายเจ้าเมืองเบ็ญจาล
ความว่า

- สุดแต่จอมคุณเจ้า เห็นดีโดยชอบ
ลูกชิตต่อช้อ ชินได้ท่อนควร พ่อเอย
(สังข์ศิลป์ชัย:57)

ความหมาย สุดแล้วแต่บิดาจะเห็นชอบ การที่ลูกจะชิตชื่อนั้นหาสมควรไม่

3.3 หน้าที่ของสามี-ภรรยา

สามีและภรรยาเป็นหลักในการสร้างสถาบันครอบครัว ดังนั้นสามีและภรรยา
จะต้องอาศัยซึ่งกันและกันช่วยกันสร้างสรรค์ครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข และปฏิบัติหน้าที่แต่ละฝ่าย
ให้ถูกต้อง ผู้เขียนขอยกหน้าที่สามี-ภรรยา ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัยตอนกุ่มกัณฑ์จะออกไปเล่าสัตว์ได้
พูดกับนางสุนทนาภรรยาไว้พอสังเขป ดังนี้

1) แสดงความเป็นผู้นำครอบครัว

อันหนึ่งเขาจักหัวขวัญเท่า

จักว่าเฮียมชั้ย่าน

ทังแตนพีเพือก

เต็นตัวเฟ็งเมีย น่องเอย

(สังข์ศิลป์ชัย:180)

ความหมาย คนทัวแตนจะหัวเราะเยาะว่านี่เป็นคนกลัวภัย จึงเอาภรรยามา
ด้วยในการเดินป่า

2) ให้ความรักแก่ภรรยา

มันก็อุปถากน้อย

แสงมาลา

นานยิ่งวันคืน

เลือกเอาอบเนื่อ

(สังข์ศิลป์ชัย:22)

ความหมาย พญากุมภักดิ์ ได้ดูแลเอาใจใส่ต่อนางสุนันทาเป็นเวลาหลาย
คืนวันและ ได้แสงหาดอกไม้มาประดับประดานางมิได้ขาด

3) ภรรยาปฏิบัติต่อสามีและนับถือสามีเป็นผู้นำครอบครัว ดังเช่น

หลอนว่าโพยภัยย้าย

น่องบมีชาติเชื้อ

เถิงอวมมอดมิ่ง

เตียวช้อยช้อยเป็น นีเด

(สังข์ศิลป์ชัย:179)

ความหมาย เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่ที่ (พญากุมภักดิ์) จนถึงเสียชีวิต น่อง
(นางสุนันทา) ไม่มีญาติพี่น้องอยู่ในเมืองนี้จะอยู่ได้อย่างไร

4) แสดงถึงความห่วงใยสามี ดังเช่น

แม้ว่าองค์ประสงค์สร้าง

ข้าก็ขอชุดเกล้า

ซีเชียงพรากไพร กิติ

ตรงผ้าผ่านขาว พระเอย

(สังข์ศิลป์ชัย:27)

ความหมาย แม้ว่าจะพระองค์ (พญาศุภราช) จะทรงผนวชจากไพร่ฟ้า

ประชาชน ข้าพระองค์(นางจันทร์ทา) ก็ขอปลงผมออกบวช

เป็นชึ่งชวท่มชวตามไป

4) วรรณกรรมเรื่องพันขุนบรมราชาธิราช4.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

การบริหารบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์ สมัยโบราณ
ระบบการปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช คือกษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด หน้าที่ของกษัตริย์ที่
ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของขุนบรมฯ นั้นมีมากมาย ผู้เขียนขอนำมากล่าวไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

- 1) หน้าที่ในการควบคุมตนเอง ความว่า
 ยามใดได้ เป็นญาเสวยราชย์ เมืองนั้น
 อย่าได้อาเพศย้าย โทษกริ้วโกรธเค็ม แท้ตาย
 (ขุนบรมฯ:24)

ความหมาย เมื่อได้เป็นเจ้าของพระยามหากษัตริย์ ก็อย่าได้มีโทษจวิตคิดชั่วต่อ
 ไพรฟ้าประชาชน

- 2) หน้าที่ดูแลชาวเมืองและไม่เบียดเบียนชาวเมือง
 อันนิ่งอย่าเบียดข้ำ แข็งข่มชาวเมือง
 เจ้าจกติเตียนชวัญ ห่มสอโสมบือย
 (ขุนบรมฯ:24)

ความหมาย อย่าได้เบียดเบียนข่มเหงชาวเมือง ประชาชนจะติเตียนและสาปแช่ง

- 3) หน้าที่ขยายขอบเขตบ้านเมืองให้กว้างขวางออกไป
 อันนิ่งอย่าได้ทำใจสั้น เอายาวเยียนไผด ตีตาย
 เมืองจึงกว้าง มาได้ส่วยไฮ่ พ่อแล้ว
 (ขุนบรมฯ:24)

ความหมาย อันนิ่งอย่าได้ทำใจแคบ ขอให้ทำใจให้กว้างจึงจะขยายอาณาเขต
 ให้กว้างขวางออกไปได้ และมีผู้มาส่งส่วยและเสียมภาษีให้

- 4) หน้าที่ในการพิจารณาคดีความ ความว่า
 ให้ค่อยคิดถี่แท้ ทาโทษคุณ ไน นั้นเนอ
 เขาก็จึงกะทำกรรม เมื่อพิจารณาแจ้ง
 (ขุนบรมฯ:24)

ความหมาย ผู้ปกครองจะทำการสิ่งใด ก็ต้องพิจารณาถึงโทษและคุณ เมื่อ
 พิจารณาแจ้งแล้วจึงลงมือกระทำ

- 5) หน้าที่พิทักษ์ผู้อ่อนแอกว่า ความว่า
 แม่นว่าฝูงไพร่น้อย ลูกแห่งชาวเมือง ก็ดี
 อย่าได้มีใจเบียน เบียดเบียนคนน้อย นั้นเนอ
 (ขุนบรมฯ:24)

ความหมาย ผู้ปกครองไม่ควรเบียดเบียนชาวบ้าน และแย่งชิงเอาลูกสาว
 ชาวบ้านที่มีความอ่อนแอกว่ามาเป็นภรรยา

ทั้งหลายทั้งปวงที่ยกมากล่าวไว้นั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ปฏิบัติต่อไพร่ฟ้าประชาชน ทำนองเดียวกันไพร่ฟ้าประชาชน และเสนาอำมาตย์ก็ควรถวายความจงรักภักดีต่อเจ้าเหนือหัวเช่นเดียวกัน ดังความที่ปรากฏในวรรณกรรมขุนบรมฯ

- 6) หน้าที่ปฏิบัติตามครรลองของพระราชชา ความว่า
อย่าประมาทแท้	ครองราชการใด
ทำเนียมมี	อย่าลอนลิมเว้น
- (ขุนบรมฯ:56)

ความหมาย เสนาอำมาตย์ไม่ควรประมาทครองราชการ ควรคำนึงขนบธรรมเนียมประเพณีไม่ควรละเว้น

- 7) หน้าที่ในการถวายอารักขา ความว่า
ยามเมื่อพระบาทเจ้า	ยัวยรยาตรทางใด ก็ตี
จงให้มีตาแล	ล่าตุงเผียน
- (ขุนบรมฯ:56)

ความหมาย เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จไป ณ ที่ใดบรรดาเสนาอำมาตย์จะต้องตรวจคอยอารักขาให้ได้รับความปลอดภัย

- 8) หน้าที่ในการเข้าเฝ้า ความว่า
อันนั่งจงให้หมั้นเฝ้าเจ้า	ราชาภูวนาถ
อย่าได้ประมาทแท้	ทูลเจ้าชู้วัน ชอบตาย
- (ขุนบรมฯ:56)

ความหมาย อันที่นั่งจงขยันเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวเป็นประจำทุกวัน อย่าได้ขาดเพื่อรับสนองพระบรมราชโองการ

จากข้อความที่ยกมากล่าวไว้นั้น เป็นหน้าที่ของเสนาอำมาตย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อเจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์ เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางราชการ

4.2 หน้าที่ของบิตามารดาและบุตรธิดา

บิตามารดาเป็นบุพการีของบุตร เพราะบุคคลทั้งสองได้เลี้ยงดูบุตรด้วยความรักและเป็นห่วง ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมขุนบรมราชาธิราช ซึ่งจะได้นำมาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

- 1) ความรักของบิตามารดาที่มีต่อบุตร
ขุนบรมราชาธิราชได้แสดงความรักและเป็นห่วงพระราชบุตรทั้งเจ็ดองค์

มีความว่า

พระก็ชักยิงเพียง
ก็ทากยूसบายสุข
เสมอหน่วยตาตน
ขึ้นชมคอมแก้ว
(ขุนบรมฯ:16)

ความหมาย พระองค์ก็รัก (พระราชบุตรทั้งเจ็ด) เสมอตั้งพระเนตรทั้งสองข้าง เมื่อได้อยู่ใกล้เคียงก็มีความสุขใจ

- 2) หน้าที่ในการสั่งสอนอบรม ความว่า
ทั้งเลาบอกให้อุปุฏฐากเลี้ยง พ่อแม่ลุงตา
อย่าเอียงฝู่ง แม่ยายลัวป่า
(ขุนบรมฯ:20)

ความหมาย พระองค์ (ขุนบรมฯ) ได้สั่งสอนให้ราชบุตรรู้จักเอาใจดูแลบิดามารดา ลุงป้าตายายทุกคน

- 3) หน้าที่ของบุตรธิดาก็คือ จะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาผู้มีพระคุณ ดัง

คันท่ากินเขิน ให้สังขีน ต่อนใหญ่ทั้งชา
คันท่าสุกินปลา ให้สังปลาพ้อฮ้อย
(ขุนบรมฯ:20)

ความหมาย เมื่อได้อาหารที่เป็นเนื้อหรือปลาก็ให้แบ่งให้ญาติพี่น้องได้รับประทานด้วย

- 4) หน้าที่ของบุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา เมื่อเสียชีวิตแล้ว
พ่อแม่มรณาแล้ว กินทานทอดสง
เก็บตุกไว้ ทั้งล้างส่วยสี
(ขุนบรมฯ:20)

ความหมาย เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว บุตรธิดาต้องทำบุญอุทิศส่งไปให้ และเก็บกระดูกไว้พร้อมทั้งทำความสะอาดกระดูกให้ผ่องใส

4.3 หน้าที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน

- 1) หน้าที่สามีคือให้ความรักความเป็นห่วง ความว่า
อันว่ายมพาลาแก้ว บุตรีเถนแต่ง
จงให้เป็นเอกเฝ้า ผ่างเจ้าฝ่ายขวา ชอบตาย
ก็จึงอภิเษกให้ เป็นเม็งมเทสี พ่อเนา
แม่่นว่ามีแสนาง ก็อย่าไลลิมน้อง
(ขุนบรมฯ:9)

ความหมาย สำหรับขมมะพา บุตรีของพญาแทนอุปกิเชกให้เป็นเมเหลี่ฝ่าย
ชวา แม้ว่าจะมีเมเหลี่แสนนาง จงอย่าได้ลืมนางขมมะพา

- 2) หน้าที่ของภรรยาจะนั่งปฏิบัติต่อสามี ความว่า
อันนั่งไต่หากมีผิวแล้ว ให้อยู่ในกอง นั้นเนา
จงให้บัวระบัดดี แห่งผิวตบแท้

(ขุนบรมฯ:59)

ความหมาย ผู้ใดเมื่อแต่งงานมีสามีแล้ว จงปฏิบัติตามครรลอง จงปฏิบัติต่อ
สามีของตนให้ดี

- 3) หน้าที่ในการปกป้องศักดิ์ศรีของสามี ความว่า
อันหนึ่ง อย่าได้ทำเสียให้ ศักดิ์ศรีผิวอ่อน ลงเนา
ให้ค่อยเพียรพรัยออง ยอชั้นก็จึ่งควร แท้แล้ว

(ขุนบรมฯ:59)

ความหมาย ประการหนึ่ง อย่าได้ทำให้ศักดิ์ศรีของสามีตนลดลง จงพยายาม
ยกย่องสามีของตนให้มีเกียรติเสมอ

- 4) หน้าที่ปฏิบัติสามี
ยามเมื่อตื่นแต่เช้า ลูกก่อนภูมิ เมื่อใด
นางจึ่งบัวระบัดคอง แต่งแปลงปนไว้
มีทั้งโภชนางเข้า อาหารบั้งจี่ กัด
นางจึ่งตกแต่งไว้ พาเข้าเครื่องเสวย นั้นตาย
ยามใดพระเสวยเข้าน้ำ แล้วอย่ากลาไล เมื่อใด
คันหากบรบรรณนาง ก็จึ่งกินเล่นเจ้า

(ขุนบรมฯ:27)

ความหมาย ตอนเช้าให้ตื่นนอนก่อนสามี ให้ปฏิบัติตามครรลอง คือตกแต่ง
โภชนาหารไว้ เพื่อให้พระสามีเสวยในขณะที่พระสวามีเสวย
นางอย่าได้อยู่ห่างไกล เมื่อพระสวามีเสวยแล้ว นางจึ่ง
รับประทานภายหลัง

- 5) หน้าที่ในการปฏิบัติตนไม่นอกใจสามี
อันนั่งอย่าได้คิดหลันชู้ คดจากจอมผิว แท้เนา
แม้ว่าผ่านกลางคืน ก็อย่ายินดีตั้ง

(ขุนบรมฯ:29)

ความหมาย ภรรยาอย่าได้คิดอกใจสามี แม้แต่ฟันกลางคืนก็อย่าได้ยืมตี

4.4 หน้าทีครูและศิษย์ปฏิบัติต่อกัน

ในเรื่องขุนบรมราชาธิราช ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูและศิษย์ไว้ ความว่า
 อันนั้นในธรรมแท้ อาจารย์สอนสั่ง มาแล้ว
 ไผ่ยังอ่านแล้ว ให้อ่านไว้ที่สูง แต่ก่อน
 (ขุนบรมฯ:2)

ความหมาย นิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงที่อาจารย์ได้สั่งสอนมา ใครได้อ่าน
 แล้วขอได้โปรดยกไว้ในที่สูง

5) วรรณกรรมเรื่องจำปาสัติน

5.1 หน้าทีของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

1) หน้าทีของเจ้าเมืองต้องมีลักษณะเป็นผู้นำ

เจ้าเมืองมีหน้าที่ในการปกครอง จะต้องเป็นผู้มีความเข้มแข็งและมีความ
 เด็ดขาด กล้าต่อสู้ศัตรู ดังความในเรื่องจำปาสัตินที่พญาจักขินตรัสกับเสนาอำมาตย์ ความว่า
 แต่กันนพระบาทเท้าต้านต่อเสนา
 เหาบักกลัวเกรงสังสาไพร่ย้าย
 (จำปาสัติน:13)

ความหมาย เมื่อนั้นพระองค์ (พญาจักขิน) ตรัสกับเหล่าเสนาอำมาตย์ว่า
 เราไม่เกรงกลัวเหล่าข้าศึกแม้แต่น้อย

2) หน้าทีในการสั่งการ

เจ้าเมืองหรือกษัตริย์มีหน้าที่ตัดสินใจและสั่งการให้ไพร่ฟ้าประชาชน
 ปฏิบัติตาม ดังที่พญาจักขินตรัสแก่เสนาทั้งปวง ให้เตรียมเสบียงอาหารไว้ให้พร้อมที่จะนำเอาพระ
 ธิดาไปใส่ไว้ในกลอง ความว่า

แล้วจึงตรัสคำขึ้นนาง ในตั้งเครื่อง
 ทั้งมหาดเล็กพร้อมเร็วเข้าสู่คน
 ให้สู้อัดเอาได้ของกินทุกอย่าง
 คาวและสัมหวานพร้อมเครื่องตอง
 (จำปาสัติน:23)

ความหมาย พระองค์ (พญาจักขิน) ได้ตรัสสั่งให้สนมภายในและเสนา
 อำมาตย์ทั้งปวง เตรียมจัดเครื่องบรรจอาหารทุกอย่างมีทั้งคาว
 สัมและของหวาน ตลอดจนเครื่องตองไว้ให้พร้อม

3) หน้าที่ของเสนาอำมาตย์ จะต้องรับราชโองการของเจ้าเมืองโดยเร็ว และไม่มีความขัดแย้งใด ๆ ดังความว่า

แต่นั้นฝูงสาวใช้นางในข้ามะหาด

เขาก็จัดบิชาหาได้สู่ประการ

(จำปาลีต้น: 23-24)

ความหมาย เมื่อนั้นบรรดานางสนมและมหาดเล็ก (เสนาอำมาตย์) ทั้งหลายก็ช่วยกันจัดแจงสิ่งของตามพระราชบัญชาของเจ้าเมืองทุกประการ

5.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

ในเรื่องจำปาลีต้น กวีได้กล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรไว้หลายแห่ง ผู้เขียนขอยกมากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

1) ให้ความรักแก่บุตรธิดา ดังที่ พญาจักชินได้แสดงความรักต่อธิดาของพระองค์นามว่านางปัทมมา ความว่า

ทุกค่ำเข้าเที่ยวเฝ้าพ่อตน

ภูธรท้าวเห็นนางมาฮอด

พระก็ทรงกอดอุ้มเอาน้อยฮ่วมเตียง

(จำปาลีต้น: 10)

ความหมาย ทุกค่ำเข้าเฝ้านางปัทมมาจะเดินทางเข้าเฝ้าพระบิดาเป็นประจำ เมื่อพระบิดาทอดพระเนตรเห็นนางมาก็จะอุ้มให้ประทับนั่งเตียงเสมอ

2) ความรักของมารดาที่มีต่อบุตรธิดา จะเห็นได้จากพระมารดาของนางปัทมมาแสดงความรักความเป็นห่วงขณะที่จะนำนางปัทมมาใส่ไว้ในกลอง ความว่า

แต่นั้นเทวีแก้วมารดาพระแม่

เลยกอดอุ้มเอากวักลูกตน

นางก็ชด ๆ น้ำตาเนตรนองไหล

ยมนาแถวท่มองฮ่าหน้า

(จำปาลีต้น: 22)

ความหมาย เมื่อนั้นพระนางเทวีพระมารดาจึงกอดเอาพระธิดาของตน และทรงกรรแสงมีน้ำพระเนตรไหลนองอาบพระนัคร์

3) ความรักของธิดาที่มีต่อบิดามารดา

ความรักของบุตรธิดาที่มีต่อบิดามารดานั้น เป็นพฤติกรรมส่วนหนึ่งที่พึงแสดงออก เพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณท่าน ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องจำปาสีตัน ตอนที่พญาจักชินจะเอานางปัทมมาใส่เข้าไปในกล่องใบใหญ่ ความว่า

เมื่อนั้นปัทมมาน้อยยอมมือไหวพ้อ
ให้ต่อเจ้าองค์ลำพ้อตน
ลูกขอมรณาเมียนตายไปพร้อมพ้อ
อย่าให้ทบทกข์ฮ้อนแฉนแล้งอยู่นาน พ้อเออ
(จำปาสีตัน: 23)

ความหมาย เมื่อนั้นนางปัทมมายกมือถวายบังคมพระบิดาของตน ด้วยความรักความเป็นห่วงและขอตายไปพร้อมกับบิดามารดา เพื่อไม่ให้มีการทรมานอยู่นาน

4) เชื้อฟิ่งบิดามารดาตามที่ท่านชื่อบอกและเสนอ

บุตรธิดาที่ดีจะต้องปฏิบัติตามคำสอนของบิดามารดาที่สอนในทางที่ดีในเรื่องของบุตรธิดาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องจำปาสีตัน พอจะยกมากล่าวได้ ดังที่นางปัทมมาได้ปฏิบัติตามคำของพระราชบิดา ตอนที่พญาจักชินสั่งให้เข้าไปอยู่ในกล่อง ความว่า

แต่นั้นปัทมมาน้อยยอมมือบพ้อ
ก็เลยปากบได้น้ำตาย้อยย่าวลง
นางก็ทงคำเสร์วาคินงคำพระพ้อ
เสียงสะอื้นออกเ้าอ้งทวงแท้นหลัว
(จำปาสีตัน: 23)

ความหมาย เมื่อนั้นนางปัทมมาถวายบังคมพระบิดาเลยตรัสไม่ได้ ได้แต่ทรงกันแสง เพราะความโศกเสร์วาคิดถึงพระราชบิดาอยู่ตลอดเวลา

5) สำนึกถึงคุณบิดามารดา

บุตรธิดาที่ดีต้องรำลึกถึงพระคุณบิดามารดา ดังที่นางปัทมมาได้รำลึกถึงพระคุณของพระบิดามารดา ความว่า

นางก็อชฐานไหวถึงคุณพ้อแม่
ทุกค้ำเข้าประสงค์ตั้งแต่งทาน
(จำปาสีตัน: 44)

ความหมาย นางปัทมมาได้อชฐานไหววอนถึงพระคุณของพระบิดา-มารดา และได้ทำบุญอุทิศไปให้พระบิดา-มารดา ทุกค้ำเข้า

5.3 หน้าทีของครูและศิษย์

หน้าทีของครูก็คือ เป็นผู้สอนศิษย์ให้มีความรู้และมีความประพฤติดี ดังที่ปรากฏในเรื่องจำปาสีตัน ตอนที่พระฤๅษีสอนกุมารทั้ง 4 ความว่า

- 1) พ่อหากสอนมนต์แก้วอาคมหลายอย่าง
กับทั้งฤๅษีเดชกล้าชน ให้แก่บา
(จำปาสีตัน: 101)

ความหมาย พ่อ (พระฤๅษี) ก็ได้สอนเวทมนต์คาถาหลายอย่าง พร้อมทั้งมอบ
ธนูที่มีฤๅษีเดชให้แก่กุมารทั้งสี่

- 2) พ่อจักสอนมนต์แก้วอาคมศิลปศาสตร์
จักให้องอาจอ้างฤๅษีกล้ากว่าผี
(จำปาสีตัน: 96)

ความหมาย พ่อพระฤๅษีได้สอนเวทมนต์ คาถาอาคม ความรู้ต่าง ๆ ให้ทั้ง 4
กุมาร เพื่อให้มีความองอาจกล้าหาญมีฤๅษีเดชมากกว่าพวกผีทั้งหลาย

- 3) หน้าทีของศิษย์จะต้องระลึกถึงคุณของครู ดังที่กุมารทั้งสี่ได้สำนึกถึงคุณของ

ฤๅษีตาไฟ ความว่า

- อันว่าคโณเจ้าฤๅษีมีมาก
เพิ่นก็เลี้ยงยากแท้สอนให้ศาสตร์ศิลป์
(จำปาสีตัน: 99)

ความหมาย พระคุณของพระฤๅษีมีมาก ท่านได้เลี้ยงดูพระกุมารทั้งสี่มาพร้อมทั้ง
สอนวิชาความรู้ให้

- 4) หน้าทีของศิษย์จะต้องแสดงความเคารพและเชื่อฟังครู ดังที่ลูกศิษย์ของพระ

ฤๅษีได้แสดงออก ความว่า

- แต่นั้นตาเถรผู้เป็นชีลูกศิษย์
ก้มขานไหววีรสลีเจ้าพ่อครู
(จำปาสีตัน: 93)

ความหมาย เมื่อนั้น ตาเถรผู้เป็นศิษย์ได้แสดงความเคารพโดยกราบไหว้
พระฤๅษีผู้เป็นพ่อครู

5.4 หน้าทีของสามี่-ภรรยา

สามี่ภรรยา เป็นผู้ที่อยู่ภายในครอบครัวเดียวกันมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น เสมือนเป็นคน ๆ เดียวกัน ดังนั้นทั้งสองจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่ายให้สมบูรณ์ จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ผู้เขียนจะขอยกหน้าที่ของสามี่-ภรรยา ที่มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องจำปาสีตันมากล่าวไว้ พอสังเขป ดังนี้

1) สามี่ให้ความรักและความเป็นห่วงภรรยา ดังที่ปรากฏในตอนทีพญาจุลละนีไปประพาสป่าแล้วหลงทางในการตามกวาง ไป นอคำลทรงหนักอ่อนมีความเป็นห่วงพระนางอัคคีพระมเหสีที่อยู่เบื้องหลัง ความว่า

แต่กันราชาท้าวโสภาคคิดโศก
จิตพะจอตน้องคะนิงแก้วจากมา
ปานนี้อัคคีน้อยกัลยาเมียมิ่งกุนั้น
นางชีเนาอยู่ห้องปางกว้างจ่มหา แลนอ
(จำปาสีตัน:34)

ความหมาย เมื่อนั้นพญาจุลละนีมีความโศกเศร้าทรงคำนึงถึงพระมเหสีนามว่านางอัคคีว่า ปานนี้พระน้องนางคงจะบ่นถึงแน่นอน

2) ภรรยาที่ต้องให้ความรักความเป็นห่วงสามี่เช่นเดียวกัน ดังเช่นพระนางอัคคีคิดถึงพญาจุลละนี ตอนที่ประพาสป่าและหลงทางไป ดังความว่า

แต่กันเทวีแก้วได้ยินคำขุนกล่าว
อกวู้อ้อนไฟไหม้กับปาน
นางคานแก้วเทวีตนาจ
นางก็คิดฮอดท้าวทวงฮ้อนเกลื่อนกระหาย
(จำปาสีตัน:31)

ความหมาย เมื่อนั้นพระนางเทวี(นางอัคคี) ได้ฟังเสนาอำมาตย์กล่าวรู้สึกร้อนพระทัย เสมือนถูกไฟไหม้ พระนางก็คิดถึงพระสวามีเป็นอย่างมาก

3) สามี่ให้ความรักความผูกพันภรรยา ดังทีพญาเสตตะราชตรัสกับพระมเหสีลูกของพญายักษ์สิงห์โทฬี ความว่า

พี่ซิฝันถึงน้องยามนอนคางฮอด
จิตพี่ยังจอตนำน้องห่างแต่กาย ดอกนา
(จำปาสีตัน:134)

ความหมาย พี่จะฝันถึงน้องนาง ในยามนอนทุกคืน พี่จากไปแต่กายแต่จิตใจของพี่ยังอยู่กับน้องเสมอ

6) วรรณกรรมเรื่องท้าวท้าวคำดำ

6.1 หน้าทีของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

ในฐานะที่เป็นเจ้าเมืองมีหน้าที่ดูแลไพร่ฟ้าประชาชนให้มีความสุขไม่ให้เบียดเบียนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ว่าจะเป็นที่หญิงหรือเป็นชาย ดังที่พระอินทร์ทรงได้สอนท้าวท้าวคำดำ ดังนี้

1) ไม่เบียดเบียนข้าราชการ

อย่าทำบาปไพร่น้อย

ทั้งนางงาม

ฝูงหมู่ทาส

ค่อยเอาใจน้อย

(ท้าวคำดำ: 124)

ความหมาย เป็นผู้ปกครองไม่ควรเบียดเบียนไพร่ฟ้าประชาชน รวมทั้งคนใช้ และคอยให้ความเอาใจใส่บรรดาสุภาพสตรีทั้งมวล

2) ไม่ควรปล่อยปละละเลย มเหสีที่อยู่ร่วมกัน

อันหนึ่งฝูงไพร่เชื้อ

เทียมมาคราญ

อย่าได้ไลลาวัน

ควรที่มาไผ่ให้

น้อยนาฏนางงาม

อยู่เฝื่อนฝูงช้าง

วางเสียปะเปล่า นั้นเนอ

เขานั่นค่านาง แท้เนอ

(ท้าวคำดำ: 124-125)

ความหมาย อีกประการหนึ่ง มเหสีและสนมทั้งหลายที่อยู่ร่วม เรียงเคียงหมอน ไม่ควรปล่อยให้พวกเขาว่าเทว่ ควรให้เวลาแก่พวกนางเสมอๆกัน
ทุกคน

3) ให้รู้จักทำบุญกุศล

ผู้เป็นเจ้าเมืองนอกจากจะได้ดูแลพวกไพร่ฟ้าประชาชนแล้ว ควรสร้างบุญกุศลด้วย ดังที่พระอินทร์ได้สอนท้าวท้าวคำดำไว้ ความว่า

อันว่ากองบุญผาย

จักสวัสดิ์สัน

บุญมากล้น

ทอดทานเทให้

ยืนยาวยศยิ่ง

เหลือล้ำผ่านอสงฆ์

(ท้าวคำดำ: 125)

ความหมาย ให้รู้จักทำบุญกุศล จัดได้มีความสุขสวัสดิ์ อายุยืนยาว เป็นบุญกุศลมหาศาล แผ่ไปในปรภูมิชั่วอสงฆ์

4) นอกจากหน้าที่กล่าวมาแล้ว เจ้าเมืองยังมีหน้าที่ในการสั่งการหน้าที่การงานทุกประการ ดังจะเห็นได้จากเรื่องท้าวท้าวกาดำ ตอนที่เจ้าเมืองสั่งเสนาไปตามท้าวท้าวกาดำไปเป่าแคนให้ฟัง ความว่า

พระกษัตริย์เจ้า
ให้สุไปทักมา

พระยาหลวงตนพ่อ
เป่าฟังวันนี้
(ท้าวกาดำ:71)

ความหมาย พระมหากษัตริย์ได้สั่งให้เสนาไปตามท้าวท้าวกาดำมาเป่าแคนให้ฟังในวันนี้

5) หน้าที่ของเสนาอำมาตย์
เสนาอำมาตย์มีหน้าที่ตอบสนองพระบรมราชโองการของกษัตริย์ ดังจะเห็นได้ในเรื่องท้าวท้าวกาดำ ความว่า

1) เมื่อนั้นเสนาท้าว
ปนฟังฟ้า

ไปไวเหวฮีบ
ไปทับน่าน
(ท้าวกาดำ:70)

ความหมาย เมื่อนั้นพวกเสนาอำมาตย์ทั้งหมดได้ฟังพระดำรัสของพระราชา แล้วก็พากันรีบด่วนไปตามท้าวท้าวกาดำทันที

2) เขาก็โดยราชา
ตราบต่อเท้า
ทางยาวฮีบ

ฮีบปุเลยแล้ว
เท้าฮอดโฮงหลวง
ฮอดโฮงบาท้าว
(ท้าวกาดำ:134)

ความหมาย พวกเสนาอำมาตย์ได้ปูเสื่อสาตไปจนถึงวังหลวง และปูเป็นทางยาวเรียงถึงวังของท้าวท้าวกาดำ

6.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

ในเรื่องวรรณกรรมท้าวท้าวกาดำ ได้พรรณนาไว้เฉพาะคุณของบิดาส่วนมารดานั้นเป็นผู้ไม่มีความรักในตัวท้าวท้าวกาดำ เนื่องจากมีรูปร่างไม่ดีคือผิวดำ จนถึงว่าเป็นกาลกิลบ้านเมือง และทำให้มีการนำบุตรไปใส่แพล่องน้ำ แม้แต่สามีขอไว้ก็ไม่ยอม ดังนั้นผู้เขียนจะนำมากล่าวเฉพาะฝ่ายบิดาของท้าวท้าวกาดำเท่านั้น

1) บิดาให้ความรักเป็นห่วงบุตร ความว่า

พ่อก็อธิฐานตั้ง
ขอให้บุญส่งให้

บารมีทุกทีป
ถึงเจ้าช้อยชู พ่อแล้ว
(ท้าวกาดำ:171)

ความหมาย นพอกได้ไหววอนอธิษฐานให้บุญบารมีทุกอย่าง ขอให้เชิดชูให้ลูก
มีความสุข

2) หน้าที่ของบุตรจะต้องเลี้ยงดูและตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา ดังที่
ท้าวท้าวกาตาได้กระทำ ดังจะได้กล่าวโดยสังเขปไว้ ดังนี้

2.1 ท้าวท้าวกาตาได้มอบเสื้อผ้าและสิ่งของให้แก่บิดา ความว่า

โพธิสัตว์ท่อนท้าว	เอาผ้าเทศวาง
ทั้งเสื้อผ้า	เงินค่ากำส่น
นพอกบิยายเอาสบ	สอดคึงทองย้อย

(ก่ากาด่า:175)

ความหมาย โพธิสัตว์ (ท้าวท้าวกาตา) ได้นำเสื้อผ้ามีค่าเป็นส่น มอบให้แก่
บิดาและบิดาก็ได้สวมใส่เสื้อผ้าเหล่านั้น

2.2 ท้าวท้าวกาตาได้มอบสิ่งของให้แก่ยายย่าจำส่วน เพื่อเป็นการ

ส่นองคุณ ความว่า

ท้าวเอาธำมะรงให้	สายใจตนย่า
ยายก็ส่นใส่ก้อย	งามล้วนค้อมือ

(ก่ากาด่า:148)

ความหมาย ท้าวท้าวกาตาได้มอบแหวนให้แก่ยายจำส่วน และยายก็เอาแหวน
นั้นส่วมก้อยดุนแพรวพรารางามดี

6.3 หน้าที่ของสามีภรรยา

1) สามีต้องให้ความรักและความเป็นห่วงอาทร ให้ความทนถนอมดั่งที่ท้าว
ก่ากาด่าได้กระทำกับนางส่น ความว่า

เมื่อนั้นนางนพเจ้า	กาด่าน้อยหน่ม
ปากขึ้นซ้อย	ดอมก้อยขนาดส่น
ท้าวก็ปากจ้อยจ้อย	อ้อยอันดอมนาง

(ก่ากาด่า:78)

ความหมาย เมื่อนั้นท้าวท้าวกาด่าก็ได้พูดคุยกับนางส่นด้วยความเสน่หา ค่อย
พูดค่อยจาด้วยความรัก

2) ภรรยาต้องให้ความรักเป็นห่วงแก่สามีของตนเช่นเดียวกัน ดังที่นางส่น
ได้แสดงความเป็นห่วงท้าวท้าวกาด่า ดังความว่า

แต่นั้นนางสนน้อย
เจ้าก็จิตทว่าวัน

คณิงใจคุมมาก
ดอมเจ้าพระยอติอินทร์
(ก่ากาดำ:76)

ความหมาย เมื่อนั้นนางสนได้มีจิตทว่าวันเป็นท่วงท้าวก่ากาดำ

7) วรรณกรรมเรื่องนางผมทอม

7.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

เจ้าเมืองเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการ และปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข วรรณกรรมเรื่องนางผมทอมได้สะท้อนให้เห็นหน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์ไว้ ดังนี้

1) หน้าที่ในการสั่งการ ปรากฏในวรรณกรรมนางผมทอม ตอนเจ้าเมือง

แต่งงานลูกชาย

พระจิงเติน	ทั้งเสนา	หมู่ขุนมาพร้อม
บัสน์ กุจัก	อภิเชกแก้ว	เป็นพระยาแทนพ่อ ก่อนแห้ว
	สูงจตันเสนา	นอกในมาพร้อม
		(ผมทอม:32)

ความหมาย พระราชได้ให้เสนาอำมาตย์ทั้งปวงเข้าเฝ้า และได้แจ้งให้ทุก

คนทราบว่าจะมีการอภิเชกให้พระราชบุตรครองเมืองแทน

2) หน้าที่ของเสนาอำมาตย์จะต้องรับสนองพระราชโองการของเจ้าเมือง

ความว่า

ชนบ่ข้า	เลยแล่นไปแห้ว
ชนบ่ข้า	กระโยงเต็นไต่ทาง
	(ผมทอม:32)

ความหมาย พวกขุน เสนาอำมาตย์ นากันรีบเร่ง ชีม้าวิ่งออกไปโดยเร็ว ตามพระราชโองการของเจ้าเมือง

7.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตร

ในเรื่องนางผมทอม กวีได้นำเรื่องความกตัญญูและกตเวทิตาที่ไว้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะหน้าที่ของบิดาที่จะพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา ถึงแม้ในเรื่องผู้เป็นบิดาของนางผมทอมจะเป็นชาย แต่ก็ได้ทำหน้าที่ไว้มาก่อนอย่างน่าสรรเสริญ ผู้เขียนขอยกมากล่าวไว้เฉพาะประเด็นที่เห็นว่าสำคัญ ดังนี้

1) หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดา ดังความว่า

ข้างก็	ปุ่นิวเจ้า ศรีแจ่มเจ้า	นางหอมลู่มึง นางหล้าใหญ่สูง (ผมหอม:30)

ความหมาย ข้าง (บิดานางผมหอม) ได้เลี้ยงดูนางผมหอมจนเจริญวัย

2) หน้าที่ในการจัดหาที่อยู่ให้ ความว่า

แล้วเล่า	ปลูกแต่งตั้ง ตงกอนชาง	ผาสาทใหญ่เสาสสูง ชื่อแปมีพร้อม
เขาก็	เอากันสร้าง	หอยปรางค์เฮี้ยวฮีบ
แล้วจึง	ขอแจ่มเจ้า	นางน้อยย่อนอน (ผมหอม:28)

ความหมาย จึงได้ปลูกสร้างปราสาท มีทั้งตง กอน ชาง ชื่อ แป พร้อม
เมื่อสร้างเสร็จก็มอบให้นางผมหอมเข้าอยู่อาศัย

3) หน้าที่ในการมอบสิ่งของและทรัพย์สินมรดกให้

กันว่า	หากลดชั่วแล้ว	ให้ลูกถอดเองา	พ่อเดอ
ขอให้	เป็นมั่งคุณ	แก่เชื้อเมือหน้า	

(ผมหอม:60)

ความหมาย เมื่อบิดาตายไปแล้ว ลูกจงถอดเองาไปเก็บไว้ เพื่อจะได้เป็น
มรดกแก่ลูกในภายหลัง

7.3 หน้าที่ของมารดาที่มีต่อบุตรีธิดา

1) ให้ความรัก ความเป็นห่วง จะเห็นได้ในตอนที่นางสีดาไปเที่ยวป่าและ
ได้หลงทางไป เสนาได้นำความทูลถวาย ความว่า

เมื่อนั้น	มารดาเหง้า ทิวทอดกัน	จอมเมืองพระแม่ ค่อมน้อยเที่ยวกระหาย (ผมหอม:6)

ความหมาย เมื่อนั้น พระแม่เมือง ได้ยินคำทูลถวายของเสนาอำมาตย์ จึง
เศร้าโศกเสียใจและคิดถึงธิดาตน

2) มารดามีความเป็นห่วงบุตรีธิดา ดังปรากฏในเรื่องนางผมหอม ตอนที่
นางผมหอมและน้องสาวจะออกไปตามหาบิดาในป่า ความว่า

อันว่า	สองศรีส้อย	สายใจเจ้าแม่	กุเอย
อย่าได้	เอากันเฮื้อ	ในป่าเหิงนาน	
ให้นาง	ยนต์คึด	ฮอดเมืองทางบ้าน	

(ผทอม: 18)

ความหมาย สายใจของแม่ทั้งสองคน อย่าได้ไปอยู่ในป่าเป็นเวลานาน ขอให้ทั้งสองคิดถึงเมืองของเราบ้าง

7.4 หน้าทีของบุตรธิดาจะฟังปฏิบัติต่อบิตามารดา

1) คำนึ่งถึงคุณของบิดามารดา ดังปรากฏในตอนทีนางผทอมออกตามหาพ่อ

ความว่า

อันหนึ่ง	ขออย่าได้	มีเวรฮ้าย	ปาบึงบังเบียด	แต่เด
	คุณพระแม่	มีหมิ่นชั้น	นำคำฮ้อยชู	แต่ถ้อน

(ผทอม: 17)

ความหมาย อีกประการหนึ่ง ขออย่าได้มีเวรและเป็นบาป เมื่อจากแม่ไป ขอให้พระคุณของแม่จงปกปักรักษาให้มีแต่ความสุขด้วย

2) คำนึ่งถึงคุณของบิดา ดังปรากฏในวรรณกรรมตอนทีพระยาช้างตาย

เพราะคิดถึงลูก แล้วนางผทอมก็คิดถึงบุญคุณของพ่อ ความว่า

ฮ้อยหาก	คิดฮ้าย	คุณพ่อในมะโน	พ่อแท้แล้ว
ขออย่าให้	เป็นป่าบึง	บาปเวรภายหน้า	

(ผทอม: 61)

ความหมาย ลูกก็ยังนึกถึงคุณของบิดาอยู่ตลอดเวลา ขออย่าได้เป็นบาปกรรม ตกมาถึงลูกในภายหน้าเลย

7.5 หน้าทีของสามีภรรยา

1) หน้าทีทีความรักแก่ลูกและภรรยาเป็นการปกป้องของสามี ดังทีปรากฏในวรรณกรรมตอนทีกุมารทีเป็นสามี ลูก และนางผทอมเป็นเขาเพื่อหนีญาติข้างทีเป็นบิดา ความว่า

สองแจ่มเจ้า	อ้อมอ่อนกमार
ปิ่นภูผา	ขึ้นไปมีฮ้าง

(ผทอม: 58)

ความหมาย พระสวามีนางผทอม อ้อมบุตรปิ่นภูเขาอย่างไม่หยุดฮ้าง เพื่อให้ปลอดภัยจากข้างสาร

2) ภรรยาจะต้องให้ความเคารพสามี ดังปรากฏในตอนทีนางผทอมอ้อลา พระสวามีไปเยี่ยมบ้านเดิม ความว่า

นางจิง ยอมมือไหว้ ราชากัมกราบ
 นบนอบนิ้ว ทูลเจ้าเล่ากลอน
 (ผมทอมะ 123)

ความหมาย นางผมทอมก็ไต่ยกมือไหว้ถวายบังคมพระราชาก่อนจะมีวาจา
 ชานไซ

8) วรรณกรรมเรื่องขุนนางอ้าว

8.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

ในวรรณกรรมเรื่องขุนนางอ้าว สังคมในสมัยนั้นยอมรับผู้หญิงเป็นผู้ปกครอง
 ไม่มีเจ้าเมือง มีแต่แม่เมือง การบริหารส่วนใหญ่จะมีอำมาตย์ราชมนตรีดูแลช่วย ทำให้คนในสังคม
 อยู่เย็นเป็นสุข หน้าที่ของผู้ปกครองในวรรณกรรมดังกล่าว พอนำมากล่าวไว้ได้ดังนี้

1) หน้าที่ในการสั่งการ เพื่อให้ผู้อยู่ใต้การปกครองปฏิบัติตาม ดังที่แม่เมือง
 สั่งให้เสนาไปบอกขุนนางเกี่ยวกับนางอ้าว ความว่า

ส่งจันเมื่อเว้า	ขุนนางบ่าว
แม่จักคิดทำให้	เป็นแก้วคู่กัน
	(ขุนนางอ้าว: 45)

ความหมาย แม่เมืองตรัสบอกเสนาอำมาตย์ไปบอกขุนนางว่าแม่เมืองกำลัง
 คิดหาทางจะให้นางอ้าวแต่งงานกับขุนนางให้ได้

2) หน้าที่ของไพร่ฟ้าประชาชนและเสนาอำมาตย์

ไพร่ฟ้าประชาชนและเสนาอำมาตย์ทั้งปวงจะเป็นผู้คอยสนองบาทเจ้า
 เมือง หรือพระราชา ในเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ดังที่เสนาอำมาตย์เมืองกาสิได้สนองบาทแม่
 เมืองกาสิ ความว่า

แต่ั้นชนสมพร้อม	ขุนแผนตางราช
เขาก็จัดแต่งไว้	ของพร้อมมากมูน
	(ขุนนางอ้าว: 47)

ความหมาย เมื่อนั้นชนสมและขุนแผนก็ได้สนองบาทตามที่แม่เมืองรับสั่ง ได้จัด
 เตรียมสิ่งของทั้งมวลเพื่อเคลื่อนพลไปเมืองกาย

8.2 หน้าที่ของบิดามารดา

บิดามารดามีหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรให้อยู่เย็นเป็นสุข และให้ความรักแก่
 บุตรธิดา ดังที่พระบิดาของนางอ้าวได้แสดงความรักนาง ดังความว่า

1) พระกัณท์นางกุมารี	เก่งใจตนเจ้า
แล้วจึงทานามให้	กุมารีเป็นชื่อ
อ้าวเคี่ยมน้อย	งามย่อยดังเขียน
	(ชูลนางอ้าว:8)

ความหมาย พระราชามีความรักธิดาของพระองค์เสมอดวงใจ จึงทรงขนานพระนามให้บุตรว่านางอ้าว ซึ่งมีรูปร่างสวยงามราวกับวาดเขียน

ความรักและความเป็นที่ห่วงของธิดาที่มีต่อบิดามารดาในวรรณกรรมชูลนางอ้าว กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความรักความเป็นที่ห่วงบิดามารดาไว้มาก ดังจะได้นำมาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

1) บิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณ ดังที่ชูลได้คิดคำนึงถึงในขณะที่เดินทางจากเมืองกายไปยังเมืองกาสิ ความว่า

อันหนึ่งพ่อแม่เลี้ยง	แสนยากเพียรรอด
หมายจักแทนเมืองหลวง	นั่งป้องคอมช้า
	(ชูลนางอ้าว:94)

ความหมาย ประการหนึ่งบิดามารดาได้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมาแสนจะยาก เพื่อให้ได้อยู่รอด เพื่อจะให้ปกครองบ้านเมือง

- 2) นางอ้าวก็ได้คิดเช่นเดียวกับชูล ดังความว่า
อันหนึ่งคุณแม่เลี้ยงแต่บ่อย	เท่าใหญ่เป็นสาว กัด
กลางเทอมีความผิด	ตอบคำความย้าย
อย่าได้มีเวรช่อง	ถึงตนขอขาด เสียถ้อน
ขอให้มัมชาติย้าย	เวรช่องขอตหนี แต่ถ้อน
	(ชูลนางอ้าว:102)

ความหมาย ประการหนึ่งมารดาได้เลี้ยงดูมาแต่บ่อยจนเจริญเติบโตใหญ่เป็นสาว บางครั้งอาจมีความผิด เพราะการได้เถียงกันอย่าได้มีบาปเวร ขอให้โสสิกรรมต่อกันทั้งชาตินี้และชาติหน้า

3) บุตรธิดาเมื่อรู้ว่าตนเองกระทำผิดต่อผู้มีพระคุณ จะต้องขอขมาลาโทษ ดังเช่นนางอ้าวขอขมามารดาก่อนจะไปผูกคอตาย ความว่า

บัดนี้ลูกจักยอมมืออ่อน	บุญคุณพระแม่
คุณชู้ชู้	ขอเจ้าไผ่ผาย แต่ถ้อน
	(ชูลนางอ้าว:101)

ความหมาย บัดนี้ลูกจะขอยกมือไหว้พระคุณของมารดาทุกประการขอให้มารดา
จงอโศกกรรมให้ด้วย

8.3 หน้าทีของสามีภรรยา

1) ความรักและความเป็นห่วงของสามีจะเห็นได้จากขลุ่ยแสดงออกต่อนางอ้ว
ตอนที่ขลุ่ยไปเยี่ยมนางอ้วที่เมืองกาย ความว่า

บาก็คิดฮอดน้อง

นางน้อยบ่ลืม

โหนอสาวยใจฮ้อย

นางแหงทิพขึ้น อวนเอย

เจ้ายังคิดฮอดอ้าย

ภายหลังโศก นีเด

(ขลุ่ยนางอ้ว:36)

ความหมาย ขลุ่ยคิดคำนึงถึงนางอ้วไม่วาย โดยรำพึงว่าสาวยใจของนี้จะคิดถึง
พี่หรือเปล่า

2) ความรักและความเป็นห่วงของภรรยา ดังที่นางอ้วได้แสดงต่อขลุ่ยนางอ้ว
ตอนก่อนที่นางอ้วจะไปผูกคอตาย ได้รำพึงรำพันถึงขลุ่ย ความว่า

โหนอขลุ่ยท้าว

ผัวขวัญหลายชาติ อวนเอย

บาทากละน้องไว้

ทางหีบคิง แลนอ

นางก็ลุลูกแล้ว

แล้วนั่งนอนนอน

คอนคอนคิด

ฮอดบาวางเข้า

(ขลุ่ยนางอ้ว:81)

ความหมาย พี่ขลุ่ยผู้เคยเป็นสามีของน้องมาหลายชาติ ทำไมพี่จึงปล่อยน้องทิ้งไว้
พี่จะคิดถึงน้องหรือเปล่า นางอ้วทั้งลูกทั้งนั่งคิดถึงแต่ขลุ่ยวันวาย

9) วรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ

9.1 หน้าทีของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

ในฐานะที่เป็นผู้เฒ่าหรือชนชั้นปกครองนั้น จะต้องดูแลเอาใจใส่ต่อผู้อยู่ใต้
ปกครองให้ทั่วถึงและได้รับความเป็นธรรมโดยสม่ำเสมอ และให้มีความสุขโดยทั่วไป ดังที่ปรากฏ
ในวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ ตอนที่กาฬะเกษสอนยักษ์ ผู้เขียนขอยกมากล่าวไว้โดยสังเขปดังนี้

1) หน้าทีในการดูแลผู้อยู่ใต้การปกครอง ความว่า

ให้ท่านฮักฮ้อยเกือเขาเพียงเกิงกัน

ขุนโตกล้าทำการตางพระเนตร

ให้ตมตั้งลิ้นฮ้อยฮอบเพ็ง

(กาฬะเกษ:225)

ความหมาย ผู้ปกครองต้องให้ความรักต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เสมอกันเท่าเทียมกัน ใครผู้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่แทน ได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ปูนบำเหน็จความดีความชอบให้

2)หน้าที่ของผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ตอนกาฬิเกษสอนยักษ์ ความว่า

ยามเมื่อโทษภัยชั้นชั้นตายต่างราช
ใจชื้อตั้งการเจ้าบั้น

(กาฬิเกษ:225)

ความหมาย ยามบ้านเมืองมีเหตุเภทภัย ผู้อยู่ภายใต้การปกครองก็ต้องขันอาสาเพื่อพิทักษ์รักษาผู้ปกครองด้วยใจจริง

9.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

ในฐานะที่เป็นบิดามารดาก็ต้องให้การเลี้ยงดูบุตรธิดาด้วยความเอาใจใส่ เพื่อให้เจริญเติบโตอย่างเป็นสุขและเป็นคนดีในสังคม ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ตอนบิดาของกาฬิเกษไปที่คอกม้ามณีกาบ เพราะจะเกิดอันตราย ดังมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) บิดามารดาให้ความรักและความเป็นห่วงแก่บุตร ความว่า
เจ้าอย่าไปโง่งม้ออาชะ ไนยมะณีกาบ
อย่าได้เข้าแทบ โกลัณญ์ม้าบตี

(กาฬิเกษ:24)

ความหมาย พระบิดาได้รับสั่งห้ามกาฬิเกษมิให้เข้าไปในคอกม้า เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตราย

- 2) บุตรก็ต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังบิดามารดา ความว่า
เมื่อนั้น บาคานท้าวยมมือกัมชาบ
ชูลิกรมอบนิ้วทูลแล้วเล่าลง
เมื่อถึงห้องหอปรางค์ผาสาท
ท้าวก็คิดฮอดช้อคำผู้พ่อสอน

(กาฬิเกษ:24)

ความหมาย เมื่อกาฬิเกษกราบถวายบังคมลาพระบิดาแล้วเสด็จไปยังปราสาทที่ประทับของตนและคำนึงถึงคำที่พระบิดาได้สอนไว้

9.3 หน้าที่ของสามีและภรรยา

สามีและภรณานั้นเป็นบุคคลสำคัญมากในครอบครัว เพราะเป็นตัวกำกับและควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัว ให้เป็นคนที่มีประพฤติดชอบโดยสามีและภรณานั้น จะต้องมี

กรอบและแนวประพฤติปฏิบัติที่ตึงต๋องต่อกันและกัน อันจะเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลในครอบครัว
วรรณกรรมกาพย์ เกษ ได้สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่สามีและภรรยาเอาไว้ ดังจะได้กล่าวพอสังเขป
ดังนี้

1) สามีให้ความรักความเป็นห่วงภรรยา ดังที่กาพย์เกษคิดถึงนางมาลีจันทร์
ตอนที่ถูกนางเทพนารีลักพาตัวไป ความว่า

ทำว้ายแล้วชลเนตรเองไหล
คณิงมาลีจันทร์ทอดนงเต็มก้น

(กาพย์เกษ: 151)

ความหมาย กาพย์เกษได้ร้องไห้คร่ำครวญถึงนางมาลีจันทร์ เป็นอย่างมาก
จนไม่สามารถที่จะอดกลั้นได้

2) ภรรยาต้องให้ความรักความเป็นห่วงแก่สามีเป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน
ดังที่นางมาลีจันทร์ ได้แสดงความเป็นห่วงกาพย์เกษในตอนที่ถูกกาพย์เกษขโมยบุตรของพระบิดาของนาง
มาลีจันทร์ ความว่า

นางนาคันคันทมสวาทเททวง
จึงทธานลง โยงฮ้อตพระอวองค์อ้าย
เททวงกันสยบตายกัมทำว
กุมกอดทำวทิวให้หลังชล

(กาพย์เกษ: 76)

ความหมาย นางมาลีจันทร์ได้รับเสด็จลงจากปราสาทไปยังกาพย์เกษสวมกอด
ด้วยความโทมัสเป็นอย่างยิ่ง จนสิ้นสติสมปฤติ

9.4 หน้าที่ของครูและศิษย์

ครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอน ให้ศิษย์มีวิชาความรู้ และความประพฤติอยู่ในกรอบ
ศีลธรรมอันดีงาม ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาพย์เกษ ดังนี้

1) หน้าที่ของครูที่มีต่อศิษย์ ครูมีหน้าที่ในการสอนวิชาการให้แก่ศิษย์ ดังที่
ปรากฏในวรรณกรรม ตอนกาพย์เกษเรียนศาสตร์ศิลป์กับพระฤาษี ความว่า

ท่านกับบอกให้สอนแก้วดาบพระชรรค์
บาไซยทำวศรีเสลี่ยวมขึ้น

(กาพย์เกษ: 88)

ความหมาย พระฤาษีได้สอนวิธีการใช้อาวุธ เช่น ดาบ พระชรรค์ เป็นต้น
กาพย์เกษได้เรียนวิชาความรู้ด้วยความซื่อสัตย์เป็นอย่างยิ่ง

2) หน้าที่ของศิษย์ที่มีต่อครู ศิษย์ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของครู
พระฤาษี ความว่า

บาก็ยอชูลีกรนอบเคียรกอยไหว
เฮียนเอาแก้วมนต์ยาศาสตร์เพท
คอมแจ่มเจ้ารัสสีสร้างชู้ครอง
(กาฬะเกษะ:88)

ความหมาย กาฬะเกษะกราบไหว้พระฤาษี และตั้งใจศึกษาเล่าเรียนความรู้
เกี่ยวกับศาสตร์เพททุกอย่าง

3) ลูกศิษย์นอกจากจะมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนแล้ว ยังต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อครู
ในเรื่องอื่น ๆ อีก ดังที่กาฬะเกษะได้ปฏิบัติต่อพระฤาษี ความว่า

บาก็เก็บดอกไม้มาไหว้พ่อรัสสี
บัวระบัดิเจ้าบุญคามเข้าคำ
(กาฬะเกษะ:89)

ความหมาย กาฬะเกษะได้เก็บดอกไม้มาบูชาพระฤาษี และปรนนิบัติรับใช้ทุกคำ
เข้ามิได้ขาด

10) วรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก

10.1 หน้าที่ของเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์

เจ้าเมือง หรือผู้ปกครองบ้านเมืองมีหน้าที่ที่จะปกครองบ้านเมืองให้
ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข โดยตั้งอยู่ในทศนิธราชธรรม และรู้หลักการปกครอง เพื่อให้อำมาตย์
รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อรับใช้บ้านเมืองและเจ้าเมืองหรือผู้ปกครองด้วยความวิริยะอุตสาหะ
ซื่อสัตย์สุจริต และจงรักภักดีต่อเจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญา
คันคาก ตอนพญาแฉนไม่ให้ฝนตกตามฤดูกาล ความว่า

อันว่า เทวดาได้ พญาหลวงเสวยราชย์ จริ่งแล้ว
คันว่า ทศราชแท้ เมืองบ้านฮ่มเย็น เจ้าเฮย
(คันคาก:34)

ความหมาย เมื่อเหล่าเทวดาได้พระยาคันคากขึ้นเสวยราชสมบัติ พระองค์ก็
ทรงตั้งอยู่ในทศนิธราชธรรมในการปกครอง จึงทำให้บ้านเมืองอยู่
ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

เสนาอำมาตย์หรือผู้อยู่ใต้การปกครองก็ควรแสดงออกด้วยการรับใช้เจ้าเมือง รับใช้บ้านเมืองตามบทบาทหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และกระทำตามที่ได้รับมอบหมาย ดังที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ตอนช่วยกันสร้างที่ประทับสำหรับพญาคันคากราชโอรสของพระเจ้าเอกราชา ความว่า

ฝูงหมู่	เสนาพร้อม ตบแต่งสร้าง	ทูลมือโดยอาชญา มีข้าชู้อัน
เขาจึง	บุ๋นแต่งสร้าง เป็นหอสง	ผาสาทมุงมณี แห่งบานุกกว้าง (คันคาก:25)

ความหมาย เหล่าเสนาอำมาตย์ได้เข้าเฝ้า เพื่อรับราชโองการรับสั่งให้ปลูกสร้างและตบแต่งปราสาทด้วยอัญมณีเป็นที่ประทับพระราชโอรสคือพญาคันคากให้เสร็จโดยรวดเร็วรวมทั้งเป็นหอสงเพื่อเฉลิมบุญญาบารมีของพระองค์อีกด้วย

10.2 หน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

บิดามารดา นอกจากจะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรธิดาแล้ว ยังจะต้องให้ความรักความเป็นห่วงรักใคร่อบรมเลี้ยงดูและสั่งสอนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ดังนี้

1) หน้าที่ของบิดา ตอนพระเจ้าเอกราชาเสด็จไปทอดพระเนตรพญาคันคากตอนแปลงกายเป็นมนุษย์ที่มีรูปร่างสง่างาม ความว่า

	พระราชเจ้า	อุ่มอ่อนกุมาร
	ออย ๆ ชม	จวบาศีคือย
	เสนาหาแก้ว	สายใจเจ้าพ่อ กุเฮย
สั่งมา	ยามยิ่งย้อย	อินทร์เต็มแต่งตั้ง น้เด (คันคาก:20)

ความหมาย พระเจ้าเอกราชาทรงแสดงความยินดีต่อพระกุมารด้วยการอุ่มสวมกอดจูบด้วยความรักใคร่ที่พญาคันคากมีรูปร่างสง่างามราวกับพระอินทร์

2) หน้าที่ของบิดาตอนมอบทรัพย์สมบัติให้ครองเมือง ความว่า

เข้าจัก	เวนเมืองให้	กุมารคันคาก
	ยึดหล่อเจ้า	บุญกว้างสืบเมือง (คันคาก:24)

ความหมาย พระเจ้าเอกราชาสมเด็จพระราชบิดา จะทรงมอบราชสมบัติให้
 หนุ่ยาคันคากราชโอรสเพื่อปกครองบ้านเมืองแทนต่อไป

3) หน้าที่ของมารดา คือให้ความรักแก่บุตรธิดา ดังที่นางสีตามอบความ
 รักให้แก่กุมารตอนประสูติ ความว่า

อันว่า	สีดาเจ้า	เทวีตมแม่
	ยักกลุ่กน้อย	บาชอุ้มจูบชม
		(คันคาก:10)

ความหมาย พระนางสีดาผู้ทรงเป็นพระราชมารดาของหนุ่ยาคันคาก ก็ทรง
 โอบอุ้มจูบชมพระกุมารด้วยความรักอย่างสุดซึ้ง

4) หน้าที่ของบุตรที่มีต่อบิดามารดา ต้องเคารพนับถือ เชื่อฟัง และกระทำ
 ภารกิจต่าง ๆ แทน ตลอดเลี้ยงท่านเป็นการแสดงความกตัญญูทศเวทิตาธรรม ดังในวรรณกรรม
 เรื่องหนุ่ยาคันคากตอนแสดงความรัก เคารพ กราบไหว้ ก่อนจะเดินทางไปรบกับพญาแถน ความว่า

เจ้าก็	ยอมมือไหว้	มารดาตมแม่
ท้าวก็	แปะแผ่นหัน	ตมเจ้าไล่หัว
		(คันคาก:47)

ความหมาย หนุ่ยาคันคากก่อนที่จะเดินทางไปรบกับพญาแถน ก็ได้แสดงความรัก
 ท่วงมารดา จึงถวายบังคมด้วยการกราบใต้เบื้องพระยุคลบาท
 ของสมเด็จพระราชมารดา

10.3 ความรักระหว่างสามีและภรรยา นั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากในครอบ
 ครัว สามีจะต้องประพฤติ ประพฤติชอบอยู่ในจารีตประเพณีที่ดั่งงามเป็นพ่อแบบ แม่แบบที่ดีให้แก่
 สมาชิกในครอบครัว ต้องมีความรัก มีความสามัคคี ตลอดจนซื่อสัตย์ซึ้งในการประกอบสัมมาอาชีพ
 ช่วยกัน ตัวอย่างจากวรรณกรรมเรื่องหนุ่ยาคันคาก ตอนสามีและภรรยาแสดงความรักความอาลัย
 กันก่อนจะจากกัน ไปรบกับพญาแถนบนสวรรค์ ความว่า

บางผ่อง	ฝูงเมียให้	นำผิวตาตูป ก็มี
	ผิวก็อุ้ม	เมียไว้จูบชม
		(คันคาก:49)

ความหมาย ภรรยาต่างก็มีความรักอาลัยร้องไห้จนตาบวม ส่วนสามีแสดงความ
 รักต่อภรรยาด้วยการอุ้มบ้างจูบบ้างก่อนที่พลัดพรากจากกันไป

บทสรุป

ในการบริหารบ้านเมืองนอกจากจะใช้หลักทางรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์เข้ามาเป็น
 กฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคมแล้ว ยังมีปัจจัยส่วนอื่นที่จะต้องนำมาใช้เป็นตัวแบบในการควบคุมสังคม

จะอาศัยเฉพาะกฎหมายอย่างเดียวหรือรัฐศาสตร์อย่างเดียวก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดังนั้น คนในสังคมจึงใช้กฎเกณฑ์ส่วนอื่นเข้ามาช่วย เช่น จารีตประเพณีและจริยธรรม เป็นต้น กฎหมายจะควบคุมได้เฉพาะทางกาย ส่วนจริยธรรมและจารีตประเพณีเป็นเรื่องของจิตสำนึกว่าจะอะไรควรอะไรไม่ควร เป็นเรื่องของจิตใจ คนทำผิดแม้จะไม่มีใครเห็นก็เกิดความละอายต่อการกระทำตัวเอง ส่วนกฎหมายคนทำผิดถ้าจับไม่ได้ไล่ไม่ทันก็ถือว่ารอดตัวไป ไม่เกี่ยวกับความกลัวบาป นอกจากสิ่งทีกล่าวนั้น คนในสังคมจะต้องมีจิตสำนึกในหน้าที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน ถ้าทุกคนทำหน้าที่ถูกต้องตามสถานะของตนแล้ว สังคมจะอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดความวุ่นวาย จะมีความสามัคคีต่อกัน ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ต่อกันจึงมีความสำคัญและเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างหนึ่ง จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานทั้งหมด 10 เรื่อง กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ดังมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1. หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง

ทัศนะของชาวอีสานในสมัยบรรพกาลเห็นว่าสถาบันการปกครองหรือสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่มีความสำคัญ ประชาชนให้ความเคารพอย่างสูงกษัตริย์หรือผู้ปกครองเป็นผู้ที่จุติลงมาจากสวรรค์มาอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ เป็นผู้สร้างคุณงามความดีให้แก่ไพร่ฟ้าประชาชนได้ประกอบอาชีพ การทำนาทำสวน เป็นต้น ด้วยความปลออดภัยโดยอาศัยบารมีของตน ถ้ากษัตริย์หรือผู้ปกครอง ปกครองประชาชนโดยใช้หลักศัพิศราชธรรม ประชาชนก็อยู่เย็นเป็นสุขมีความสุขไม่มีความเดือดร้อน ส่วนหน้าที่ของประชาชนก็คือทุกคนจะต้องสนองตอบพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครอง โดยทำหน้าที่ของแต่ละคนให้ครบบริบูรณ์และทำหน้าที่ของรัฐให้สมบูรณ์ช่วยกันรักษาสถาบันกษัตริย์ให้คงอยู่ชั่ววันรันดร์

2. หลักปฏิบัติหรือหน้าที่บิดามารดากับบุตร

ในวรรณกรรมกวีได้กล่าวยกย่องบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณอย่างใหญ่หลวง และกล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรที่พึงปฏิบัติต่อกันไว้ว่า บิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดถือว่าเป็นผู้มีพระคุณ นอกจากจะให้กำเนิดแก่บุตรแล้ว ยังได้เลี้ยงดูให้การศึกษา ตลอดจนสงเคราะห์ในด้านอื่น ๆ เช่น ให้ความรัก การหาสามี-ภรรยา ที่เหมาะสมให้และมอบทรัพย์สินมรดกให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร เป็นต้น ส่วนบุตรเมื่อได้รับการอนุเคราะห์จากบิดามารดาดังกล่าวแล้ว พึงปฏิบัติหน้าที่ของคนให้สมบูรณ์ เชื้อฟุ้งคำสั่งของท่านและเลี้ยงดูท่าน ตลอดจนทำหน้าที่ให้สมบูรณ์เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่านหรือเป็นหน้าที่ของบุตรที่พึงกระทำ

3. หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของครูกับศิษย์

ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันระหว่างครูกับศิษย์ทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เป็นครูมีหน้าที่ในการสอนศิษย์เพื่อให้มีความรู้และประพฤตินี้ จะต้องสอนศิลปวิทยาทุกอย่าง

ให้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพรางทำตัวเป็นตัวอย่างในทางที่ดี เป็นต้น ส่วนศิษย์เมื่อได้รับการสงเคราะห์จากครูแล้วควรทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ คือเคารพยำเกรงครู เชื่อฟังคำสอน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามครู จึงจะได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ที่ไม่เนรคุณครู

4. หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของสามีภรรยา

ชายหญิงเมื่อแต่งงานกันแล้ว ภาระหน้าที่ที่ได้สิ้นสุดลงเพียงแต่งงานเท่านั้น แต่ยังมีสิ่งที่จะต้องทำต่อไป คือการปฏิบัติต่อกันให้เป็นไปตามจารีตประเพณีของสังคมเพื่อครอบครัวจะได้มีความสุข หลักปฏิบัติระหว่างสามีภรรยาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน คือ ชายจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว มีความซื่อสัตย์ในการทำหน้าที่ มอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ภรรยา แล้วจัดสรรเศรษฐกิจภายในครอบครัวให้เหมาะสม ไม่นอกใจภรรยา ส่วนภรรยาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เหมาะสม คือรู้จักปรนนิบัติสามีด้วยความรักให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี รู้จักจัดบ้านเรือนให้เรียบร้อย รู้จักประหยัดทรัพย์สมบัติ ทรัพย์สินที่สามีหามาได้ และไม่อกใจสามี

จากหลักการปฏิบัติหรือหน้าที่ของบุคคลในสังคมจากวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน กวีได้สะท้อนให้เห็นว่าถ้าทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์แล้วสังคมก็มีความสุข ความเจริญ มีความสามัคคีและไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้นหน้าที่ก็คือหลักเกณฑ์ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นเอง

2.2 ด้านการปกครอง

การปกครองเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีความสลับซับซ้อนในตัวของมันเอง หากที่นักปกครองจะใช้วิธีหนึ่งได้ผลอย่างสมบูรณ์ นักปกครองจะต้องอาศัยปัจจัยหลายด้านเข้ามาประยุกต์ใช้ เช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ จึงจะทำให้นักปกครองสามารถดำเนินงานไปด้วยดี อีกประการหนึ่งนักปกครองนอกจากจะปกครองผู้อื่นแล้ว ยังมีความจำเป็นจะต้องควบคุมตัวเองให้อยู่ในจารีตประเพณี หรือในศีลธรรมอันดีงามด้วย

นักปกครองในอุดมคติของชาวอีสาน หมายถึง ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว เรียกการปกครองระบบนี้ว่า ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช

ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผู้มีอำนาจสูงสุดคือ เจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ไว้เป็นลำดับต่อไป ดังนี้

1) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องท้าวลิ้นทอง

ระบบการปกครองบ้านเมืองในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง ได้แบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาพุด เวียงจันทน์ เช่น ความว่า

ระบบการปกครองบ้านเมืองในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง ได้แบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาทหุต เวียงจันทน์ เช่น ความว่า

1.1 พระกั	ทันมาพร้อม	เสนาทั้งสี่
ฝูงหมู่	เชื้อทอนท้าว	มาเลี้ยงชูคน
กับทั้ง	เมืองแสนพร้อม	เมืองจันทน์ อำมาตย์ ก็มา (ท้าวลิ้นทอง:89)

ความหมาย พระองค์ (พระยาสุทราษ) ตรัสสั่งให้อาญาทั้งสี่พร้อมด้วยเชื้อพระวงศ์ทุกองค์อำมาตย์แสนเมือง และอำมาตย์เมืองจันทน์ ให้มาพร้อมกัน และเข้าเฝ้าทุกคน

นอกจากจะได้แบบอย่างในการปกครองแล้ว ยังได้ทราบถึงแนวนโยบายการปกครองซึ่งเจ้าเมืองผู้ครองนครใช้เป็นหลักในการปกครองอีกด้วย ความว่า

1.2 พระกั	มีกุมาร	ลูกคิงบาท้าว
	นามกรแก้ว	ลิ้นทองนามนาถ
พ่อก็	สอนสั่งให้	บาท้าวยู้คอง แท้แล้ว (ลิ้นทอง:1)

ความหมาย พระองค์ (พระยาสุทราษ) ทรงมีพระราชบุตรองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าท้าวลิ้นทอง พระองค์ได้อบรมสั่งสอนให้รู้จักแนวทางในการปฏิบัติ คือ ครอบครอง

2) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่

ระบบการปกครองบ้านเมือง ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่พระยาขอมได้ใช้ในการปกครอง ได้แก่ จาริตประเพณี ความว่า

2.1 พระกัคิดย้าผู้	คิง ไอ้อ่าวหลัง
ตามที่โบราณเก่า	เคยแปลงประเทียลยี่ต
เย็ดให้ถึกรักบ้าน	บุยานเก่าเก่าหลัง (ผาแดงนางไอ่:71)

ความหมาย พระองค์ (พระยาขอม) ได้ทรงคำนึงถึงโบราณกาลที่ได้สร้างจาริตประเพณีขึ้นมาและได้ปฏิบัติตามจาริตประเพณีนั้นสืบต่อกันมาอย่างถูกต้องในการดำเนินชีวิตพระยาขอมปฏิบัติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ได้อย่างเคร่งครัดดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ความว่า

2.2 ลือว่าองค์กษัตริย์ให้	พญาขอมทศราษ
ยุงค่าเข้า	ศีลห้าบ่ไล

พระกัทานทอดให้
ตามคองธรรม

แจกจ่ายปันของ
เทศนาสอนไว้
(ผาแดงนางไอ่:1)

ความหมาย พระยาขอมได้ทรงยึดหลักทศนิราชธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง และให้ทานรักษาศิล เพื่อให้เป็นไปตามหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้

ในด้านการผูกสัมพันธ์ไมตรีกับต่างเมือง จะเห็นได้จากการผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่าง พระยาสุทโธนาคราชและพระยาสุวรรณนครราชในเรื่องผาแดงนางไอ่ ความว่า

2.3 จึงได้ขอขอตหมัน
เพื่อจักเป็นใจเดียว

หมายช่วยพระไมมิตร
บ่ลอนมายม้าง
(ผาแดงนางไอ่:52)

ความหมาย พระยานาคทั้งสองได้ให้คำมั่นสัญญาเป็นมิตรต่อกัน เพื่อให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่อาจแยกกันได้และเพื่อให้มีสัมพันธ์ไมตรีต่อกันไปชั่วกาลนาน

3) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ระบบการปกครองของนครเบ็ญจาล ซึ่งเป็นเมืองของพระยาสุทโธนาคราช มีเรื่องที่น่าสนใจก็คือ พระยาสุทโธนาคราชก่อนจะออกทรงผนวชได้มอบหมายให้พระมเหสีนามว่า พระนางจันทร์ทา เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองแทน แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ของสตรีได้รับการยกย่องยอมรับจากสังคมให้เป็นผู้ทำได้ และถือว่าสตรีมีสิทธิและเสรีภาพอยู่ในระดับหนึ่ง ดังความว่า

3.1 นัคนเรศไว้
ทั้งปวงขุน

วางนาถนางเมือง
ค้อยเกลียวกลมหน้า
(สังข์ศิลป์ชัย:25)

ความหมาย พระยาสุทโธนาคราชได้มอบหมายนครเบ็ญจาล และหมู่อำมาตย์ราชมนตรีให้แก่นางเมืองคือนางจันทร์ทาเป็นผู้ปกครองแทน พร้อมทั้งกำชับให้ทุกคนมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

ในการบริหารบ้านเมือง พระยาสุทโธนาคราชได้ยึดหลักยึด (จารีต) คอง (ครรลอง) เป็นแนวทางในการบริหารบ้านเมือง ดังความว่า

3.2 เพื่อคณิงถึงแก้ว
บอกแก่อำมาตย์ชั้น

กุมารี่เจ็ดนาง
ซุมย์ยี่ตคอง
(สังข์ศิลป์ชัย:45)

ความหมาย (พระยาสุทโธนาคราช) ทรงคิดคำนึงถึงนารีเจ็ดนาง จึงตรัสแก่อำมาตย์ผู้มีความรู้เรื่องจารีตประเพณีและครรลองที่จะพึงปฏิบัติ

ในการผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองอื่น จะเห็นได้จากพระยากุศราขไปผูกสัมพันธ์กับเศรษฐี
ในต่างเมือง เพื่อซื้อขอลูกสาวของเศรษฐีในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ความว่า

3.3 ขอฟ่อแปลงข้าวขั้วม สะเกาทองเทียวทีป
เมืองใหญ่สองฝ่ายฟ้า กระไดแก้วก่ายกัน แท้แล้ว
(สังข์ศิลป์ชัย:56)

ความหมาย ขอให้คุณพ่อ (เศรษฐี) สร้างสัมพันธ์ไมตรีเหมือนทอดสะพานเข้าหากัน
ทั้งสองเมืองเพื่อไปมาหาสู่กันได้โดยสะดวก

วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ได้กล่าวถึงลักษณะการปกครองในสมัยราชาธิปไตยไว้
อย่างน่าสนใจ ดังจะได้นำมากล่าวพอเป็นสังเขป ดังนี้

3.4 อันว่าโยธศัท้าว ทุกที่แดนดิน
ให้ย่ำปีปายเหมือน ฮากฮองภายใน
(สังข์ศิลป์ชัย:251)

ความหมาย ราษฎรหญิงชายภายในชาติ เป็นผู้มีความสำคัญเปรียบเสมือนรากแห่งพฤษชา

3.5 ฝูงหมู่เสนาเหง้า มีคุณครองประเสวีรัฐ
เลือกหมู่แก้ว บุกไว้ดังลำ
(สังข์ศิลป์ชัย:251)

ความหมาย เสนาอำมาตย์มีความรู้เชิงวิชาการ เลือกสรรหาคนดีไว้ใช้งาน บุคคล
เหล่านั้นเปรียบเสมือนลำต้นแห่งพฤษชา

3.6 ฝูงหนึ่งอามาตย์น้อย เอาแอบตางตา
บุ่ดั่งเป็นสาธา ง่างามระวังไว้
(สังข์ศิลป์ชัย:251)

ความหมาย ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ใช้แทนพระเนตรพระกรรณเปรียบเสมือนกิ่งก้าน
สาขาของพฤษชา

3.7 องค์กษัตริย์ไท้ เป็นจอมยังยอด
ระดู่แผ่พัง ผ่านลันลุ่มเทิง
ยัสแผ่แผ่ ตลบยอดแดนไต ก็ดี
พิงคณาสัตว์ ชอบชุ่มชมเข้า
อันนัยถาแท้ ธรรมเนียมบุ่เปรียบ จริงแล้ว
คันทว่าฮากบ่หมั้น เหมือนต้นตุ่มตาย ถึยวแล้ว
(สังข์ศิลป์ชัย:251)

ความหมาย ขอบเขตของเมืองปัญจนครยาวหลายโยชน์ เป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทุกเขตแดนวันได้ส่งส่วยอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการกบถต่อพระมหากษัตริย์ มีแต่การส่งบรรณาการโดยสม่ำเสมอ

6) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องท้าวทักกาดำ

การปกครองบ้านเมืองในวรรณกรรมเรื่องท้าวทักกาดำนั้น ผู้ปกครองยังยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณีอย่างมั่นคง ความว่า

6.1	ก็อยู่ชอบแท้	ตามยึดครองเมือง
	ผิชายอพลมา	ขาดชิงเมืองบ้าน
	สิ่งบมีค่าด้าน	มาแนะนำบอก
	ควรที่ใช้ถึบม้า	ไปตามถ้อนเหตุการณ์
		(ทักกาดำ:120)

ความหมาย เรา (พระราชา) ก็ปกครองบ้านเมืองตามจารีตประเพณี เมื่อข้าศึกยกพลเสนามาเพื่อแย่งชิงบ้านเมือง ทำไมจึงไม่มีคนมาแจ้งให้ทราบล่วงหน้าก่อน ควรที่เราจะส่งคนขี่ม้าออกไปสืบถามดูให้แน่ใจ

ในตอนที่ท้าวทักกาดำจะขึ้นปกครองบ้านเมือง พระอินทร์ได้สั่งสอนท้าวทักกาดำให้ปฏิบัติตนอยู่ในจารีตประเพณี ความว่า

6.2	บัดนี้พ่อจกสอนสั่งให้	ในยึดครองเมือง
	อันว่าในธรรมเฮา	ยึดครองจำไว้
		(ทักกาดำ:124)

ความหมาย บัดนี้พ่อ (พระอินทร์) จกสอนสั่งให้ในการปกครองเมืองในการดำรงตนของผู้ปกครองนั้นจะต้องยึดจารีตประเพณีและครรถองในการปฏิบัติเป็นหลัก

7) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม

ระบบการปกครองในวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม กวีผู้แต่งมุ่งเน้นให้ผู้ครองนครเป็นผู้มีศีลไฉธรรม ดังจะเห็นได้ในเนื้อเรื่อง ดังนี้

7.1	แต่นั้น	ล้วน ๆ เค้า	ขุนแต่งการเมือง
		อยู่เกษมสุข	บมีคำฮ้อน
	ภูท่าง	จำศีลสร้าง	ทำบุญเข้าคำ จริงแท้
			(ผมทอม:121)

ความหมาย เมื่อนั้นพวกอำมาตย์ทั้งหลายก็ช่วยกันทำงาน การปกครองให้มีความเรียบร้อยและอยู่กันอย่างมีความสุขทุกคนมีโอกาสได้รักษาศีลทุกคำเข้า

นอกจากนี้จะเน้นให้ผู้ปกครองมีศิลปะในการปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ยังต้องการให้ผู้ปกครองรู้จักให้ทานแก่ผู้ด้อยโอกาส และผู้ยากไร้อีกด้วย ดังความว่า

7.2 พระกัมมวิชัย มีอาชญาให้ เสนาตกแต่ง
สูง แผลงช่วงกว้าง ศาลาตั้งทอดทาน เทียวถ้อน
(ผมทอมะ:122)

ความหมาย พระราชาที่มีพระราชดำรัสสั่งให้เสนาอำมาตย์ทั้งมวลจัดสร้างศาลา
โรงทานไว้ เพื่อบริจาคทานให้แก่คนยากจนทั่วไป

8) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องชูลนางอ้ว

วรรณกรรมเรื่องชูลนางอ้ว เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของสตรีที่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ เนื่องจากเจ้าเมืองได้เสียชีวิต แม่เมืองก็ทำหน้าที่แทน ดังจะเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้

8.1 ยิ่งแต่มารดาทั้งกุมารี แต่งเมืองหอมช้ำ
กับทั้งเสนาท้าว คนหาญขุนหมื่น
ตกแต่งบ้าน ตางเจ้าแม่เมือง
(ชูลนางอ้ว:12)

ความหมาย ยิ่งเหลือแต่มารดาและกุมารี (นางอ้ว) เป็นผู้ดูแลบ้านเมืองและนอกจากนี้ก็มีเสนาอำมาตย์พร้อมทั้งขุนหมื่นช่วยกันดูแล และทำหน้าที่แทนแม่เมือง

การเป็นผู้ปกครอง ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจวาสนา มีคนเคารพ ยำเกรง เชื่อฟังคำสั่งจะทำอะไรก็สำเร็จดังใจหมาย จึงถือว่าเป็นผู้มีความสุขตามทัศนะของกวีผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของนางอ้วที่กล่าวไว้ว่า

8.2 อันสนุกกว่าแม่เมือง ในโลกเมืองคน เहां
มีท้อเป็นราชา ครอบครองเมืองบ้าน
ยุสนุกสร้าง ในนครคุ้มไพร่
สาวสนมท่น้อย เทียมข้างแกว่งวี
(ชูลนางอ้ว:23)

ความหมาย ความสุขในโลกมนุษย์ก็ถือได้ว่าเป็นพระราชาปกครองบ้านเมือง และมีความสุขได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชน ตลอดทั้งมีเหล่าสนมทั้งหลายให้การปรนนิบัติพิศวี

นอกจากเรื่องทีกล่าวมาแล้ว ผู้ปกครองจะมีความสุขอีกถ้ามีเมืองต่าง ๆ ขอมสวามีภักดี และส่งส่วยให้เป็นประจำ ความว่า

8.3 สุกุมวามมัง
หลายเมืองมา

มีแต่เป็นพญา
ส่วยไฮมีไฮ
(ขลุ่ยนางอ้วะ:24)

ความหมาย ถ้าได้เป็นพระราชา ก็จะมีความสุขสนุกสนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีเมืองต่าง ๆ มาสวามิภักดิ์ส่งส่วยและภาษีให้เป็นประจำ ก็ยังมีความสุขสบายยิ่งขึ้นไปอีก

9) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกะ

การเป็นนักปกครอง นอกจากจะมีความรู้ความสามารถในด้านจารีตประเพณีแล้ว จำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้องศึกษาไตรเพท และมีความรู้ศิลปวิทยาในเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการปกครอง ดังที่ราชาท้าวผินต์ในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกะ เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ความว่า

9.1 ราชาท้าวผินต์จบเพท
สิทธิเดชกล้าตมแดนตัวกว่าไกล
ทุกประเทศตั้งตั้งตั้งมตราสาสน์
ภมียักนงบ่วงเวทให้
ก็เล้าลือซาเท่าแดนไกลประเทศต่าง
สาสน์ส่งให้มาน้อมเกล้าขอ

(กาฬิเกะ:37)

ความหมาย พระเจ้าผินต์มีความรู้จบไตรเพท มีฤทธิ์เดชกล้ากว่าเมืองทั้งปวง หลายประเทศได้เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ มีชื่อเสียงลือกระฉ่อนไปทั่วแดนดิน

ผู้ปกครองจะต้องเป็นคนมีความรู้ เป็นคนฉลาด มีความกล้าหาญ จึงจะปกครองบ้านเมืองให้รุ่งเรืองได้ ความว่า

9.2 คนโตเป็นขุนกล้าโยธาทางโลก
ขุนชั้ยานครองบ้านบ่งเฮือง

(กาฬิเกะ:225)

ความหมาย เจ้าเมืองโตเป็นผู้มีความกล้าหาญชาญชัย จะมีพลไพร่ไปทั่วโลก ส่วนเจ้าเมืองคนโตเป็นคนชั้ยฉลาดอ่อนแอ จะปกครองบ้านเมืองไม่รุ่งเรือง

ในวรรณกรรมกาฬิเกะ กวีได้ให้มุมมองในด้านการปกครองไว้อย่างน่าคิด และน่าศึกษา ดังจะเห็นได้จากคำสอนของกาฬิเกะที่สอนยักษ์ไซโน ความว่า

9.3 โยธาท้าวทั้งแดนโดยลูก
 เหมือนตั้งทศกัณฐ์กำไลไม้้งางาม
 แดดบ่ยื้อนแผลวส่องถึงตน
 คนใดเห็นแหว่เซาสำบายเนื้อ
 โยธาท้าวปะกะบวงเล่าฮาก
 ชุนขนาดกล้ากะบวงเพียง่างาม
 พวกรมทาท้าวแซมกั๊กกะบวงใบ
 มุงราชาอยู่เียนสำบายแจ้ง
 องค์กษัตริย์เจ้าเป็นจอมเหนือโลก

(กาพย์เห่ชม: 225)

ความหมาย ไพร่ฟ้าทั้งมวลเป็นเสมือนบุตรธิดา เปรียบเสมือนกิ่งไม้และลำต้นส่ง่างาม แดดไม้ส่องและใครเห็นเข้าก็ต้องการจะเข้าไปพักผ่อน เสนาอำมาตย์ที่มีความกล้าหาญก็เปรียบเหมือนกิ่งกำไลและลำต้นของตน ไม้เหล่านั้นพวกข้าราชการบริวารชั้นผู้น้อยมีพลังในการสนองงานพระราชอาเปรียบเหมือนใบไม้และกิ่งเล็ก ๆ ของต้นไม้ ที่จะช่วยปกป้องรักษาองค์กษัตริย์ที่เป็นจอมแห่งโลก ให้มีความสุขทรงเกษมสำราญพระทัย

10) การปกครองในวรรณกรรมเรื่องหนาคันคาก

ในการปกครองบ้านเมืองพระยาเอกราชและพระมเหสีนามว่าสีดา ได้ใช้หลักทศพิธราชธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปกครองไพร่ฟ้าประชาชน ความว่า

10.1 เจ้าก็ ทศราชแท้ ตั้งอยู่ในธรรม
 ทงทิพย์ในชมพู ผู้เดียวเป็นเจ้า
 (คันคาก: 4)

ความหมาย พระยาเอกราช ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมเป็นที่เลื่องลือไปในชมพูทวีป

ในด้านความเป็นอยู่ของไพร่ฟ้าประชาชน เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้ครองแผ่นดินโดยธรรมแล้ว ไพร่ฟ้าทุกคนก็มีความสุขเช่นเดียวกัน ดังความว่า

10.2 แม่นว่า เสนาพร้อม ชาวเมืองทุกประเทศ ก็ดี
 เขาก็สุขอยู่แจ่ม บุญเจ้าเหลือมั่งงำ แท้แล้ว
 (คันคาก: 6)

ความหมาย พวกหมู่เสนาอำมาตย์น้อยใหญ่ ทุกประเทศก็มีความสุขสันติภายใต้พระ
บารมีของพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมือง

บทสรุป

จากเนื้อหาของวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานทั้งหมดที่นำมาศึกษาจะเห็นว่า วิสัยทัศน์
เกี่ยวกับการปกครองของคณาชนก็คือ ต้องการให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามทศนิรราชธรรม เพื่อให้ผู้
ปกครองโดยธรรม หรืออีกนัยหนึ่งเป็นธรรมราชา ทศนิรราชธรรมคือทานะ คือการให้ สละ คือ
การรักษาศีล ปริจาคะ คือการเสียสละ อาษวะ คือความซื่อสัตย์ มัทวะ คือความอ่อนโยน ตาปะ
คือการขจัดกิเลส อักโกธะ คือความไม่โกรธ อหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ชันติ คือความอดทน
และอวิโรธนะ คือการไม่เบียดเบียน ชันติ คือความอดทน และอวิโรธนะ คือการไม่เบียดเบียนจาก
ธรรม

นอกจากนี้ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณี อันได้แก่ ยีต (จารีต) สิบสองและ
คอง (ครรลอง) สิบสี่อีกด้วย ยีตสิบสอง ได้แก่ เดือนอ้าย พระสงฆ์ทำพิธีเข้าปริวาสกรรม
เดือนยี่ ทำบุญคุณแลน เดือนสาม ทำบุญข้าวจี และมาฆะบูชา เดือนสี่ ทำบุญพระเวส เดือนห้า
พิธีตรุษสงกรานต์ เดือนหก ทำบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด พิธีเลี้ยงผีปอบตา เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา เดือน
สิบสอง ทำบุญจุ้น จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองนอกจากปฏิบัติตามทศนิรราชธรรมแล้วจะต้องปฏิบัติตาม
यीตสิบสองนี้ และจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม คือคอง หรือครรลอง ได้แก่ แนวทางที่นัก
ปราชญ์โบราณวางเป็นกฎเกณฑ์สำหรับควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมไว้ ในการดำเนินชีวิตเพื่อ
ให้ตนเองและคนในสังคมมีความสุข ประสพแต่สิ่งที่เป็นมงคล ได้แก่

คองเจ้าคองขุน เป็นหลักการกำหนดหน้าที่ของกษัตริย์ และผู้นำ เช่น ให้พิจารณา
สืบเสาะหาคนดีมารับราชการ เป็นต้น

คองท้าวคองเพี้ย เป็นหลักการกำหนดหน้าที่ของเสนาอำมาตย์

คองไพรคองนาย เป็นหลักการกำหนดหน้าที่ของผู้เป็นนายและกำหนดหน้าที่ของสามัญชน

คองบ้านคองเมือง คือหลักที่ต้องปฏิบัติ เพื่อความเจริญของบ้านเมือง

คองปู่คองย่า เป็นหลักการวางตนและหน้าที่ของบุคคลควรปฏิบัติต่อย่าตายาย

คองพ่อแม่ เป็นหลักปฏิบัติของสาธุชนในหน้าที่ต่อพ่อแม่

คองไ้คองเขย เป็นหลักปฏิบัติของสาธุชนในหน้าที่ของลูกเขยลูกสะใ้

คองป่าคองลุง เป็นหลักปฏิบัติของสาธุชนในหน้าที่ลุงป้า น้าอา

คองลูกคองหลาน เป็นหลักปฏิบัติของสาธุชนในหน้าที่ลูกและหลาน

คองเผ่าคองแ่ เป็นหลักปฏิบัติเมื่ออยู่ในวัยชรา

คองป็คองเตียน คือปฏิบัติให้สอดคล้องตามทฤษฎีเดือนที่นักปราชญ์หรือโหราศาสตร์ได้กำหนดไว้

คองไร่คองนา คือหลักปฏิบัติเมื่อถึงฤดูทำไร่ ทำนา

คองวัตคองสงฆ์ คือกฎเกณฑ์ที่ฆราวาสและพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติ

ในเรื่องครรลองของพระสงฆ์ ผู้วิจัยใคร่ขอขยายเพื่อความพอเป็นสังเขป ดังนี้

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยเป็นกรอบในการควบคุมพฤติกรรม หรือพูดอีกนัยหนึ่ง พระในพุทธศาสนาจะต้องรักษาศีล 227 ข้อ เมื่อปฏิบัติล่วงเกิน ถือว่าศีลไม่บริสุทธิ์ แต่เมื่อมีอธิกรณ์หรือคดีเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงวางโทษสำหรับภิกษุผู้มีคติไว้ 6 ประการ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2537, น. 184-194) ได้ประมวลมาไว้ ดังนี้

1. ดัชชานียกรรม คือการตำหนิผู้กระทำความผิด
2. นียสกรรม คือการถอดยศปลดตำแหน่ง
3. ปันหาชานียกรรม คือการขับไล่ออกจากหมู่สงฆ์
4. ปฏิสารณียกรรม คือการขอขมา (พระภิกษุจะขอขมาได้เฉพาะพระรัตนตรัยและภิกษุด้วยกัน จะขอขมาฆราวาสไม่บังควร)

5. อุกเขปนียกรรม คือไม่คบหรือไม่อยู่ร่วมด้วย

6. ตัสสปาปิยสิกากรรม คือการลงโทษพระภิกษุที่พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย (ชอบโกหก)

คองสมบัติคุณเมือง คือสมบัติอันประเสริฐและมีคุณค่าแก่เมือง 14 ประการ คือ

1. หูเมือง ได้แก่ ราชทูตผู้ลาดการเมืองระหว่างประเทศ
2. ตาเมือง ได้แก่ หนังสือผู้ลาดอาจสอนอักษรบาลี
3. แกนเมือง ได้แก่ พระสงฆ์ ฉลาดทรงธรรม ทรงวินัย
4. ประตุมือง ได้แก่ เครื่องศาสตราอาวุธทั้งหลายที่สั่งสมไว้
5. ฮากเมือง ได้แก่ โหราศาสตร์ หรือโหราจารย์ ผู้รู้เหตุร้ายและดี
6. เหว้าเมือง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและกำนันผู้มีความซื่อสัตย์
7. ซื่อเมือง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและกำนันผู้มีความซื่อสัตย์
8. ฝาเมือง ได้แก่ ทหารผู้แกลัวกล้า
9. แปะเมือง ได้แก่ ท้าวพระยาองค์ประกอบด้วยศีลธรรมอันดี
10. เขตเมือง ได้แก่ เสนาอำมาตย์ ผู้ลาดรู้เขตบ้านเมือง
11. สติเมือง ได้แก่ เศรษฐีผู้มั่งคั่ง
12. ใจเมือง ได้แก่ หมอยาผู้วิเศษ รู้จักวิธีรักษาโรค
13. คำเมือง ได้แก่ ภาคพื้นภูมิประเทศและไพร่พล
14. เมฆเมือง ได้แก่ เทพดาอารักษ์ทั้งหลายผู้รักษาเมือง

ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนั้น ถือว่าเป็นกรอบควบคุมพฤติกรรมของนักปกครอง ซึ่งทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติ ไม่มีข้อยกเว้น ลักษณะของคำสอนที่กวีได้เน้นไว้มาก คือนักปกครอง แม้จะมีอำนาจเด็ดขาด แต่ก็ไม่ได้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ นักปกครองจะต้องรู้จักกระจายอำนาจให้ผู้อื่นทำ ดังจะเห็นได้จากพระยาสุรราช ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ได้มอบอำนาจให้พระมเหสีปกครองบ้านเมืองแทนตอนที่ทรงผนวช นักปกครองยังต้องฟังความคิดเห็นของคนอื่น เป็นพิเศษ มองเห็นความสำคัญของผู้อื่น มีความยุติธรรม ไม่ทำลายล้างประเพณี นักปกครองตามวิสัยทัศน์ของชาวอีสาน เมื่อพิจารณาจากวรรณกรรมพื้นบ้านแล้ว จะเห็นว่ามีความเป็นประชาธิปไตยอยู่มาก แม้ผู้ปกครองจะมีอำนาจเด็ดขาด แต่ก็ต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย อีกประการหนึ่งในการปกครองบ้านเมือง นักปกครองจะยึดเอาจารีตประเพณีมาเป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองของตน แสดงให้เห็นถึงอำนาจอธิปไตย ที่มีต่อเขตแดนบ้านเมืองของตนได้อย่างเด่นชัด ปกครองถ้าไปนำเอาจารีตประเพณีของบ้านเมืองอื่นมาใช้ ก็เท่ากับเป็นเมืองขึ้นของเมืองนั้น ๆ

อีกประการหนึ่ง วรรณกรรมพื้นบ้านได้เน้นไว้มากก็คือ นักปกครองจะต้องมีความยุติธรรมเพราะความยุติธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนสังคม ไม่ให้เกิดความเดือดร้อน เมื่อใดนักปกครองขาดความยุติธรรม เมื่อนั้นเหตุการณ์ที่ไม่สงบสุขก็จะเกิดขึ้น บ้านเมืองก็จะมีแต่ความเดือดร้อน การตัดสินใจความใดก็ตาม กวีได้กล่าวเน้นว่า "บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น" คือทั้งสองฝ่ายเกิดความพอใจ ซึ่งคำกล่าวนั้น ก็ตรงกับภาษาของชาวอีสานว่า "นางงูอย่าให้เคียด นางเหี้ยดอย่าให้ตาย" ซึ่งหมายความว่า เมื่อแยงกูและเหี้ยดออกจากกันนั้น อย่าทำให้งูเกิดความไม่พอใจและในขณะเดียวกันก็อย่าให้เหี้ยดตาย กล่าวโดยสรุปก็คืออย่าให้เสียผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากวีจะได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติสำหรับนักปกครอง ไว้มากมาย แต่เรื่องที่ใช้เป็นหลักในการสอนนักปกครองก็คือ หลักทศนิราชธรรม เป็นหลักสำคัญ เนื่องจากนักปกครองที่ชาวอีสานต้องการก็คือ นักปกครองที่ปกครองโดยธรรม หรือธรรมราชานั่นเอง

2.3 กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นเรื่องธรรมชาติเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน เป็นของคู่กันกับความไม่เชื่อ ชอบ ตีสอน โศก (2527, น.3) ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า "ความเชื่อไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์หรือมนุษย์ในปัจจุบันเป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นอาหารหล่อเลี้ยงใจ เป็นพลังอำนาจอันเร้นลับอยู่ภายใต้จิตใจของมนุษย์ทั้งหลายนั้นเป็นแรงบันดาลให้มนุษย์คิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้น "ความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดการแสดงออกของคนในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าความเชื่อเป็นตัวกำหนดคติชนแขนงหนึ่งในสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใด ย่อมประพฤติปฏิบัติด้วยการแสดงออกทางประเพณี พิธีกรรมและอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น

"ความเชื่อเกิดจากความกลัวของมนุษย์หรือสิ่งที่หาเหตุผลไม่ได้ อาจเสื่อมได้เมื่อมีความเจริญและหาเหตุผลมาตอบได้ และสาเหตุที่ 2 เกิดจากมีความฉลาดมีประสบการณ์มากกว่าทำไปเพื่อจุดมุ่งหมายหาวิธีการเพื่อสร้างความเชื่อให้เกิดขึ้น โดยตั้งอยู่บนจุดมุ่งหมายและวิธีการเพื่อสร้างความเชื่อให้เกิดขึ้น โดยตั้งอยู่บนจุดมุ่งหมาย ความเป็นระเบียบของสังคม เพื่อให้เป็นผู้มีมารยาท เกิดความรอบคอบ เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อผลทางจิตใจและอื่น ๆ

จากแนวความคิดที่เสนอไว้นี้ จึงสามารถสรุปมูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อได้ 3 ประการ ดังนี้

1. ความเชื่อเกิดจากการไม่รู้ เมื่อพบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วไม่สามารถหาคำตอบจากสิ่งนั้นได้ ทำให้มนุษย์คิดหาคำตอบเอาเองว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นย่อมมีสิ่งกำหนดหรือมีอำนาจบันดาลให้เป็นไปอย่างนั้น

2. ความเชื่อเกิดจากความกลัว ความกลัวเป็นผลมาจากความไม่รู้ มนุษย์กลัวจะได้รับอันตรายจากสิ่งที่เกิดขึ้น และหาคำตอบไม่ได้นั้น จึงเกิดความไม่มั่นใจ รู้สึกไม่มีความมั่นคงจึงหาทางยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

3. ความเชื่อเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล การเกิดความเชื่อในขั้นนี้เกิดเมื่อมนุษย์มีความฉลาดแล้ว สามารถหาคำตอบจากปรากฏการณ์ธรรมชาติได้ แต่มนุษย์ต้องการสร้างความเชื่อโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะลงไปอีก เช่น ต้องการความสะอาด ก็สร้างความเชื่อว่ามีใครถ่มน้ำลายลงบนพื้น จะทำให้เสียราศี หรือชาวอีสานมีข้อห้ามที่เรียกว่า ชะล่า เช่น ห้ามไม่ให้แบกหินขึ้นบ้านในเวลาค่ำคืน เป้าหมายในการห้ามก็เพื่อไม่ให้มีอันตรายเกิดขึ้น เป็นต้น

1) ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ โหราศาสตร์ ความฝัน ภูตผี วิญญาณ พระอินทร์ พระพรหม การเสียดาย อภินิหาร ของวิเศษ เครื่องรางของขลังและรวมถึงจินตนาการของมนุษย์อันได้แก่ ปาหิมพานต์ เป็นต้น ในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง ได้กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ ดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ โหราศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์โชคชะตาของมนุษย์ การตฤกษ์ยามว่าร้ายหรือดี โดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวและสิ่งอื่น ๆ เป็นเครื่องบ่งชี้ ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลิ้นทอง ตอนพระยาชมภูให้โทรทรรณายชะตาของพระธิดา ความว่า

เมื่อนั้น เจ้าก็	ทันมาพร้อม	หุยาทั้งสี่
หมอกก็	เลียนเลขตั้ง	ดาล้วนชู้อัน
	เอามาตั้ง	ชาตาเจ้าอ่อน

ปิ่น
เคราะห์คลาดเข้า นางแก้วมากหลาย

(ลันทอง: 89)

ความหมาย เมื่อนั้นพระยาชมนู ได้ตรัสให้เสนาอำมาตย์ไปตามโหรมาทำนาย
ชะตาชีวิตของพระธิดา โหรก็ได้ลงเลขและได้ทำนายว่าปิ่นพระธิดามี
เคราะห์มาก

1.2 ความเชื่อภูตผีวิญญาณ การนับถือสิ่งเหล่านี้ชาวอีสานนับถือมานาน อาจ
ก่อนนับถือพุทธศาสนา แม้เมื่อนับถือศาสนาพุทธแล้ว การนับถือผีบางเทวดายังมีอยู่เช่น นับถือ
ผีปู่ตา ผีหลวง เป็นต้น ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลันทองได้กล่าวถึงผีไว้น้อยมาก แต่พอสรุปได้ว่าใน
ป่าเขามีผีป่า มีผีเขาอยู่ เช่น ตอนที่พระอินทร์พาลันทองหนีเข้าไปในป่า เมื่อตื่นขึ้นมามองเห็น
เรือนหลังหนึ่ง ลันทองคิดว่าเป็นเรือนผี ที่จริงเป็นเรือนของพระฤาษี ความว่า

ท้าว	ตุลุกแล้ว	แลล้าไปมา
ก็จึง	เห็นอาศรมบท	แห่งรัสสีจอมเจ้า
อันนี้	เคหังเหลื่อม	เยื้องผีผอมผ่อ ภายนั้น

(ลันทอง: 18)

ความหมาย ลันทองได้ตุลุกตุลึงแลซ้ายแลขวา ก็มองเห็นอาศรมพระฤาษี คิดว่า
เป็นเรือนผีและไม่รู้ว่าจะไปหลบอยู่ที่ใด

1.3 ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย การเสี่ยงทายเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ
ใจอย่างหนึ่ง ในวรรณกรรมท้าวลันทอง กวีได้สะท้อนภาพความเชื่อในเรื่องการเสี่ยงทาย ดังเช่น
ตอนที่ลันทองเศร้าใจ เมื่อตามหานางสุวรรณมาลาไม่พบ ได้ทำการเสี่ยงทายจากเศษไม้ ความว่า

ท้าว	หาใหม่แท้	มาตั้งเล่าดู
	จักว่ายัง	อยู่เป็นคนแท้
	ลือลือตาย	เสียชาติฉันนี้
	เศษหนึ่งต้อง	ยังแท้บ่ตาย ดอกนา

(ลันทอง: 39)

ความหมาย ลันทองก็หาเศษไม้มาทำใหม่ เป็นการทำซ้ำในการทำนาย แล้วพิจารณา
ว่านางสุวรรณมาลาจะยังมีชีวิตอยู่หรือตายแล้ว ถ้าเศษหนึ่งถือว่ายังมี
ชีวิตอยู่

1.4 ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์ อันหมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็นเพื่อ
บอกผลร้ายหรือดีในวรรณกรรมเรื่องลันทอง ลางสังหรณ์ในทางร้ายปรากฏแก่พระอินทร์ เมื่อที่
ประทับของพระอินทร์ เคยอ่อนนุ่มก็แข็งกระด้างดังศิลา จึงทำให้พระอินทร์ต้องตรวจดูเหตุการณ์
ต่าง ๆ ความว่า

เมื่อนั้น	เสดาไท้	กระดานหินอินทราษ
ก็เล่า	ข้า เชือกยื้อน	แข็งกระด้างท้วนไทว
อินทร์ก็	หลังโลกยื้อ	ตรัสส่งสรพยาณ
คือจัก	มรณตาย	แห่ง โนธิญาณเจ้า
		(ลันทอง : 12)

ความหมาย เมื่อนั้นที่ประทับของพระอินทร์ก็เกิดอาการแข็งกระด้าง และมีอาการเล่าร้อน ทำให้พระอินทร์ต้องส่งคุโลก เห็นว่าท้าวลันทองจะมีภัยถึงแก่ชีวิต

1.5 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์เป็นวิชาลึกลับเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ เวทมนต์คาถาและอำนาจจิตอันมีอยู่ในคัมภีร์อรรถรณเวทของศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดูซึ่งคนไทยได้รับการถ่ายทอดมาจากศาสนาฮินดูเช่นกัน

ในวรรณกรรมลันทอง ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่เป็นเด่นชัดที่สุด คือเรื่องเวทย์มนต์คาถา อันหมายถึงมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอีสานโบราณนิยมเรียนเพราะถือว่าสามารถอำนวยความสะดวกให้ได้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ได้กล่าวถึงตอนที่ท้าวลันทองเรียนมนต์ความว่า

บาคานท้าว	เฮียนเอาศาสตร์เพท
ทุกสิ่งถ้วน	เฮียนได้ชู้อัน
มนต์สยองเต็น	เมือบนอากาศ ก็เป็น
มนต์จักหลบหลิกให้	เมือใกล้ ก็ได้เล่าเฮียน
	(ลันทอง : 23)

ความหมาย ลันทองได้เรียนเอาศาสตราเพททั้งหลาย แม้มนต์เหาะขึ้นบนอากาศก็เรียน มนต์หลบหลิกจากภัยอันตรายก็เรียน

1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม จะเห็นว่าจะทำการสิ่งใด เช่นการไปรบหรือทำพิธีมงคลต่าง ๆ จะต้องมีการหาฤกษ์ยาม เพื่อความศักดิ์สิทธิ์และสัมฤทธิ์ผล ซึ่งเป็นความเชื่อที่สังคมไทยถ่ายทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลันทอง กล่าวถึงตอนพระยาชมพูสั่งให้หาฤกษ์ยาม เพื่อประกอบพิธีภิเษกสมรสท้าวลันทองกับนางชมพู ความว่า

บัตัน	กูจัก	เอาบาท้าว	แข็งเมืองเขยราช
สูง		หาเครื่องถ้วน	มาพร้อมเบิกศรี
บัตัน		อมตะไซศได้	แน่หมูปาณา
หากจัก		มีชัยแข็ง	ผานพญาทั้งค่าย
			(ลันทอง : 107)

ความหมาย บัดนี้ ข้าพเจ้าจะจัดให้มีการอภิเษกสมรสพระธิดาและสินทอง เพื่อให้
ครองเมืองและรับสั่งให้อำมาตย์เสนาทั้งหลายได้ไปจัดแจงสิ่งทั้งมวล
ให้เรียบร้อย วันนี้เป็นวันดีและฤกษ์ดีจะมีชัยชนะภัยทั้งมวลได้

1.7 มีความเชื่อเรื่องอาวุธวิเศษ

ในเรื่องของอาวุธที่กวีได้กล่าวไว้ในวรรณกรรมพื้นบ้าน จะเป็นอาวุธ
ประเภทพิเศษ คือเป็นอาวุธที่มีฤทธิ์เดช สามารถปราบมารได้ทั้งปวง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรม
เรื่องสินทอง ความว่า

อันนิ่ง	สิทธิเดชแก้ว	ธนูศรแข็งขนาด
คันว่า	สับสอดน้ำว	เผลียงล้มทวันไหว
อันว่า	ปืนชยาดกล้ำ	เขี่ยกชื่อพระกายสุรย์
คันว่า	ยอชิงไป	แผ่นดินดาชว่า

(สินทอง: 24)

ความหมาย อีกประการหนึ่งเดชของธนู เมื่อยิงออกไปจะทำให้เกิดความเสียหาย
อย่างใหญ่หลวงส่วนปืนมีฤทธิ์แรงกล้า เมื่อยิงออกไปจะทำให้แผ่นพลิก
คว่ำได้

2) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติไว้
พอจะสรุปกล่าวได้ ดังนี้

2.1 ความเชื่อภูตผีวิญญาณ ในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ กวีได้สะท้อน
ให้เห็นในเรื่องการเชื่อสิ่งดังกล่าวไว้ในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนที่ผาแดงได้เสียชีวิต
ไปเกิดเป็นผี ความว่า

ท้าวก็ไปเกิดกำ	ในถ้ำหมูผี
มีฤทธิ์กล้า	เหลือดินแดนทวีป

(ผาแดงนางไอ่: 208)

ความหมาย ผาแดงก็ไปเกิดในถ้ำร่วมกับผีทั้งหลาย มีฤทธิ์เดชกล้ากว่าผีทั่วแดน

2.2 ความเชื่อในการเสี่ยงทาย จะเห็นได้จากเรื่องผาแดงนางไอ่ตอนที่
พระยาขอมเอาเมืองไปพินกับผาแดงในงานจุดบั้งไฟถวายแทน ความว่า

พ่อชเอลงตั้ง	ทั้งเมืองเกลี้ยงอ้อยท้อย
กับทั้งนางนากน้อย	ชิลงช้าเสี่ยงกรรม

(ผาแดงนางไอ่: 122)

ความหมาย พระบิดา (พญาขอม) จะเอาเมืองพร้อมด้วยไพร่ฟ้าประชาชนทั้งหมด
พร้อมทั้งนางไฉ่ เป็นตัวประกันในการพนันเพื่อเสี่ยงโชค

2.3 เชื้อในกลางสังข์ ในเรื่องผาแดงนางไฉ่ กวีได้แสดงให้เห็นถึงกลาง
สังข์เกิดกับบัลลังก์ของพระอินทร์ เป็นเหตุให้พระอินทร์จำต้องส่งดูโลก เพื่อให้การช่วยเหลือ
ดังปรากฏในวรรณกรรมตอนพระยานาคสุทโธและพระยานาคสุวรรณรบกัน ความว่า

เสี่ยงคั้นเค้า	สองเจ้ารบกัน
จนว่านั้นถึงเท้า	อินทาทเวราช
จนกัศรส่งอยู่	ลองสู้ต่อแล้ว

(ผาแดงนางไฉ่:62)

ความหมาย เสี่ยงคั้นคั้นหัวไหล่ พระยานาคทั้งสองรบกัน จนสะเทือนถึงเจ้าอินตา
เทวราช พระองค์ก็สอดส่องทัญญาแลและล่วงรู้ว่าผลในการต่อสู้จะลง
เอยกันได้อย่างไร

2.4 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ในเรื่องผาแดงนางไฉ่ กวีได้พูดถึงเรื่อง
ไสยศาสตร์ไว้ในตอนพระยาภังคิลาบิดามารดาไปหานางไฉ่ และมารดาได้พูดกับภังคิลาภักย์ต่าง ๆ
อาจเกิดขึ้นได้ ความว่า

เขานันมีเดชกล้า	มนต์มากเหลือหลาย
จนกลายเป็นนานา	เผด็ฝ้างย้าย

และ

เขานันตีขนาดแท้	มนต์มากยาฆ่า
เขาหากทำกลลวง	เลสกระบวหลายเลี้ยว

(ผาแดงนางไฉ่:155)

3) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

3.1 ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานเมื่อมี
เหตุการณ์จะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นสิ่งดีหรือเลวร้าย จะมีนางบอกเหตุโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ตัวเอกในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ซึ่งเป็นผู้มีบุญบาปจะมีจะลงจากสวรรค์มาเกิดเมืองมนุษย์ มารดา
บิดาจะเกิดบุพนิมิตก่อน เมื่อบิดามารดาเกิดบุพนิมิตแล้ว จะหนีไม่ได้ที่จะต้องเชิญโหราจารย์ทำนาย
ทายทักถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย ตอนที่พระยาสุรราชให้ตาม
โหราจารย์มาทำนาย ความว่า

เมื่อนั้น	เจ้าโลกกว้าง	กลอยกล่าววกลอนผัน
เล็งเสนา		ผู้เคยคองอยู่
เมื่อนั้น	หมอทวายแจ้ง	ทูลธรรมเทวราช
ยู่บพลัง		พรแก้วกราบถวาย
		(สังข์ศิลป์ชัย:12)

ความหมาย เมื่อนั้นเจ้าจอมโลก (พระยากุศราช) ได้ทรงเล่าความผันให้เสนาอำมาตย์ฟัง และให้ไปเชิญโหราจารย์มาทำนายเหตุการณ์ และกราบทูลพระราชทานตามความเป็นจริง

3.2 ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กวีได้กล่าวถึงเรื่องภูตผีวิญญาณไว้ ดังปรากฏในตอนที่สังข์ศิลป์ชัยอำลามารดาจะไปรับนางสุนันทา ผู้เป็นอาภักลับคืนและมารดาได้กล่าวห้าม ความว่า

อันที่ไพรชวางกว้าง	ศัตรูมารมีมาก
แสนลำช้า	ธรมเฒ่าเผดผี
	(สังข์ศิลป์ชัย:122)

ความหมาย ในป่าดงพงไพรอันกว้างใหญ่ไพศาล มีศัตรู เช่น ช้าง พระยาธรรและพวกเปรตผีจำนวนมาก

3.3 ความเชื่อในลางสังหรณ์ ลางสังหรณ์เป็นสิ่งที่ปรากฏล่วงหน้าก่อนที่เหตุการณ์จะเกิดขึ้นจริง ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนที่สังข์ศิลป์ชัยจะเข้าไปหานางสุนันทา ทำให้นางสุนันทามีความสังหรณ์ใจ จึงพูดกับพระยากุมภัณฑ์ ความว่า

เหมือนจักเป็นเชษฐ้อง	โผยภัยบังเกิดจริงแล้ว
เจ้าอย่าเดินด่านด้าว	ยอຍยู่ยบหลง แท้แล้ว
	(สังข์ศิลป์ชัย:179)

ความหมาย เหมือนจะมีภัยร้ายเกิดในวันนี้ ขอพระพ่อย่าได้เดินทางไปล่าเนื้อเลย

3.4 ความเชื่อในการเสี่ยงทาย ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในการเสี่ยงทายไว้ในเรื่องตอนที่นางสุนันทาได้เสี่ยงทายว่าสังข์ศิลป์ชัยเสียชีวิตหรือยัง ในครั้งที่พระบุตรของพระเจ้ากกุศราชลงไปปลักให้ตกน้ำ ความว่า

ข้าก็คิดคั่งคั่น	คณิงยอดยมถึง
ขอช่วยปนปองปลอด	โทษคลายความสลั่ง
ผิวว่าบ่าดับเมี้ยน	มีจริงจวมจาก

ขอให้ของเสี้ยว

ทนายพร้อมคู่ประการ หันทอน
(สังข์ศิลป์ชัย:276)

ความหมาย ช้า (นางสมรเทศา) มีความโศกเศร้าโทมนัสคิดถึงสังข์ศิลป์ชัยอยู่ตลอดเวลา ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายช่วยเปลื้องทุกข์ให้ด้วย ถ้าหากสังข์ศิลป์ชัยเสียชีวิตไปจริง ขอให้ของเสี้ยวทนายทั้งหมดจงทนายสาปสูญไป

3.5 ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กวีได้กล่าวไว้ในตอนที่กุมภัณฑ์ไปลักพานางสมรเทศาหนีไป ความว่า

มันก็ยวายอาคม	ผาบผีซุ่มเชื้อ
เมื่อนั้นผีเมืองย่าน	ยักษ์ไซขามเดช
เลยเล่าละหนอแก้ว	กลางห้องนำยั้ง

(สังข์ศิลป์ชัย:17)

ความหมาย พระยาคุมภัณฑ์ท่อมอำนาจนต์ปราบผีเสื้อ ผีเมือง จนเกรงขามเดชของพระยาจักร์ ผีทั้งหลายเลยปล่อยให้นางสมรเทศาอยู่คนเดียวภายในห้อง

3.6 ความเชื่อในเรื่องอาวุธ สังข์ศิลป์ชัยมีอาวุธพิเศษติดตัวมาตั้งแต่เกิดอาวุธนั้นก็ใช้ในการทำสงครามกับยักษ์มาโดยตลอด จะยกมากล่าวเฉพาะในตอนที่สังข์ศิลป์ชัยขอรับอาวุธมาจากมารดา ครั้งแรกมารดาจะไม่ให้ เพราะยังเด็กอยู่แต่ก็จำเป็นต้องยอมให้ เพราะสังข์ศิลป์ชัยอ่อนวอนขอมารดาบ่อย ๆ และได้แสดงฤทธิ์เดชของอาวุธตั้งความว่า

ภูมิต้าว	ตรงธนูก้าวแกร่ง
ปืนลวงล้ำ	ผาแผ่นเคลื่อนกอง

(สังข์ศิลป์ชัย:97)

ความหมาย สังข์ศิลป์ชัยได้ยิงธนูออกไป ลูกธนูก็พุ่งออกไปทุกลูกไม่มีเหลือค้าง

4) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องพันขุนบรมราชาธิราช

4.1 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ปรากฏในเรื่องพันขุนบรมฯ ตอนพระยาแสนสังข์ขุนบรมฯ มาเกิดในเมืองมนุษย์ ความว่า

มาฮอดนาท่งน้อย	ยามเถกใกล้ลียง
แสนก็ตกแต่งไว้	ราศีหันแห่งสิงห์

(พันขุนบรมฯ:14)

ความหมาย ขบวนการ (ขุนบรมฯ) ลงมาเกิดที่ท่งน้อย (อาณาจักรลานช้าง) ยามใกล้จะรุ่งสว่าง พระยาแสนก็ได้กำหนดราศีนั้นอยู่ในราศีสิงห์

4.2 ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ มีปรากฏอยู่ในเรื่องพื้นชนบท ๓ ตอนท้ายที่
ชนบท ๓ จะลงมาเกิด ความว่า

อันว่าผีศาจเลื้อ	ยักษ์ใหญ่ผีสว่าง
เขาก็เอากันเป็นผิวเมีย	ตั้งคนเขาแท้
	(พื้นชนบท ๓: 6)

ความหมาย นวกปีศาจและนวกยักษ์ผีสว่าง ก็ได้แต่งงานกันเหมือนนวกมนุษย์

4.3 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ในเรื่องของพื้นชนบท ๓ มีการกล่าวถึง
เรื่องไสยศาสตร์ไว้ ความว่า

อันหนึ่งมนโสนสารให้	ไปก่อนอวนพล
ขุนนั้นเมื่มนต์คุณ	ชวาดตองถึงผู้
	(พื้นชนบท ๓: 12)

ความหมาย ประการหนึ่งขอให้เป็นมนโสนสาร นำพลล่วงหน้าไปก่อน เพราะ
เป็นผู้มีวิชาความรู้เรื่องเวทมนต์ดี

4.4 ความเชื่อเรื่องอาวุธวิเศษ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ กวีได้กล่าวถึงอาวุธ
วิเศษไว้ ความว่า

แล้วจึงขัดดาบกล้า	ดวงขนาดมุงคูล
ดวงนั้นเชื่อว่าดาวฝักคำ	แม่วีดวงกล้า
	(พื้นชนบท ๓: 13)

ความหมาย (ชนบท ๓) จึงได้เอาดาบกล้าที่เป็นมงคลชื่อว่าดาบฝักคำที่มีฤทธิ
เดชกล้าเห็นไว้ที่บนเอน

5) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในเรื่องจำปาสัติน

5.1 ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ ที่ปรากฏในเรื่องจำปาสัติน ตอนที่เจ้า
พระยาจุลละนี อยากรจะออกไปเที่ยวป่าเนื่องจากถูกเทวดาตลใจให้คิดเช่นนั้น ดังความว่า

จึงให้เอาได้หมอโทรหาเลข
โทรก็ทวยว่าทำวเป็นไซ่บ่สำบาย
เพราะเพื่อโรคาเข้าถ้อยยั้งแย่ง
ควรถไปเที่ยวเล่นดงกว้างสำราย
(จำปาสัติน: 28)

ความหมาย (พระราชา) จึงให้เสนาไปเชิญโหราจารย์มาทำนายอาการ
โทรก็ทำนายว่าพระองค์ไม่สบายอาจมีโรคมายังเบียด จึงสมควร
เสด็จไปประพาสป่า เพื่อเป็นการพักผ่อนให้เกษมสำราญ

5.2 ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาน ดังปรากฏในเรื่องจำปาสีตันตอนที่พระฤาษี
พูดกับสีกุมาร ในเรื่องการเดินทางกลับเมืองปัญจานคร ความว่า

อันว่าคงคาสตโยชน์ยาวไกลล้ำ
มีทั้งผีสังเลือ่กันดารยักษ์ใหญ่
ต้นต่านไว้หลายชั้นปองไป

(จำปาสีตัน:101)

ความหมาย ในเส้นทางที่จะเดินทางกลับนั้นมีแม่น้ำยาวหลายโยชน์ มีผีสัง
และยักษ์ใหญ่ปิดเส้นทางไว้หลายแห่ง

5.3 ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์และนิมิต

ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์และนิมิต กวีได้กล่าวไว้ในเรื่องจำปาสีตัน
หลายแห่ง แต่ขอกล่าวโดยสรุปไว้ดังนี้

1) เชื่อในโชคชะตา จะเห็นได้จากผลทำนายของโทรว่าชะตาเมือง
จะขาด ความว่า

ตามที่เลขบอกไว้ผลเศษชญา
เกรงท้อชตาเมืองขาดศูนย์จริงแท้
(จำปาสีตัน:12)

ความหมาย ตามที่โทรอาจารย์ได้ลงเลขทำนายไว้ เกรงว่าชะตาเมืองจะขาด
สูญเสียแล้ว

2) เชื่อในเรื่องลางสังหรณ์และนิมิต จะเห็นได้จากความฝันของ
พระยาจกขินแห่งเมืองจกขิน ได้ทรงนิมิตเป็นลางร้ายในตอนที่พระยาผู้จะลงกินคน ความว่า
นิระมิตย้ายเห็นแจ้งแก่พระองค์
ฝันว่าสุริโยฉายบัง เขาบดมิต
แสงหล้าเศร้ายนเบื่องบไส
(จำปาสีตัน:10)

ความหมาย พระองค์ทรงพระสุบินร้ายว่า พระอาทิตย์ถูกเมฆบดบังคำมิต ทำ
ให้แสงสว่างถูกบดบังลง

5.4 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ จะเห็นได้จากตอนที่พระฤาษีได้เสกคาถา
เป่าให้สีกุมารเกิดขึ้นมา ดังความว่า

1) พระจึงปมมณฑ์แก้วคาถามออ่าน
เลยเกิดเป็นท่อนท้าวกุมารน้อย 4 คน
(จำปาสีตัน:94)

ความหมาย พระฤๅษีได้รับบริกรรมคาถาเสกเป่าลงไป ทำให้กุมารทั้ง 4 คน
เกิดขึ้น

- 2) เสกถาคาเป่าให้นิ้วมือที่ถูกตัดไปงอกขึ้นมาได้ ความว่า
เมื่อนั้นพระบรๅหๅมาจารย์เสกคาถา
ฮวยมนต์ย้าต่อมือบๅทๅว
หลายทีนลๅวถาคาปกเสกเป่า
เลยเกิดขึ้นเป็นนิ้วบๅนๅน

(จำปาสๅตๅน:95)

ความหมาย เมื่อนั้นพระฤๅษีก็ได้รับบริกรรมคาถาเสกลงบนมือของกุมารคนเล็ก
หลายทๅน ทำให้นิ้วมืองอกขึ้นมาได้

5.5 ความเชื่อเรื่องฤๅษียาม จะเห็นได้จากตอนที่พระอินทร์บอกกุมารทั้ง 4
เคลื่อนย้ายสำเภๅออกเดินทาง ความว่า

บัดนี้ได้ฤๅษีแล้วควรทๅงเบิกสะเภๅพๅอแหวลๅว
ควรที่เฮๅเตรียมยๅยสะเภๅทองลอยลๅง

(จำปาสๅตๅน:110)

ความหมาย บัดนี้ได้ฤๅษีแล้ว ควรเตรียมสำเภๅออกเดินทางต่อไป

5.6 ความเชื่อเรื่องอาวุธวิเศษ จะเห็นได้จากตอนที่พระอินทร์มอบหมายให้
บิตๅระราชๅนๅงคนที่สองรบกับพวๅกษๅตๅร ความว่า

เมื่อนั้นบุญเฮๅงทๅวสมๅนๅนๅยๅอๅน
ถอดคๅบแๅวคๅงกลๅนแๅวๅงเฝลๅยง
แสงตๅวตๅองมีมารลๅมชๅว
คๅมคๅบตๅองคๅคๅนชๅตๅสะเตๅน

(จำปาสๅตๅน:139)

ความหมาย เมื่อนั้นบิตๅระราชๅกุมๅร ได้ถอดคๅบออกกวๅดแๅวๅงไปมๅแสงคๅบ
ถๅมๅรลๅมตๅย คๅชๅตๅกระเตๅนเป็นจๅนๅนๅมๅก

6) ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องทๅวทๅกๅดๅ
ในวรรณกรรมเรื่องทๅวทๅกๅดๅ กๅวได้กลๅวถึงความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ
ไว้ไม่มๅกนัก พๅจะสรๅปกลๅวไว้ได้ดๅงนี้

6.1 ความเชื่อลๅงสๅงหๅรๅนๅและนๅมๅต

ในวรรณกรรมเรื่องทๅวทๅกๅดๅ กๅวได้สอดแทรกเรื่องสๅงสๅงหๅรๅนๅใจ
เอๅไว้ ดๅงจะเห็นได้จากความเฝๅนของนางลๅน ความว่า

ฝันว่าเดือนเสด็จเข้า	ในโง้งผาสาท
เฮียงแทบใกล้	นางน้อยย่องเฮียง
เฮียงเฮียงแจ้ง	ในหอผาสาท
เฮียงส่องขึ้น	ถึงฟ้ายอดสวรรค์
	(ท้าวท้าวกาต่า:53)

ความหมาย (นางสน) ฝันว่าเดือนหล่นลงมาและเข้าไปในปราสาท และเข้าไปใกล้นางมีแสงสุกใสสว่างจ้าตั้งแต่ประสาทของนางจนถึงสวรรค์ชั้นฟ้า

6.2 ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ จะเห็นได้จากนางสนคิดว่าท้าวท้าวกาต่าเป็น

ใคร ความว่า

โอรสจกัว่าโจรมารี้อ	หรือคนมาลักลอบนี้รือ
จกัว่าผีเสื้อน้ำ	มาตั้งลักกู นี้รือ
	(ท้าวท้าวกาต่า:75)

ความหมาย (นางสน) ราวิน่าจะเป็นโจรหรือคนจะมาลักลอบทำร้ายเราหรือจกัเป็นผู้รักษาแม่น้ำจะมาลักลอบเอาเรา

7) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม

วรรณกรรมเรื่องนางผมทอม กวีได้เน้นเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นเรื่องสำคัญ และได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้พอนำมากล่าวได้ดังนี้

7.1 ความเชื่อเรื่องนางสังข์และนิมิต ซึ่งจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม ตอนที่นางสีดาหลงป่าและนอนในป่าเกิดนิมิตฝันไป ดังความว่า

ฝันว่า รัตนะแก้ว	มะณีโชลุยกประเสวีรัฐ
เสด็จด่วนเข้า	ทอนแก้วย่องเฮียง
	(นางผมทอม:9)

ความหมาย นางสีดาฝันว่าเห็นดวงแก้วอันประเสวีรัฐเข้ามาในที่ประทับและมีแสงสว่างไสว

7.2 ความเชื่อในการเสี่ยงทาย จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม ตอนที่นางผมทอมใช้เส้นผมเสี่ยงทายหาคู่รัก ความว่า

เมื่อนั้นนางก็	คิดอยากได้	ผัวมิ่งมาชม
ก็หาก	ตนเดียวกู	บ่มีไผมาช้อน
ด้อมว่า	นางกล่าวแล้ว	คะนึ่งฮ้าหาบุญ

กัจจิก เอาผมก เสียงหาผัวแก้ว
(ผมหอม:30)

ความหมาย เมื่อนั้นนางผมหอมคิดอยากจะได้สามีมาอยู่ร่วม เพราะอยู่คนเดียว
เมื่อคิดเช่นนั้นแล้วนางก็เอาเส้นผมของตนเองเสียดึงบุญ เพื่อหาสามี

8) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องชูลุนางอ้าว

8.1 ความเชื่อโหราศาสตร์ จะเห็นจากวรรณกรรมชูลุนางอ้าวตอนแม่เมือง
ประสูตินางอ้าว ความว่า

พระกัททมอโทร	เกี่ยวมามีช้ำ
แต่นั้นมอโทรฟ้า	พลันเป็องเฮวยีบ
	(ชูลุนางอ้าว:4)

ความหมาย เจ้าเมือง (เจ้าเมืองกาย) ตรัสสั่งให้เชษฐโหราจารย์มาทำ
นายให้รวดเร็ว เมื่อโหราจารย์ได้รับเชษฐก็รีบเดินทางมาพบ
พระยอดเมือง

8.2 ความเชื่อภูตผีวิญญาณ จะเห็นได้จากตอนที่นางเมืองกาสิถามคนทรงผี
ว่าชูลุนางอ้าวมีโอกาสแต่งงานกับนางอ้าวหรือไม่ ความว่า

แต่นั้นนางเมืองกำ	กาสิถามถึ
ท้าวจกได้อู่ช้อน	นางแก้วคู่กัน บั้น
ฝูงผีต่าน	ชานค่านางนาถ
ดูยากแท้	ภายหน้าค้อยปอง หันถ้อน
	(ชูลุนางอ้าว:73)

ความหมาย เมื่อนั้นแม่เมืองกาสิถามคนทรงผี โดยละเอียดว่าชูลุนางอ้าวได้แต่ง
งานกับนางอ้าวหรือไม่พวกผีกล่าวตอบว่าเป็นเรื่องยากคอยดูกันต่อไป

8.3 ความเชื่อเรื่องการเสียดึงบุญ จะเห็นได้จากพิธีเสียดึงบุญ
(เสียดึงบุญ) ระหว่างแม่เมืองกาสิและแม่เมืองกายทำพิธีเสียดึงบุญให้ชูลุนางอ้าว ความว่า

บัดนี้เข้าจกมาขอเหลัน	สายแนนเต้าช่วง
ใช้แม่หมอน	เมื่อสิ่งเบ็งแนน
คั้นว่าแนนสองเกี้ยว	ขอแปลงเป็นคู่
คั้นบิได้	แสนมือชค้อยโอม ชักเอย
	(ชูลุนางอ้าว:67)

ความหมาย บัดนี้พวกเราจะมาทำพิธีเสียดึงบุญ (เสียดึงบุญ) ให้คนทรง
ผีเป็นผู้ดูว่าสายแนน(บุพเพสันนิวาส) ของคนทั้งสองมีหรือไม่ ถ้า

ทั้งสองเคยอยู่ร่วมกันมาก่อน ก็จะได้แต่งงานกัน ถ้าทั้งสองไม่มี
สายสัมพันธ์กัน อีกแสนวันจะมาขอแต่งงาน

8.4 ความเชื่อเรื่องนางอ้วมคอตายในที่ใด ความว่า
แก่นางเมืองกายว่านางอ้วมคอตายในที่ใด ความว่า

ลูกสาวไผ่คิ่งอ่อนอ้วน	เสมอดั่งควันไฟ
คิ่งขาวใส	ดั่งปลีหยวกปลอก
ทัดดอกไม้	ปักปืนสังวาลย์
ไหมคำเคียน	คาดคิ่งตุลห้อย
ตายคาค้าง	จวงจันทร์ผีปลุก

(ชูลุนางอ้ว:125)

ความหมาย ลูกสาวใครผิวงามอ่อนอ้วนเสม็ดปล่องไฟ ผิวกายขาวเหมือน
หยวกกล้วย ทัดดอกไม้ปักปืนสังวาลย์ใช้เชือกไหมผูกคอตาย ห้อย
อยู่บนกิ่งจวงจันทร์

8.5 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม จะเห็นได้จากเรื่องชูลุนางอ้วตอนที่แม่เมือง
กาฬี ความว่า

ค้อมว่าแล้ว	เลยฮืดยามดี
ยอทุงชัย	ป่าวเดินยั่วระย้าย

(ชูลุนางอ้ว:59)

ความหมาย เมื่อถึงฤกษ์ยามที่กำหนดไว้ว่าเป็นยามดี ก็ป่าวร้องให้ทุกคนถือ
ธงชัยออกเดินทาง

9) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องกาฬีเกษ

9.1 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ มีปรากฏในเรื่องกาฬีเกษตอนพระยาฝึมนต์
ฝันและเชิญโทรมาทำนายในช่วงกาฬีเกษมาหลงรักพระธิดา ความว่า

เมื่อนั้น ฮูฮาลงเลขตั้งในกงถั่วถั่ว
หลังล้าเยียมกงแก้วเลขคุณ
ก็จึ่งยอมมือไหว้เทโวตนประเสวีรัฐ
ก้มซาบไหว้ถวายให้พระยอดเมือง

(กาฬีเกษ:43)

ความหมาย เมื่อนั้นโหราศาสตร์ได้ลงเลขพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว จึงยอม
มือถวายบังคมผลการทำนายแต่พระยอดเมือง

9.2 ความเชื่อเรื่องนางสังหรณ์และนิมิต จะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่อง

กาฬิษะ เกษตอมแม่เมืองฝั้นก่อนท้าวกาฬิษะ เกษจุติลงมาปฏิสนธิในครรภ์ ความว่า
นางฝั้นว่า จันโทฝ่ายเวหาอากาศ
แสงส่องแจ้งทะรังฟ้ายังเอื้อง

(กาฬิษะ เกษ: 22)

ความหมาย พระนางฝั้นว่า พระจันทร์หล่นมาจากท้องฟ้าทอนแสงสว่างจ้าใน
นภาอากาศ

9.3 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ จะเห็นได้จากตอนฤษีสอนนางเทพกนิรีทั้ง
สามนาง ความว่า

พ่อก็ศิษย์สอนให้อาคมศาสตร์เพท
สามแจ่มเจ้าตีได้ชูเชิง

(กาฬิษะ เกษ: 149)

ความหมาย พระฤษีได้สอนเวทมนต์คาถาให้แก่เทพกนิรี ทั้งสามนางจนหมดสิ้น

9.4 ความเชื่อเรื่องอาวุธวิเศษ จะเห็นได้จากวรรณกรรมตอนกาฬิษะเกษร
กับพระยายักษ์ทานตะวัน ความว่า

เมื่อนั้นท้าวเบื่องก้าวแกว่งไกวศร
กำตายใสแกว่งไกวทะจัดม้าง
แสงดาวกัศรแทงเสียบล่าว
ตือดิวเมฆแสงช่อนคังบน

(กาฬิษะ เกษ: 220)

ความหมาย เมื่อนั้นท้าวกาฬิษะเกษก็ยิงธนูออกไป พร้อมทั้งกำดาบฟาดฟัน แสง
ดาบและลูกธนู ได้เสียบแทงศัตรูตายเกลี้ยง

10) ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก

10.1 ความเชื่อในเรื่องไตราศาสตร์ จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่อง
พญาคันคากตอนพญานกให้โหราจารย์ หาฤกษ์ยามในการออกรบกับพญาคันคาก ความว่า

ลงเลขตั้ง หมอใหญ่หลิงยาม
แล้วเล่า ทูลแถลงองค์ ออย่าออกเลยวันนี้

(คันคาก: 57)

ความหมาย โหราจารย์ได้ลงเลขคำนวณฤกษ์ยาม แล้วจึงกราบทูลต่อพระยา
นกว่าไม่ควรออกไปรบในวันนี้

10.2 ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์และนิมิต จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่อง
พญาคันคาก ตอนพระนางสีดาฝั้นก่อนประสูติพญาคันคาก ความว่า

3. ความเชื่อเรื่องการเสียชีวิต เป็นอีกเรื่องหนึ่งไม่เฉพาะชาวอีสานเท่านั้นที่เชื่อ เช่นเดียวกัน การเสียชีวิตเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจอย่างหนึ่งในวรรณกรรมพื้นบ้านก็ได้ใช้วิธีเสียชีวิตเป็นเครื่องบำรุงขวัญ และกำลังใจหลายเรื่องด้วยกัน ดังที่ได้แสดงไว้แล้ว

4. ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่คนในสังคมทั้งในปัจจุบันและในอดีตยังเชื่อกันอยู่ ลางสังหรณ์หมายถึงเครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น เพื่อบอกเหตุร้ายหรือลางดีให้ทราบล่วงหน้า ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์เป็นสิ่งที่กำหนดหรือควบคุมพฤติกรรมของคนได้ในระดับหนึ่ง คือถ้ามีลางสังหรณ์จะหยุดการกระทำในเรื่องนั้นทันที

5. ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์เป็นวิชาลึกลับไม่สามารถจะใช้กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ไปพิสูจน์ได้ ไสยศาสตร์เป็นเรื่องปาฏิหาริย์เกี่ยวกับเรื่องเวทมนต์และอำนาจจิต วิชาเวทมนต์หรือไสยศาสตร์นี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์ คนไทยได้รับการถ่ายทอดมาจากศาสนาพราหมณ์อีกครั้งหนึ่ง ในวรรณกรรมพื้นบ้าน กวีจะกล่าวถึงเวทมนต์กลคาถาไว้ทุกเรื่อง แสดงว่าความเชื่อประเภทนี้มีอิทธิพลต่อชาวอีสานมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

6. ความเชื่อเรื่องภูษาม เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่คนในสังคมอีสานมีความเชื่ออยู่ในวรรณกรรมอีสานจะพูดถึงเรื่องภูษามไว้มาก เช่น ภูษามในการออกรบ ภูษามในการอภิเษกสมรส และภูษามในการกระทำภารกิจต่าง ๆ เป็นต้น

7. ความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของอาวุธ เป็นเรื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธของตัวเองในเรื่อง หรืออาวุธของศัตรูของตัวเอง เช่น ธนของสังข์ศิลป์ชัย สามารถปราบศัตรู คือยักษ์และผู้มีฤทธิ์อื่น ๆ อีกด้วย การเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของอาวุธก็เป็นเรื่องความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์นั่นเอง

จากความเชื่อต่าง ๆ ที่ได้ยกมากล่าวไว้นี้เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้ แต่ชาวอีสานบางส่วนก็ยังให้ความสำคัญในเรื่องเหล่านี้

2.4 กฎเกณฑ์ในด้านประเพณี

ประเพณีเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นผลดีต่อผู้กระทำ ประเพณีจึงไม่ใช่สิ่งที่มาตามธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องที่สังคมสร้างขึ้นมาแล้วถ่ายทอดต่ออนุชนรุ่นหลังสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เรื่องราวของประเพณี จึงเกี่ยวข้องกับสังคมและคนที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้น

พระยาอนุมานราชธน (2514, น. 37) ได้ให้คำจำกัดความของประเพณีไว้ว่า "ประเพณี คือความประพฤติของชนหมู่หนึ่ง ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมานาน"

ถ้าใครในหมู่ประพจน์นอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี”

สุภัตรา สุภาพ (2520, น. 148) ได้ให้ความหมายประเพณีไว้ว่า ประเพณีหมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนและการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรม ในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะสำคัญทางประเพณีเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ เชื้อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

จากแนวความคิดที่ได้กล่าวถึงนั้น สรุปได้ว่าประเพณี หมายถึงความประพจน์ที่ชนกลุ่มหนึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นรูปแบบเดียวกัน และเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม

ประเพณีที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมพื้นบ้านชาวอีสาน ก็เหมือนกับประเพณีในส่วนอื่น ๆ แต่ก็มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมที่จะนำมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1) ประเพณีในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง

1.1 ประเพณีการแต่งงาน

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลิ้นทอง มีวิธีการแต่งงานอยู่ 2 แบบ คือแบบไม่มีพิธีเป็นทางการและแบบพิธีเป็นทางการ

1.1.1 การแต่งงานแบบไม่มีพิธีเป็นทางการ เป็นการแต่งงานกัน โดยมีผู้ใหญ่รับรู้ จะเห็นได้จากการแต่งงานของท้าวลิ้นทองกับนางสุวรรณมาลา ทั้งสองไม่ได้จัดพิธีแต่งงานเป็นแต่เพียงให้ผู้ใหญ่คือ พระฤาษีเป็นสักขีพยาน ดังความว่า

1) เมื่อนั้น	ดาปัสโสเจ้า	มีคำบ่นบอก
เชื่องจง	เป็นคู่แก้ว	กันแท้ลูกกู

(ลิ้นทอง:21)

ความหมาย เมื่อนั้นพระฤาษีได้กล่าวต่อคนทั้งสองว่า ขอให้ลูกทั้งสองจงเป็นสามีภรรยากันอย่างแท้จริง

1.1.2 การแต่งงานเป็นแบบทางการ คือการแต่งงานระหว่างท้าวลิ้นทองกับนางชมพูรยาอีกคนหนึ่งของท้าวลิ้นทอง เป็นการแต่งงานระหว่างบุคคลที่มีฐานะเท่าเทียมกัน คือต่างฝ่ายต่างอยู่ในวรรณกษัตริย์ พระยาชมพูเป็นเจ้าเมืองชมพูและเป็นพระบิดาของนางชมพู ได้ยกบ้านเมืองและพระธิดาให้กับท้าวลิ้นทองในเวลาเดียวกัน จึงเป็นพิธีราชาภิเษกและอภิเษกสมรส มีขั้นตอนคือ

1) พระยาชมพูประกาศความตั้งใจแก่เสนาอำมาตย์ ความว่า

บัณฑิต กุ๊ก	เอาบาท้าว	แข็งเมืองเขยราช
สูง	ทาเครื่องถวน	มาพร้อมเบิกศรี
บัณฑิต	อมตโชคได้	นำหมู่ป่าดา
ทากจัก	มีชัยแข็ง	ผานพญาทั้งค่าย

(ลันทอง:107)

ความหมาย บัณฑิต พระยาชมพู่จะตบแต่งเอาลูกเขย ขอให้เสนาอำมาตย์มนตรี
เตรียมการให้พร้อมเพื่อเป็นมงคล วันนี้เป็นวันที่มีฤกษ์ยามดี เป็น
ฤกษ์ที่สามารถปราบพมู่มาให้พ่ายแพ้ได้

1.2 ประเพณีการสู้ขวัญ เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตชาว
อีสานมีความเชื่อว่ามีพลังต่อมนุษย์ จึงต้องจัดทำพิธีกรรมสู้ขวัญ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ
การสู้ขวัญจะพบในพิธีและโอกาสต่าง ๆ ของชาวอีสาน เช่น พิธีแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การ
เดินทางไกลเมื่อจากถิ่นที่อยู่ การประสบเหตุร้ายต่าง ๆ เป็นต้น

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลันทอง มีพิธีสู้ขวัญในพิธีราชาภิเษกและอภิเษก
สมรส พิธีจะเริ่มด้วยการร่วมวงกันนั่งปราทมนต์สวด หลังจากสวดเรียกขวัญเสร็จแล้วปราทมนต์จะ
เป็นผู้นำในการผูกข้อมือ และอวยพรให้ ดังความว่า

ขอให้	สองแจ่มเจ้า	ยืนหมั้นหมั้นปี
จงให้	สะวิสสะดี	เสวยเมืองทงแทน พ่อเนอ
ฝูงหมู่	อ้อยประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน
	ราชาเจ้า	บายขนสองอ่อน
ปราทมนต์	ซัดเชื่อนน้อย	ถือฝ้ายผูกแขน
มาเยอ	ขวัญบาท้าว	หนีไปต่างประเทศ
ขอให้	ลุลาภได้	เสวยราชเป็นพญา
	จอมเมืองพระ	พ่อเวรวางให้
	กษัตริ์ให้	สองศรีเสวยราช

(ลันทอง:108)

ความหมาย ขอให้สองพระองค์มีพระชนมายุยาวนานหมั้นปี จง โชคดีในการ
ครองเมืองแทนพระบิดาขอให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วดินมาสวามีภักดิ์
ส่งส่วย

พระราชเจ้าจับขนบุตรทั้งสองไว้ พร้าหมั้นแจกต้ายผูกขนแล้วเรียกขวัญของท้าวลินทอง กลับคืนมาแล้วถวายพระพร ขอให้ทั้งสองปกครองบ้านเมืองที่พระบิดามอบให้ด้วยความสุข

1.3 ประเพณีสงกรานต์ ในเรื่องวรรณกรรมท้าวลินทอง ได้กล่าวถึงประเพณีไว้ตอนที่นางชมพู พาข้าทาสบริวารมาอาบน้ำที่สระ ในวันสงกรานต์ ดังความว่า

พอเมื่อ	ถึงระคุดัง	วันศีลสิบห้าค่ำ
	ยอดชวนแท้	วันนั้นสู่สะพัง
ก็จึง	จัดสำเริง	สาวหนุ่มทั้งหลาย
วันนั้น นางจ๊ก	ลงสระสง	สำบายเบาเนื้อ

(ลินทอง:79)

ความหมาย พอถึงฤดูกาลวันศีลสิบห้าค่ำ เป็นวันที่ครบกำหนดจะต้องไปลอง สงกรานต์ที่สระน้ำจึงพากันไปที่สระน้ำทั้งหนุ่มและสาว เพื่อลง เล่นน้ำให้สบายใจ

1.4 ประเพณีสาบานน้ำ เป็นพิธีเก่าแก่ในภาคอีสาน ซึ่งผู้ที่จะทำพิธีนี้อาจเป็น ชาวบ้านหรือข้าราชการ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลินทองมีการสาบานน้ำของยักษ์เสนาทั้งสาม ซึ่ง กลับใจเข้ากับท้าวลินทอง จึงต้องทำพิธีสาบานน้ำ เพื่อสาบานว่าจะซื่อสัตย์จงรักภักดีตลอดไป ความว่า

สู้อย่า	กระทำร้าย	สามเขาหายเคียด	จริงแน
เขามี	คุณมากล้น	กุนยอมแพง	แท้แล้ว
สู้จึง	ปิ่นเมืองให้	เขาเสวยเป็นอาชญา	จริงก่อน
กูจัก	ล้างตาบให้	สูพร้อมพร้ากัน	

(ลินทอง:170)

ความหมาย พวกเจ้าทั้งหลายอย่าได้ทำร้ายยักษ์ทั้งสามตน เขามีคุณมาก เรายรักใคร่เขาทั้งสามพวกสูเจ้าจงแบ่งปิ่นเมืองให้ เขาครอบครอง เรา (ลินทอง) จักทำพิธีสาบานน้ำให้สูเจ้าทั้งหลายกิน

1.5 ประเพณีการเผาศพ ในวรรณกรรมเรื่องท้าวลินทอง มีพิธีเผาศพยักษ์ การระสา ซึ่งมีพิธีง่าย ๆ คือ พิธีจะเริ่มด้วยการนำเอาศพไปตั้งไว้ เพื่อเตรียมจะเผา บูชาศพด้วย ดอกไม้ เมื่อถึงเวลาที่จะจุดไฟเผา ทุกคนจะแสดงความเคารพเป็นครั้งสุดท้าย เป็นการเสร็จพิธี ความว่า

ไปเอา พญาการเจ้า องค์ตายคตมาก
 ตูจ๊ก เมียนคาบทำว ธนุแก้วแก้วเผา
 (ลันทอง:166)

ความหมาย ต่อไปนี้จะเผาศพเจ้าพระยาการระสา เพื่อเป็นการเก็บศพให้
 เสรีจ (ลันทอง) จึงใช้ธนูเป็นสื่อนำไฟเผาซากศพนั้น

2) ประเพณีในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่

ในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ กวีได้สอดแทรกประเพณีไว้หลากหลาย จะขอนำ
 มากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

2.1 ประเพณีการแต่งงาน กวีได้กล่าวไว้ในตอนที่ผาแดงเดินทางมาหานางไอ่
 ที่เมืองเอกชะทีตา ได้พบกับนางไอ่ว่านี่ก็เดินทางมาถึงแล้วน้องจะว่าอย่างไร เราทั้งสองก็เป็น
 เชื้อกษัตริย์เหมือนกัน พอดีแต่งงานกันได้อย่างสมเกียรติ ความว่า

คู่คนคู่เป็นแนวเชื้อ กษัตราเชิงซ่า
 คู่คนคู่เชื้อหน่อฟ้า สองกำเก็งกัน

(ผาแดงนางไอ่:32)

ความหมาย ทุกคนก็เป็นเชื้อกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงเหมือนกัน ทุกคนก็เป็นลูก
 พระมหากษัตริย์เสมอกันจะแต่งงานกันก็ไม่มีปัญหา

และประเพณีการแต่งงาน (ไม่เป็นทางการ) ดังจะเห็นได้จากเรื่องอดีตวงศ์ที่เกิด
 เป็นคนจนอาศัยบ้านเศรษฐีต่อมาเศรษฐีได้ยกลูกสาวให้ โดยไม่ได้จัดพิธีแต่งงาน ความว่า

เมื่อนั้นนางแพงแก้ว ประณมกรกัมขาน
 ลูกบับขึ้นพ่อเจ้า บุญกว้างเผื่องไต่
 พ่อจึงให้บาท้าว เอาอันบุตร
 บาบมีวาจา เผื่องไต่ไซแจจ

(ผาแดงนางไอ่:83)

ความหมาย เมื่อนั้นธิดาของเศรษฐีประณมมือไหว้บิดา กล่าวว่าลูกไม่ขัดข้อง
 แต่ประการใด เศรษฐียกบุตรสาวให้แก่คนขอทานไป (อดีตวงศ์)

2.2 ประเพณีจัดงานบุญบั้งไฟ ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอน
 พญาขอมพระบิดาของนางไอ่ ได้ตรัสบอกกล่าวแก่เสนาอำมาตย์ว่าจะจัดงานทำบุญบั้งไฟ
 ความว่า

เข้าจักตามฮืดเค้า ถ้ำเก่าคองหล้ง
 กูจักพาสูท่า แต่งบุญปลงสร้าง

เดือนทกชั้น
กับทั้ง เบิกแพนทพร้อม

วันเพ็งสิบห้าค่ำ
วันเช้าส่งบุญ

(ผาแดงนางไอ่:72)

ความหมาย นวกเราจักปฏิบัติตามจารีตประเพณีและครรลองโบราณ โดยจัดทำบุญกุศลขึ้นในวันเพ็งสิบห้าค่ำวันสุดท้ายจะมีพิธีแข่งขันยิงไฟด้วย

2.3 ประเพณีจัดงานบุญวันวิสาขะ ปรากฏในวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ ตอนที่ท้าวกังกรคอยมาร่วมชมการแข่งขันยิงไฟของนงาขอมและชมรูปโฉมของนางไอ่ด้วย ความว่า

บาก็คอยคอยถ้ำ
ซีได้ไปเบิ่งน้อง

วิสาขาชิมายอด
นางไท่ไอ่คำ

(ผาแดงนางไอ่:79)

ความหมาย กังกรคอยวันวิสาขะบูชาจะมาถึง เพราะจะได้ไปชมรูปโฉมของนางไอ่ด้วย

2.4 ประเพณีต้อนรับแขกเมือง ชาวอีสานในสมัยโบราณเมื่อมีงานบุญงานกุศล จะช่วยกันรับผิดชอบคือ แบ่งให้แต่ละครอบครัวรับผิดชอบทำอาหารต้อนรับแขกของตน ดังที่ชาวเมืองเอกราชที่ดาจัดรับรองแขกเมือง ความว่า

เมื่อนั้นชาวเมืองพร้อม
เขาก้ทาเข้าน้ำ
เอือนไคคำ
เข้าและน้ำ

เดาตาตกแต่ง
มาเลี้ยงม่วมกัน
เอือนไคเลี้ยงเบิ่งกันแล้ว
ของเคียวเครื่องกิน

(ผาแดงนางไอ่:101)

ความหมาย เมื่อนั้นชาวเมืองทุกคนช่วยกันจัดแจงหาข้าวและน้ำมากินกัน เรือนไครับภาระในการเลี้ยงดูแขก ก็จะจัดอาหารมาเลี้ยงกัน พร้อมข้าวน้ำและของขบเคี้ยวทุกประการ

2.5 ประเพณีกินหมาก ชาวอีสานในสมัยโบราณนิยมกินหมากทั้งชายและหญิง จึงเป็นประเพณีที่ทุกบ้านเรือนจะต้องเตรียมหมากพลูไว้ต้อนรับแขก ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน กวีได้พูดถึงการกินหมากไว้แทบทุกเรื่อง เช่นเมื่อมีตัวละครหลักไปทานางเอกราชก็จะยกขันสลา (ขันหมาก) ออกมาต้อนรับ วรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ก็เช่นเดียวกัน เช่น ตอนที่นางไอ่ต้อนรับผาแดง ความว่า

เชิญพี่มาเขายัง
เชิญมาเคียวหมากน้อง

ตอมนางนอหายเหนื่อย
นอให้สว่างเงานา

(ผาแดงนางไอ่:106)

ความหมาย ขอเชิญผู้มาแดงมาพักผ่อนหย่อนใจ และเชิญกินหมากของน้องพอให้สบายใจ

2.6 ประเพณีงานศพ ชาวอีสานโบราณนิยมเก็บศพไว้ที่บ้าน โดยปกติจะเก็บไว้ 3 คืน แต่ถ้าครอบครัวที่มีฐานะและบุคคลที่ถึงแก่กรรมนั้นเป็นบุคคลสำคัญในบ้าน เช่น พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา หรือยายก็นิยมเก็บไว้หลายคืน บ้านที่ตั้งศพเรียกว่า "เฮือนตี" ที่เรียกเช่นนี้ก็เพราะถือเอานิมิตของผู้มา กล่าวคือบรรดาญาติพี่น้องเมื่อได้ทราบข่าวก็จะพากันนำเอาข้าวของมาช่วยเหลือในเวลากลางคืน หลังจากเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้ว ญาติพี่น้องและชาวบ้านจะอยู่เป็นเพื่อนเฝ้าศพเป็นเพื่อนเจ้าภาพ ในโอกาสที่พวกหนุ่มสาวจะสรรหาการละเล่นต่าง ๆ มาเล่น เจ้าภาพจะหาอาหารมาเลี้ยงดูกัน บรรดาญาติในช่วงกลางคืนนี้ เรียกว่า "งันเฮือนตี"

ประเพณีงานศพที่ปรากฏในเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนเผาศพผาแดงแสดงให้เห็นพิธีและประเพณีการเผาศพอย่างง่าย ๆ แต่ก็แสดงให้เห็นว่าในสมัยโบราณก็มีการงันเฮือนตีเช่นกัน ความว่า

อันว่าเสนาท้าว
เขากังคาบท้าว

ดาตีประดับแต่ง
หลายม่อจูดเผา
(ผาแดงนางไอ่:207)

ความหมาย เสนาอำมาตย์ทั้งมวลประดับประดาตกแต่งศพของผาแดงให้เรียบร้อย และสวยงามและงันเฮือนตีศพผาแดงหลายวันจึงเผา

3) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ที่กล่าวได้สะท้อนให้เห็นมีหลายประเพณีดังจะได้สรุปกล่าวไว้ดังนี้

3.1 ประเพณีการแต่งงาน ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัยเท่าที่ปรากฏเป็นการแต่งงานเป็นทางการ ดังเช่นพระยาสุรราชอภิเชษฐสมรสกับธิดาของเศรษฐีเจ็ดนาง ความว่า

เจ้าจ๊กอภิเชษฐให้
ทั้งปวงสุข

เป็นเอกมहाโทน
ลำฮาดูเพียงพร้อม
(สังข์ศิลป์ชัย:68)

ความหมาย เรา (พระยาสุรราช) จัดอภิเชษฐนางทั้งเจ็ดให้เป็นมเหสี ทั้งเจ็ดนางจะมีความสุขสำราญพร้อมเพรียงกัน

3.3 ประเพณีหมั้น จะเห็นได้จากวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย ตอนพระยาสุรราชได้ส่งไปถวายสังข์ศิลป์ชัย เพื่อหมั้นเอานางสุนทรหา ความว่า

ของกุมภภัณฑ์ให้	นำมาถวายบาท
โอมเอาสมณฑานาฏน้อย	เทียมท้าวแต่งเมือง
	(สังข์ศิลป์ชัย:420)

ความหมาย สิ่งของเหล่านี้พระยาคุมภัณฑ์ ได้ส่งมาถวายพระองค์เจ้า เพื่อเป็นของหมั้นพระนางสมณฑา เพื่อนำไปเป็นแม่เลี้ยงของพระองค์

3.4 ประเพณีคลอดบุตร จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนนางลุนคลอดสังข์ศิลป์ชัยแล้วทำพิธีบอผี คือทำพิธีเลี้ยงผี ความว่า

เซาก้ใจแจ่มเจ้า	สร้งไสวจันธา
แพรคำปก	ผอกพรายโพงเป้า
	(สังข์ศิลป์ชัย:81)

ความหมาย พวกสาวสนมและแม่เลี้ยง ได้เอาสังข์ศิลป์ชัยสร้งน้ำหอมแล้ววางลงบนแพรคำ และทำพิธีบอผี (เลี้ยงผี) เพื่อความอยู่รอดของกุมาร

3.5 ประเพณีบวชในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากตอนที่พระยาสุรราชออกบวชเพื่อไปตามนางสมณฑา ความว่า

บัดนี้เข้าจักละท่อนท้าว	ตรงแนวขเป็นสมณ
คุดั่งเวรลาลม	คอดคองเนื้อ
	(สังข์ศิลป์ชัย:25)

ความหมาย บัดนี้เรา (พระยาสุรราช) จะได้ปลัดพรากจากเสนาอำมาตย์ทั้งหลายไปตรงแนวขดูเหมือนว่าเวรจะตามมาทันแล้ว

3.6 ประเพณีงานศพ จะเห็นได้จากพิธีเผาศพและบรรจุกระดูกของพระยาคุมภัณฑ์ ความว่า

แล้วจึงถวายเพลิงท้าว	กมภัณฑ์สมช่า
ประจคกไว้	ทันหันแจ่มเมือง
พระก้ก้อธาตุดั่ง	กวมดุกกมภัณฑ์
	(สังข์ศิลป์ชัย:389)

ความหมาย (สังข์ศิลป์ชัย) ได้ถวายพระเพลิงพระยาคุมภัณฑ์ และบรรจุกระดูกไว้ในที่นั้น แล้วก่อพระธาตุดองกระดูกกุมภัณฑ์ไว้

4) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช

4.1 ประเพณีการแต่งงาน จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ ตอนที่ขุนบรมฯ อภิเษกให้พระราชบุตรทั้งเจ็ดกับพระสนุส่าทั้งเจ็ดพร้อมทั้งมอบเมืองให้ปกครอง ความว่า

เข้าจกอภิเชกให้	เป็นยอดชุมพ แทนแล้ว
ฝูงหมู่เสนาฟิง	ชู้คนประมณแก้ว
เจ้ากเอน้ำเต้าแก้ว	มาใส่โตคำ
ก็จึงเอากุมาร	ชู้คนมาพร้อม
กับทั้งลูกสะไภ้	นางนางเจ็ดสาว
เอามามวล	ชู้นางนำท้าว
แต่นั้นเจ้าจึงทวยเอาน้ำ	คันทิศรงโสจร
ทตใส่มือแจ่มเจ้า	บาท้าวสุคน แลนา

(ขุนบรมฯ: 23)

ความหมาย เรา (ขุนบรมฯ) จะได้อภิเชกให้พระราชบุตรเป็นเจ้าเมือง
ฝูงหมู่เสนาอำมาตย์ประมณกรน้อมถวายจึงได้เอาน้ำมาใส่คันท
และให้พระราชบุตรและพระสนิสาทั้งมวลมาพร้อมเพรียงกัน แต่
นั้นขุนบรมฯ จึงได้เอาน้ำใส่คทงลงบนพระหัตถ์ของกุมารและ
พระสนิสาทุกคน

4.2 ประเพณีตีมน้ำสาบาน เป็นประเพณีสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้กระทำทั้ง
สองฝ่ายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีข้อตกลงกัน และต้องการให้เกิดความมั่นใจ ดังมีปรากฏอยู่ใน
วรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ ตอนที่ขุนลอนและพี่น้องได้กระทำต่อกันเพื่อไม่ให้รุกรานต่อกัน ความว่า

อันหนึ่งเมืองไผ่ไว้	เมืองมั้นนั้นอย่าล่า เสียเนอ
เผื่อพี่น้อง (หากได้) หลั่งน้ำ	สาบถให้แก่กัน แลนา

(ขุนบรมฯ: 42)

ความหมาย อีกประการหนึ่งให้ทุกพระองค์ดูแลเฉพาะเมืองของตนอย่าได้รุกร
รานกัน เพราะทุกคนก็ได้ตีมน้ำกันสนิทสนมแล้ว

4.3 ประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ กวีได้สะท้อนให้
เห็นประเพณีการเลี้ยงผีบรรพบุรุษไว้ตอนที่ขุนบรมฯ สอนพระราชบุตรทั้งเจ็ด ความว่า

ให้สูเทียวส่งเข้า	อย่าขาดสักวัน
คั่นว่ามีคนไป	ให้แต่งเฮือแฮไว้
แล้วเฮียกเอิ้น	สืบมาเดี่ยวน

(ขุนบรมฯ: 20)

ความหมาย ให้พวกเจ้าทั้งหลายส่งข้าวน้ำให้อาให้ขาด ถ้าไม่มีใครไปส่งให้
ขอให้เตรียมไว้ให้พร้อมแล้วกล่าวเชิญบิดามารดาให้มากิน เชื่อ
ว่าเป็นผีประจำเรือน (ผีบรรพบุรุษ) สืบมาจนถึงทุกวันนี้

4.4 ประเพณีทำบุญอุทิศไปให้ผู้ตาย ดังปรากฏในเรื่องวรรณกรรมขุนบรมฯ ตอนขุนบรมฯ สอนพระราชบุตรทั้งเจ็ด ความว่า

ทั้งบอกให้	เขาเลิกสการเสีย
ทำมงคล	ส่งบุญไปให้
	(ขุนบรม: 20)

ความหมาย (ขุนบรมฯ) ได้บอกให้ทำพิธีศพเสียแล้วจึงทำบุญอุทิศส่งไปให้

5) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องจำปาสัตัน

5.1 ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจำปาสัตัน เป็นการแต่งงานเป็นแบบทางการ ดังจะเห็นได้จากพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าจูลละนิกับนางค้ำกองและท้าวเสตตะราชกับพระธิดาของพระยายักษ์สิงโทฬี ความว่า

1) พอเมื่อหลายได้ยามที่ฤกษ์ปลอด
จึงเชิญยอดแก้วเสด็จขึ้นนั่งทรง
ทั้งเล่าทำขวัญเจ้าฉลองนางสมโภชน์
พราหมณ์เหล่าเอ็นขวัญเจ้าสู่ปรารงค์
(จำปาสัตัน: 43)

ความหมาย พอถึงฤกษ์ยามดีเสนาอำมาตย์ ได้กราบทูลให้นางค้ำกอง ประทับนั่งบนราชอาสน์พราหมณ์ก็เริ่มทำพิธีสู่ขวัญโดยเรียกขวัญของนางค้ำกองให้มาอยู่ในปราสาทราชวัง

2) ฟังเสียงคั้น ๆ ก้องเขาห่มแห่มา
เขาก็ทอดสองท้าวทั้งนางเป็นคู่
เสนาพร้อมหลายด่านนั่งเฝ้า
พราหมณ์ก็เขาถวายพรสองอัน
แล้วเลิกเมฆนเชิญท้าวสู่โง้ง
(จำปาสัตัน: 133)

ความหมาย ฟังเสนาอำมาตย์แห่งเสตตะราชกุมารมาตั้งสนั้นวันไหว พวกเขาก็โล่จรจงทั้งสองคนเชิญให้เป็นพ่อเมืองแม่เมือง พราหมณ์ก็ได้ถวายพระพรแต่จอมกษัตริย์ทั้งสองพระองค์

5.2 ประเพณีมอบของฝาก ชาวอีสานในสมัยโบราณเมื่อเดินทางไปเยี่ยมญาติที่อยู่ห่างไกล จะต้องมิของฝากหรือแขกไปไทยมากจะเตรียมของฝากไว้ให้ ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องจำปาสัตัน ตอนที่พระยายักษ์สิงโทฬีได้ส่งของฝากไปให้จำปาสัตัน ความว่า

อันนี้ภูวนาทเจ้าปณิใช้แต่งมาท้าวเอย
ก็หากเป็นครองเบืองนิมพ์เมืองเคยนแต่ง
จาฮิตบ้านเมืองนี้แต่เดิม
คั้นว่าเห็นคนเข้าถึงเมืองจอตท่า
ก็หากหาเครื่องต้อนมาให้ย่นถวายเป็น

(จำปาสี่ต้น: 119)

ความหมาย พระยาสิงโทพิได้ฝากของมาถวายเป็นประเพณีบ้านเมืองนี้
มาแต่ตั้งเดิม เมื่อมีเรือมาจอดที่ท่าหน้าเมืองใดเจ้าเมืองก็ให้นำ
ของมาฝากทุกครั้ง

5.3 ประเพณีจัดงานศพ จะเห็นได้จากวรรณกรรมจำปาสี่ต้น ตอนที่สองตายาย
เผาศพจำปาสี่ต้น ความว่า

ลูกเอียมตมอดเมียนตายทับคั้น เจ้าเอย
เฮาจงไปหาไม้หลัวพินมาจุด
เมียนคานน้อยทำสร้างแต่งทาน เสียก่อน

(จำปาสี่ต้น: 791)

ความหมาย ลูกทั้งสี่ก็เสียชีวิตแล้ว ขอให้พวกเราไปหาพินมาเผาเพื่อจัดการ
ศพให้เรียบร้อยแล้วทำบุญทำทานอุทิศส่วนบุญไปถึง

6) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องท้าวท้าวท่า

6.1 ประเพณีสู่ขอ การแต่งงานจะเริ่มต้นด้วยการสู่ขอก่อนแล้วจึงจะจัดการ
แต่งงาน ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องท้าวท้าวท่า ตอนที่ท้าวท้าวท่าให้ยายไปสู่ขอลูก
เจ้าพระยา ความว่า

ช้อยอยากได้ยอดแก้ว
เจ้าอดไปลองโอม

ทินฮูปเทียมอก
ลูกพระยาเป็นเจ้า
(ท้าวท้าวท่า: 100)

ความหมาย ลูกอยากได้นางสนมมาแนบข้าง ขอให้คุณยายลองไปสู่ขอพระธิดา
ของเจ้าเมืองให้ด้วย

6.2 ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานในเรื่องท้าวท้าวท่าเป็นพิธีแต่งงานเป็น
แบบทางการ คือเจ้าพระยาเจ้าเมืองได้จัดอภิเษกสมรสท้าวท้าวท่า และพระธิดาให้สมเกียรติ
ความว่า

1) เมื่อนั้นพระยาหลวงเจ้า	พระราชเรงไญ
พระก็เนื่องคำตรัส	อาชญาเป็นเจ้า
พระก็เกณฑ์เอาได้	วันเดือนตตะไซค
เข้าจัดมาพราพร้อม	ดาตั้งสูชัญญ
	(ท้าวกำกาดำ:137)

ความหมาย เมื่อนั้นพระยาหลวงผู้เป็นใหญ่ได้ตรัสสั่งเสนาอำมาตย์ให้ปฏิบัติกรทุกอย่างและเลือกเอาฤกษ์ยามที่เป็นมงคล ดำเนินการทำพิธีสูชัญญ

6.3 ประเพณีการแสดงความเคารพของภรรยาที่มีต่อสามี จะเห็นได้จากวรรณกรรมตอนที่นางสนเข้าป่าท้าวกำกาดำ ความว่า

เมื่อนั้นนางก็แข็งใจเข้า	ถึงบาท้าวกำ
นางก็ก้มขานเกล้า	ประนมไถ่มนึ่งเสงี่ยม
	(ท้าวกำกาดำ:138)

ความหมาย นางสนก็แข็งใจเดินเข้าไปหาท้าวกำกาดำ นางจึงยกมือถวายบังคมและนึ่งโดยสงบเสงี่ยม

7) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม

7.1 การแต่งงาน ในวรรณกรรมเรื่องนางผมทอม การแต่งงานไม่ได้จัดเป็นพิธีและไม่เป็นทางการ เป็นแต่ตัวพระเอกเดินทางไปพบนางเอกแล้วก็แต่งงานกันเลย ดังจะเห็นได้จากกุมาร (พระโอรสของเจ้าเมืองไม่มีชื่อ) เมื่อได้พบผอมเส้นผมแล้วเกิดอยากจะทำหน้านางผมทอมจึงได้ออกเดินทางไปจนพบและได้แต่งงานกัน ความว่า

1) นางทอมเลย	เถื่อนกระหายตอมอ้าย
สมเสนาน้อย	นางงามชมชื่น
จิตกอดฝัน	ตอมท้าวป่วนกระสัน
	(นางผมทอม:48)

ความหมาย นางผมทอม มีความรักในกุมาร มีจิตใจชู้ชาน และมีจิตใจรักใคร่กับกุมารที่เป็นที่รัก(แล้วก็แต่งงานกัน)

2) การจัดการสูชัญญแต่งงานเป็นทางการ เมื่อเดินทางเข้าสู่เมืองของพระราชสวามี ความว่า

เขากี้ ยอภาชคำ	สู่ขวัญจอมเจ้า
มีทั้ง เงินค่าแก้ว	มณีโชติลูกประเสริฐ
เลียนเลียนน้อม	ภาชชัญญพร้อมเอื้อเอื้ออง
	(นางฉมทอมะ82)

ความหมาย เสนาอำมาตย์ทั้งมวล ได้ยกพาขวัญ จอมมิ่ง เมืองมีทั้งเงิน ค่าแก้ว
มณีโชติเครื่องประดับ แล้วก็นั่งรอบพาขวัญที่ประดับอย่างทูลุทรา

7.2 ประเพณีอยู่ไฟ (อยู่กรรม) เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอีสานในสมัย
โบราณ สุภาพสตรีเมื่อคลอดบุตรแล้วจะต้องอยู่ไฟ (อยู่กรรม) ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมนาง
ฉมทอม ความว่า

เขากี้ ปุนดาห่าง	หาฮีตคองนาง
นางกี้ อานน้ำแล้ว	เลยเข้าห่างไฟ
	(นางฉมทอมะ13)

ความหมาย เสนาอำมาตย์ได้ตกแต่งที่อยู่ไฟตามจารีตประเพณีโบราณ นางกี้
อานน้ำแล้วก็เข้าอยู่ไฟ

8) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องชุลนางอ้าว

8.1 ประเพณีสู่ขอสาว ในวรรณกรรมชุลนางอ้าว กวีได้กล่าวถึงพิธีหมั้นไว้ใน
ตอนที่ชุลนุดกับมารดาว่า

ท้าวตอบदान	จามมโอมเอา
เอานางมา	ช่วยกันเป็นแก้ว
	(ชุลนางอ้าว:47)

ความหมาย ชุลนุดกับมารดาให้ไปสู่ขอให้เอานางอ้าวมาเป็นคู่ครอง

8.2 ประเพณีทาของฝาก ในวรรณกรรมเรื่องชุลนางอ้าว กวีได้เล่าถึง
ประเพณีจัดของฝากดังจะเห็นได้จากตอนมารดาของชุลนุดจัดของฝากแม่เมืองกาษ ความว่า

แมก้จัดแจงให้	ของฝากบานัญญ
เพื่อให้นำไปถวาย	แม่เสี้ยวคิงของท้าว
	(ชุลนางอ้าว:13)

ความหมาย มารดาของชุลนุดได้ฝากของกับชุลนุดนำไปฝาก เมื่อเมืองที่เป็นเพื่อนกัน

8.3 ประเพณีทำนสิกรรม (พิธีเลี้ยงผี) จะเห็นได้จากแม่เมืองที่เป็นมารดา
ของนางอ้าวกล่าวกับโหราศาสตร์ ความว่า

คันเขฬาลีกรรมให้
กับทั้ง เทียนรูปได้
กลางจักขุข่าน้อย

ผีเมืองถ้าปู เสีย้น
บูชาให้เทพพระอินทร์
เจ้าอ่อนใจเมือง
(ขุณนางอ้ว:121)

ความหมาย ถ้าเราทำลี้กรรม (เสียผี) มีผีหลักเมือง ผีถ้า ผีปุตตา และจุด
ธูปเทียนบูชาพระอินทร์และเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย อาจรู้ข่าว
นางอ้วว่าอยู่ที่ใด

8.4 ประเพณีจัดงานเผาศพ ในวรรณกรรมเรื่องขุณนางอ้ว การจัดงานศพจะ
จัดเป็นพิธีใหญ่โต จัดทำเมรุและประดับประดา ได้กราบนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีความรู้ในการก่อสร้าง
ไปดูแลด้วย ดังจะเห็นได้ในตอนที่จะเผาศพนางอ้ว ความว่า

อันหนึ่งขอมนต์เจ้า
มาพร้าพร้อม

ราชครูพระหนุ่ม
ประสงค์สร้างแต่งเมรุ
(ขุณนางอ้ว:130)

ความหมาย ประการหนึ่งขอให้มนต์พระราชครูและพระหนุ่มทั้งหลายมาทั้งหมด
เพื่อใช้ช่วยดูแลการสร้างเมรุเผาศพด้วย

9) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ

9.1 ประเพณีแต่งงาน เป็นประเพณีที่คู่บ่าวสาวจะต้องการกระทำพิธี เพื่ออยู่
ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นสามีมรรยาก็หมดไป ชาวอีสานจำเป็นต้องจัดทำพิธี ซึ่งอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่
การสู่ขอ การหมั้นและการแต่งงาน ซึ่งบิดามารดาทั้งสองฝ่ายเป็นเจ้าของจัดทำขึ้น ตามความ
เหมาะสมแก่ฐานะและสภาพของแต่ละท้องถิ่น ในบางโอกาสนั้นเจ้าสาวและเจ้าบ่าวใจร้อนเข้า
หากันและได้เสียกันก่อน (ผิดผี) บิดามารดาทั้งสองฝ่ายก็ต้องรับทราบร่วมกัน และทำพิธีเสียผี
คือจัดการเสียค่าปรับโทษและแต่งงานอยู่กับเป็นสามีมรรยาก็ต่อไป

การแต่งงานในวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ ปรากฏว่าตัวละครได้แต่งงาน
กัน โดยไม่เป็นทางการ คือบ่าวสาวได้ตกลงอยู่ร่วมกันเงินที่สามีมรรยาคือ ความว่า

ท้าวกล่าวตำนานนางงแงแง แดงกลอนคำสวกสีมาลีแก้ว
บาก็ซึกแทบไถลันางน้อยฮ่วมเฮียง

(กาฬะเกษ:64)

ความหมาย ท้าวกาฬะเกษได้พูดเสียตสินางมาลีจันทร์ พร้อมกับเข้าไปใกล้
ซิดและประครองกอดนางด้วยความเสน่หา

9.2 ประเพณีพิธีสู่ขอเพื่อการแต่งงาน ประเพณีการสู่ขอเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง
ซึ่งกระทำก่อนพิธีแต่งงาน เมื่อบ่าวสาวชอบกันหรือบิดามารดาทั้งสองฝ่ายชอบพอกัน เห็นว่าคู่บ่าว

สาวเหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองกันได้ ทางฝ่ายชายก็จะไปทำพิธีสู่ขอ โดยอาจจะมีเงินทอง แหวนหมั้น ไปหมั้นไว้ก่อนพร้อมกับตกลงในเรื่องราคาสินสอด ตลอดจนการหาฤกษ์ยาม เพื่อประกอบพิธีการแต่งงานกันต่อไป ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ตอนนางมาลีจันทร์ให้กาฬิเกษมาสู่ขอตามประเพณีก่อนที่จะแต่งงานอยู่กับด้วยกัน ความว่า

คืนประสงค์ดอมน้องให้มาโหมต่านกล่าว เอาท่อน
 น้องบิชนท่อก้อยบเนียนตั้งช็อคอยเต็ม พี่เอย
 อันนี้ เป็นฮีดเบ้องบเนียนเก่าปางปฐม
 อย่าได้ชินบเนียนชิบตีเมือหน้า

(กาฬิเกษ:53)

ความหมาย นางมาลีจันทร์กล่าวว่าถ้าพี่อยากจะได้น้องไปเป็นคู่ครอง ก็ขอให้มาสู่ขอให้ถูกต้องตามประเพณี น้องจะไม่ขัดข้องแต่ประการใด ขอให้ทำถูกต้องตามจารีตประเพณีโบราณ ถ้าทำไม่ถูกต้อง ก็จะไม่มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

9.3 ประเพณีงานศพ จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ตอนกาฬิเกษถูกยักษ์ผมนต์ฆ่าตาย นางมาลีจันทร์จึงจัดพิธีศพให้ ความว่า

นางคานน้อยคำพันยอฮั้น	นางจึงเดินบอกให้ฝูงเลี้ยงแม่แมม
สูงเตาตาห่างเดินกันตั้งแต่ง	แหแหศพคาบก้าววงแหงล้านออกไป
แต่นั้นฝูงพี่เลี้ยงเดินเป่าเตาตา	นางก็เทของส่งบุญนำสร้าง
เงินคำลันทงเททานทอด	ถวายสังฆะเจ้าองลันมากมุล
นางคานเยื่อนคันทียอสง	บุญส่งค่านำท้าวสู่สวรรค์

(กาฬิเกษ:82)

ความหมาย นางมาลีจันทร์ได้ประกาศให้เสนาอำมาตย์ทราบ ขอให้ทุกคนช่วยกันเตรียมขบวนแห่ศพกาฬิเกษ เสนาอำมาตย์จึงประกาศให้ทุกคนทราบ หลังจากนั้นนางมาลีจันทร์ได้บริจาคทานอุทิศส่วนกุศล โดยการถวายปัจจัยไทยทานแด่พระภิกษุสงฆ์ แล้วก็กรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้

9.4 ประเพณีฉลองบุตรอยู่ไฟ บิดามารดามีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร มารดาตั้งท้องแล้วคลอดบุตรออกมานั้นก็ทำตามประเพณี โดยเฉพาะคนอีสานสมัยก่อนใช้หมอต้าแยกทำหน้าที่คลอดบุตรดูแลทั้งบุตรและมารดาให้ได้รับความปลอดภัย ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ความว่า

1) ลมกัมมิมชวาตต้องตนเจ้าออกมา เทียวท่อน
 แม่่นว่า บานุกุท้าวกุมารเสด็จออกมาแล้ว
 เขาก็ปูแผ่นผ้าสะไบแก้วยั้งองค์
 โสมเอาเจ้ากุมารล้างส่วย
 ปูแผ่นผ้าแพรล้วนหอม
 เขาก็เชิญแจ่มเจ้าย้ายสู่เจียมทอง
 เอาไปผายผอกพรายโพงเป่า
 ปูตาห่างตรงตักทุกที
 หอมแจ่มเจ้าเทวินแก้วอยู่ไฟ

(กาฬะเกษ:23)

ความหมาย แม่เลี้ยงนางนมได้อุ้มเอากาฬะเกษกุมารไปสร่งน้ำ แล้ววางลงบนแผ่นผ้า แล้วกราบบังคมทูลพระมารดาให้เสด็จไปยังพระแท่นที่ประทับ ต่อจากนั้นแม่เลี้ยงนางนมก็กระทำพิธีกรรมเลี้ยงผี เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีทุกประการ แล้วจัดให้พระมารดาของพระราชกุมารอยู่ไฟ

9.5 ประเพณีการรักษาอีตคองหรือจารีตประเพณี

ประเพณีหรืออีตคองที่คนอีสาน ในสมัยโบราณ ได้ยึดหลักในการควบคุมพฤติกรรมของคนให้ประพฤติปฏิบัติชอบ ตามที่สังคมต้องการนั้นมีมากมายหลายอย่าง ซึ่งเป็นหลักหรือปรัชญาแนวความคิดให้บรรพชนรุ่นหลัง ได้ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข ดังจะเห็นได้จากการรักษาวลสงวนตัวของผู้นองไม่โจ่งายให้ผู้ชายจับต้อง หรือล่วงเกินตัวเอง ต้องทำพิธีสูกขอ หมั้นหมายและแต่งงานให้เสร็จสิ้นตามประเพณี จึงจะอยู่กันด้วยกันได้ ตัวอย่างจากวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ ตอนท้าวกาฬะเกษเข้าหานางมาลีจันทร์ ความว่า

เป็นชาติชั้นแนวเผ่าพงษ์กษัตริย์
 ไผ่ท่อนชูชิงปรางค์ย้อมหอสนันนี้
 กลัวเป็น โผยต้อง เถิงองค์ภูวนาด
 เชิญพระบาทเจ้าหนึ่ท่อนอทยานาน

(กาฬะเกษ:53)

ความหมาย ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นถึงกษัตริย์ ไม่ควรจะล่วงเกินเข้ามาถึงที่ประทับในปราสาทเช่นนี้ เกรงว่าจะมีภัยพิบัติเกิดขึ้นแก่พระองค์ เชิญพระองค์รีบเสด็จออกไปเสีย

9.6 ประเพณีกินหมาก ชาวอีสานในสมัยโบราณทั้งชายและหญิงนิยมกินหมาก และถือว่าหมากพลูเป็นเครื่องต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่อง กาฬะเกษ ตอนนางมาลีจันทร์เสวยพระกระยาหารและเสวยหมาก ความว่า

แล้วเลิกเมียนสีล้างส่วยมือ

จึงเช็ดผ้าอ้อมกินจันทร์หอม

สาวก็ขอยศยาค้ำขึ้นสลาถวายน้อย

(กาฬะเกษ:50)

ความหมาย หลังจากนางมาลีจันทร์ได้เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ก็ทรงชำระพระหัตถ์ แล้วเช็ดพระหัตถ์ด้วยผ้าหอม และนางสนมได้ยกขันหมากมาถวาย

10) ประเพณีในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก

10.1 ประเพณีเกี่ยวกับการทศสง เป็นประเพณีที่ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมแรงร่วมใจสามัคคีกันจัดทำขึ้น ด้วยการร่อนน้ำหรือสงน้ำให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือสถาปนาให้ดำรงตำแหน่งให้สูงขึ้น เช่น มักจะกระทำพิธีทศสงพระภิกษุสงฆ์ ให้เลื่อนตำแหน่งเป็น จารย์ เป็นยาคุ ยาชา เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งที่นิยมกระทำก็คือ การทศสงเชื้อพระวงศ์หรือองค์รัชทายาทที่ได้สถาปนาให้ดำรงตำแหน่งให้สูงขึ้น ดังในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ที่สมเด็จพระเอกราชายกราชสมบัติให้โอรสครอบครองแทน จึงทำพิธีทศสง ความว่า

เมื่อนั้น	ภูวนาถเจ้า	ตนพ่อนพญาหลวง
พระก็	ยอไตคำ	โสรจสงสองเจ้า
เมื่อนั้น	เทวีแก้ว	มารดาตนแม่
นางก็	ยอกวดแก้ว	สงเจ้าพระยอดเมือง

(คันคาก:25)

ความหมาย เมื่อพระยาเอกราชาและพระนางเทวี ซึ่งเป็นพระราชบิดาและพระราชมารดาทรงยกคนโทน้ำ ทศสงพญาคันคากพระราชโอรสขึ้นเป็นเจ้าเมือง พร้อมกระทำพิธีทศสงพระนางอุตรคุยาที่ป ให้เป็นพระมเหสีของพญาคันคาก

10.2 ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีที่ชาวอีสานจะกระทำกันมากและเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความสิริมงคลแก่ชีวิต เพราะชาวอีสานมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์ จึงต้องจัดทำขึ้นเพื่อให้กำลังใจแก่บุคคล เช่น คนที่หายจากเจ็บไข้ได้ป่วย คนที่จะเดินทางไปทำงานในต่างถิ่น หรือกลับจากทำงานต่างถิ่น แขกผู้มาเยี่ยม บุคคลที่จะบวช หรืองานมงคลสมรส งานขึ้น

บ้านใหม่ ตลอดการไปเป็นทหารเพื่อออกไปสู้รบและกลับจากการสู้รบในสงคราม ตั้งตัวอย่าง
วรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ตอนพญาคันคากยกกองทัพไปรบชนะพญาแถนแล้วกลับมาถึงบ้านเมือง
ของตน พระราชบิดาพระราชมารดาและชาวเมือง จึงจัดกระทำพิธีส่งขวัญบายศรีให้พญาคันคาก
ความว่า

บัดนี้ เฮาจัก คุณขวัญเจ้า สายใจลูกคั้น กุลแล้ว
ให้แก่นแก้ว สองเจ้าอยู่ยี่น ก้อนเทอญ
(คันทาคา:112)

ความหมาย พระยาเอกราชาตรีสว่า จะกระทำพิธีส่งขวัญให้พระโอรสอันเป็น
สุดที่รักพร้อมด้วยพระสนิสา (ลูกสะใภ้) ให้มีอายุยืนยาวต่อไป

10.3 ประเพณีขอฝน น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะ
เฉพาะในทางเกษตรกรรมจะขาดน้ำไม่ได้เป็นอันขาด ชาวอีสานเป็นผู้มีอาชีพในทางเกษตรกรรม
จะอาศัยน้ำฝนเพื่อทำการเกษตร และมีความเชื่อว่าฝนจะตกต้องฤดูกาลหรือไม่นั้น พญาแถนเท่านั้น
เป็นผู้มีอำนาจที่จะทำให้ฝนตกหรือไม่ จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก พญาแถนโกรธที่
เห็นว่ามนุษย์และสัตว์ต่าง ไปให้ความสนใจรักใคร่พญาคันคากมากกว่าตน จึงไม่ให้ฝนตกลงมายัง
มนุษย์โลกถึง 7 ปี จนพญาคันคากต้องยกกองทัพไปรบกับพญาแถน เมื่อได้ชัยชนะแล้วก็ขอให้
พญาแถนได้ให้ฝนตกลงมายังมนุษย์โลกตามฤดูกาล เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ
อีก ตัวอย่างในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ตอนพญาคันคากรบชนะพญาแถนแล้วสั่งสอนพญาแถน
ให้เห็นใจชาวมนุษย์โลกและให้ฝนตกตามฤดูกาล ความว่า

บัดนี้ เฮาจัก สอนแถนเจ้า ทั้งหลายให้จ้อ เอาเทอญ
อย่าได้ ไล้สีตบ้าน คองเต่าแต่บัดดม นั้นเทอญ
คันทาคา เถิงชวพ้า ปีใหม่เดือนหก เมื่อใด
จงให้ ฝนตกลง ชูปีชูปีแท้

(พญาคันคาก:95)

ความหมาย พญาคันคากได้ขอร้องพญาแถน โดยให้ยึดจารีตประเพณีและครร
ลองที่ตั้งามที่บรรพบุรุษได้ยึดถือกระทำเอาไว้ โดยเฉพาะถึงปี
ใหม่ในฤดูกาลเดือนหก บันดาลให้ฝนตกลงไปยังมนุษย์โลกเป็น
ประจำทุก ๆ ปี

บทสรุป

ประเพณี เป็นเรื่องของคนในสังคมได้ปฏิบัติสืบ ๆ กันมา โดยถือว่าเป็นสิ่งดีงามและเป็น
ผลดีต่อผู้กระทำ ประเพณีที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเห็นว่าควรแบ่งออกได้เป็น 4
ประเภท คือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล
2. ประเพณีส่วนรวม
3. ประเพณีของรัฐหรือรัฐพิธี
4. ประเพณีของพระราชาหรือราชพิธี

1. ประเพณีส่วนบุคคล หมายถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช่วงวิกฤติการณ์ของปัจเจกบุคคล ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดังที่ กิ่งแก้ว อรรถาการ (2528, น.21) ได้กล่าวไว้ว่า "วิกฤติการณ์เกิดขึ้นทุกครั้งที่ทุกคนต้องเปลี่ยนสภาพ เช่น เปลี่ยนวัย เปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนฐานะทางสังคม ตลอดจนเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม" ดังนั้นเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงสภาพแต่ละครั้งบังเกิดผลดีต่อปัจเจกบุคคล จึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ส่งขวัญวันเกิด การแต่งงาน พิธีสาบานน้ำ ประเพณีกินหมาก ประเพณีอยู่ไฟและประเพณีสู่ขอ เป็นต้น ซึ่งแน่นอนประเพณีดังกล่าวนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย จึงจะทำให้การกระทำพิธีสำเร็จลงได้

2. ประเพณีส่วนรวม หมายถึงประเพณีของกลุ่มชนในท้องถิ่น คือปฏิบัติร่วมกัน การปฏิบัติพิธีกรรมในประเพณีมีจุดมุ่งหมายให้เกิดผลต่อชนกลุ่มใหญ่ จึงเกิดความร่วมมือของคนกลุ่มใหญ่ด้วย ประเพณีส่วนรวมมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ที่เหมือนกันก็คือประเพณีส่วนรวมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในถิ่นนั้นเสมอ นั่นคือ ประเพณีส่วนรวมมักจะสืบเนื่องมาจากศาสนา ความเชื่อ อาชีพและการรักษาพยาบาล เป็นต้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนา เป็นประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาต่อศาสนา เพื่อสนองความต้องการ ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติและขณะเดียวกันก็ให้สิทธิการเลือกนับถือศาสนาอื่นด้วย ดังนั้นจึงเกิดการผสมผสานระหว่างวัตรปฏิบัติทางศาสนาชั้น การศึกษาประเพณีที่เนื่องมาจากศาสนาพุทธ จึงต้องศึกษาในลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาอื่นด้วย ประเพณีที่สืบเนื่องมาจากศาสนาพุทธ เช่น ประเพณีเอีตลีสองและคองลีสี่ เป็นต้น

2.2 ประเพณีอันเนื่องมาจากอาชีพ ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ทำที่ผ่านมาแต่สมัยโบราณ การเกษตรของชาวอีสานขึ้นอยู่กับสภาพทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม จึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะการบันดาลให้เป็นไปของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แม้แต่ชาวตั้งท้อง (ข้าวมาน) ชาวตรวกรก็เชื่อว่ามิใช่บันดาลให้เป็นไป ดังนั้นชาวอีสานจึงมีประเพณีแห่ขอมขอฝน ประเพณีจุดบั้งไฟและเลี้ยงผีตาแฉะ เป็นต้น

2.3 ประเพณีของรัฐ หรือรัฐพิธี หมายถึงพิธีส่วนรวมของคนรวมทั้งประเทศ เป็นประเพณีที่มีลักษณะปฏิบัติอยู่ 2 ประการ คือลักษณะหนึ่งเป็นประเพณีที่คณะผู้ปกครองของรัฐร่วมพิจารณาจัดทำ เพื่อส่งผลต่อประชากรของรัฐทั้งหมด เช่น ประเพณีส่งบรรณาการ และพิธีอภิเษกสมรส เป็นต้น

2.4 ประเพณีของพระราชพิธีหรือราชพิธี ลักษณะของประเพณีนี้มีลักษณะเหมือน ประเพณีส่วนบุคคล เพียงแต่เป็นบุคคลที่มีฐานะหรือศักดิ์สูงกว่าบุคคลธรรมดาทั่ว ๆ ไป จึงมีบางอย่าง ที่แตกต่างออกไปจากประเพณีส่วนบุคคล ประเพณีของพระราชพิธีมีความหมายคลุมไปถึงพระราช พิธี พระมหากษัตริย์ พระอิสริยยศ พระอิสริยาภรณ์ ด้วย ตัวอย่างของประเพณีนี้คือ ประเพณีการฮัตสรอง ประเพณีการ ต้อนรับแขกเมือง เป็นต้น

คุณค่าของประเพณี

เนื่องจากประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน เป็นประโยชน์ต่อคนและคนยอมรับปฏิบัติสืบทอด กันมา ดังนั้นประเพณีจึงมีคุณค่าหลายอย่าง

1. ด้านศาสนา ประเพณีมีคุณค่าต่อศาสนาหลายประการ สรุปได้ดังนี้

1.1 ประเพณีบางประเภททำให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงกตเวทิตาคุณต่อผู้ที่มีพระคุณซึ่งที่เสียชีวิตไปแล้ว และยังมีชีวิตอยู่ เช่น ประเพณีทำบุญอุทิศทำบุญตายและพิธีรดน้ำคำหัว เป็นต้น

1.2 ประเพณีบางประเภททำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบในใจ มีสิ่งยึดเหนี่ยวทำให้จิตใจดี เป็นผลทำให้เกิดการปฏิบัติที่ดีด้วย เหมือนดวงประทีปส่องใจให้เห็นแต่ทางสว่าง เช่น ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ประเพณีเกี่ยวกับผู้ตาย เป็นต้น

1.3 ประเพณีบางประเภททำให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติ ทำคืออย่าง ไม่ย่อท้อ สนับสนุนคำสอนทางพุทธศาสนาว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เช่น ประเพณีฮัตสรอง เป็นต้น

1.4 ประเพณีบางประเภททำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณาต่อ มนุษย์ทั่วไป เช่น การแจกทาน และประเพณีทำบุญวันสารท เป็นต้น

2.5 กฎเกณฑ์ด้านศาสนาชาวบ้าน

ศาสนาชาวบ้านเป็นศาสนารูปแบบหนึ่ง ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยึดตามคติความเชื่อที่สืบทอด มาจากบรรพบุรุษ มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้านไว้ ดังนี้

เคลาสเนอร์ อังโน กุสุม่า ชัยวินิตย์ (2531, น. 15) ได้กล่าวถึงศาสนาชาวบ้านไว้ว่า "ศาสนาในระดับชาวบ้านนั้นจะมีลักษณะของความกลมกลืนระหว่างลัทธิวิญญานนิยม ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาแบบที่ชาวบ้านปฏิบัติ

พระยาอนูมานราชธน (2515, น. 10) ได้กล่าวเรื่องศาสนาชาวบ้านไว้ว่า "ในตอนแรก ไทยนับถือผีสังเทวดา ต่อมาได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนา แต่คติความเชื่อดั้งเดิมยังคงมีอยู่ ดังนั้น ความเชื่อถือของคนไทยจึงมีรากฐานซ้อนกันหลายชั้น คือคติผีสังเทวดาอยู่ส่วนลึก พุทธศาสนา อยู่ผิวหน้าและลัทธิศาสนาฮินดู เข้ามาแทรกซ้อนด้วยบ้าง ความเชื่อที่ไทยรับเอามาได้นำมาปรับปรุง แก้ไข ให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยปรับปรุงพุทธศาสนากับความเชื่อผีสังเทวดาเข้าด้วยกัน

รวมทั้งลัทธิฮินดูด้วย ดังนั้นในพิธีต่าง ๆ จึงปรากฏว่าจัดทำพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ และบัตร์พลีผีสังเทวดาด้วย”

จากแนวความคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ศาสนาชาวบ้าน หมายถึงคติความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือ อันมีทั้งความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีสังเทวดา ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ศาสนาที่ชาวอีสานยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในสังคมนั้นอยู่ในศาสนาแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อแบบดั้งเดิมในเรื่องของผีสังเทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากลัทธิวิญญาณนิยม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ พวกไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยจัดระเบียบและควบคุมสังคม อภิชาติ ทองอยู่ (2529, น. 26-27) ได้กล่าวไว้ว่า “คติความเชื่อหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านของประชาคมอีสาน เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีการถือผี ซึ่งผสมผสานกลมกลืนกับการถ่ายทอดโยงความเชื่อที่ได้รับจากพจนานุกรมและพราหมณ์”

ความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมอีสานมีอยู่สองระดับ คือระดับโลกียะและโลกุตระ พุทธศาสนาในระดับโลกุตระนั้นคือ มุ่งพิจารณาสภาะธรรมชั้นสูง คือมุ่งสัพพัญญู ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าพุทธศาสนาระดับนี้จะเข้าถึงได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง จึงปล่อยให้เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล และกลุ่มปัญญาชนทางพุทธศาสนา มิใช่มีมากนักในสังคมปัจจุบัน

ส่วนพุทธศาสนาในระดับโลกียะ คือศาสนาที่เกี่ยวข้องกับโลก มุ่งสั่งสอนให้ผู้ปฏิบัติประสบความสุขในโลก เอื้อต่อชีวิตในสังคมอย่างราบรื่น จะเห็นจากคำสอนในระดับนี้ที่มุ่งเน้นในโลกียสุข คือสอนให้แสวงสุขในภพนี้ เช่น สอนให้รู้จักทำบุญทำทานสำหรับตนและผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันจากแนวคำสอนนี้ เมื่อใครปฏิบัติตามได้ ก็ย่อมดำรงตนอยู่ในสังคมได้ด้วยดี คำสอนในระดับนี้ก็คือศีลห้า ศีลแปด ซึ่งเป็นคำสอนที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นไม่เดือดร้อน

จะเห็นได้ว่าคำสอนในพุทธศาสนาระดับโลกียะ เป็นรากฐานจริยธรรมเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และจัดระเบียบของสังคมเป็นพุทธศาสนาระดับที่สนองตอบความต้องการของคนในสังคม ซึ่งชาวบ้านได้นำเอาความเชื่อในพุทธศาสนาระดับโลกียะนี้ไปผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสังเทวดา อันก่อให้เกิดพุทธศาสนาระดับชาวบ้านขึ้น

ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้าน ดังนี้

1) ความเชื่อในศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมทำวาทินทอง

1.1 ความเชื่อในรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” การกระทำทั้งสองทางย่อมได้รับผลตอบแทนในขณะที่มีชีวิตอยู่ และเมื่อตายไปแล้ว “ได้ดี” ขณะที่ชีวิตอยู่ก็คือ เป็นผู้ดำรงชีวิตให้เจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ

"ได้ดี" เมื่อตายก็คือได้ไปสู่สวรรค์ในฐานะเทพ มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ส่วน "ได้ชั่ว" หมายถึง เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ได้รับ ความลำบากทั้งกายและใจ ลำบากใจคือกลัวว่าคนอื่นจะรู้ความชั่วของตน "ได้ชั่ว" เมื่อตายไปนั้นคือตกนรก ได้รับโทษทัณฑ์ตามกองกรรมที่ตนทำไว้

วิจิตรา ขอนยาง (2532, น. 335) ได้สรุปความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ที่มีกล่าวไว้ในหนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมิ ดังนี้

นรก ที่คนทำบาปตายไปแล้วยอมไปเกิดนั้นมี 8 ชุม (หลุม) ใหญ่อยู่ลึกลงไปใต้แผ่นดิน ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ลงไป มีชื่อเรียกคือ ลัญชีนรก กาลสูตรนรก สังฆาฏนรก โรรุพนรก มหาโรรุพนรก ตาปนรก มหาตาปนรก มหาเวจันรก สัตว์ที่เกิดในนรกเหล่านี้มีอายุยืนยาวนับไม่ถ้วน นรกทั้ง 8 ชุม คนไทยรู้จักมหาเวจันรกมากที่สุด นรกใหญ่แต่ละชุม จะมีนรกบริวารอีกด้านละ 4 ชุม รวมเป็น 16 ชุม ในนรกบริวาร 16 ชุมนี้ คนไทยคุ้นเคยกับโทกมกัณนรกกับฉิมพลีนรกมาก เป็นต้น

โลทฉิมพลีนรกหรือนรกดั่งงั่ว นรกนี้ไว้สำหรับลงโทษชาย-หญิง ซึ่งทำชู้กับเมียเขาผิดเขา นรกนี้เต็มไปด้วยดั่งงั่วมีหนามแหลมถึงสิบหกนิ้ว ปลายหนามมีไฟลุกแดงอยู่ตลอดเวลา ช้างล่างมียมบาลคอยเอาทอกที่มันแทง ให้เป็นชั้น ไปบนดั่งงั่ว พอเป็นชั้นไปใกล้จะถึงชู้ที่รออยู่บนยอดก็ถูกกาปากเหล็กจิกตีได้รับความเจ็บปวดทรมานไม่ไหวจะตกลงมา จะเป็นเช่นนี้ตลอดไปจนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

สวรรค์แบ่งออกเป็นหลายชั้น เรียงลำดับจากต่ำไปหาสูง ดังนี้

1. จาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ที่สูงจากพื้นดินขึ้นไป 46,000 โยชน์ ตั้งอยู่บนยอดเขาขลุกรธร เป็นที่ประทับของท้าวจตุโลกบาล
2. ดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ที่มีตำแหน่งสูงจากจาตุมหาราชิกาขึ้นไปอีก 46,000 โยชน์ ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นที่ประทับของพระอินทร์ เป็นผู้ใหญ่เหนือเทวดาทั้งหลาย
3. ยามา เป็นสวรรค์ที่มีตำแหน่งสูงจากชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป 42,000 โยชน์ มีผู้เป็นใหญ่เรียกว่าพระสยามเทวาธิราช
4. ดุสิต เป็นสวรรค์ที่อยู่เหนือชั้นยามาขึ้นไป 168,000 โยชน์ เป็นเทวโลกชั้นที่ 4 ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นนี้ คือสันดุสิตเทวราช และเคยเป็นที่ประทับของพระโพธิสัตว์ก่อนเสด็จลงมาตรัสรู้เป็นพระนพทเจ้า
5. นิมมานนรดี เป็นสวรรค์ที่อยู่เหนือชั้นดุสิตขึ้นไปอีก 336,000 โยชน์ เป็นเทวโลกชั้นที่ 5 นิมมานนรดี แปลว่าเทวดาผู้ยินดีในการเนรมิต อยากรู้ได้อะไรก็เนรมิตเอาได้ตามใจชอบ

6. ปริมาณมิติสวัสดิ เป็นเทวโลกชั้นที่ 6 อยู่สูงจากเทวโลกชั้น 5 ขึ้นไปอีก 672,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้เทวดาจะเนรมิตเอาเองก็ได้ หรือจะให้ผู้อื่นเนรมิตแทนก็ได้ มีพระยาปรามณมิติสวัสดิ เป็นใหญ่กว่าเทวดาทิ้งปวง

สวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ยังเป็นกามาวจรภูมิ คือเป็นภูมิชั้นที่มีความอยาก มีตัณหามีการดิ้นรนอยากมีความสุขอยู่ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า ลกามาวจรภูมิ

ถัดจากสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นไป เป็นพรหมโลกเป็นที่อยู่ของพวกพรหม พรหมโลกแบ่งเป็น 2 พวก คือ พวกที่มีรูป เรียกว่า "รูปพรหม" มีทั้งหมด 16 ชั้น อีกพวกหนึ่งไม่มีรูปร่าง เรียกว่า "อรูปพรหม" มี 4 ชั้น เรียกว่า อรูปาวจร

ความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามของนรกสวรรค์เช่นนี้ ย่อมมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของคน จึงทำให้คนเกิดความกลัวที่จะทำบาป และยินดีที่จะทำบุญ เพื่อให้บุญตอบสนองจะไม่ได้ตกนรก ความเชื่อเช่นนี้มักกล่าวไว้ในวรรณกรรมท้าวลิ้นทอง ซึ่งจะได้นำมากล่าวต่อไป

1. เชื่อในเรื่องสวรรค์ จะเห็นได้ในตอนที่ท้าวลิ้นทอง และนางสุวรรณมาลาเดินทางกลับบ้านได้ชมความงามของดอกไม้ ความว่า

ดอกหนึ่ง	อินทรีย์ที่ตั้ง	ลงแต่ดาวะดิ่งสัฟ้า
	ดูงามไสม	ลึ่งนางแมนเอียง
		(ลิ้นทอง:26)

ความหมาย ดอกไม้ดอกหนึ่ง เป็นดอกไม้ที่พระอินทร์เอามาจากสวรรค์ชั้นดาวดิ่งสั ดูงามประหนึ่งนางสุวรรณมาลา

2) เชื่อในเรื่องนรก จะพบได้ในตอนพระฤาษีให้สองนางกินรีดูแลนางสุวรรณมาลา ความว่า

ผิวว่า	นางหาก	มีคำอัน	เป็นการอืดอยาก
	แม่กว่า	เชื่อท่านั้น	ลงหม้อบ่สง
		(ลิ้นทอง:33)	

ความหมาย ถ้าหากนางสุวรรณมาลามีความเดือดร้อน และอืดอยากมีแต่สองเชื่อกินรีเท่านั้นจะตกนรก

1.2 ความเชื่อในเรื่องบุญกรรมเวร เป็นความเชื่อตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าจะมีวิถีชีวิตเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน และในทำนองเดียวกันการทำบุญกุศลหรือสร้างบาปในชาตินี้ย่อมมีผลตอบสนองการเกิดในชาติต่อไปด้วย ความเชื่อเรื่องบุญกรรม จึงมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องชาติหน้า-ชาติหน้า บุญกรรม เป็นตัวกำหนดชาติภพของคนได้

เรื่องบุญ กรรม เวร ตามคติความเชื่อทางศาสนานั้น สามารถสั่งสมไว้ได้ และไม่สามารถลบล้างได้ ไม่ว่าจะเป็ญบุญหรือกรรมดี หรือบาปหรือกรรมชั่วนั้นต้องได้รับเหมือนกันหมด

ความเชื่อเรื่องบุญกรรม จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่องท้าวลิ้นทอง
ความว่า

1. เชื่อเรื่องบุญกรรม พบได้จากตอนที่การะสายักษ์ไปพบพระฤาษี เพื่อเรียนมนต์ และตอนที่พระบิดาพบท้าวลิ้นทอง ความว่า

1.1 ข้าจึง ปบแล่นเต็น เถิงเขตไพรชวาง นั้นแล้ว
ก็เพื่อ บุญมีเถิง ฮอดตั้นจอมเจ้า
(ลิ้นทอง:5)

ความหมาย ข้า (การะสายักษ์) ได้เดินทางเข้าป่าดงไพร มาได้เพราะมีบุญเป็นสิ่งที่ทำให้มาพบพระคุณเจ้า

1.2 นางได้ ทำบุญสร้าง ภายหลังชาติก่อน
นางได้ เป็นลูกเจ้า เศรษฐีในทันตหลัง
(ลิ้นทอง:41)

ความหมาย นางนั้นทาได้สะสมบุญไว้มากในชาติปางก่อน นางจึงได้เกิดเป็นลูกเศรษฐีในทันตหลัง

2. เชื่อในกรรมเวร พบได้จากวรรณกรรมท้าวลิ้นทองตอนท้าวลิ้นทองตามหานางสุวรรณมาลา และตอนผียักษ์แปลงเป็นฤาษีที่เป็นพระอาจารย์ของท้าวลิ้นทอง ความว่า

2.1 เวรหาก มาแล่นต้อง กนดั่งฝัน นั้น
ก็ ผลิตแม่แล้ว ึ่งเมียข้าผลิตพราก เสีย
(ลิ้นทอง:36)

ความหมาย กรรมเวร ตามเรากันแล้วเหมือนกับฝัน (เรา ลิ้นทอง) เมื่อจากมารดาแล้วยังต้องผลิตพรากจากภรรยาอีก

2.2 บัดนี้ กรรมกนแล้ว คงตายบมีคาคต จริงนอ
เขาหาก ผูกแจ่มเจ้า รัสสิให้พอกู พันแล้ว
(ลิ้นทอง:125)

ความหมาย บัดนี้ เห็นที่ชะตากรรมของเราจะถึงคาคต เพราะพวกผียักษ์ได้นำเอาพระฤาษีที่เป็น พอกูมาผูกมัดไว้

2.3 บทก่อน ทนกันได้ ผองตายเท่าชีวิต จริ่งแล้ว
 คั้นว่า กรรมหาก มาแล่นต้อง คราวนั้นจึงยอม แท้แล้ว
 (ลันทอง:54)

ความหมาย จะไม่มีการยินยอมยกย่องได้ นอกจากจะมีกรรมมาตัดรอนจึงจะยอมแพ้

3. เชื่อเรื่องพระอินทร์ เทวดา พระอินทร์กับเทวดาเป็นเทพเจ้าเหนือความรู้สึกของคนไทย เป็นตัวแทนของผู้มีบุญ เป็นผู้สะสมบารมีไว้มาก ตายไปจึงไปเกิดในสวรรค์ มีวิมาน มีปราสาทเป็นที่ประทับสวยงาม

พระอินทร์เป็นเจ้าแห่งเทวดา อาศัยอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีปราสาทไชยนต์เป็นที่ประทับ มีช้างเอราวัณเป็นพาหนะ เป็นผู้ดูแลผู้ประพฤตินิยมทั้งปวง วิจิตร ขอนยาง (2525, น. 356) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ สรุปได้ว่า

พระอินทร์เป็นชื่อเรียกตามวรรณคดีสันสกฤต แต่คนไทยก็ค้นและชินกับชื่อนี้มานานพระอินทร์มีชื่อเรียกหลายอย่าง ศาสนาพราหมณ์ ในวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำ เรียกพระอินทร์ เจ้าผาดลวง (ผู้เป็นใหญ่แห่งเขาพระสุเมรุ) ทางพระพุทธศาสนาเรียกพระอินทร์ อีสาน เรียกแกนหลวง (เทวดาผู้ยิ่งใหญ่หรืออัยหนึ่งคือ ผู้เป็นใหญ่แห่งเทวดาทั้งหลาย) ในทางพระพุทธศาสนา พระอินทร์เป็นเทพเจ้าที่คอยปกป้องพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ในตำนานสร้างพระแก้วมรกต เชื่อว่า พระอินทร์คือผู้นำเอามรกตมาสร้างเป็นองค์พระ และในฐานะเป็นผู้คุ้มครองโลกคุ้มครองธรรมะ พระอินทร์จึงมีหน้าที่มาเตือนกษัตริย์ให้คอยสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติธรรม รักษาศีล ส่วนในวรรณคดีไทย พระอินทร์มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อน มีเมตตา กรุณาผู้ตกทุกข์ได้ยาก ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรม

เทวดา ตามความเชื่อในหนังสือไตรภูมิพระร่วง เทวดาจะอาศัยอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีฐานะต่ำกว่าพระอินทร์ เป็นลูกน้องพระอินทร์ เทวดามีโอกาสตายได้ (จุด) เกิดใหม่ได้ (ปฏิสนธิ) เช่นเดียวกับมนุษย์ การเกิดการตายเช่นอยู่กับผลบุญที่สร้างไว้ มนุษย์มีโอกาสเป็นเทวดาได้ ถ้าสร้างกุศลไว้มาก

ด้วยหน้าที่ของพระอินทร์ และเทวดาที่คอยช่วยเหลือผู้ประพฤตินิยมที่ประสบเคราะห์กรรมนี้เอง ความเชื่อเรื่องนี้จึงเข้าไปแทรกอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน และคอยทำหน้าที่ช่วยเหลือตัวละครที่เดือดร้อน ตั้งแต่เรื่องภายในครอบครัว ไปจนถึงเรื่องส่วนรวม

ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ เทวดา ในกิจของครอบครัว จะปรากฏเมื่อตัวละครได้รับความเดือดร้อน เพราะชาวดบตรสืบตระกูล จึงได้อ้อนวอนให้พระอินทร์ได้ส่งบุตรให้ลงมาเกิด และส่วนมากจะขอให้บุตรนั้นเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีความเก่งกล้าเหนือคนอื่นทั้งหมด ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมท้าวลันทอง ดังนี้

3.1 พระอินทร์อุ้มท้าวลันทองหนีภัย ในตอนพระยาการะยักษ์ไปยึดเมืองกุศ
ราชธานี เมืองของพระบิดาท้าวลันทอง ความว่า

เมื่อนั้น	เสดาไท้	กระดานหินอินทிரาช
ก็เล่า	ข้า เชือกฮ้อน	แข็งกระด้างทวันไหว
อินทร์ก็	หลิง โลกอยู่	ตรีสสองสรพญา
คือจัก	มรณาตาย	แห่ง โพรญาณเจ้า

(ลันทอง: 12)

ความหมาย เมื่อนั้นพระแท่นบัลลังก์ของพระอินทร์ก็เว้าร้อน แข็งกระด้าง
พระจึงสอดส่องทิพยญาณเห็นว่าถ้าไม่ไปช่วยพระโพรสิสัตว์จักตาย
อย่างแน่นอน

3.2 เทวดา ซึ่งเป็นลูกน้องของพระอินทร์ได้ช่วยเหลือท้าวลันทอง เมื่อ
สลบไปในตอนที่ติดตามหานางสุวรรณมาลา ความว่า

เมื่อนั้น	เทวดาไท้	โชมเอาบาบ่าว
	ผายน่านน้ำ	บาท้าวชุ่มเย็น

(ลันทอง: 35)

ความหมาย เมื่อนั้น เทวดาได้อุ้มเอาท้าวลันทองแล้วพรมน้ำทำให้ท้าวลันทอง
ได้รับความเย็นและฟื้นคืนชีพ

4. ความเชื่อเรื่องนาค สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ รวบรวมโดย
ปรีชา นิททอง (2532, น. 435) ได้อธิบายความหมายของคำว่า นาค ไว้ดังนี้

- 1) นาค (นาคะ) น.งูใหญ่มีหงอนในนวนิยาย
- 2) นาค น. ช้าง
- 3) นาค น. ผู้ประเสริฐ ผู้ไม่ทำบาป เช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เป็นแบบความหมายที่ 1 และ
3 ผสมผสานกัน นั่นคือในวรรณกรรมนอกจากจะปรากฏว่านาคจะเป็นงูใหญ่ ที่ทำหน้าที่เป็นให้น้ำ
ตามคำสั่งของพระยาแถน นาคยังปรากฏในรูปแบบร่างงูใหญ่บนรางรดน้ำในพิธีสงฆ์อีก นาคที่
ปรากฏในพิธีสงฆ์ เนื่องจากความเชื่อที่ว่าน้ำไหลผ่านนาคนั้น คือน้ำไหลผ่านสิ่งที่ดี เป็นมงคล

ความเชื่อที่ว่านาคเป็นผู้ประเสริฐ ไม่ทำบาป เป็นความเชื่อที่สืบทอดมาจากสมัยพุทธกาล
พญานาค (นาคที่แปลว่างูใหญ่) เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้แปลงกายเป็นชายหนุ่มเข้า
บวชในพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ จึงไม่ยอมให้บวชเพราะเป็นสัตว์เดรัจฉาน จะ
บวชไม่ได้ พญานาคจึงเสียใจด้วยแรงศรัทธาอันแรงกล้า จึงทูลต่อพระพุทธเจ้าขอให้ตนเองมี

ส่วนร่วมในทางพระพุทธศาสนาบ้าง โดยขอให้มีชื่อว่า "นาค" เข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตและให้เรียกผู้กำลังจะบวชว่านาค ตามความปรารถนา

ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวลินทอง มีปรากฏเรื่องนาคมาเกี่ยวข้องอยู่ 2 ตอน คือ ตอนที่ลินทองเดินทางไปพบพระบิดา และตอนที่ท้าวลินทองทรงรบกับการะสาข์แก้ว ความว่า

1) เมื่อนั้น	นาโคเจ้า	พญาหลวงนาคใหญ่
ก็หาก	เป็นต่าน้ำ	พญาท้าวยักษ์การ
- (ลินทอง:46)

ความหมาย เมื่อนั้น พระยานาคที่เป็นใหญ่ในน่าน้ำ หากเป็นผู้เฝ้าด่านให้ พระยายักษ์การะสาข์นั่นเอง

2) เมื่อนั้น	นาคกอดเกี่ยว	ฝูงหมู่ราชะสีห์
เป็นตัวหลวง		เอนกเองพอล้าน
นาโคเจ้า		ฮวยมนต์ผายพัน
ครุฑเชือกอัยาน		หายเลียงชูตัว
- (ลินทอง:103)

ความหมาย เมื่อนั้น นาคก็พันกันกับหมู่ราชะสีห์ เป็นตัวใหญ่มีจำนวนมากมาย พระยานาคก็ได้ร้ายมนต์ไป ทำให้พระยาครุฑเกิดความกลัวพากันหลบหนีไป

2) ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่

2.1 ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ กวีได้สอดแทรกไว้ในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ไว้ ดังนี้

1) ความเชื่อเรื่องนรก ปรากฏในตอนพระยาสุทโธนาคราช และสุวรรณนาครชนกัน พระอินทร์มีบัญชาให้วิสุกรรมลง ไปห้าม ความว่า

ดูราองค์เอกไท้	วิรุณราชเอื้องฤทธิ์
อย่าพากันทำเวร	เวทนาจันนี้
มันจักลงไปไหม้	อเวจีจมจุ่ม
จงพากันละเว้น	เวรย้ายอย่าสงวน

(ผาแดงนางไอ่:63)

ความหมาย ดูก่อน องค์เอกผู้เรื่องฤทธิ์ทั้งสองอย่าพากันทำบาปกรรมเลย ผลของบาปกรรมจะชักนำไปสู่อเวจีนรก ท่านทั้งสองจงละเว้น การกระทำความชั่วนี้เลย

2) เชื่อในเรื่องสวรรค์ จะพบได้ในตอนที่ผาแดงพาไพร่พลไปร่วมบุญข่ง
บึงไฟ พระยาขอม ประชาชนเริ่มเรื่องเหมือนสวรรค์ ความว่า

หมอลำพร้อม	หมอแคนเพื่อนแฉ่ง
พาทักแฉ่งเพื่อน	ลำยอนโจทก์กัน
ป่านสวรรค์ทห่อง	เมืองทองพระอินทร์อยู่
	(ผาแดงนางไอ่:103)

ความหมาย มีทั้งหมอลำหมอแคน พาทักเริ่มเรื่องเหมือนกับสวรรค์ที่เป็นที่ประทับ
ของพระอินทร์

2.2 ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม จะพบได้จากวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ใน
ตอนต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่กล่าวถึงความอยู่เย็นเป็นสุขของเมืองเอกษะทีตา ความว่า

ยูท่า่งทำบุญสร้าง	กินทานดีกบตร
หมายทษาคณา	บุญค้าชาติวิมา
	(ผาแดงนางไอ่:4)

ความหมาย พาทักสร้างบุญสร้างกุศล ใสบาตรให้ทานและกรวดน้ำ เพื่อให้บุญช่วยค้าจุนในชาติต่อไป

และตอนที่ผาแดงกลับเมืองผาโพง ความว่า

เมื่อเขอม่างม่างหน้า	พระพี่ผาแดง อุ่นเออย
อย่าได้ฝังความไผ	เล่าเตียนตนน้อง
พอเมื่อบุญสนองได้	คืนมาเวียนตอบ
	(ผาแดงนางไอ่:45)

ความหมาย ขอให้พระพี่ผาแดงเดินทางกลับบ้าน อย่าได้ใส่ใจกับคนที่ตีเตียน
ตัวน้อง ขอให้บุญสนองกลับคืนมาทาน้องเช่นเคย

2.3 ความเชื่อเรื่องกรรมเวร ดังจะเห็นได้ในเรื่องผาแดงนางไอ่ เช่น

1) ตอนอดีตภรรยาของภักดีผูกเวร ความว่า

เฮียมขอผูกขอตัวไว้	เวรใสน้ำผิว
ขอให้เป็นป้าง	บาปเวรเมื่อหน้า
	(ผาแดงนางไอ่:90)

ความหมาย นางขोजองเวรกับสามีต่อไป ขอให้พบแต่บาปกรรมในชาติหน้า

2) ตอนที่บึงไฟพระยาขอมไม่ขึ้น พระยาขอมรำพึงรำพัน เกรงจะเสียเมือง
ให้ผาแดง ความว่า

กันมา แต่มีเหตุให้เกิดความเบียดเบียนต่อกัน ได้ตั้งอธิษฐานไม่ขอเป็นคู่ครองกันในชาติต่อไป พอ มาเกิดในชาติปัจจุบัน ความเคยอยู่ร่วมกันก็อาจหันเหไปได้ ดังปรากฏในเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนบุพกรรมภังคีว่า ในอดีตชาติภังคีเกิดเป็นชายใบ้ มาอาศัยอยู่กับเศรษฐี ซึ่งเป็นบิดาของนางไอ่ ในชาติก่อน แต่ภังคีไม่สนใจนาง และในคราวเดินทางไปเยี่ยมบ้านปล่อยให้นางเผชิญโชค ภายใน ป่าแต่เพียงผู้เดียว ด้วยความเสียใจและน้อยใจ นางจึงอธิษฐานต่อพระอินทร์ว่าในชาติต่อไป ขอ ให้อภิงคารตายบนต้นไม้ เช่นเดียวกับชาตินี้ที่ภังคีได้ปล่อยทิ้งนางบนต้นไม้เตื่อ ความว่า

เยี่ยมขอผูกขอไว้	เวรใส่หน้าผิว
ขอให้เป่าป้าง	บาปเวรเมื่อหน้า
ขอให้บาดายค้ำ	ผาลาดันหมากเตื่อ
ขอให้เวรก่อเกื้อ	น้ำใช้ส่งเถิง

(ผาแดงนางไอ่:90)

ความหมาย ข้าของจงเวรกับสามีไว้ ขอให้เป่าป้างกรรมต่อกันในชาติหน้า ขอให้สามีจงตายบนต้นไม้เตื่อ และให้เวรในชาตินี้จงตามทันเขา ในชาติต่อไปด้วย

2.6 ความเชื่อเรื่องนาค ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนที่ ผาแดงเดินทางไปถึงเมืองผาโพงแล้ว ราหิงราหันทถึงนางไอ่ ความว่า

คิดเมื่อชีมี	พาค่อนจรหนี นั้นนา
นาโคเอาทางกวก	กอดนาง ไกลช้าง

(ผาแดงนางไอ่:204)

ความหมาย ผาแดงคิดถึงเมื่อตนเองชีมีพานางไอ่หนี นาคเอาทางกระหวัด รัตตัวเอานางไอ่ไปจากตนเอง

2.7 ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ ตอนที่ผาแดงตาย ความว่า

สาธุเนอ อินทร์อยู่ฟ้า	จตุโลกเล็งเห็น
เป็นเพื่อนาโคเอา	ไอ่คำไกลช้าง

(ผาแดงนางไอ่:207)

ความหมาย สาธุขอให้พระอินทร์บนสรวงสวรรค์และท้าวจตุโลกบาลได้มองเห็นสาเหตุที่เป็นไป คือผาแดงถึงกับต้องตรอมใจตายไป ก็เพราะ นาคเอานางไอ่ไปจากผาแดง

3) ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

3.1 ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ จะเห็นจากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอน

พระอินทร์สอนศีลธรรม ความว่า

ให้ค่อยปลงจิตตั้ง	ศีลธรรมทุกเมื่อ
อย่าได้ทำบาปฮ้าย	ชิลงหม้อแกมแดง
	(สังข์ศิลป์ชัย:417)

ความหมาย ให้ทุกคนมีความตั้งใจในการปฏิบัติธรรม อย่าได้กระทำบาป เพราะจะทำให้ตกนรก

3.2 ความเชื่อในเรื่องบุญ-บาป และกรรมเวร จะพบได้ในตอนที่พระอินทร์สอนสังข์ศิลป์ชัยและพระยาคุมภัณฑ์ ดังความว่า

1) เชื่อเรื่องบุญ ความว่า

ฝังเยอศิลป์ชัยท้าว	ทั้งสังข์สีหราช
พร้อมพราดำวัน	กุมภัณฑ์ท้าวหม่อมมาร
ชาติที่บุญโตน้อย	หิณะชนชาติชั่ว
เชื่อทนต์เหมา	หนามน้อยแคไพโร
	(สังข์ศิลป์ชัย:418)

ความหมาย ขอให้ศิลป์ชัย สังข์สีหราชและพระยาคุมภัณฑ์จงฝังให้ดีทุกคน ท่านทั้งหลายเป็นคนมีบุญน้อย เป็นคนชั้นต่ำ เปรียบเหมือนหนามต้นเหมา (ชื่อต้นไม้) ที่อยู่ในไพรกว้าง

2) เชื่อเรื่องบาป จะพบได้ในตอนที่พระอินทร์สอนศีลธรรม ความว่า

ให้ค่อยทำเพียรเว้น	บาบ้งการบาป
อค่อมไว้	อย่าได้ฮ้าวทำ
	(สังข์ศิลป์ชัย:418)

ความหมาย จงพยายามงดเว้นจากการกระทำบาปทั้งปวง จงอดทนอย่าได้คิดจะกระทำ

3) เชื่อเรื่องเวรกรรม จะพบได้ในตอนที่พระอินทร์สอนศีลธรรม ความว่า

ยาได้หมายหมายนั้น	เวรกันหลายชาติ
ลอนว่าบาปแบ่งให้	เวรใช้ชาติกัน บัญ
	(สังข์ศิลป์ชัย:418)

ความหมาย อย่าได้ผูกเวรจองกรรมกันหลายชาติ เพราะเป็นเรื่องไม่ดีจะต้องใช้เวรกรรมกันอีกหลายชาติ

3.3 เชื่อเรื่องการบวช ในเรื่องนี้ผู้บวชมีความเชื่อว่าการบวชเรียนสามารถลดกิเลสตัณหา ความรักความโกรธลงได้ ความเชื่อเช่นนี้จะเห็นได้ เมื่อทำวัตรเช้าออกบวช เพราะ

ต้องการทำจิตใจให้สงบจากความห่วงใย ความระลึกถึง ความรักที่พระองค์มีต่อพระองค์สาวที่ถูกยักษ์ลักพาตัวไป ความว่า

ลอนบ่เป็นประ โยชน์แท้	ผิดช่วมอวิสัย
ควรรุกไลนครเสียด	บวชสมณแสงตัน
ผัจกเป็นคหฬ์สอ์ย	มีโยชนเื่อง
เฮี้ยวจกคั้นคังใหม่	หมองต้องตมมา
	(สังข์ศิลป์ชัย:25)

ความหมาย (พระยากุศราษ) ราพิงว่า การไปในสถานภาพพราราสนั้น จะไม่เหมาะสมควรจะบวชเป็นสมณะเดินทางไป เพราะเป็นคฤหัสถ์ นั้นมีขอรอบด้าน ถ้าภัยเกิดขึ้นก็ยิ่งจะทำให้เกิดความทุกข์มากขึ้น

3.4 เชื้อในบุพเพสันนิวาส จะพบได้ในตอนที่พระยากุมภักดิ์ลักเอานางสุนทนา ครั้งที่สองหลังจากที่พระยากุมภักดิ์ตายไปแล้ว และคืนมาใหม่ พระยากุมภักดิ์พบกับนางสุนทนา ความว่า

ชาติที่คนเคยสร้าง	บารมียังช่วม
แม้เชืออยู่ขอบฟ้า	ก็มาเกี่ยวกอดกัน แท้แล้ว
	(สังข์ศิลป์ชัย:408)

ความหมาย ก็เพราะเราทั้งสอง (กุมภักดิ์กับนางสุนทนา) เคยสร้างบารมี อยู่ร่วมกันมาในอดีตแม้จะอยู่ห่างไกลกันก็สามารถมาพบกันได้

3.5 อิทธิพลศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมอีสาน ในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย จะพบได้ในตอนประนามพจน์ของเรื่อง คือบทไหว้ครู กวีได้ขอบุชาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์แล้ว ยังได้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น ท้าวจตโลกบาล พระอิศวร พระยาครุฑ พระยานาค และมวลเทพเจ้าเหล่าเทวา ซึ่งความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า ความเชื่อแบบศาสนาชาวบ้าน (Popular Buddhism) ดังความว่า

ศรีสมิงคละเลิศล้ำ	สิทธิเดชลือชา
นาโถสุด	ยอดญาณไตรแก้ว
สวัสดีน้อม	ในธรรมพุทธบาท
คุณพระยกใส่เกล้า	ชุลีลายอดญาณ
บัดนี้เข้าจากภูแต่งตั้ง	ไซชาตก็แปลธรรม ก่อมาแล้ว
เป็นที่แยงเถิง	พราเพ็งกายช่วย
จตุโลกกล้า	ไอศวรแสนทีป
กับทั้งครุฑนาคหน้า	นางท้าวเทพคุณ
	(สังข์ศิลป์ชัย:1-2)

ความหมาย ข้าพเจ้าขอกราบไหว้พระพุทธรูปเจ้า ผู้ให้กำเนิดพระรัตนตรัย
 ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุขสวัสดิ์ในธรรมของพระพุทธรูปองค์ ข้าพเจ้า
 ขอกราบบูชาคุณของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์นั้น
 บัดนี้ข้าพเจ้าจะแปลธรรมในชาดก ขอให้มีความรู้มั่งคั่งในธรรมนั้น อีกประการหนึ่ง
 ขอกราบไหว้ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ พระอิศวรในเสนาทวีปพร้อมทั้งครุฑ นาค นางธมมิและเทพเจ้า
 ทั้งหมด ขอให้มาช่วยข้าพเจ้าด้วย

4) ความเชื่อศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช

4.1 ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก จะพบได้ในเรื่องขุนบรมฯ ตอนปฐมบรรพ ของ
 เรื่อง ความว่า

คนโตมรนาศเมียน (พระกั) ทักมาถาม คั้นว่าทำบุญให้ คั้นว่าทำบาปแท้	ลดชั่วเมื่อแมน ตั้งนั้น บาปบุญผายแผย เมื่อเสวยผาสาท ให้ลงนรินทร์นาน หั้นแล้ว (ขุนบรมฯ:3)

ความหมาย คนโตตายไป พระ (พระยายม) ก็เอาไปใต้ถ้ำถึงการทำ
 บาปทำบุญของผู้นั้น ใครได้ทำบุญไว้ก็จะได้ขึ้นสวรรค์เนาในปรา
 สาท ใครทำบาปกรรมก็จะตกนรกหมกไหม้เป็นเวลาอันยาวนาน

4.2 ความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ ตอนปฐมบรรพ
 ของเรื่อง ความว่า

คนโตมีบุญน้อย บ่อาจผองผ่านพ้น	ลงไปเป็นใหญ่ ฉะนั้น ขุมบุญให้ยุ่งเฮือง แท้แล้ว (ขุนบรมฯ:10)

ความหมาย เทวดาคนโตมีบุญน้อย จะลงไปเป็นผู้ปกครองในพื้นที่นั้น ไม่
 สามารถจะทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองได้

4.3 ความเชื่อเรื่องเวรกรรม จะพบได้ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ ตอนขุนบรมฯ
 สอนไพร่ฟ้าประชาชน ความว่า

อันหนึ่งของหากตกเมื่อเบื่อง อย่าได้ลวงขายเอา ควรที่มีความไหว เห็นหากอนุญาตแล้ว	อาณาเขตสัง โส กิติ บาปเวรยังต้อง สัง โส เจ้าเขต จริ่งตาย วางให้จึงเอา ชอนแล้ว (ขุนบรมฯ:58)

ความหมาย อีกประการหนึ่ง ถ้ามีของตกหล่นอยู่ในเขตอารามสงฆ์ อย่าได้
หยิบฉวยเอาจะเป็นบาปควรขออนุญาตจากพระสงฆ์เสียก่อนเมื่อ
พระสงฆ์อนุญาตแล้วจึงหยิบฉวยเอา

4.4 ความเชื่อเรื่องนาค จะพบได้ในเรื่องวรรณกรรมขุนบรมฯ หลายแห่งแต่จะขอ
นำมาแสดงไว้พอเป็นสังเขป ในตอนที่ขุนบรมฯ จะลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ ความว่า

ก็จึงเอ็นเฮียกท้าว	ทัพนุ่มาคา
มาชุนนม	ชู้ต้วงถ้วน
	(ขุนบรมฯ:7)

ความหมาย (พระยาแกน) จึงประกาศให้พวกนาคทั้งหลายมาชุนนมกันทั้งหมด

4.5 ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ จะพบได้ในปฐมกำเนิดของขุนบรมฯ ในวรรณกรรม
เรื่องขุนบรมฯ ความว่า

หากแมนลักโกไท้	เทโวองค์ยั้ง
เป็นเม็งเค้า	จอมช้อย ยอดสวรรค์ หุ่นแล้ว
	(ขุนบรมฯ:2)

ความหมาย หากเป็นพระอินทร์ผู้มีฤทธาภาพ เป็นจอมแห่งสรวงสวรรค์นั่นเอง

4.6 อิทธิพลศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมอีสานในเรื่องขุนบรมฯ เริ่มประนามพจน์
ด้วยการกล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากการบูชาพระพุทธเจ้า พระรัตนตรัย
และกล่าวถึงพระอินทร์ด้วยว่า ขอให้อำนาจแห่งความมีศรัทธาช่วยให้มีปัญญาเลิศในการแต่ง
วรรณกรรม ความว่า

ศรีสมังคเลศน้อม	นบพาทนาโต
เอ็งชูลีนบ	นอบคนไตรแก้ว
มหาสรวง ไท้	ปัฐพินโลก
อินทราชนิ้ว	ผยองเบื่องช้อยปอง แต่ท่อน
ขอให้แปลถักถ้อย	ด้วยบาทคาถา
เฮาจักแปลงเป็นसार	สั่งสอนทั้งค้าย
	(ขุนบรมฯ:1)

ความหมาย ขอนอบน้อมองค์นาโตผู้เป็นที่พึ่ง คือพระพุทธเจ้าขอน้อมนบคุณ
พระรัตนตรัย ขอไหว้เทพเจ้าผู้มีฤทธาภาพบนพื้นโลก และ
พระอินทราชิราษมาช่วยในการทำงานแปลครั้งนี้ ให้ถูกต้อง
เพื่อนำไปสอนหมู่ประชาชน

5) ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องจำปาสัติน

5.1 ความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก จะเห็นได้จากตอนที่สองตายายรำพึงรำพันถึงจำปาสัตินที่ตายไป ดังความว่า

เจ้าหากลดชั่วเมียนเมื่อฟ้าสู่สวรรค์
เจ้าอย่าลืมหองเฒ่าตายายพ่อแม่ แพงเออย
(จำปาสัติน:79)

ความหมาย ลูกทั้งสี่ได้เสียชีวิตแล้ว ขอให้ลูก ๆ จงขึ้นสู่สวรรค์และอย่าได้ลืมตายายทั้งสองคนที่คิดถึงอยู่

5.2 ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป-กรรม จะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องจำปาสัติน ดังนี้

1) เชื่อเรื่องบุญ พบได้ในตอนพระยาจกชินประกาศแก่เหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ความว่า

เฮาจงทำบุญสร้างศีลทานอย่าได้ขาด
แม่นชิมรณาดเมี้ยนตายแล้วบ่แห่ง
(จำปาสัติน:13)

ความหมาย ต่อแต่นี้ไปขอให้พวกเราพากันสร้างบุญกุศลอย่าได้ละเว้น แม้จะตายไปก็จะไม่เสียใจ

2) เชื่อเรื่องกรรมเวร พบได้จากตอนที่พระอินทร์ตรัสบอกแก่เทวบุตร และเทพยดาทั้งหลายให้ลงไปใช้กรรมเวร ความว่า

เจ้าจงไปเกิดกำเนิดโลกคน ก่อนก่อน
ให้เจ้าลงไปใช้เวรกรรมเสียก่อน
เหม็ดบาปย้ายเสียแล้วให้ต่ำมาท่านเออย
(จำปาสัติน:45)

ความหมาย ขอให้พวกเจ้าทั้งหลายลงไปเกิดในเมืองมนุษย์เสียก่อน เพื่อใช้เวรกรรม เมื่อหมดกรรม หมดเวรแล้วจึงค่อยกลับคืนมา

5.3 เชื่อเรื่องพระอินทร์และเทวดา พบได้ในตอนที่พระฤษีพูดกับจำปาสัติน และตอนที่พระยาจกชินติดตามกวาง ความว่า

1) อันหนึ่ง ตาผ้าขาวเฒ่านายสะเภทนอาจ
หากแม่นธรรมชาติเชื่อพระอินทร์เจ้าอยู่สวรรค์ ลูกเออย
(จำปาสัติน:108)

ความหมาย อีกประการหนึ่งผู้สูงอายุนั่งชาวห่มขาวที่เป็นนายสำเภา ก็คือพระอินทร์ที่อยู่บนสวรรค์นั่นเอง

2) บัณฑิต จักกล่าวถึงเทวดาเจ้ารักษาราศ์ตนประเสริฐ ก่อนแล้ว
ก็จึงนิรมิตเพศให้เป็นแม่แก้ว

(จำปาสี่ต้น:29)

ความหมาย บัณฑิตจะกล่าวถึงเทวดาที่รักษาราศ์ จึงได้แปลงเพศเป็นแม่แก้ว
วิ่งออกไป

5.4 อิทธิพลศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมอีสาน จะเห็นได้จากบทไหว้ครู หรือบท
ประณามพจน์ก่อนเริ่มเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของคนไทยอย่างหนึ่งว่า ก่อนจะทำอะไร
ต้องไหว้ครูก่อน การไหว้ครูสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อของศาสนาที่คนในสังคมยึดเหนี่ยวด้วย
เพราะสิ่งที่กราบไหว้มักจะอยู่ในบทของความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้น
บ้านอีสาน ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า สิ่งที่กราบไหว้ก่อนเริ่มเรื่อง คือสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา เช่น
พระพุทธรูป พระรัตนตรัย และผีสังเทวดา เป็นต้น แสดงถึงอิทธิพลของความเชื่อดังกล่าว ซึ่ง
มีรายละเอียดของเรื่องนี้ในวรรณกรรมจำปาสี่ต้น ความว่า

บัณฑิต ข้าจักยกมือเอนมอจอมคุณชูช่วย
นบนอนนิ้วถวายไหว้หว่างเศียร
มือสืบนิ้วต่างเทียนดวงประทีป
ขอบุชาหน่วยแก้วสามครั้งครบองค์
พุทธะเลอเลิศล้ำ ธรรมประเสริฐสิ่งไซ
นาโถถึงหน่วยพระไตรตรองอ้าง

(จำปาสี่ต้น:5)

ความหมาย บัณฑิต ข้าพเจ้าขอยกมือขึ้นระหว่างเศียร เพื่อบูชาคุณพระพุทธรูป
ใช้นิ้วมือต่างเทียนและประทีป ขอบุชาพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระ
พุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ขอให้มาช่วยในการแต่งบทประพันธ์
นี้ด้วย

6) ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องท้าวท้าวท้าว

6.1 เชื่อบุชาสวรรค์-นรก ในวรรณกรรมเรื่องนี้พบได้ในตอนที่พระอินทร์ใช้ให้
วิสุกรรมไปช่วยท้าวท้าวท้าวและนางฟ้าหาไม้พุ่มก็ไปถามพระอินทร์ และเกรงว่าพระอินทร์จะโกรธ
จึงทำพิธีขอขมาโทษ ความว่า

1) เมื่อนั้นสาวสวรรค์พร้อม	สี่เทียนคนคู่
เข้าตอกทั้งดอกไม้	สมมาไท้พ่อดิว
	(ท้าวท้าว:25)

ความหมาย เมื่อนั้นนางฟ้าชาวสวรรค์ จึงพากันหล่อเทียนคนละคู่ พร้อมทั้งข้าวตอกและดอกไม้ไปขอขมาโทษพระอินทร์

2) เมื่อนั้น อินตาเจ้า
อนุญาตให้
ภายสวรรค์ตนเอง
ภญาแท้ไผเดมาย
(ก่ากาดำ:25)

ความหมาย เมื่อนั้นพระอินทร์ที่เป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์ จึงอโหสิกรรมแก่นางทุกคน

6.2 เชื่อเรื่องบุญบาปและกรรม จะเห็นได้ในวรรณกรรมทั่วก่ากาดำ ดังนี้

1) เชื่อเรื่องบุญ จะพบได้ในตอนที่บิดาของท้าวก่ากาดำพูดกับภรรยา ความว่า
พ่อว่าอดสาเลี้ยง
สลอนว่าบุญฉันมี
สายใจไว้ก่อน ว่าตาย
ชีเฟิงบุญฉันแท้
(ก่ากาดำ:8)

ความหมาย ขอให้พวกเราอดสำห้เลี้ยงบุตรจนเติบโตใหญ่ บางที่มีบุญมากอาจได้
นึ่งพาทอาศัยในอนาคต

2) เชื่อเรื่องบาป จะพบได้ในตอนที่พระอินทร์สอนท้าวก่ากาดำ ความว่า
อย่าทำบาปไพร่น้อย
หึ่งนางงาม
ฝูงหมู่ทาส
ค้อยเอาใจน้อย
(ก่ากาดำ:124)

ความหมาย อย่าได้เบียดเบียนไพร่ฟ้าประชาชน และหมู่ทาสบริวาร ตลอดหึ่ง
นางสนมหึ่งมวล

3) เชื่อในเรื่องกรรมเวร จะพบได้ในตอนที่บิดาของท้าวก่ากาดำต้อยตีภรรยา
โดยไม่เห็นด้วยที่จะนำลูกไปลอยแพ ความว่า

เมื่อนั้นผัวก็คิดถึถ้วน
เอาแต่บุญบาคราญ
เมื่อจักตีต้อยต้อย
สลอนว่าเวรบแล้ว
คิงใจจงมาก
ชีฮอดไสถึงหั้น
ภายสนชีเป็นบาศ
ชีนำใช้ชาติสน บัญ
(ก่ากาดำ:17)

ความหมาย เมื่อนั้นสามีก็คิดอย่างถึถ้วน อยู่ในใจก็คงสุดแล้วแต่บุญของท้าว
ก่ากาดำจะไปถึงไหน เมื่อเราจะตี (ภรรยา) ไปมาก เกรงว่าจะ
เป็นบาศกรรมภายหลัง ต้องตามไปใช้กรรมในชาติหน้า

4) ความเชื่อเรื่องนาค จะพบได้ในตอนที่บิดาของท้าวก่ากาดำอธิษฐานให้ท้าว
ก่ากาดำปลอดภัย ความว่า

ความหมาย อีกประการหนึ่ง อย่าได้มีบาปเวรมาเบียดเบียนคุณของมารดาหากมีมากล้น ขอโปรดได้ช่วยคำชู้

7.4 ความเชื่อเรื่องเวรกรรม จะพบได้ในตอนที่เจ้าพระยาจะปราบนางเปเรตที่ มาแทนที่นางผมหอม ความว่า

กรรมเวรหลอ	นางคานพลัดพราก กู้
บุญบ่ค่า	มันเมียนมอดชีวิต หันแก้แล้ว
	(ผมหอม:114)

ความหมาย เป็นเพราะกรรมเวรอะไร จึงทำให้นางผมหอมพลัดพรากไป ถ้าหากไม่มีบุญค่าจุนก็คงเสียชีวิตไปแล้ว

7.5 ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ จะพบได้ในตอนที่นางสีดาหลงป่าดงหลวง ความว่า

นางนาถน้อย	หลงป่าดงหลวง	ก่อนแก้แล้ว
ขอให้	อินทร์อยู่ฟ้า	ปราณีข้าอืด แต่ถ้อน
		(ผมหอม:8)

ความหมาย นางสีดาหลงป่าดงใหญ่ จึงอ่อนวอนให้พระอินทร์ให้ความกรุณาช่วยเหลือ

7.6 ความเชื่ออิทธิพลศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสิ่งคมอีสาน จะเห็นได้จากบทประณามพจน์ของเรื่อง กวีจะไหว้ครูและกล่าวคำบูชาต่อพระพุทธรูป พระธรรมคุณและพระสังฆคุณ ความว่า

นะ โมคัสสะ	ศรีสีสะมังคะละ
สวัสตีลา	พันปีเป็นขวย
โภชนยาธิย้าย	อย่าได้เบียดเบียน แต่ถ้อน
	(ผมหอม:1)

ความหมาย ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ขอให้มิแต่ความสวัสดีเป็นพันปี อย่าได้มีภัยอันตรายใด ๆ

8) ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องชูลุนางอ้ว

8.1 ความเชื่อเรื่องสวรรค์ จะเห็นได้จากประเพณีการตาย ตอนเสนากราบทูลแม่เมืองกาสิขอให้ทำบุญถึงชูลุนางอ้ว ความว่า

ขอให้พระแม่เจ้า	ทานทอดกองบุญ
คันทีไหล	ฮอตบาในฟ้า
	(ชูลุนางอ้ว:138)

ความหมาย ขอให้พระแม่เมืองจงทำบุญทำทาน กรวดน้ำอุทิศกุศลไปถึงชูลุนางอ้วบนสวรรค์และอีกตอนหนึ่งปรากฏครั้งเมื่อทำบุญถึงนางอ้ว ความว่า

จัดแจกแก้ว	คำพร้อมทอดทาน
ทตบวชพร้อม	สัมภาระสิ่งของทาน
หลายกองบุญ	ยอตนางในฟ้า
	(ขุณฺนางอวัระ:129)

ความหมาย จัดกองทานมีทั้งแก้วแหวนเงินคำ กองทอด (เครื่องถวายพระเมื่อ
เลื่อนตำแหน่งเป็นจารย์, พระครู เป็นต้น) และสิ่งอื่น ๆ เพื่อ
เป็นการอุทิศกุศลไปให้นางอ้าวอยู่บนสวรรค์

8.2 ความเชื่อเรื่องนรก จะพบได้ในตอนที่นางอ้าวและมารดาพูดคุยกัน ความว่า

เข้านกินทานเข้า	นิงธรรมจำจ้อ
ศีลห้าตั้ง	จำไว้ชู้วัน แลนา
สิ่งท่อนำธรรมเข้า	อเวจจมุ่ม ฉันทัน
ทานชู้มือ	หมายชั้นสู่สวรรค์
	(ขุณฺนางอวัระ:40-41)

ความหมาย พวกเราได้บริจาคทาน นิงธรรมเป็นประจำ รักษาศีลทุกวัน ถ้า
พวกเราทำสิ่งที่ไม่ดีจะเป็นทางไปสู่นรก ที่ทำบุญทำทานทุกวันที่หวัง
เพื่อขึ้นสู่สวรรค์

8.3 ความเชื่อในเรื่องบาป-บุญและกรรมเวร จะเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องขุณ
นางอ้าวในตอนต่อไป

1) ความเชื่อเรื่องบาป จะพบได้ในตอนที่ขุณฺคิดจะพานางอ้าวหนี ความว่า

กัจจนางหนี	ส่วนมีเวรช้อง
มันจักมานำให้	สองกษัตริษาราก
บาปทำอ้อย	นำใช้อยู่เลิง แท้แล้ว
	(ขุณฺนางอวัระ:94)

ความหมาย ถ้าจะพานางหนีแล้วจะเป็นกรรมเวร จะทำให้เราทั้งสองนลัด
นราก็จากกันคือ เราจะต้องใช้เวรบาปกรรมทำร้ายไม่รู้จักจบสิ้น

2) ความเชื่อในเรื่องบุญจะพบได้ในตอนนางอ้าวเสี่ยงสายแนน (เสี่ยงวาสนา)
เมื่อขุณฺรับเอาแต่สายแนนขาด ความว่า

โอบอุบุญบ่เคยกันนี้	บายเอาสังมาขาด
บุญบ่คาดสิได้	สายนั้นขาดสะเด็น
	(ขุณฺนางอวัระ:77)

ความหมาย บุญไม่เคยอยู่ร่วมกัน จะหยิบขึ้นมาแล้วก็ขาดไปบุญไม่สับสนุนให้ได้ สายแนนนั้นก็ขาดกระเด็น

3) ความเชื่อเรื่องเวรกรรม จะพบได้ในตอนที่หมอโหราทำนายพระโอรส

ความว่า

อันว่ากุมารน้อย	ก่เกิดดอมพระยา
หากมั่นโพธิญาณลง	โลกคนประสงค์ใช้
เวรบาทำว	ภายหลังมีมาก
เจ็ดชาติใช้	เดี่ยวน้เกิดมา พระเอย
	(ขุขานางอ้ว:5)

ความหมาย กุมารที่เกิดขึ้นมานี้หากเป็นพระ โพธิสัตว์ที่ลงมาใช้กรรมเวร เพราะกุมารนี้มีเวรกรรมมาก ชาตินี้เป็นชาติที่เจ็ดแล้ว

8.4 ความเชื่อในเรื่องบวช จะเห็นได้จากการคิดรำพึงของขุขณะเตนทางกลับเมืองกาสิ ความว่า

กุกักแกทัวเข้า	ทรงศีลถือบวช
ขจจอยยัง	ดอมเจ้าเพ็งวัสลี
	(ขุขานางอ้ว:95)

ความหมาย ข้าพเจ้า (ขุข) จักโกนผมบวชเพื่อทรงศีลแล้วขอฝากอาศัยกับพระฤาษี

8.5 มีความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส จะพบได้ในตอนที่นางอ้วเกิดปัญหาเรื่องคู่ครองคือนางรักกับขุข แต่มารดาต้องการให้แต่งงานกับชนลาวจึงมีปัญหามารดาจึงให้ประกอบพิธีเสี้ยงสายแนน โดยให้นางทรงเป็นผู้ขึ้นไปติดต่อกับแกนขอคู่อีกเรื่องกนกแนน และเชิญลงมาเป็นพยานในพิธีเสี้ยงสายแนนตามความเชื่อนั้น เป็นต้นไม้ที่ปลูกร่วมกัน เรียกว่ากนกแนน และเป็นบ่อน้ำที่ร่วมอธิษฐานกันไว้ กนกแนนจะอยู่ส่วนพระยาแกนบ่น้ำ พระยาแกนจะเป็นผู้รักษาไว้ ถ้าใครเคยเป็นเนื้อคู่กัน ต้นไม้อธิษฐานจะขึ้นพันกันโดยตลอด แต่ใครไม่ใช่เนื้อคู่ ต้นไม้ทั้งสองจะไม่พันกันแยกปลายหนีจากกันไป บ่อน้ำอธิษฐานก็เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นเนื้อคู่กันบ่อน้ำจะใสสะอาดขังไว้ตลอดเวลา ความว่า

แล้วจึงพาเขาเข้า	สวนแนนหลังล่า
เห็นถ้ำถ้วน	กระบวนเบื่องบ่เผย
กนกแนนเกยว	พันนิงจำจ้อง
ปลายหากนึ่ง	หนีวันจากกัน
อันพ่น้ำบ่อแก้ว	เหลือดลิ่งหนองหลวง

กลายเป็นแห่นาม	จอกชาวตันท่าง
อันหนึ่งเวรบาท้าว	ทั้งนางมีมาก
ชาติก่อนนั้น	บุญกว้างสร้างทำ
	(ชูลุนางอ้าว:71)

ความหมาย พระยาแสนได้พาพวกนางทรงไปดูสวนแนบ เห็นกนกแนบเกี้ยวพันกันดี แต่ปลายต้นแนบเบี่ยงเบนออกจากกัน น้ำในสระแก้ว บางแห่งยังมีน้ำใส แต่บางแห่งมีจอกแห่นามสี่ชาวตันท่างน้ำ

อันหนึ่ง หากจะเป็นเพราะกรรมเวรของชูลุนางอ้าวได้กระทำไว้ตั้งแต่ชาติปางหลัง

8.6 ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์ จะเห็นได้จากวรรณกรรมชูลุนางอ้าว ตอน

บุพกรรมของนางอ้าว ความว่า

บัดนี้ ข้าไหว้เจ้า	วิเศษอินดา
ทั้ง เทวดา	เมฆฆาลวงสร้อย
ขอให้หลังดูข้า	ผิวเมียบลัดพราก กันนี้
	(ชูลุนางอ้าว:154)

ความหมาย บัดนี้ข้าจักขอถวายบังคมพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์ พร้อมด้วยทั้ง เทพยดาและนางเมฆฆาลวงสร้อย ขอให้สอดส่องทิพยญาณการพลัดพรากของสามีภรรยาคุณี่ด้วย

8.7 ความเชื่ออิทธิพลของศาสนาชาวอีสาน จะพบได้จากบทประณามพจน์ของ

วรรณกรรมเรื่องชูลุนางอ้าว ความว่า

อหังวันทาไหว้	พุทธังอันประเสริฐ
รัตนังแก้ว	องค์ล้ำโลกลือ
มือทั้งสิบนิ้ว	ปณมกรน้อมนบ
คมรพไหว้	พุทธโธเจ้าเหลี่ยมมุง แต่ถ้อน
	(ชูลุนางอ้าว:1)

ผู้ข้าเชิญสิบหกชั้นฟ้า	เทพาพรหมโลก
ทั้ง เทพแผ่นดินล้ำ	หลายชั้นช้อยชู แต่ถ้อน
กับทั้ง เทวดาด้าว	เทพาพันช่อง
ขอให้มาช้อยบ้อง	ชูข้าชู้แดน แน่ถ้อน
	(ชูลุนางอ้าว:2)

ความหมาย ข้าพเจ้าขอกราบพระพุทธรองค์ ผู้เป็นรัตนตรัยประเสริฐ พร้อมกับ
บูชาพระพุทธรุคณของจงมาปกปักรักษา

ข้าพเจ้าขอเชิญเทพาบนพรหมโลกทั้งสิบหกชั้น และเทพเจ้าเหล่าเทวดาทั้งหลาย จง
มาช่วยปกปักรักษาข้าพเจ้าให้ปลอดภัย จากภัยอันตรายทั้งมวลเทอญ

9) ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ

9.1 ความเชื่อเรื่องสวรรค์ จะพบได้ในวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ ตอนพญานาค
จัดขบวนแห่และสร้างปราสาท เพื่อต้อนรับกาฬิเกษ ความว่า

ทุกที่ย่องเพียงแก่งเมืองสวรรค์

บุญาศรีหน่ออินทร์องค์ล้ำ

มาปูนล้างปางทองในป่า

เหมือนดั่งบ้านเมืองสร้างแต่ประชุม

(กาฬิเกษ: 373)

ความหมาย สถานที่ทุกแห่งได้รับการก่อสร้างราวกับเมืองสวรรค์ เพื่อให้
เหมาะสมกับฐานะของกาฬิเกษ ที่เป็นพระราชโอรสของพระ
อินทร์ได้จัดสร้างขึ้นภายในป่า เหมือนดั่งที่ได้สร้างขึ้นมาในสมัย
บรรพกาล

1) ความเชื่อในเรื่องบุญกุศล จะพบได้ในตอนที่พระยาสุริวงค์ถามทุกข์สุข

พระฤาษี ความว่า

เมื่อนั้น มนุญนาถเนือตนประเสริฐสรญาณ

มีญาณคุณยอดพญาองค์ล้ำ

ดีท่อกทงศีลล้างบารมีผายแผ่

ก็บมีพชาติใช้ในเนื้อคอยสำบาย

(กาฬิเกษ: 5-6)

ความหมาย พระคุณเจ้าผู้มีญาณอันแก่กล้า ทรงศีลบริสุทธิ์ สร้างบุญบารมีมานาน
ยังมีความสุขสบายไม่มีโทษภัยเบียดเบียน หรือ

9.2 ความเชื่อเรื่องบุญ บาป กรรม เวร จะพบได้จากวรรณกรรมเรื่องกาฬิเกษ

ดั่งนี้

1) ตอนกาฬิเกษจตุจากสวรรค์ลงไปใช้บาปกรรมในเมืองมนุษย์ ความว่า

อันนี้ กรรมบาท้าวเวียนมาสนองตอบ

เจ้าจงลงสั่งใช้กรรมฮ้ายคอบคิง พ่อท่อน

เจ้าจงลง ไปถ้อนตามกรรมภูนาถ

ค้นหาหมอดบาปแล้วศรีให้ส่งนำ

(กาฬะเกษ:21)

ความหมาย เป็นกรรมแต่ปางก่อนได้ตามมาตอบสนอง จึงให้กาฬะเกษลงไป
ใช้กรรมตามเทวบัญชาของพระอินทร์ เมื่อหมอดบาปกรรมแล้วก็
ได้ทวนกลับมาสู่สวรรค์อีก

2) ความเชื่อเรื่องกรรมเวร พบได้จากวรรณกรรมกาฬะเกษตอนพระอินทร์
กล่าวถึงกรรมเก่าให้เทพบุตรเกสตีตถาฬ ความว่า

ยามเมื่อปางปฐมเค้าบาลลงไปเกิด
ทรงกำเนิดขึ้นเชิงล้านโลกคน แท้แล้ว
บาได้ทำเพียรสร้างโกศลอันต์เนก
ก็เลาทำโทษย้ายกรรมข้องคอบคิง ท่านแล้ว

(กาฬะเกษ:20)

ความหมาย สมัยบรรพกาล เทวดามีนามว่าเกสตีตถาฬได้จุติลงมาเกิดเป็นกษัตริย์
ในโลกมนุษย์ ได้บำเพ็ญบารมีเป็นอเนกประการ ได้ทำกรรมที่ไม่ดี
เอาไว้ ผลกรรมนั้นจึงตอบสนองภายหลัง

9.3 ความเชื่อเกี่ยวกับนาค ตอนเมืองนาคจัดชบวนต้อนรับกาฬะเกษ ความว่า
พระก็เต็นนาโคแต่งพลไฮ้มเต้า
จัดมาพร้อมสาวฮามเมืองนาค
มาแท้เจ้าบุญกว้างหน่อธรรม

(กาฬะเกษ:370)

ความหมาย พระยานาคก็ได้ประกาศให้นาคทั้งหลายยกพลมารวมกัน พร้อมทั้ง
ผู้หญิงสาวนาคด้วยเพื่อแท้และต้อนรับกาฬะเกษ

9.4 ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์และเทวดา จะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่อง
กาฬะเกษ ดังต่อไปนี้

1) ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์ จะเห็นได้จากวรรณกรรมตอนกาฬะเกษจะ
จุติจากสรวงสวรรค์ ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ความว่า

แต่นั้น อินทร์ตาเจ้าครองสวรรค์หลังโลก
เห็นหน่อเชื่อนางท้าวปรารธนา

(กาฬะเกษ:19)

ความหมาย พระอินทร์ผู้เป็นจอมแห่งสรวงสวรรค์ ได้สอดส่องทิพยญาณลงดูโลก
จึงทอดพระเนตรเห็นพระราชาและมเหสีพระประสงค์จะได้พระโอรส

2) ความเชื่อในเรื่องเทวดา จะพบได้จากวรรณกรรม ตอนกาฬะเกษออก
จากเมือง ความว่า

บัดนี้ จักกล่าวถึงกษัตริย์เจ้าเตนพลเตนดุง
เทวดาจ๋องย้ายให้ยนต์ได้แผ่นไป
(กาฬะเกษ: 359)

ความหมาย เมื่อนั้น พระองค์ได้ประกาศให้ไพร่พลออกเดินทาง เทวดาได้ให้
ยนต์เดินทางเข้าไปในป่า

9.5 ความเชื่อในอิทธิพลของศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมชาวอีสาน ดังปรากฏใน
ประณามพจน์ของวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ ความว่า

ศรีสมังคละเลิศล้ำลัทธิเดชลือชา
นาโถสุตยอดชญาไตรแก้ว
สวัสดิ์น้อมในธรรมนุกุชบาท
คุณพระยอดไล่เกล้าถนอมไหว้สู້ยาม
ข้าชอยกมือไหว้เทโวเยี่ยมยั้ง
เห็นสูงญาตยอคนแก้วตามได้ยื่นถวาย
ขออย่ามีโทษต้องโรคาสักสิ่ง
โดยพยาธิใช้ในเนื้ออย่าเบียด แต่เนอ
(กาฬะเกษ: 1)

ความหมาย ข้าพเจ้าขออภิน้อมพระพุทเจ้าผู้เป็นหนึ่งของโลกและบูชาคำสั่ง
สอนของพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลา

ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้เทพดาทั้งหลาย ขอให้มาปกป้องรักษาให้ข้าพเจ้าปราศจากภัย
อันตรายทั้งหลายทั้งปวง

10) ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก

10.1 ความเชื่อในเรื่องนรกจะพบได้จากตอนที่พญาคันคากสอนพญาถน ความว่า

ยามเมื่อ	ตายไปไหม้	อวิจิม้อใหญ่	จริงแล้ว
	คิงเป้อยเป่	หนอน้ำยแห่งเจาะ	แท้ด้าย
	ตกต่ำแท้	ทุกข์อยู่มิถนนาน	มากแล้ว
ก็ท้อ	จมอเวจี	เวทนามมีมัว	

(พญาคันคาก: 99)

ความหมาย เมื่อเสียชีวิตแล้วก็จะลงไปทรมานอยู่ในนรกอเวจี ร่างกายผุพังมี
หนอนชอนไซ่ ทุกข์ทรมานอยู่เป็นเวลานาน ก็เพราะตกนรกจมอเวจี

จึงมีความทุกข์อันใหญ่หลวง

10.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสวรรค์ ตัวอย่างจากตอนที่พญาคันคากสอนพญาแถน

ความว่า

พระก็	สอนสั่งให้	คนสร้างแต่งบุญ	เจ้าเฮย
อันว่า	บุญสมภารค่า	มีชัยโชคใหญ่	จริงแล้ว
แม้ว่า	ตายเกิดขึ้น	เมื่อฟ้าอยู่กะเสิม	เจ้าเฮย

(พญาคันคาก:98)

ความหมาย พระยาคันคากได้สั่งสอนให้ประชาชน สร้างบุญสร้างกุศล เพราะบุญกุศลเป็นปัจจัยสนับสนุน ให้มีโชคชัยในชีวิต เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วก็จะขึ้นไปสู่สวรรค์

10.3 ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก มีดังนี้
เชื่อในเรื่องบุญ ได้จากตัวอย่างตอนนางอุทรคุยาที่ปี นุดกับพระเจ้าเอกราชา
ความว่า

เป็นแต่	จาฮืดเจ้า	บุญมีปางก่อน	พระเอย
อินทร์จึง	เอาช้อยน้อย	มาให้แมนคอง	เจ้าเฮย

(พญาคันคาก:21)

ความหมาย เป็นเพราะบุญที่ได้สะสมมาแล้วแต่ปางก่อน พระอินทร์ได้ยกพระนางอุทรคุยาที่ปีให้แก่พญาคันคากตามจารีตประเพณี

10.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์และเทวดา จะพบได้จากวรรณกรรมเรื่องพญา

คันคาก ดังนี้

1) ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์ จะพบได้ในตอนที่พญานาคบอกสาเหตุที่ฝน

ไม่ตก ความว่า

อันว่า	ยอดเขาเสมอนั้น	พระอินทร์เสวยราชย์	จริงแล้ว
กินแต่	ของทิพย์แท้	มีฮ้อยนอเนกนอง	เจ้าเฮย

(พญาคันคาก:38)

ความหมาย พระอินทร์นั้นครองราชสมบัติอยู่บนยอดเขาสุเมรุ เสวยแต่อาหารทิพย์ไม่มีความเดือดร้อนแต่ประการใด

10.5 ความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาส ตอนพระอินทร์อุ้มสมนางอุทรคุยาที่ปีมาสมสู่

กับกานีเกษ ความว่า

ช้อยัน	เป็นลูกท้าว	พญาใหญ่เมืองอุดร	คุยาที่ปักษ์
อินทร์หาก	ไปขอตอม	พระยอดเมืองมาน	
ก็เพื่อ	บุญบาสร้าง	นำมาหลายชาติ	จริงแล้ว
อินทร์จึง	ไปหอบอุ้ม	มาให้ช้อยพระองค์	นี่แล้ว

(พญาคันคาก:14)

ความหมาย ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระราชธิดาเมืองอุดรคุยาที่ปักษ์ พระอินทร์ได้เสด็จไปขอพระนางต่อสมเด็จพระราชบิดาให้มาที่นี่ เพื่อเป็นไปตามบุญบารมีและบุญเพสันนิวาส ติดตามกันมาหลายชาติพระอินทร์จึงได้นำมามอบพญาคันคาก

10.6 ความเชื่อในอิทธิพลของศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมชาวอีสาน ดังปรากฏในประเพณีของวรวงกรรมเรื่องพญาคันคาก ความว่า

บัดนี้	เฮาจักเล่าภาคพื้น	ปางก่อนโพธิญาณ	ก่อนแล้ว
พระก็	เที่ยวสงสาร	แต่ปัตถมปางนั้น	
	มีใน 50 ชาตินั้น	พระเจ้ากล่าวในธรรม	
	เฮาเห็นเขียน	ว่าเป็นไทยไว้	
ตั้งหาก	อัศจรรย์แท้	ลือซาทั้งโลก	
	ทุกที่เท่า	ทั้งค่ายคอบคุณ เจ้าเอย	

(พญาคันคาก:4)

ความหมาย บัดนี้จะกล่าวถึงประวัติพระพุทธเจ้าในสมัยก่อน พระองค์ก็เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ซึ่งปรากฏในหนังสือปัญญาสชาดกที่พระองค์ได้ตรัสไว้ มีคนได้แต่งเอาไว้เป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์ในโลกเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณท่านที่มีส่วนร่วมในการแต่งขึ้น

บทสรุป

ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้าน เป็นความเชื่อที่วิวัฒนาการมาจากลัทธิบูชาธรรมชาติ เชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาตินั้น เป็นเพราะมีอำนาจบางอย่างเป็นผู้บันดาล ต่อมาความเชื่อเช่นนี้ได้พัฒนาขึ้นมาอีกว่า อำนาจที่ทำให้ธรรมชาติเป็นไปนั้น เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกรับรู้ถึงความรัก ความโกรธได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ผิดแต่ไม่มีตัวตนเหมือนมนุษย์ แต่มนุษย์ก็สามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึก เป็นยุคที่เชื่อว่าโลกนี้มีเทพเจ้าหลายองค์ ต่อมาความเชื่อดังกล่าวพัฒนาเข้าสู่ความมีเหตุผลนั้น มีหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นพื้นฐานของความคิด ยุคนี้จึงเป็นยุคก้าวเนตศาสนาต่าง ๆ

พระพุทธศาสนา พัฒนามาจากความเชื่อที่เนื่องมาจากความกลัว เช่นเดียวกับศาสนาอื่น ๆ ตามแนวคิดของนักจิตวิทยาบอกว่า ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อเจริญเติบโตมาจากความเชื่อเรื่องวิญญาณ มีเทพเจ้าหลายองค์ ต่อมาได้พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึงยุคที่วิวัฒนาการต่าง ๆ เจริญขึ้นในปัจจุบัน

เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาสร้างศรัทธาใหม่ให้กับชุมชน ความเชื่อดั้งเดิมของชาวพุทธในเรื่องผีก็มิได้ถูกทำลายให้หมดไป แต่ถูกดัดแปลงให้ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอันเป็นลักษณะของ "ศาสนาชาวบ้าน" ซึ่งเป็นตัวกำหนดจารีตประเพณีและกฎระเบียบของสังคม เช่น ยี่ตสิบสองคองสิบสี่ ที่ชนทุกชั้นในภาคอีสานจะต้องปฏิบัติตาม ผู้นำในชุมชนจะได้รับการยอมรับจากผู้อยู่ภายใต้ปกครอง ก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปตามยี่ต ตามคองและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วย

ความเชื่อในพระพุทธศาสนาในระดับชาวบ้าน จะช่วยควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ตลอดจนความขัดแย้งในสังคมระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองได้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นการประท้วงการครอบงำทางอำนาจ ที่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองไม่พอใจในระบบการใช้อำนาจนั้น ความเชื่อในพระพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านที่มีบทบาทต่อการควบคุมสังคมพอจะกล่าวได้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อในอุดมคติ แต่มีความฝังแน่นอยู่ในความคิดคำนึงของคนทั่วไป เป็นความเชื่อที่มีความอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ที่ปรากฏนี้ กวีได้นำมาเป็นตัวกำหนดโครงเรื่องของวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานในตอนทีตัวละครไม่มีบุตร จึงประกอบพิธีขอลูกจากสวรรค์ผลก็คือ มีลูกที่มีบุญญาธิการลงมาปราบอธรรม และนอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องนี้ ยังนำไปเสริมบทบาทของตัวละครในเรื่อง ถือเป็นกลวิธีการสั่งสอนประชาชนผู้อ่านวรรณกรรมได้อย่างแยบคายด้วย

2. ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เรื่องบุญกรรมเป็นเรื่องที่ชาวอีสานยึดถือกันมากกว่าสามารถกำหนดให้มีชีวิตประสพกับความสุหรือความทุกข์ ทั้งในชีวิตปัจจุบันและในชาติหน้าหรือภพหน้าได้ ดังคำกล่าวที่ว่า "ทุกชีวิตเป็นไปตามกรรม" ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม ช่วยลดความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี และความเชื่อในเรื่องนี้ช่วยให้คนประพฤติอยู่ในกรอบของความดีงาม ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ประณีประนอมกันได้ง่าย เพราะเชื่อว่าใครทำกรรมดี ก็จะได้รับผลดีตอบแทน ใครทำกรรมชั่วก็จะได้รับผลชั่วตอบแทน ความเชื่อในเรื่องนี้ทำให้การปกครอง ในชุมชนท้องถิ่น ค่อนข้างจะไม่เกิดปัญหา หรือถ้าเกิดก็ไม่รุนแรงมากนัก

3. ความเชื่อเรื่องการบวช ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน คือประเภทประเพณีส่วนบุคคลในประเพณีการบวช การบวชของชาวอีสานมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการบวชตามประเพณี เพื่อเป็นการอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา หรือผู้มีพระคุณอื่น ๆ และลักษณะที่สอง เป็นการบวชเพื่ออุทิศให้แก่พระศาสนา คือการบวชเพื่อแสวงหาโมกษธรรม คือความหลุดพ้นจากกิเลส การบวชของตัวละครในวรรณกรรมที่แสดงไว้ใน เรื่องของสังข์ศิลป์ชัย

เป็นการบวชตามประเพณี คือเมื่อบวชแล้วจะไม่มีภัยอันตราย สามารถจะติดตามเอาน้องสาว คือนางสุนันทาได้ เพราะอยู่ในเพศสมณะ ตามมนโฑกัณฑ์ของชาวอีสานถือว่าการบวชจะได้บุญมาก ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมให้บุตรหลานของตนบวช

4. ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส เป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาชาวบ้าน คือเชื่อการเป็นสามีภรรยาภักดิ์ต้องเคยสร้างบุญสร้างกรรมร่วมกันมาตั้งแต่ชาติปางก่อน เมื่อเกิดมาชาติบุญกรรมตั้งแต่ชาติไหนหลัง จึงสนับสนุนให้แต่งงานกันได้

5. ความเชื่อเรื่องนาค ความเชื่อเรื่องพระยานาคมีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล คือพระยานาคเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา แปลงกายมาขอบวชกับพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าไม่ให้บวช พระยานาคจึงฝากชื่อเสียงไว้ในพระพุทธศาสนา โดยให้มีชื่อนาคร่วมอยู่ในพิธีกรรมการบวช ซึ่งได้ถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

แต่นาคที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่ศึกษา เป็นความเชื่ออยู่ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ คือ นาคเป็นผู้กำหนดให้เกิดฝนตกในโลกมนุษย์ เมื่อนาคไม่ปฏิบัติตามประเพณีก็เกิดการรบกัน ดังเช่นสุทโธนาคราชและสุวรรณนาคในเรื่องผาแดงนางไอ่ มีความเข้าใจผิดกันและเกิดรบกันขึ้น จนทำให้พระอินทร์เดือดร้อน เป็นต้น ความเชื่อในเรื่องนาคนี้มีบทบาทถึงขั้นกำหนดโครงเรื่องของวรรณกรรมและประเพณีได้ ส่วนความเชื่อแสดงออกในชีวิตประจำวันก็เพื่อสั่งสอนผู้คนในสังคมให้ทำความดีไปในตัว

ความเชื่อเรื่องพระยานาค เป็นความเชื่อที่อยู่ในระดับศาสนาชาวบ้าน เพราะชาวบ้านนอกจากจะนับถือศาสนาพุทธแล้วยังนับถือสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่น พระยาครุฑ พระยานาค เป็นต้น

6. ความเชื่อเรื่องพระอินทร์และเทวดา เป็นความเชื่ออยู่ในระดับศาสนาชาวบ้าน ลักษณะความเชื่อเป็นแบบอุดมคติ แต่การแสดงออกของความเชื่อ กวีได้สร้างภาพของพระอินทร์เทวดาให้มีบทบาทเหมือนมนุษย์แต่เป็นผู้มีประพฤติกุศล บำเพ็ญศีลทาน จนมีบารมี มีฤทธิ์คอยช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก พระอินทร์เป็นบุคคลตัวอย่างในการสร้างชาติ ทำให้มนุษย์มีความปรารถนาอยากจะไปสวรรค์ จึงทำความดีตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักพื้นฐาน ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

7. ความเชื่อเรื่องอิทธิพลศาสนาชาวบ้านที่มีต่อสังคมอีสาน ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธา เชื่อถือ เป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวใจของคนเรา ดังนั้นจึงมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะศาสนาชาวบ้านจะมีอิทธิพลสูงมาก เพราะศาสนาในระดับนี้จะมีส่วนประกอบที่มีหน้าที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทั้งกับปัจเจกชนและชุมชน ส่วนประกอบดังกล่าวคือพิธีกรรม ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม

ในท้องถิ่นอีสาน ศาสนาแบบชาวบ้านซึ่งเป็นส่วนผสมผสานอย่างกลมกลืน ระหว่างความเชื่อเรื่องผี พุทธศาสนา พราหมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อผีและพระพุทธรูปศาสนา มีส่วนสำคัญ ในการกำหนดแนวคิด ค่านิยม จริยธรรม ตลอดจนโลกทัศน์ของคนในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าศาสนาชาวบ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวอีสาน และกำหนดจารีตในการ ควบคุมความประพฤติของปวงชน รวมไปถึงหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธรูปศาสนาในระดับโลกยะ เป็นต้นว่า ศิลปะ ศิลปะ การทำบุญทำทานเพื่อสิ่งสมบุญบารมีที่มุ่งปฏิบัติ เพื่อความสุขของตนเอง และชุมชน ภาวการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ นอกจากสะท้อนให้เห็นจากวิถีชีวิตที่คนในสังคมปฏิบัติแล้ว ก็ยังสามารถมองได้จากศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรมและวรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณกรรม เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับศาสนา โดยตลอด จะเห็นได้จากเนื้อหาที่เกี่ยวกับศาสนาชาวบ้านโดยตรง

2.6 กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของชาวอีสานขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งพึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ เป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ผลผลิตจะดีหรือไม่ดีเพียงใด ชาวอีสานโบราณเชื่อกันว่าขึ้นอยู่กับอำนาจผีฟ้า เทวดา ที่เป็นผู้ควบคุมกระบวนการผลิตนั้น ๆ จึงมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อกับการทำมาหากิน อันเป็นกิจกรรมแรกเริ่มในการผลิต เพื่อเศรษฐกิจขั้นต้นของมนุษย์ ซึ่งชาวอีสานจะนำเอาความเชื่อในเรื่องผีฟ้า เทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นต้นว่า ก่อนฤดูกาลทำนา ชาวอีสานก็จะทำบุญตั้งไฟบูชาแถน เพื่อให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล มีการเลี้ยงผีปู่ตา และผีตาแฮกก่อนลงมือทำไร่ทำนา เพราะผีตาแฮกนั้นถือว่าเป็นผีที่มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับการผลิต การทำไร่ไถนาของชาวอีสาน มีอำนาจที่เอื้อต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารอันส่งผลต่อเศรษฐกิจของชาวอีสานด้วย และเมื่อได้ผลผลิตมากก็จะทำพิธีเลี้ยงแม่โพสพ ซึ่งเชื่อกันว่าสถิตอยู่ในเมล็ดข้าวเปลือก โดยการทำบุญคูณลาน สู้ขวัญข้าว เป็นต้น

เมื่อวิถีชีวิตของชาวอีสานพึ่งพิงธรรมชาติ การผลิตเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจเป็นไปในลักษณะแค่ยังชีพให้อยู่รอด คือให้พอมีพอกิน และแจกจ่ายผลผลิตไปในทางทำบุญทำทาน เพื่อสะสมบุญไว้สำหรับตัวเองทั้งชาตินี้และชาติหน้า เพื่อจะให้มีความสวัสดีดีกว่าในปัจจุบันตามความเชื่อทางศาสนา

ความเชื่อในด้านศาสนา เป็นตัวกำหนดแนวทางในการปฏิบัติให้กับคนในสังคม จะเห็นว่าความคิดทางศาสนามีอิทธิพลในการเพิ่มผลผลิต และแจกจ่ายผลผลิตในสังคมอีสานเป็นอย่างมาก เป็นต้นว่า ในการเพิ่มผลผลิตตามแนวความเชื่อของศาสนาชาวบ้าน ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมที่

เชื่อว่าช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ คือการทำนุญคุณแลน สู้ขวัญข้าว สู้ขวัญเล่า สู้ขวัญวัวควาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรง

ส่วนการแจกจ่ายผลผลิต ความเชื่อเรื่องศาสนาจะเป็นตัวกำหนดวิธีแจกจ่ายอย่างเด่นชัด จะเห็นว่าผู้ครอบครองผลผลิตจะต้องแจกจ่ายผลผลิตส่วนหนึ่ง เพื่อสืบทอดคติความเชื่อทางศาสนา เช่น นำไปเลี้ยงผีทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้านและระดับรัฐในทางพุทธศาสนา ก็จะเข้าไปในเรื่องของการทำนุญทำทาน และบำรุงพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด สร้างพระถือว่าได้กุศลแรง เป็นต้น

จิตใต้สำนึกในเรื่องบุญกรรมอยู่อย่างเหนียวแน่นในสังคมอีสาน เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวอีสานมองข้ามการจัดระบบทางเศรษฐกิจของรัฐไป ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจให้ลดการเอาวัดเอาเปรียบ จึงไม่เกิดขึ้นมากนัก เพราะความเชื่อในเรื่องบุญกรรมชาวอีสานหันไปแก้ปัญหาโดยทำบุญให้มาก เพื่อความสุขในบ้านปลายและการไปเกิดในชาติหน้าจะดีกว่าเดิม จะเห็นว่าความเชื่อเรื่องศาสนา สามารถลดความตึงเครียดระหว่างผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ได้เป็นอย่างดี

ในแง่ของการพัฒนาที่ส่งผลต่อภาวะทางเศรษฐกิจ ความเชื่อเรื่องศาสนาจะถูกผูกโยงอย่างแนบแน่นกับการจัดการแบบหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาแบบใหม่จะสวนทางกับการปฏิบัติของชาวบ้านตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ดังที่ กุสุมา ชัยวินิตย์ (2531, น. 35) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า "การเข้าไปจัดการปัญหาเศรษฐกิจโดยใช้ปรัชญาแบบใหม่ที่มุ่ง "สร้าง" และ "เร่ง" การผลิตกลับเป็นเส้นทางที่สวนกับวิถีแห่งหมู่บ้าน ซึ่งเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นในระดับรากฐานของสังคม"

อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาจะส่งผลทั้งทางบวกและลบต่อภาวะทางเศรษฐกิจ ในสังคมอีสานดังกล่าวแล้ว ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง แล้วนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ จึงจะไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่นำมาศึกษาทั้งหมด 10 เรื่อง แต่ระบบเศรษฐกิจปรากฏในวรรณกรรมดังกล่าวเพียง 8 เรื่อง ซึ่งจะได้นำมากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

1) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ระบบเศรษฐกิจที่ชาวอีสานในสมัยโบราณ ได้ใช้ในการทำมาหากินนั้นมี 2 ลักษณะ คือ การเกษตรและการค้า ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ดังนี้

1.1 ในด้านการเกษตร จะพบได้จากวรรณกรรมตอนที่พระยาแก้วมณีกับนางสมณฑาคัน ความว่า

พวทหนึ่งปลูกกล้วยอ้อย	ระดับจิมแคมทาง
คูตระการงาม	ตั้งสวนสวรรค์ฟ้า
	(สังข์ศิลป์ชัย:422)

ความหมาย พวทหนึ่งปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อยระดับสองเส้นทางมีความงดงามดู
ประหนึ่งว่าอยู่ในสวนสวรรค์เมืองฟ้า

1.2 ในด้านการค้าขาย จะพบได้จากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนที่พระยา
กุมภคเษอนางสมุทเทจจากสังข์ศิลป์ชัย ความว่า

พวทหนึ่งให้แต่งตั้ง	ระดับท่งท่งชัย
เลียนเป็นถัน	เยื่อเยื่อเหลืองเหลือง
ของกินล้น	ปูปลาชิ้นไขว่
เงินและแก้ว	ค่าเข้มจ่ายชาย
	(สังข์ศิลป์ชัย:423)

ความหมาย พวทหนึ่งประดับประดาติดธงชัย เรียงกันเป็นแถวดูงามอร่ามตา
ทั้งสีเหลือง สีฟ้าอ่อนติดอยู่ริมทางทั้งสองด้าน มีการค้าขายปูปลา
และของกินต่าง ๆ มีการค้าขาย เงินเครื่องแก้วและทองคำหลาก
หลาย

2) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช

ระบบเศรษฐกิจที่มีอยู่ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฯ สามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1 ในด้านเกษตรกรรม จะพบได้ตอนที่ขุนบรมฯ เจาะน้ำเต้าน้ำ สัตว์โลกทั้ง
หลายและพืชพันธุ์ธัญญาหาร ไหลออกมาจากน้ำเต้าน้ำลูกที่สอง ความว่า

กับทั้งตาลแลพรวัว	สีเสียดยาปูน
บรวรรค์ครบ	เครื่องจันขบเคี้ยว
มีทั้งสิ่งใครพร้อม	ชิงแคงชีบัว
กับทั้งกล้วยแลอ้อย	ผลพร้อมออกมา หันแล้ว
	(ขุนบรมฯ:18)

ความหมาย สิ่งที้ออกมาจากน้ำเต้าน้ำมี ตาล มะพรวัว สีเสียด ยา ปูน ทุก
สิ่งมีครบบริบูรณ์ที่เป็นของขบเคี้ยว นอกจากนั้นก็ยังมีตะไคร้ ชิง
ผักชี หัวหอม กล้วย อ้อย และผล และ

อันหนึ่งถึงเมื่อระดูฟ้า	ดังมาปีใหม่ ยามนั้น
แล้วจึงเดินไพร่น้อย	กะทำสร้างไถนา นั้นเนา
	(ขุนบรมฯ:29)

มีทั้งเงินค้ำพร้อมอาภรณ์หลายหลาก
ตั้งตลาดไว้เต็มคุ้มคาคดแดง แค้นแล้ว
(จำปาสี่ต้น:35)

ความหมาย พระ (พระเจ้าจุลละนี) ทรงตรวจตราดูแลสุขทุกข์ของราษฎร
ทรงเห็นร้านค้าเต็มไปหมดในระหว่างริมทางมีเครื่องเงิน ค้ำ
และเสื้อผ้าอาภรณ์หลากหลายวางขายอยู่ทั่วไป

4) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมท้าวท้าวกาคำ

ระบบเศรษฐกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมท้าวท้าวกาคำ แบ่งเป็นสองลักษณะคือ การ
เกษตรและการค้าขาย ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 4.1 การเกษตรกรรม จะพบได้ในตอนนางลุนไปดูสวน ความว่า
บางผ่องเก็บเอาส้ม	ทั้งหลายพร้อมพรว้า
ทั้งกล้วยอ้อย	ถวายเจ้าพระยอดนาง
บางผ่องเก็บหมากพรว้า	ชักแกคิงลง
บางผ่องเก็บพลูพัน	จิบสลาถวายเจ้า
- (ท้าวท้าวกาคำ:61)

ความหมาย ข้าราชการของนางลุน บางพวกก็เก็บเอาส้ม กล้วยอ้อย บางพวก
เก็บมะพรว้า บางพวกเก็บพลู เพื่อนำไปถวายนางลุน

4.2 ด้านการค้า จะพบได้จากวรรณกรรมของท้าวท้าวกาคำ ตอนที่ท้าวท้าวกาคำ
พูดกับนายสำเภาที่มาทำการค้าขาย ความว่า

ดูช้อยนายเมืองตาง	เที่ยวขายของค้ำ เจ้าเอย
ดูช้อยมาตามไซ้	นายเมืองท้าวท้าว
ช้อยมาถามข่าวเจ้า	ทองล้านพ่อพระองค์
- (ท้าวท้าวกาคำ:163)

ความหมาย ซ้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นชาวต่างเมืองเดินทางมาทำการค้าขาย
และมาตามที่เจ้าเมืองท้าวท้าวกาคำใช้ให้มาถามข่าวคราวบิดาของ
เจ้าเมืองด้วย

5) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องนางผมหมอม

กวีได้สอดแทรกระบบเศรษฐกิจไว้เพียงลักษณะเดียวคือ ด้านเกษตรกรรม จะพบ
ได้ในตอนที่หนนางผมหมอมเข้าเมือง ความว่า

บันนี้	ฝูงช้ำ	พากันสร้าง	หนทางเกลี้ยงฮำบ

ปลูกกล้วยอ้อย

เลียนล่อมเลียนทาง

(ผมทอมะ116)

ความหมาย ผู้เข้าเจ้าทั้งหลายได้สร้างถนนหนทางเรียบร้อย พร้อมทั้งปลูก
ต้นกล้วย และต้นอ้อยทั้งสองริมทางไว้เรียบร้อยแล้ว

6) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องชูลุนางอ้ว

ได้บอกลักษณะเศรษฐกิจไว้เพียงด้านเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว ดังจะเห็นได้
จากตอนที่มารดาของนางอ้ว พูดกับเหล่าเสนาอำมาตย์ ความว่า

แม่เสี่ยวพาเอาเข้า	สวนอาจอุทธาน
ชมมาลา	ดอกดวงหอมเข้า
ผลสุกเข็ม	เฟือง ไผ่มีม่วง
เกียง เว่อพัว	พวงลั่นหล่นลง

(ชูลุนางอ้ว:50)

ความหมาย เพื่อนของเราได้พาเราเข้าไปชมสวนหลวง ได้ชมดอกไม้ที่มีกลิ่น
หอมอบอวล มีผลไม้ เช่น มะเฟือง มะไฟ มะม่วง มะกรูด สุก
เต็มต้นและหล่นลงเต็มดิน

7) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องกาฬะเกษ

กวีได้สอดแทรกเรื่องเศรษฐกิจไว้เฉพาะด้านการค้าขายเท่านั้น ดังมีรายละเอียด
พอสังเขป ดังนี้

7.1 ตอนที่กาฬะเกษเดินทางไปเมืองยักษัณณต์ ที่อยู่ริมฝั่งทะเล ซึ่งมีเรือเดินทาง
ไปทำการค้าขาย ความว่า

เมืองหลวงตั้งต้นทะเลแควมท่า
สภาทศเด้าเทียวเข้าสู่เมือง
ยุสนุกกัน โยธาพลไพร
เมืองใหญ่ล้นเต็มแผ่นดินนคร
เขากี่ลือชาทั้งนครศรีสุนกมาก
กาดใหญ่ตั้งเต็มด้วยเครื่องขาย

(กาฬะเกษ:35)

ความหมาย เมืองหลวงของยักษัณณต์ ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลมีเรือสำเภาเดินทาง
ไปมาหาสู่เมืองเป็นประจำเพื่อติดต่อการค้ากับชาวเมือง ซึ่งมีผู้คน
เป็นจำนวนมาก มีตลาดกว้างใหญ่และเต็มไปด้วยสินค้านานาชนิด
จะซื้อจะหากี่ทำ ได้ด้วยความสะดวก

7.2 มีการทำการค้าขายระหว่างสองข้างทาง ตอนที่แม่เจ้าสาวไปหากาน้ำกะ
ความว่า

ตลาดหลังตั้งขายเคื่องประสังค์

ดวงมาลา เกาะยอดทองแกมกำน

(กาน้ำกะ:332)

ความหมาย มีตลาดวางตั้งสิ่งของ เพื่อขายตามความต้องการ มีสินค้าต่าง ๆ

เช่น พวงดอกไม้ที่เป็นช่อพร้อมกับกิ่งและใบ เป็นต้น

8) ระบบเศรษฐกิจในวรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก

จะกล่าวไว้เฉพาะเรื่องการเกษตร ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระยาถนนทำนาแทน

ประชาชน ความว่า

ยามเมื่อ

เดือนเจ็ดขึ้น

ฝนเข้าดินอ่อน

แถมก็

หวานข้าวกล้า

นากว้างชุกาย

(พญาคันคาก:119)

ความหมาย เมื่อถึงเดือนเจ็ด ฝนโปรยลงมาทำให้ดินอ่อนนุ่ม พระยาถนนก็ลง

ทำนาหวานข้าวกล้าในนาทุกแห่ง

บทสรุป

จากระบบเศรษฐกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้าน ของชาวอีสานทั้ง 8 เรื่อง จะเห็นว่าระบบเศรษฐกิจของชาวอีสานเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เนื่องจากภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีความแห้งแล้ง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรม เป็นคนยาก คนจน จึงจำเป็นที่จะต้องดิ้นรน เพื่อเอาตัวรอดตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในวรรณกรรม กวีได้กล่าวสอนคนในสังคม ให้รู้จักทำมาหากินและประกอบอาชีพ เช่น ให้รู้จักทำนา ทำสวน ให้ทันกับฤดูกาล เพื่อให้ทันกับภาวะทางธรรมชาติ การทำศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอหูก เลี้ยงหม่อน ทอผ้าไหม การเลี้ยงสัตว์ และการค้าขาย เป็นต้น นอกจากกวีจะได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจของชาวอีสานในสมัยบรรพกาลแล้ว กวียังได้สอดแทรกคำสอนไม่ให้คนในสังคมมีความเกียจคร้านในการทำมาหากินรู้จักต่อสู้กับความยากจน เพราะธรรมชาติของภาคอีสานไม่เอื้ออำนวยในการประกอบเกษตรกรรมเหมือนภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ความขยันหมั่นเพียรในการทำงานเท่านั้น จึงจะทำให้พวกเขาอยู่รอดได้

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์

ในการศึกษาเรื่องการควบคุมสังคม ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผู้ศึกษาจะแบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ 6 ด้าน คือ

2.1 กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม

2.2 กฎเกณฑ์ด้านการปกครอง

2.3 กฎเกณฑ์ด้านความเชื่อ

2.4 กฎเกณฑ์ในด้านจารีตประเพณี

2.5 กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน

2.6 กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของผู้สัมภาษณ์ในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวรรณกรรมที่เห็นว่ามีความสำคัญ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 เพศ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ 44 คน สามารถจำแนกเพศได้ดังนี้

ตารางที่ 4.1

จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
พระภิกษุ	16	36.36
ฆราวาส (ชาย-หญิง)	28	63.64
รวม	44	100

จากตาราง 4.1 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.64) เป็น
 ชาววาสทั้งชายและหญิง รองลงมา (ร้อยละ 36.36) เป็นพระภิกษุ

1.2 วุฒิการศึกษา

ตารางที่ 4.2
 จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
<u>วุฒิทางโลก</u>		
ประถม 4	14	31.82
ประถม 6	3	6.82
มัธยมศึกษา ม.6	7	15.91
อนุปริญญา	6	13.64
ปริญญาตรี	9	20.45
ปริญญาโท	5	11.35
รวม	44	100
<u>วุฒิทางธรรม</u>		
นักธรรมตรี	2	4.55
นักธรรมโท	3	6.82
นักธรรมเอก	22	50.00
เปรียญ 4	1	2.27
เปรียญ 6	2	4.55
เปรียญ 9	1	2.27
ไม่มีวุฒิทางธรรม	13	29.55
รวม	44	100

จากตารางที่ 4.2 ผู้ให้สัมภาษณ์มีวุฒิการศึกษาทางโลกระดับชั้นประถมศึกษา จำนวน 14 คน จบชั้นปริญญาตรี จำนวน 9 คน วุฒิมัธยมศึกษา นักธรรมชั้นเอก จำนวน 22 ราย นักธรรมชั้นโท จำนวน 3 คน ดังรายละเอียดในตาราง 2

1.3 อายุ

ตารางที่ 4.3
จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
30-40 ปี	9	20.45
41-50 ปี	9	20.45
51-60 ปี	13	29.55
61-70 ปี	12	27.27
71 ปีขึ้นไป	1	2.27
รวม	44	100

จากตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีอายุอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด อยู่ในระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 29.55 รองลงมาอยู่ในระหว่าง 61-70 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 27.27 ส่วนเกณฑ์อายุนอกจากระบุได้จากตาราง

1.4 อาชีพ

ตารางที่ 4.4
จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามอาชีพ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
พระภิกษุ	16	36.37
รับราชการ	18	40.90
ผู้นำชุมชน	10	22.73
รวม	44	100

จากตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพเป็นข้าราชการมากที่สุด จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 40.90 รองลงมาได้แก่พระภิกษุ จำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.37 และผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 22.73

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ 6 ด้าน

2.1 กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม

ตารางที่ 4.5
จำนวนและร้อยละด้านความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับหน้าที่ของผู้นำและผู้อยู่
ภายใต้การปกครอง

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1	<u>หน้าที่ของผู้นำและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง</u>		
1.1	ผู้นำมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง		
	1) มีมาก	27	61.36
	2) มีน้อย	17	38.64
	3) ไม่มีเลย	0	0
	รวม	44	100
1.2	ผู้นำได้มีการปรึกษาหารือกับผู้ใต้การปกครอง		
	1) การปรึกษาหารือ	40	90.91
	2) ไม่มีการปรึกษาหารือ	3	6.82
	3) ตัดสินใจเอง	1	2.27
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.3	การประชุมร่วมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ อยู่ภายใต้การปกครอง		
	1) ถือเสียงส่วนมาก	41	93.18
	2) ถือเสียงผู้มาเป็นเกณฑ์	0	0
	3) ไม่ถือเสียงทั้งสองอย่าง	3	6.82
	รวม	44	100
1.4	ผู้อยู่ภายใต้การปกครองมีส่วนปฏิสัมพันธ์ กับผู้ปกครอง		
	1) มีมาก	23	52.27
	2) มีน้อย	20	45.46
	3) ไม่มี	1	2.27
	รวม	44	100
1.5	ผู้ใต้การปกครองได้ให้การสนับสนุนใน ด้านการจัดกิจกรรมในท้องถิ่น		
	1) สนับสนุนมาก	33	75.00
	2) สนับสนุนน้อย	0	0
	3) ไม่ให้การสนับสนุน	11	25.00
	รวม	44	100

จากตาราง 4.5 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อยู่ภายใต้การปกครองอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 75.00 ปฏิสัมพันธ์เพียงเล็กน้อย 38.64 ส่วนที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์เลยไม่มี

ผู้นำได้ปรึกษาหารือกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองที่อยู่ในระดับมากร้อยละ 90.91 ไม่มีการปรึกษาหารือมีเพียงร้อยละ 6.82 และผู้ปกครองตัดสินใจเอง มีเพียงร้อยละ 2.27 เท่านั้น

ในการประชุมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้การปกครองรับฟังเสียงสมาชิกในที่ประชุมอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 52.27 อยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 45.46 และไม่มีการปฏิสัมพันธ์เลยร้อยละ 2.27

ผู้ใต้การปกครองให้การสนับสนุน ที่อยู่ในระดับมากร้อยละ 75.00 และไม่ให้การสนับสนุนเลย ร้อยละ 25.00

ตารางที่ 4.6

จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
2	<u>หน้าที่บิดามารดาและบุตรธิดา</u>		
	2.1 บิดามารดาได้ให้การศึกษาแล้วเรียน		
	ต่อบุตรธิดา		
	1) ให้มาก	34	77.27
	2) ให้น้อย	10	22.73
	3) ไม่ได้ให้เลย	0	0
	รวม	44	100

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
2.2 บิดามารดามีส่วนเลือกคู่ครอง			
ต่อบุตรธิดา			
1)	มีส่วนมาก	13	29.55
2)	มีส่วนน้อย	29	65.91
3)	ไม่มีส่วนเลย	2	4.54
รวม		44	100
2.3 บิดามารดาได้มอบทรัพย์สินสมบัติ			
มรดกให้แก่บุตรธิดา			
1)	มอบให้มาก	32	72.73
2)	มอบให้น้อย	8	18.18
3)	ไม่ได้มอบเลย	4	9.09
รวม		44	100
2.4 บุตรธิดาเชื่อฟังคำบิดามารดาสั่งสอน			
1)	เชื่อฟังมาก	7	15.91
2)	เชื่อฟังน้อย	1	2.27
3)	ไม่เชื่อฟังเลย	36	81.82
รวม		44	100

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
2.5	บุตรธิดาได้เลี้ยงดูบิดามารดา		
	เพื่อตอนแทนบุญคุณ		
1)	เลี้ยงดูเป็นอย่างดี	20	45.46
2)	เลี้ยงดูน้อย	0	0
3)	ไม่ได้เลี้ยงดูเลย	24	54.54
	รวม	44	100

จากตาราง 4.6 แสดงให้เห็นว่า บิดามารดาให้การศึกษาแก่บุตรธิดาอยู่ในระดับมาก เป็นร้อยละ 77.27 บางส่วนให้การศึกษาแก่บุตรธิดาน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.73

ในการเลือกคู่ครอง บิดามารดามีส่วนในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดาน้อย คิดเป็นร้อยละ 65.91 บางส่วนยังมีส่วนในการคัดเลือกสามี ภรรยาให้แก่บุตรธิดาอยู่บ้าง คิดเป็นร้อยละ 29.55 ไม่มีส่วนเลือกให้เลย คิดเป็นร้อยละ 4.54

เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมบิดามารดามอบทรัพย์สินมรดกให้อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 72.73 มอบให้บ้างอยู่ในระดับร้อยละ 18.18 และไม่ได้มอบให้เลย 9.09

ส่วนบุตรธิดาเชื่อฟังบิดามารดาหรือไม่ พบว่า บุตรธิดาส່วนมากไม่เชื่อฟังบิดามารดา คิดเป็นร้อยละ 81.82 เชื่อฟังบ้างซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 15.91 และแทบจะไม่เชื่อถือเลย คิดเป็นร้อยละ 2.27

ในเรื่องการเลี้ยงดูบิดามารดา บุตรธิดาไม่ได้เลี้ยงดูบิดามารดาเลยอยู่ในเกณฑ์สูงมาก คิดเป็นร้อยละ 54.54 และบางส่วนได้เลี้ยงดูบิดามารดาเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 45.46

ตารางที่ 4.7
จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับหน้าที่ของครูกับศิษย์

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
3	<u>หน้าที่ของครูและหน้าที่ของศิษย์</u>		
	3.1 <u>อุทิศเวลาและตั้งใจอบรมสั่งสอน</u>		
	1) อุทิศเวลามาก	27	61.36
	2) อุทิศเวลาให้น้อย	0	0
	3) ไม่อุทิศเวลาให้เลย	17	38.64
	รวม	44	100
	3.2 <u>ครูตั้งใจสอนศิษย์โดยไม่ปิดบังอำนาจวิชา</u>		
	1) สอนอย่างเต็มที่โดยไม่ปิดบังอำนาจ	39	88.64
	2) สอนน้อย	0	0
	3) ไม่ได้สอนเลย	5	11.36
	รวม	44	100
	3.3 <u>ครูรักและเมตตาต่อศิษย์</u>		
	1) รักและเมตตามาก	41	93.18
	2) รักและเมตตาน้อย	0	0
	3) ไม่รักและไม่ให้ความเมตตาเลย	3	6.82
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
3.3	ครูรักและเมตตาต่อศิษย์		
1)	รักและเมตตามาก	41	93.18
2)	รักและเมตตาน้อย	0	0
3)	ไม่รักและไม่ให้ความเมตตาเลย	3	6.82
	รวม	44	100
3.4	ศิษย์เชื่อฟังครูและตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน		
1)	เชื่อฟังมาก	19	43.18
2)	เชื่อฟังน้อย	25	56.28
3)	ไม่เชื่อฟังเลย	0	0
	รวม	44	100
3.5	ศิษย์ช่วยเหลือยกย่องครูและตั้งใจเรียนเป็นอย่างดี		
1)	ช่วยเหลือและตั้งใจเรียนมาก	23	52.27
2)	ช่วยเหลือและตั้งใจเรียนน้อย	21	47.73
3)	ไม่ช่วยเหลือและไม่ตั้งใจเรียน	0	0
	รวม	44	100

ตาราง 7 แสดงให้เห็นว่าครูได้อุทิศเวลาและตั้งใจสอนศิษย์ คิดเป็นร้อยละ 61.36 และไม่อุทิศเวลาให้ คิดเป็นร้อยละ 38.64

ในการสอนของครูนั้น ครูตั้งใจสอนวิชาความรู้ให้ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพรางเลย มีจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 86.64 แต่ยังมีบางส่วนที่ครูยังไม่สอนอย่างเต็มที่หรือไม่ได้สอนเลย คิดเป็นร้อยละ 11.36

ครูให้ความรักและเมตตาต่อศิษย์มาก คิดเป็นร้อยละ 93.18 แต่ยังมีบางส่วนที่เห็นว่าครูไม่มีความรักความเมตตาต่อศิษย์ คิดเป็นร้อยละ 6.82

ในด้านหน้าที่ของศิษย์ มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า ศิษย์ในปัจจุบันเชื่อฟังครูและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอยู่ในเกณฑ์น้อยคิดเป็นร้อยละ 56.82 และบางส่วนยังเชื่อว่าศิษย์เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 43.18

ในด้านการสนับสนุนครูและตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ศิษย์ให้การช่วยเหลือครูและตั้งใจเรียนอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 52.27 และบางส่วนเห็นว่าช่วยเหลือและสนับสนุนน้อย คิดเป็นร้อยละ 47.73

ตารางที่ 4.8

จำนวนและร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของสามีภรรยา

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
4	<u>หน้าที่ของสามีภรรยา</u>		
4.1	สามีให้ความรักภรรยาและทะนุถนอม น้ำใจของกันและกัน		
	1) ให้ความรักมาก	36	81.82
	2) ให้ความรักน้อย	0	0
	3) ไม่ให้ความรักเลย	8	18.18
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
4.2 สามีมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ภรรยา			
1)	มอบให้มาก	32	72.73
2)	มอบให้น้อย	12	27.27
3)	ไม่มอบให้เลย	0	0
รวม		44	100
4.3 สามีไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณีคือ ไม่นอกใจภรรยา			
1)	ไม่เคยประพฤติผิด	10	22.73
2)	ประพฤติผิดเพียงเล็กน้อย	29	65.91
3)	ประพฤติผิดมาก	5	11.36
รวม		44	100
4.4 ภรรยาให้ความรักแก่สามีของตน โดย ประพฤติตนอยู่ในจารีตประเพณี			
1)	ให้ความรักมาก	33	75.00
2)	ให้ความรักน้อย	1	2.27
3)	ไม่ให้ความรักเลย	10	22.73
รวม		44	100

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
4.5 ภรรยาไม่ประพฤติตนผิดศีลธรรมคือ			
ไม่อกใจสามี			
1)	ไม่เคยประพฤติผิด	15	34.09
2)	ประพฤติผิดเพียงเล็กน้อย	2	4.55
3)	ประพฤติผิดมาก	27	61.36
	รวม	44	100

จากตาราง 4.8 แสดงให้เห็นว่า สามีให้ความรักความสนใจต่อภรรยาเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 81.82 และบางส่วนไม่ให้ความรักความผูกพันต่อภรรยาเลย คิดเป็นร้อยละ 18.81

ในด้านการมอบความเป็นใหญ่ให้แก่ภรรยา พบว่าสามีได้มอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้แก่ภรรยาอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 72.73 และบางส่วนเห็นว่าสามีได้มอบความเป็นใหญ่ให้แก่ภรรยาอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 27.27

ในด้านความประพฤติ พบว่า สามีได้ประพฤติผิดทางด้านจารีตประเพณีเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 65.91 แต่บางส่วนเห็นว่าสามียังประพฤติผิดจารีตประเพณีอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 11.36 และบางส่วนมีความเห็นว่าสามีไม่ได้ประพฤติผิดจารีตประเพณีเลย คิดเป็นร้อยละ 22.73

ในด้านความรักของภรรยาที่มีต่อสามี พบว่าภรรยาให้ความรักความผูกพันต่อสามีอยู่ในเกณฑ์มากคิดเป็นร้อยละ 75.00 บางส่วนเห็นว่า ภรรยาให้ความรักความผูกพันต่อสามีอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 2.27 และบางส่วนเห็นว่าภรรยาไม่ให้ความรักความผูกพันต่อสามีเลย คิดเป็นร้อยละ 22.73

ในด้านความประพฤติ พบว่าภรรยาประพฤติผิดจารีตประเพณีอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 61.36 บางส่วนเห็นว่าภรรยาประพฤติผิดจารีตประเพณีอยู่บ้าง คิดเป็นร้อยละ 4.55 และเห็นว่าภรรยาไม่ได้ประพฤติผิดจารีตประเพณีเลย คิดเป็นร้อยละ 34.09

2.2 กฎเกณฑ์ในด้านการปกครอง

ตารางที่ 4.9
จำนวนและร้อยละด้านความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการปกครอง

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
2	2.1 ระบบการปกครองที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นการปกครองแบบ		
	1) อุตตาริปไตย	2	4.55
	2) คณาธิปไตย	4	9.09
	3) ประชาธิปไตย	35	79.55
	4) โลกาธิปไตย	3	6.82
	รวม	44	100
	2.2 การสงเคราะห์ช่วยเหลือของผู้นำ หรือผู้ปกครองที่มีต่อประชาชน		
	1) สงเคราะห์มาก	20	45.45
	2) สงเคราะห์น้อย	24	54.55
	3) ไม่ได้สงเคราะห์เลย	0	0
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
2.3	ผู้นำหรือผู้ปกครองได้นำหลักการวิธีการ ทางด้านศีลธรรม ด้านทศนิธราชธรรม มาใช้เกี่ยวกับการปกครอง		
	1) นำมาใช้มาก	21	47.73
	2) นำมาใช้น้อย	23	52.27
	3) ไม่ได้นำมาใช้เลย	0	0
	รวม	44	100
2.4	ในด้านความทุกข์สุขผู้ปกครองได้ให้ ความสนใจดูแลเอาใจใส่ต่อประชาชน		
	1) เอาใจใส่มาก	21	47.73
	2) เอาใจใสน้อย	23	52.27
	3) ไม่ได้ดูแลเอาใจใส่เลย	0	0
	รวม	44	100
2.5	ผู้นำหรือผู้ปกครองใช้หลักความซื่อสัตย์ สุจริตเพื่อใช้เป็นแนวทางในการ ปกครองและควบคุมสังคม		
	1) ใช้มาก	21	47.73
	2) ใช้น้อย	22	50.00
	3) ไม่ได้ใช้เลย	1	2.27
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
2.6	ผู้นำหรือผู้ปกครอง ได้นำจารีต ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่มาใช้ ในการปกครองท้องถิ่น		
	1) นำมาใช้มาก	28	63.64
	2) นำมาใช้น้อย	16	36.36
	รวม	44	100
2.7	ผู้นำหรือผู้ปกครอง ได้สนใจและเอา เอาใจใส่ร่วมกิจกรรมท้องถิ่น ของท้องถิ่น		
	1) เอาใจใส่มาก	34	77.27
	2) เอาใจใสน้อย	9	20.46
	3) ไม่เอาใจใส่เลย	1	2.27
	รวม	44	100
2.8	ผู้นำหรือผู้ปกครอง ได้จัดกิจกรรม ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน		
	1) จัดบ่อยครั้ง	30	68.18
	2) จัดน้อย	14	31.82
	3) ไม่ได้จัด	0	0
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
2.9	ผู้นำหรือผู้ปกครองได้ประชุมปรึกษาหารือกับผู้อยู่ใต้ปกครอง		
	1) ประชุมบ่อยครั้ง	26	59.09
	2) ประชุมน้อยครั้ง	18	40.91
	รวม	44	100
2.10	ผู้นำได้เข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นในท้องถิ่น		
	1) เข้าร่วมประชุมเป็นประจำ	37	84.09
	2) เข้าร่วมน้อย	7	15.91
	รวม	44	100

จากตาราง 4.9 แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองได้ใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 79.55 บางส่วนเห็นว่าใช้ระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย คิดเป็นร้อยละ 9.09 แบบโลกาธิปไตย คิดเป็นร้อยละ 6.82 และอัตตาธิปไตย คิดเป็นร้อยละ 4.55

ด้านการช่วยเหลือประชาชน พบว่า ผู้นำได้ให้การช่วยเหลือประชาชนอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 54.55 บางส่วนเห็นว่าผู้นำได้ช่วยเหลือประชาชนมากคิดเป็นร้อยละ 45.45

ในด้านการนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปกครอง พบว่า ผู้นำได้นำเอาหลักคำสอนทางด้านศีลธรรมมาประยุกต์ใช้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 และเห็นว่านำมาใช้ อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 47.73

การดูแลสุขภาพทุกข์ของประชาชน พบว่า ผู้ปกครองให้ความเอาใจใส่ดูแลสุขภาพทุกข์ของชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 บางส่วนเห็นว่าผู้ปกครองมีความเอาใจใส่ดูแลสุขภาพทุกข์ของชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 47.73

ในด้านความซื่อสัตย์ของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองมีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 50.00 และบางส่วนเห็นว่าผู้ปกครองมีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในเกณฑ์มากคิดเป็นร้อยละ 47.73 และเห็นว่าไม่มีความซื่อสัตย์เลย คิดเป็นร้อยละ 2.27

การทำกิจกรรมเกี่ยวกับฮัตสึบะสวง คลองสิบสี่ของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองได้ดำเนินการและนำมาปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 63.64 และเห็นว่าได้นำมาใช้บ้าง คิดเป็นร้อยละ 36.36

ในการร่วมงานในท้องถิ่นของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองได้เข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 77.87 และบางส่วนเห็นว่า เข้าร่วมอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 20.46

ในการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ พบว่า ผู้ปกครองได้จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีบ่อยครั้ง คิดเป็นร้อยละ 68.18 และบางส่วนเห็นว่าจัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 31.82

ในด้านการประชุมปรึกษาหารือกันกับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง พบว่า ผู้ปกครองได้เข้าร่วมประชุมเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 59.09 และบางส่วนเห็นว่าได้เข้าร่วมประชุมอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 40.91

ในด้านการเข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นในท้องถิ่น พบว่า ผู้นำได้เข้าร่วมการประชุมเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 84.09 และบางส่วนเห็นว่าเข้าร่วมประชุมอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 15.91

2.3 กฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ

ตารางที่ 4.10

จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1	1.1 สังคมของชาวอีสานมีความเห็นว่า เมื่อผู้นำประเทศประมุขนิติจาริตประเพณี จะมี เทนเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติจะลงโทษ		
	1) เห็นด้วยอย่างมาก	14	31.82
	2) เห็นด้วยน้อย	19	43.18
	3) ไม่เห็นด้วย	11	25.00
	รวม	44	100
	1.2 การทำกิจการใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ เมือง การปกครอง ชาวอีสานเมื่อรับคำ ตอบแทนมาแล้วต้องตอบสนอง เพื่อไม่ให้เกิด บาปหรือเป็นเวรกรรม		
	1) เห็นด้วยมาก	22	50.00
	2) เห็นด้วยน้อย	10	22.73
	3) ไม่เห็นด้วย	12	27.27
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1.3	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าการเดินทางไปต่างถิ่น โดยออกเดินทางไม่ตรงกับวันและเวลาที่ โหราศาสตร์กำหนดไว้ จะเกิดความผิดพลาด ในเรื่องทั่วไป		
	1) เห็นด้วยมาก	6	13.64
	2) เห็นด้วยน้อย	23	52.27
	3) ไม่เห็นด้วย	15	34.09
	รวม	44	100
1.4	การเสกเป่าหรือทำพิธีทางไสยศาสตร์ เพื่อ ให้ศัตรูถึงความหายนะ ท่านเชื่อว่าพิธีนี้มีผล กระทบ		
	1) เชื่อมาก	6	13.64
	2) เชื่อน้อย	26	59.09
	3) ไม่เชื่อเลย	12	27.27
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1.5	การผูกอาฆาตจองเวรกันในชาตินี้ ย่อมมีผล ติดตามไปในชาติหน้า ท่านเห็นว่าเป็นไปได้		
	1) เป็นไปได้มาก	22	50.00
	2) เป็นไปได้น้อย	13	29.55
	3) เป็นไปไม่ได้เลย	9	20.45
	รวม	44	100
1.6	การใช้ไสยศาสตร์ เพื่อทำลายคนอื่น เช่น การเสกตะปูเข้าท้อง มีความเป็นไปได้		
	1) เป็นไปได้มาก	1	2.27
	2) เป็นไปได้น้อย	32	72.73
	3) เป็นไปไม่ได้	11	25.00
	รวม	44	100
1.7	ท่านมีความเชื่อว่าเกิดอาการกระดูกที่คว้าง ขวาเป็นกลางที่บ่งบอกถึงความเป็นอัมพฤกษ์		
	1) เชื่อมาก	6	13.64
	2) เชื่อน้อย	28	63.63
	3) ไม่เชื่อ	10	22.73
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.8	ท่านเห็นด้วยกับชาวอีสานที่เชื่อว่าพญาแถน มีอำนาจให้ฝนตกตามฤดูกาล		
	1) เห็นด้วยมาก	12	27.27
	2) เห็นด้วยน้อย	22	50.00
	3) ไม่เห็นด้วย	10	22.73
	รวม	44	100
1.9	ถึงฤดูกาลเดือนหก ชาวอีสานจะทำพิธี เลี้ยงปู่ตา เพื่อให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข และทำนาได้ผลหลังจากนั้นจะเลี้ยงผีตาแฮก เพื่อให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีความเป็น ไปได้ในด้านการเกษตรกรรม		
	1) เป็นไปได้มาก	15	34.09
	2) เป็นไปได้น้อย	24	54.55
	3) เป็นไปไม่ได้	5	11.36
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.10	ท่านเห็นด้วยกับความเชื่อของชาวอีสานที่ว่า บุญและบาปมีจริงและติดตามคนไปถึงชาติหน้า		
	1) เห็นด้วยมาก	31	70.45
	2) เห็นด้วยน้อย	8	18.18
	3) ไม่เห็นด้วย	3	6.87
	รวม	44	100

จากตาราง 4.10 แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อที่ว่าผู้ปกครองหรือผู้นำสังคมประพฤติผิด
จารีตประเพณี เทพเจ้าจะลงโทษนั้น สังคมชาวอีสานมีความเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 43.18
บางส่วนเห็นว่า เมื่อผู้ปกครองหรือผู้นำประพฤติผิดจารีตประเพณี เทพเจ้าจะลงโทษอยู่ในเกณฑ์
มาก คิดเป็นร้อยละ 31.82 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 25.00

ความเชื่อที่ว่า เมื่อรับค่าตอบแทนจากกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเลือกตั้งผู้แทน
ราษฎร เป็นต้น จะต้องตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าอย่างนั้นแล้วจะเป็นบาปพบว่าชาวอีสานเห็น
ด้วยเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 50.00 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.73 และไม่
เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 27.27

การเดินทางไปต่างถิ่น โดยถือคำทำนายของโหราศาสตร์เป็นหลัก พบว่า ชาวอีสาน
มีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 บางส่วนเห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 13.64
และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 34.09

ความเชื่อเรื่องการเสกเป่าหรือทำพิธีทางไสยศาสตร์ เพื่อให้ศัตรูถึงความพินาศ ชาว
อีสานมีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 59.09 บางส่วนเชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็น
ร้อยละ 13.14 และไม่เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 27.27

การผูกอาฆาตจองเวรกันในชาตินี้ มีผลติดตามไปถึงชาติหน้า พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 50.00 บางส่วนมีความเชื่อน้อย คิดเป็นร้อยละ 29.55 และเห็นว่า เป็นไปไม่ได้เลย คิดเป็นร้อยละ 20.45

การใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำลายคนอื่น เช่น การเสกตะปูเข้าท้อง เป็นต้น พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 72.73 บางส่วนเห็นว่า เป็นไปได้มาก คิดเป็นร้อยละ 2.27 และเห็นว่า เป็นไปไม่ได้เลย คิดเป็นร้อยละ 25.00

ความเชื่อที่ว่าเกิดอาการกระตุกที่คิ้วข้างขวา เป็นลางที่บอกถึงความเป็นอันปลงคล พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 63.63 บางส่วนยังเชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 13.64 และ ไม่มีผู้ใดเชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 22.73

ความเชื่อเรื่องพระยาแถนมีอำนาจให้ฝนตกตามฤดูกาล พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 50.00 บางส่วนมีความเชื่อเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 27.27 และ ไม่เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 22.73

ด้านการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแฮก เพื่อให้ชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่เย็นเป็นสุข และทำไร่ นาได้ผลดี พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 54.55 บางส่วนเชื่อว่ามี ความเชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 34.09 และเห็นว่า เป็นไปไม่ได้เลย คิดเป็นร้อยละ 11.36

ความเชื่อเรื่องบาปบุญมีจริง และจะติดตามคนไปถึงชาติหน้า พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 70.45 บางส่วนเห็นว่า เป็นไปได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 18.18 และเห็นว่า เป็นไปไม่ได้เลย คิดเป็นร้อยละ 6.87

2.4 กฎเกณฑ์ในด้านจารีตประเพณี

ตารางที่ 4.11
จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ในด้านจารีตประเพณี

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
4	4.1 ประชาชนให้ความสำคัญในการทำบุญวันเกิด		
	1) ให้ความสำคัญมาก	3	6.82
	2) ให้ความสำคัญน้อย	30	68.18
	3) ไม่ให้ความสำคัญเลย	11	25.00
	รวม	44	100
	4.2 ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องการบวช เป็นพระมากน้อยเพียงใตว่าบวชเพื่ออะไร		
	1) บวชตามประเพณี	10	22.73
	2) บวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา	27	61.36
	3) บวชเพื่อเหตุผลอื่น	7	15.91
	รวม	44	100
	4.3 หนุ่มสาวปัจจุบัน แต่งงานกันด้วยวิธีใด		
	1) มารดาบิดาจัดหาคู่ให้	2	4.55
	2) หนุ่มสาวจัดหากันเอง	3	6.82
	3) โดยวิธีอื่น ๆ	39	88.63
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
4.4	ประเพณีการแต่งงานมีครั้งเดียวในชีวิต ควรจัดให้ใหญ่โต ท่านเห็นด้วยหรือไม่		
	1) เห็นด้วยมาก	12	27.27
	2) เห็นด้วยปานกลาง	25	56.82
	3) เห็นด้วยน้อย	7	15.91
	รวม	44	100
4.5	การหย่าร้าง แยกทางกันอยู่ของคู่สมรสเป็น เรื่องธรรมดาของสังคม ท่านเห็นด้วยหรือไม่		
	1) เห็นด้วยมาก	20	45.45
	2) เห็นด้วยน้อย	15	34.09
	3) ไม่เห็นด้วยเลย	9	20.46
	รวม	44	100
4.6	การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ วันสงกรานต์ควร อนุรักษ์ไว้ ท่านเห็นด้วยหรือไม่		
	1) เห็นด้วยมาก	39	88.64
	2) เห็นด้วยปานกลาง	8	11.36
	3) เห็นด้วยน้อย	0	0
	รวม	44	100

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
4.7	การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ควรจะได้จัดทำทุกปี และจะเชิญญาติพี่น้องมาร่วมทำบุญด้วย จึงจะได้บุญมาก ท่านเห็นด้วยหรือไม่		
	1) เห็นด้วยมาก	11	25.00
	2) เห็นด้วยปานกลาง	10	22.73
	3) เห็นด้วยน้อย	23	52.27
	รวม	44	100
4.8	ปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก วัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างที่ดี ๆ ก็เข้ามาท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า วัฒนธรรมที่ดีควรรับไว้		
	1) เห็นด้วยมาก	18	40.91
	2) เห็นด้วยปานกลาง	11	25.00
	3) เห็นด้วยน้อย	15	34.09
	รวม	44	100

จากตาราง 4.11 แสดงให้เห็นว่า ชาวอีสานให้ความสำคัญในการจัดงานวันเกิดน้อย คิดเป็นร้อยละ 68.18 บางส่วนยังเห็นว่า ควรให้ความสำคัญอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 6.82 และเห็นว่าไม่มีความสำคัญเลย คิดเป็นร้อยละ 25.00

ในด้านการบวชตามความคิดเห็นของชาวอีสาน พบว่า ชาวอีสานบวชเพื่อทดแทนบุญคุณของพ่อแม่อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 61.36 บวชตามประเพณี คิดเป็นร้อยละ 22.73 และบวชตามเหตุผลอย่างอื่น คิดเป็นร้อยละ 15.91

ในด้านการแต่งงาน พบว่า หนุ่มสาวแต่งงานกันโดยวิธีอื่น ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.63 บางส่วนจัดหาเอง คิดเป็นร้อยละ 6.82 และวิธีบิดามารดาจัดหาให้มีเพียง 4.55

ในด้านการจัดพิธีการแต่งงานต้องจัดให้ใหญ่โต พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าควรจัดงานให้อยู่ในระดับกลาง คิดเป็นร้อยละ 56.82 ควรจัดให้ยิ่งใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 27.27 และเห็นด้วยในเรื่องนี้น้อย คิดเป็นร้อยละ 15.91

ในด้านการหย่าร้าง พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์เห็นว่า การหย่าร้างแยกทางกันอยู่ของคู่สมรสเป็นเรื่องธรรมดา อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 45.45 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 34.09 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 20.46

ในด้านการอนุรักษ์การทำนุชนบ้านใหม่ และวันสงกรานต์ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าควรอนุรักษ์อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 88.64 มีความเห็นอยู่ในระดับกลาง คิดเป็นร้อยละ 11.36

ในการทำนุชนบ้านใหม่ ควรจะเชิญญาติ ๆ มาร่วมด้วย พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าเรื่องนี้มีความสำคัญอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 บางส่วนเห็นว่ายังมีความสำคัญอยู่มาก คิดเป็นร้อยละ 25.00 และมีความเห็นเป็นกลาง ๆ คิดเป็นร้อยละ 22.73

ในด้านการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติที่ดีไว้ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าควรรับอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 40.91 บางส่วนมีความเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 34.09 และมีความเห็นอยู่ในระดับกลาง คิดเป็นร้อยละ 25.00

2.5 กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน

ตารางที่ 4.12

จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1	1.1 ท่านเชื่อตามคำสอนของศาสนาพุทธ		
	1) เชื่อมาก	44	100
	2) เชื่อน้อย	-	-
	3) ไม่เชื่อ	-	-
	รวม	44	100
	1.2 ท่านเชื่อว่าผีพระนิพพานอยู่ในโลกนี้		
	1) เชื่อมาก	29	65.91
	2) เชื่อน้อย	10	22.73
	3) ไม่เชื่อ	5	11.36
	รวม	44	100
	1.3 ท่านเชื่อว่าผีสวรรค์เป็นที่รองรับผู้ทำกรรมดี		
	1) เชื่อมาก	28	63.64
	2) เชื่อน้อย	13	29.55
	3) ไม่เชื่อ	3	6.81
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1.4	ท่านเชื่อว่ามีภูมบาปเป็นเครื่องนำพาคนไปสู่ สวรรค์หรือลงนรก หลังจากตายแล้ว		
	1) เชื่อมาก	34	77.27
	2) เชื่อน้อย	7	15.92
	3) ไม่เชื่อ	3	6.81
	รวม	44	100
1.5	ในการทำบุญทุกครั้ง ชาวพุทธจะถวายอาหาร ภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และในขณะเดียวกัน ก็มีการทำพิธีเลี้ยงผีไปด้วย ท่านคิดว่าเป็น ศาสนา		
	1) ศาสนาพุทธแบบวิสุทธ์	5	11.36
	2) ศาสนาพุทธผสมกับผี	1	2.27
	3) ศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน	38	86.37
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.6	ท่านเชื่อกับความเห็นของชาวบ้านบางคนที่เห็นว่าชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปตามลิขิตของพระพรหมหรือเรียกว่าพรหมลิขิต		
	1) เชื่อมาก	10	22.73
	2) เชื่อน้อย	20	45.45
	3) ไม่น่าเชื่อ	14	31.82
	รวม	44	100
1.7	ตามความคิดเห็นของท่านจะเป็นไปได้หรือไม่ว่าการทำบุญหรือทำพิธีทางศาสนา จะไม่มีการกล่าวอัญเชิญเทวดา การสวดมนต์ของพระสงฆ์ และการทำพิธีเช่นสังเวชนียะ		
	1) เป็นไปได้มาก	14	31.82
	2) เป็นไปได้น้อย	13	29.53
	3) เป็นไปไม่ได้	17	38.63
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.8	ท่านเห็นด้วยกับการประยุกต์ความเชื่อทั้งหมด และลัทธิผีเข้าด้วยกัน		
	1) เห็นด้วยมาก	19	43.18
	2) เห็นด้วยน้อย	7	15.91
	3) ไม่เห็นด้วย	18	40.91
	รวม	44	100
1.9	ท่านเห็นด้วยกับศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการ ประนีประนอมไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางลัทธิ ความเชื่อ		
	1) เห็นด้วยอย่างมาก	30	68.18
	2) เห็นด้วยน้อย	12	27.17
	3) ไม่เห็นด้วย	2	4.55
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
1.10	ท่านเห็นด้วยกับศาสนาชาวบ้านเป็นกุศโลบาย ในการสร้างกฎควบคุมสังคม		
	1) เห็นด้วยมาก	30	68.18
	2) เห็นด้วยน้อย	10	22.73
	3) ไม่เห็นด้วย	4	9.09
	รวม	44	100

จากตาราง 4.12 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 100.00

ในด้านความเชื่อเรื่องพระนิพพาน อยู่ในโลกนี้มีผู้เชื่อมาก คิดเป็นร้อยละ 65.91 บางส่วนมีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 22.73 และมีผู้ไม่เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 11.36

ในด้านความเชื่อเรื่องสวรรค์ พบว่า มีผู้เชื่อว่าคนทำความดีมีสวรรค์รองรับ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วอยู่ในเกณฑ์เชื่อมาก คิดเป็นร้อยละ 63.64 บางส่วนมีความเชื่อในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 29.55 และไม่มีผู้เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 6.81

ในด้านความเชื่อเรื่องบุญบาปเป็นเครื่องนำพาไปสู่สวรรค์ หรือนรกหลังตายแล้ว พบว่า มีผู้เชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 77.27 บางส่วนมีความเชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 15.92 และไม่เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 6.81

ในการทำบุญ ชาวพุทธจะถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระสงฆ์ และขณะเดียวกันชาวพุทธก็เลี้ยงผีด้วย ความเชื่อประเภทนี้เป็นศาสนาพุทธแบบโต ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความเห็นว่าเป็นศาสนาพุทธแบบชาวบ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86.37 บางส่วนเห็นว่าเป็นศาสนาพุทธแบบบริสุทธิ คิดเป็นร้อยละ 11.36 และบางส่วนเห็นว่าเป็นศาสนาพุทธผสมกับผี คิดเป็นร้อยละ 2.27

ในด้านความเชื่อเรื่องพรหมลิขิต พบว่า มีผู้เชื่อเรื่องพรหมลิขิตอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 45.45 บางส่วนไม่เชื่อเลย คิดเป็นร้อยละ 31.82 และบางส่วนก็เชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 22.73

ในการทำบุญจะไม่มีพิธีอัญเชิญเทวดา จะเป็นไปได้หรือไม่ พบว่า มีผู้เห็นว่าเป็นไปไม่ได้เลยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 38.63 บางส่วนเห็นว่าเป็นไปได้มาก คิดเป็นร้อยละ 31.82 และเห็นว่าเป็นไปได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 29.55

ในการประยุกต์ความเชื่อพระพุทธศาสนาและลัทธิผีเข้าด้วยกัน ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในเรื่องนี้พบว่า มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 43.18 ไม่เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 40.91 และเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.91

ศาสนาชาวบ้านเป็นศาสนาแบบประนีประนอม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในเรื่องนี้ พบว่า มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 68.18 เห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 27.17 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 4.55

ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้านเป็นพื้นฐานในการสร้างกฎควบคุมสังคม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 68.18 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.73 และมีบางส่วนไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 9.09

2.6 กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

ตารางที่ 4.13

จำนวนและร้อยละความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

ที่	เนื้อความ	จำนวน	ร้อยละ
6.1	อาชีพของชาวบ้านบางอย่างสมควรที่จะอนุรักษ์ไว้และพัฒนาฝีมือให้เป็นอาชีพที่ถาวรได้ เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน เกี่ยวกับการจักสานโดยใช้ไม้ไผ่ ตัวอย่าง ตะกร้า กระติบข้าว กระดัง ฯลฯ		
	1) เห็นด้วยมาก	43	97.73
	2) เห็นด้วยน้อย	1	2.27
	3) ไม่เห็นด้วย	-	-
	รวม	44	100
6.2	สมัยก่อนชาวอีสานชอกกันกินหรือแลกเปลี่ยนกันกินได้ เพราะมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ประชาชนกินน้อย แต่ปัจจุบันความเป็นญาติไม่ค่อยมีค่าครองชีพสูงขึ้น ชอกกินเหมือนเดิมไม่ได้		
	1) เห็นด้วยมาก	23	52.27
	2) เห็นด้วยน้อย	15	34.09
	3) ไม่เห็นด้วย	6	13.64
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
6.3	การผลิตในปัจจุบันนี้ ผลิตเพื่อมุ่งขายเป็นสินค้า ต่างกับสมัยก่อนผลิตเพื่อบริโภค การที่เป็นเช่นนี้ เพราะวัฒนธรรมเปลี่ยนไป ท่านเห็นด้วยหรือไม่		
	1) เห็นด้วยมาก	33	75.00
	2) เห็นด้วยน้อย	7	15.91
	รวม	44	100
6.4	ปัจจุบันนี้ การส่งเสริมการเกษตรของภาครัฐ ทำได้มากและได้ผล		
	1) เห็นด้วยมาก	17	38.64
	2) เห็นด้วยน้อย	23	52.27
	3) ไม่เห็นด้วย	4	9.09
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ที่	เนื้อหาความ	จำนวน	ร้อยละ
6.5	สิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่จะส่งเสริมไม่ให้นัก อพยพย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น คือสร้างงาน ในชนบทให้คนในท้องถิ่นมีงานทำ		
	1) เห็นด้วยมาก	31	70.45
	2) เห็นด้วยน้อย	6	13.64
	3) ไม่เห็นด้วย	7	15.91
	รวม	44	100
6.6	ดินฟ้าอากาศเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผลผลิต ทางการเกษตรของภาคอีสานต่ำ รัฐบาล ทุกยุคทุกสมัยพยายามแก้ไขแต่ไม่ได้ผล		
	1) เห็นด้วยมาก	33	75
	2) เห็นด้วยน้อย	7	15.91
	3) ไม่เห็นด้วย	4	9.09
	รวม	44	100

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
6.7	โครงการแบบไร่นาสวนผสมจะเป็นวิธีการ หนึ่งที่จะทำให้สถานการณ์ของเกษตรกรชาว อีสานดีขึ้น ท่านเห็นด้วย		
	1) เห็นด้วยมาก	36	81.82
	2) เห็นด้วยน้อย	8	18.18
	รวม	44	100
6.8	อนาคตของชาวอีสานนับวันที่จะออกไปขาย แรงงานในต่างถิ่นมากขึ้นเพราะค่านิยมของคน		
	1) เห็นด้วยมาก	21	47.73
	2) เห็นด้วยน้อย	14	31.82
	3) ไม่เห็นด้วย	9	20.45
	รวม	44	100
6.9	ความเจริญของสื่อสารมวลชน ถนนหนทาง ไปถึงหมู่บ้านสะดวกสบายมาก ประชาชนก็ยิ่ง จนมากเท่านั้น		
	1) เห็นด้วยมาก	10	22.73
	2) เห็นด้วยปานกลาง	7	15.91
	3) เห็นด้วยน้อย	27	61.36
	รวม	44	100

จากตาราง 4.13 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าควรอนุรักษ์อาชีพของชนในท้องถิ่นไว้ เช่น ทัดถกรมพื้นบ้าน การจักสาน เป็นต้น อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 97.73 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 2.27

ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ชาวอีสานไม่สามารถจะชอกกันกันได้เหมือนสมัยก่อนความเป็นญาติสนิทก็จางหายไป ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในเรื่องนี้ พบว่ามีผู้เห็นด้วยในเรื่องนี้มาก คิดเป็นร้อยละ 97.74 และยังมีผู้ไม่เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 2.27

ในด้านการผลิต พบว่า มีผู้เห็นด้วยกับการผลิตในสมัยโบราณเป็นการผลิตเพื่อเป็นการยังชีพ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 75.00 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.91 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 9.09

ในด้านการส่งเสริมการเกษตรของรัฐ พบว่า มีผู้เห็นว่ารัฐส่งเสริมได้ผลน้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 บางส่วนก็ยังเห็นว่ารัฐส่งเสริมได้ผลอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 38.64 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 9.09

ในด้านอพยพแรงงาน พบว่า มีผู้แสดงความเห็นด้วยว่าการสร้างงานในท้องถิ่นจะเป็นวิธีชะลอให้คนไม่อพยพจากท้องถิ่น อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 70.45 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 13.64 และไม่เห็นด้วยเลย คิดเป็นร้อยละ 15.91

ในด้านธรรมชาติไม่อำนวยความสะดวกแปรที่ทำให้ผลผลิตตกต่ำ มีผู้เห็นด้วยมากคิดเป็นร้อยละ 75.00 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.91 และไม่เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 9.09

ในด้านอพยพแรงงานในอนาคต พบว่า มีผู้เห็นด้วยที่ชาวอีสานจะอพยพแรงงานเพราะเนื่องมาจากค่านิยม อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 47.73 บางส่วนเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 31.82 และไม่เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 20.45

ความเจริญทางถนนหนทางมากขึ้นเท่าไร ประชาชนก็ยิ่งยากจน พบว่า มีผู้เห็นด้วยในเรื่องนั้นคิดเป็นร้อยละ 61.36 บางส่วนเห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 22.73 และมีความเห็นกลาง คิดเป็นร้อยละ 15.91

ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์

ความคิดเห็นทั่วไป ที่เป็นประโยชน์ต่อการควบคุมสังคม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม ในการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด ผู้วิจัยได้รวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของท่านผู้รู้เหล่านั้นไว้เป็นส่วนที่ 3 เพื่อสะดวกในการศึกษา และเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดในการศึกษาต่อไป ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมอีสาน คือ

1.1 เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง

1.2 หลักคำสอนในวรรณกรรมเป็นคติสอนใจให้คนปฏิบัติปฏิบัติชอบและเกรงกลัว
 ต่อบาป

- 1.3 วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นแนวทางการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม
- 1.4 เนื้อหาในวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างกฎของสังคม
- 1.5 วรรณกรรมเป็นสื่อส่งเสริมให้คนมีความหวงแหนศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- 1.6 วรรณกรรมพื้นบ้านให้ความบันเทิง และสะท้อนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้ เป็น

อย่างดี

1.7 วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นสื่อในการเผยแพร่ศาสนา ความเชื่อและกฎของสังคม
 สุ่มวลชนได้เป็นอย่างดี

2. วิธีที่ได้รับความรู้จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ที่ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานถึงวิธีที่ศึกษาวรรณกรรม พอ
 จะสรุปกล่าวได้ โดยเรียงตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

- 2.1 ได้รับความรู้จากการบอกเล่าจากผู้รู้อีกต่อหนึ่ง
- 2.2 ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- 2.3 ศึกษาจากกลอนลำและฟังจากหมอลำ
- 2.4 ไปที่สถานศึกษาสถานที่เพื่อศึกษาเอง
- 2.5 ศึกษาวิเคราะห์จากวรรณกรรม
- 2.6 สอบถามจากผู้รู้

3. ความสนใจในวรรณกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้บอกถึงความสนใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน พอสรุปได้ดังนี้

3.1 สนใจเพราะวรรณกรรมให้ความรู้ คติสอนใจ ให้ความเพลิดเพลิน มีคำสอน
 ที่เป็นหลักปฏิบัติและหลักควบคุมสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

3.2 สนใจ เพราะได้ทราบประวัติความเป็นมาของเรื่องต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ควร
 อนุรักษ์ไว้

3.3 สนใจ เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทำให้ผู้ใคร่ในการศึกษาได้ทราบระบบ
 การแต่งงานหลักเป็นเป็นอย่างดี

3.4 สนใจ เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทุกเรื่องให้ความรู้ในเรื่องคติโลกและ
 คติธรรมเป็นคติสอนใจให้คนปฏิบัติอยู่ในกรอบของสังคม

3.5 สนใจ เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานได้บรรจุหลักคำสอนศาสนา ปรัชญา
 กฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมของคนในสังคมไว้อย่างมากมาย

3.6 สนใจ เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านได้สอนให้รู้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

4. วรรณกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชอบ

จากการไปสัมภาษณ์ผู้รู้ทั้งหลาย และได้สอบถามว่าท่านเหล่านั้น พอนำมากล่าว โดยเรียงลำดับ 1-5 ดังนี้

4.1 วรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่ เหตุผลที่ชอบเพราะเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของชาวอีสาน สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ระบบการปกครองสมัยขอมมีอำนาจเหนือพื้นที่ภาคอีสานสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีการจับไฟขอฝน เพื่อการเกษตรกรรม และให้คติธรรมตลอดจนกฎควบคุมทางสังคมได้เป็นอย่างดี

4.2 วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เหตุผลที่ชอบเพราะเป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ชนชาวอีสาน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากลักษณะและคุณค่าทางด้านวรรณกรรม อันเป็นผลของความสามารถของผู้แต่งในทางอักษรศาสตร์ และการประพันธ์ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม และปรัชญาไว้มาก วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย โดยเฉพาะลักษณะการประพันธ์ได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบของกลอนมาตรฐานที่ใช้เป็นกลอนลำในภาคอีสานในสมัยปัจจุบัน

4.3 วรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก เหตุผลที่ชอบเพราะเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการดิ้นรนต่อสู้ของมนุษย์ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ จะเห็นได้จากพญาคันคากไปรบกับพญาแถนจนพญาแถนแพ้ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นหลักคำสอน เช่น พญาคันคากได้สอนพญาแถนให้ประพฤติปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่เคยกระทำมา คือในฤดูกาลเดือนหก จะต้องให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ถ้าไม่กระทำตามก็จะเกิดความเดือดร้อน

4.4 วรรณกรรมเรื่องท้าวท้าวท้าว เหตุผลที่ชอบเพราะวรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้ผู้อ่าน ได้เห็นสภาพของสังคมในสมัยนั้นทั้งแง่บวกและแง่ลบ แง่บวกก็คือความรักของบิดาที่มีต่อบุตรและบุตรได้สนองตอบคุณบิดาในภายหลัง เมื่อตนเองได้ประสบกับความทุกข์ แง่ลบก็คือมารดาไม่ได้ทำหน้าที่ของมารดา เช่น นำท้าวท้าวท้าวไปลอยแพ และให้เห็นถึงความรักระหว่างตัวละครที่เป็นพระเอกกับนางเอก และสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของคนในสมัยนั้น คือถือรูปเป็นประมาณ ไม่ได้ถือความรู้ความสามารถเป็นหลัก

4.5 วรรณกรรมเรื่องจำปาสี่ต้น เหตุผลที่ชอบเพราะเป็นวรรณกรรมเรื่องนี้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียในการจองเวร อาฆาตพยาบาท จะเห็นได้จากการจองเวรของนางอัคคีต่อนางคำทอง ผลที่ได้รับก็คือ ทั้งสองคนก็จะได้รับความทุกข์ทรมานเสมอกัน และนอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูตเวทีที่บุตรมีต่อบิดามารดา ดังจะเห็นได้จากกุมารทั้งสี่ได้กระทำคอบสนองบุญคุณต่อจุลละนี และนางคำทองผู้เป็นมารดา

5. คนอีสานมีความรักและผูกพันกับท้องถิ่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน และรักภูมิลำเนาของตนเองมาก ที่เป็นดังนั้นก็เพราะ

5.1 สภาพครอบครัวของชาวอีสานเป็นครอบครัวแบบขยาย คือสมาชิกภายในครอบครัวรวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความรักผูกพันต่อกันอย่างแน่นแฟ้น แม้ว่าจะจากกันไปไกลก็ยังมีความคิดถึงและเป็นห่วงกัน เมื่อมีโอกาสเมื่อใดก็จะหวนกลับมาเยี่ยมกันและตอบแทนบุญการของตน

5.2 ด้านจารีตประเพณี ชาวอีสานมีรูปแบบของจารีตประเพณีเป็นอย่างเดียวกันแม้ว่าชาวอีสานจะ ไปอยู่ที่ใดก็ตาม ก็จะจัดกิจกรรมเมื่อถึงกาลเวลาอันเหมาะสม เช่น วันสงกรานต์ ชาวอีสานก็จะกลับมาทำกิจกรรมร่วมกันในถิ่นกำเนิดของตน เป็นต้น

5.3 ในด้านศาสนา ชาวอีสานส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อในเรื่องการทำความดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในเรื่องบุญ-บาป ดังนั้นชาวอีสานจึงนิยมทำบุญ เช่น นำผ้าป่าหรือกฐินกลับไปถวายที่วัดในถิ่นกำเนิดของตน เป็นต้น

6. วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานให้ประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อชุมชนและต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

6.1 มีประโยชน์ต่อครอบครัว วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานส่วนใหญ่แล้วก็จะสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวที่พึงปฏิบัติต่อกัน จะเห็นได้จากคองสิบลีที่ว่าด้วยเรื่องคองพ่อคองแม่ อันได้แก่ หลักปฏิบัติของบิดามารดาที่มีต่อบุตรและบุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา คองไค้คองเขย คองป้าคองลุง คองป้า คองหลานต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะให้ประโยชน์ต่อบุคคลที่อยู่ในครอบครัวที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน

6.2 มีประโยชน์ต่อชุมชน วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานสะท้อนให้เห็นถึงแนวปฏิบัติของคนในชุมชนที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน เช่น คองเจ้า คองขุน คองท้าว คองเพี้ย คองไพร คองนาย จากแนวปฏิบัติที่ชุมชนพึงปฏิบัติต่อกัน เช่น คองเจ้าคองขุน ก็คือหน้าที่ของผู้นำหรือพระมหากษัตริย์ จะต้องปฏิบัติต่อเสนาอำมาตย์ คองท้าวคองเพี้ยก็คือ หน้าที่ของเสนาอำมาตย์ จะต้องปฏิบัติต่อพระเจ้าแผ่นดิน และคองไพรคองนายอันได้แก่ เจ้านายจะต้องปฏิบัติต่อสามัญชนโดยทั่วไป

6.3 มีประโยชน์ต่อสังคม วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานสะท้อนให้เห็นถึงแนวปฏิบัติของคนในสังคม ดังจะเห็นได้จากคองสิบลีที่ได้แสดงไว้ เช่น คองบ้านคองเมือง คองไร่คองนา คองวัดคองสงฆ์จากแนวปฏิบัติที่สังคมพึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวคือคองบ้านคองเมือง คือหลักเกณฑ์ในการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง คองไร่คองนา คือหลักเกณฑ์ในการทำการเกษตรให้ก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง คองวัดคือหลักการของฆราวาสที่จะพึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และคองสงฆ์ หมายถึงระเบียบวินัยที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้สะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าที่มีต่อครอบครัว ชุมชนและสังคม

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การควบคุมสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผู้ศึกษาจะได้นำผลที่พบมาอภิปรายไว้ ดังต่อไปนี้

1. กฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคม

กฎเกณฑ์การควบคุมทางสังคมจะแบ่งออกตามหลักปฏิบัติและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1.1 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง

ผู้ปกครองตามทัศนคติของชาวอีสานในสมัยโบราณ เห็นว่าผู้ปกครองเป็นผู้มีบุญวาสนาจตุลึงมาจากสวรรค์มาเกิดในโลกมนุษย์ มีหน้าที่บริหารบ้านเมือง ให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นธรรมราชา โดยยึดหลักทศพิธราชธรรม เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมและอาศัยประเพณีของสังคมเป็นส่วนประกอบในการดำเนินงาน ผู้ปกครองแม้จะมีอำนาจสิทธิ์ขาด เป็นผู้ใช้อำนาจแบบสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ก็ตามก็ยังคงใช้ระบบธรรมราชา (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก 2529, น. 400) คือปกครองบ้านเมือง โดยธรรมคือนักปกครองที่มอบกายกรรม วาจกรรมและมโนภาพไว้ในกรอบแห่งทศพิธราชธรรม ดังนั้น ผู้ปกครองใช้หลักแห่งจริยธรรมดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า "ธรรมราชา" คือใช้อำนาจโดยธรรม ส่วนผู้อยู่ภายใต้การปกครองก็ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนผู้ปกครองตามความสามารถของตน ไม่ให้บกพร่อง ทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข

ส่วนทัศนคติของผู้ให้การสัมภาษณ์ในเรื่องหน้าที่ของผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครองนั้น ไม่มีฝ่ายใดปฏิบัติตนเบี่ยงเบนไปจากประเพณี และได้ปฏิบัติหน้าที่ได้ดีทั้งสองฝ่าย จึงเป็นอันว่าปัจจุบันชาวอีสานยังได้ยึดหลักของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน อันได้แก่จารีตประเพณี ซึ่งถือเสมือนเป็นกฎการควบคุมสังคม

1.2 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของบิดามารดากับบุตรธิดา

หน้าที่ของบิดามารดาที่กวีในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงก็คือ บิดามารดาจะต้องให้ความรักความดูแลต่อบุตรธิดา ให้การศึกษา เลี้ยงดูหรือภรรยาที่ดีให้เมื่อถึงกาลเวลาที่เหมาะสมและมอบทรัพย์มรดกให้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นหน้าที่หลัก ส่วนหน้าที่ของบุตรธิดา ก็คือจะต้องทำภารกิจของบิดามารดาที่มอบหมายให้ทำ เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เลี้ยงดูบิดามารดาและทำบุญอุทิศให้เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่าปัจจุบันการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไม่สมบูรณ์ คือบทบาทของบิดามารดาในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดานั้นปัจจุบันไม่ได้ทำกันแล้ว เพราะสังคมเปลี่ยนไป ประเพณีเก่า ๆ บางอย่างก็เปลี่ยนไประบบคลุมถุงชนแบบโบราณคนรุ่นใหม่ไม่นำมาปฏิบัติ ดังนั้นบทบาทของบิดามารดาในด้านนี้จึงหายไปโดยอัตโนมัติ

ส่วนในด้านหน้าที่ของบุตรธิดา มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่าบุตรธิดาในปัจจุบันไม่ค่อยเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา และไม่เลียงคูบิดามารดาตามแก่ชรา ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไป เศรษฐกิจรัดตัว ทำให้บุตรธิดาออกจากบ้านไปหางานทำในต่างถิ่นและในขณะเดียวกันก็ยึดถือวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่ตนเห็นว่าดีเข้ามาปฏิบัติ จึงทำให้หลงผิดคิดว่าถูกต้อง จึงมีความขัดแย้งกับคำสั่งสอนของบิดามารดาที่อยู่ประจำถิ่น เป็นเหตุให้บุตรธิดาไม่เชื่อฟังบิดามารดาและการที่บุตรธิดาอพยพแรงงานไปสู่ถิ่นอื่น จึงทำให้ไม่มีโอกาสเลียงคูบิดามารดา จึงถือว่าไม่ได้ทำหน้าที่ของบุตรธิดาโดยสมบูรณ์

1.3 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของครูกับศิษย์

หน้าที่ของครูที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน ก็คือสอนศิลปะวิทยาให้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง สอนให้ศิษย์เป็นคนดีมีความรับผิดชอบ อุทิศเวลาในการสอน และเมื่อศิษย์ได้รับความอนุเคราะห์จากครูแล้ว ศิษย์จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ คือ เชื่อฟังครู ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตนอยู่ในจารีตประเพณีและให้ความเคารพครูด้วยความจริงใจ

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ศิษย์ในปัจจุบันทำหน้าที่ของศิษย์ไม่สมบูรณ์ คือไม่ค่อยเชื่อคำสั่งสอนของครู ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น สื่อสารมวลชน อิทธิพลสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เจริญก้าวหน้าไปไกลมาก ศิษย์อาจมองภาพลักษณ์ของครูเป็นแต่เพียงผู้รับจ้างสอนก็อาจเป็นได้ ดังนั้น พฤติกรรมของศิษย์ในด้านนี้จึงเบี่ยงเบนจากคำสั่งสอนในวรรณกรรมพื้นบ้านไป

1.4 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของสามีภรรยา

สามีภรรยาเป็นคู่ชีวิตที่ทุกคนเลือกสรรได้ดีแล้ว เมื่ออยู่ร่วมกันทุกฝ่ายจะต้องมีภาระหน้าที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของครอบครัว หน้าที่ของสามีก็คือ มอบความรักให้แก่ภรรยา มอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ภรรยา เป็นผู้นำครอบครัวไม่นอกใจภรรยา ส่วนภรรยาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเช่นเดียวกันคือ ดูแลบ้านให้เรียบร้อย ดูแลทรัพย์สินที่สามีหามาได้ ให้ความรักและปรนนิบัติสามีด้วยความเอาใจใส่

จากทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์จะเห็นว่า สามีภรรยาให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกันสูง แต่ทั้งสองฝ่ายยังปฏิบัติผิดจารีตประเพณีดั้งเดิมอยู่ คือสามีปฏิบัติผิดประเพณีเพียงเล็กน้อย แต่ภรรยาจะปฏิบัติผิดประเพณีที่กำหนดไว้ในวรรณกรรมอยู่มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพ

สังคมและ เศรษฐกิจในปัจจุบัน ไม่เอื้ออำนวยให้ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกันเหมือนสมัยโบราณก็อาจเป็นไม่ได้

2. กฎเกณฑ์ในการปกครอง

ในวรรณกรรม กวีได้กล่าวเน้นคุณสมบัติของผู้ปกครองไว้มาก เช่น นักปกครองจะต้องยึดหลักคำสอนในพุทธศาสนา อันว่าด้วยทศนิราชธรรม เป็นแกนนำในการปกครองบ้านเมือง และจะต้องเรียนรู้จารีตประเพณี อันได้แก่ ยี่ตสิบสอง กองสิบสี่ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และนอกจากนี้ผู้ปกครองต้องมีความยุติธรรมและความซื่อสัตย์เป็นสำคัญ

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ผู้ปกครองใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่การเอาใจใส่ดูแลประชาชน การช่วยเหลือประชาชน การนำเอาหลักทศนิราชธรรมมาใช้เป็นหลักในการปกครอง และความซื่อสัตย์ พฤติกรรมดังกล่าวผู้ปกครองมีความรับผิดชอบน้อย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาวะของสังคมในปัจจุบัน จึงไม่มีความร่วมมือกันเท่าที่ควรเพราะขาดการปฏิบัติตามจารีตประเพณีอย่างเหมาะสม

3. กฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล และเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ความเชื่อที่นามากล่าวไว้ในบทนี้เป็นความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ อันได้แก่ ความเชื่อเรื่อง โหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้มีมาแล้วตั้งแต่อดีต แม้ปัจจุบันก็ไม่เลือนหายจากสังคม

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า มีผู้ที่มีความเชื่อว่าการประพาศิวิตินิต จารีตประเพณีที่ดี ความเชื่อโหราศาสตร์ในการเดินทางที่ดี ความเชื่อไสยศาสตร์ในการทำให้ศัตรูเกิดความเสียหายที่ดี ความเชื่อเรื่องพญาแถนและความเชื่อเรื่องการทำพิธีสังเวยผีที่ดี ทั้งหมดนี้ผู้เชื่อถือน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น ทำให้คนมีแนวความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ จึงทำให้ความเชื่อในเรื่องเหล่านี้จางลงไปเรื่อย ๆ

4. กฎเกณฑ์ในด้านจารีตประเพณี

ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน กวีได้กล่าวถึงประเพณีของชาวอีสานไว้มากมายหลายประการ แต่เมื่อแยกกล่าวแล้วจะได้ประเพณี 4 ประเภท คือประเพณีที่เป็นส่วนบุคคล อันได้แก่

ประเพณีแต่งงาน ประเพณีสู่วัยวันเกิด ประเพณีสู้อหรือหมั้น เป็นต้น ประเพณีส่วนรวม อันได้แก่ ประเพณีที่สืบเนื่องมาจากศาสนาความเชื่อและการรักษาพยาบาล เป็นต้น ประเพณีเนื่องมาจาก อาชีพ ได้แก่ประเพณีการขอฝน ประเพณีจุดบั้งไฟ เป็นต้น ประเพณีของรัฐ หมายถึงประเพณีที่รัฐ ทำขึ้น เช่น ประเพณีอภิเษกสมรส เป็นต้น ประเพณีของพระราชาหรือราชินี มีลักษณะคล้ายกับ ประเพณีส่วนบุคคล รวมไปถึงพระมหากษัตริย์ พระโอรสด้วย เช่น ประเพณียึดสรง (รัตนน้ำ) เป็นต้น

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า มีหลายประเพณีที่ควรให้ความสำคัญ น้อยลง เช่น ประเพณีการแต่งงานที่จัดกันแบบใหญ่โต เป็นการสิ้นเปลืองมาก และการจัดงานขึ้น บ้านใหม่ แล้วเชิญแขกมาร่วมมาก ๆ เป็นต้น ควรลดให้น้อยลงเพราะเป็นการสิ้นเปลือง

5. กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน

ศาสนาชาวบ้านเป็นศาสนาที่รวมเอาความเชื่อหลาย ๆ อย่างมาผสมผสาน เช่น ความเชื่อศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีรวมกับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น มารวมกันเข้าเป็นศาสนาชาวบ้าน ซึ่งกวีในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานกล่าวถึงมากศาสนา ชาวบ้านเป็นพื้นฐานของกฎการควบคุมสังคม ทุกคนจะต้องปฏิบัติถ้าไม่ปฏิบัติจะได้รับการตีเตียนจาก คนในสังคม

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ในเรื่องความเชื่อในด้านนี้มีความ เชื่อเป็นจำนวนมาก แต่บางเรื่องมีคนเชื่อน้อย เช่น ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตและความเห็นที่ว่า ก่อนทำพิธีกรรมทางศาสนา ควรเลิกพิธีเชิญเทวดามาร่วมได้หรือไม่ ส่วนมากเห็นว่าจะเลิกไม่ได้ ควรให้เป็นไปตามเดิม

6. กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ในสมัยโบราณชาวอีสานประกอบอาชีพด้าน การเกษตรกรรม การผลิตผลผลิตทางเกษตรก็เพื่อยังชีพ ไม่ได้ผลิตเพื่อสินค้าอย่างสมัยปัจจุบันใน วรรณกรรม กวีได้เน้นเรื่องทำนา ทำสวน ทำไร่ ประกอบหัตถกรรมและการค้าขาย

จากการศึกษาทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ยังมีคนบางกลุ่มเห็นว่าเกษตรกรรม เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวชนบท เพราะถือว่าการทำนา ทำสวน ทำไร่ และงานศิลปหัตถกรรม ตลอดจนการค้าขายถือว่ามีความจำเป็นและควรอนุรักษ์

ด้านความคิดเห็นทั่วไปที่เป็นประโยชน์

มีผู้แสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน

ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมมีหลายประการ เช่น เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เพราะวรรณกรรมได้บันทึกกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี คติธรรม ปรัชญา ค่านิยมของคนในสมัยโบราณไว้มาก และคติชนเหล่านั้นยังมีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

2. การเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้าน

การเรียนรู้วรรณกรรมของชาวบ้านมีหลายวิธี เช่น การได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ โดยมีผู้เล่าให้ฟัง จากการเทศนาของพระสงฆ์ จากการอ่านเอง การฟังหมอลำ และการศึกษาวิเคราะห์

3. ในด้านความสนใจของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสนใจวรรณกรรมพื้นบ้าน เพราะวรรณกรรมให้ความรู้ คติธรรม ปรัชญา กฎเกณฑ์สังคม หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และประเพณีและกฎเกณฑ์ในการประพันธ์ไว้อย่างสมบูรณ์

4. วรรณกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่นชอบ

วรรณกรรมพื้นบ้านที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่นชอบเรียงตามลำดับที่ชอชมมาก จนถึงลำดับที่ห้า คือผาแดงนางไอ่ สังข์ศิลป์ชัย หนุมานคาง ท้าวกำกาดำ และจำปาลีตัน

เหตุผลที่ชอบ ก็เพราะวรรณกรรมเหล่านั้นเป็นวรรณกรรมที่ชาวอีสานรู้จักดี และบันทึกคติธรรม ปรัชญา ค่านิยม และกฎเกณฑ์ของสังคมไว้มาก

5. วรรณกรรมที่ประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและต่อสังคมคือ

1) ประโยชน์ต่อครอบครัว ก็เพราะวรรณกรรมได้ชี้แจงหน้าที่ของคนในครอบครัว จะพึงปฏิบัติต่อกันอย่างละเอียด เช่น หน้าที่บิดามารดากับบุตร หน้าที่ของชายและสะใภ้ เป็นต้น

2) ประโยชน์ต่อชุมชน วรรณกรรมได้สะท้อนให้คนในสังคมรู้จักทำหน้าที่ต่อกันด้วยความถูกต้อง เช่น หน้าที่ของผู้นำและหน้าที่ของผู้ใต้การปกครอง เป็นต้น

3) ประโยชน์ต่อสังคมก็คือ วรรณกรรมได้ชี้แนะให้คนในสังคมสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ให้ปฏิบัติตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาการควบคุมสังคมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ซึ่งการควบคุมสังคมในสมัยโบราณ ได้ใช้หลักการควบคุมสังคม แบบไม่เป็นทางการคือใช้หลักจารีตประเพณีในการปกครอง แต่ในสมัยปัจจุบัน ได้มีกฎหมายบังคับใช้เป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษรและยังยึดหลักการควบคุมสังคมเหมือนสมัยโบราณ คือใช้ทั้งกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักจารีตประเพณีในการปกครองให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ดังรายละเอียดที่ศึกษาจากวรรณกรรมดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประมวลหลักเกณฑ์และวิธีควบคุมทางสังคมมนุษย์
2. เพื่อศึกษาภาวะเบียดเบียนสังคมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
3. เพื่อสำรวจบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ที่มีต่อพฤติกรรมของคนอีสาน

ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
2. ศึกษาสัมภาษณ์จากภาคสนาม

เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง โดยกำหนดทิศทางและรายละเอียดเอาไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำเอาแบบสัมภาษณ์ออกไปสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน ด้วยตนเองและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน 10 เรื่อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ด้าน คือ
 - 1.1 กฎเกณฑ์ในด้านการควบคุมสังคม
 - 1.2 กฎเกณฑ์ในด้านการปกครอง
 - 1.3 กฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ
 - 1.4 กฎเกณฑ์ในจารีตประเพณี
 - 1.5 กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน
 - 1.6 กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้รวบรวมมาจากภาคสนาม โดยใช้สถิติพื้นฐานโดยหาค่าร้อยละ

สรุปผลการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง การควบคุมสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ผู้ศึกษาได้สรุปผลการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทั้ง 10 เรื่อง จากเรื่องย่อแนวคิด ทฤษฎี ศึกษาจากตัวแปรที่กำหนดเอาไว้ 6 ด้าน และความคิดทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลจากการศึกษาเรื่องย่อ

จากวรรณกรรมทั้ง 10 เรื่อง ได้ชี้ให้เห็นถึงการควบคุมสังคมในสมัยโบราณ จะมุ่งเน้นในเรื่องจารีตประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่มุ่งสอนให้บุคคลรู้จักประเพณีปฏิบัติ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนและการปฏิบัติต่อกันอย่างเคร่งครัด ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน

และสังคม นอกจากนั้นวรรณกรรมยังชี้ให้เห็นถึงหลักการปกครองในสมัยโบราณเอาไว้ด้วย เช่น ผู้ปกครองจะมีอำนาจในการตัดสิน หรือมีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองบ้านเมือง ส่วนในระดับครอบครัวนั้น บิดามารดามีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองครอบครัว คนในครอบครัวต้องประพฤติปฏิบัติตาม และยังได้กล่าวถึงหลักในการปกครองบ้านเมืองที่กษัตริย์หรือผู้ปกครองควรยึดถือคือหลักทศนิรชาชธรรม การมีจิตใจเมตตาโอบอ้อมอารี ส่วนผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องมีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามกฎหมายที่สังคมกำหนดด้วย

2. สรุปผลจากการวิเคราะห์วรรณกรรมและการศึกษาสัมภาษณ์ตามตัวแปร ทั้ง 6 ด้าน เพื่อเปรียบเทียบกัน ดังนี้

2.1 กฎหมายในด้านการควบคุมสังคม

ในการบริหารบ้านเมือง นอกจากจะใช้หลักรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์แล้วยังมีปัจจัยในด้านอื่นที่จะต้องนำมาใช้เป็นตัวแบบในการควบคุมสังคม จะอาศัยเฉพาะกฎหมายหรือรัฐศาสตร์อย่างเดียวอย่างหนึ่งก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดังนั้นคนในสังคมจึงใช้กฎหมายส่วนอื่นเข้ามาช่วย เช่น จารีตประเพณี และหลักจริยธรรม เป็นต้น จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทั้งหมด 10 เรื่อง กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ดังจะได้นำมากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

2.1.1 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้ปกครอง ทศนะของชาวอีสานในสมัยโบราณและปัจจุบัน มีความเห็นว่าสถาบันการปกครองเป็นสถาบันที่มีความสูงส่ง ชาวอีสานให้ความเคารพนับถืออย่างสูง ชาวอีสานมีความคิดเห็นว่ากษัตริย์หรือผู้ปกครอง เป็นผู้จุดลงมาจกสวรรค์อุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ เป็นผู้สร้างคุณงามความดีให้แก่ประชาชน มีความสงบสุข มีความปลอดภัย โดยอาศัยบารมีของผู้ปกครอง ส่วนหน้าที่ของผู้ใต้ปกครองจะต้องทำตนเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เป็นพลเมืองดีของชาติ ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรมอันดีงามของสังคม

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครองพอสรุปกล่าวได้ดังนี้

ผู้ปกครองส่วนมากในสมัยปัจจุบันมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ใต้การปกครองเป็นอย่างดี อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 61.36 มีการปรึกษาหารือกับผู้ที่อยู่ใต้การปกครองในภารกิจทั้งปวงอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 90.91 มีการรับฟังผู้ที่อยู่ใต้การปกครองเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 93.18

ส่วนผู้อยู่ภายใต้การปกครองก็ได้ประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองเป็นอย่างดี คือความเห็นของผู้ให้การสัมภาษณ์อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 52.27 และผู้อยู่ภายใต้การปกครองก็ได้ให้การสนับสนุนกิจการงานทั้งปวง เป็นอย่างดีเช่นกัน คิดเป็นร้อยละ 75.00

จากข้อมูลที่ได้อ้างไว้จะเห็นว่าทั้งฝ่ายปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่กล่าวมาแล้ว

2.1.2 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของบิดามารดากับบุตรธิดา

กวีในวรรณกรรมพื้นบ้านชาวอีสาน ได้กล่าวยกย่องบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณมากและได้กล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดา และบุตรธิดาที่จะพึงปฏิบัติต่อกันไว้ว่า มารดามิตาเป็นผู้ให้กำเนิดถือเอาเป็นผู้มีพระคุณ นอกจากนั้นบิดามารดายังต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ต่อบุตรธิดา โดยให้การศึกษา การหาสามี-ภรรยา ที่ดีให้และมอบทรัพย์สินมรดกให้เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม เป็นต้น

ส่วนบุตรธิดา เมื่อได้รับความอนุเคราะห์จากบิดามารดาแล้ว พึงปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ซึ่งเป็นหน้าที่ของบุตรที่จะพึงกระทำ

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของบิดามารดา และบุตรธิดา จะพึงปฏิบัติต่อกันพอสรุปได้ ดังนี้

ในด้านการศึกษา บิดามารดาให้บุตรธิดาได้รับการศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 77.27 การเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดา บิดามารดาในปัจจุบันมีโอกาสเลือกให้น้อย คิดเป็นร้อยละ 65.91 การมอบทรัพย์สินมรดกให้แก่บุตรธิดา เมื่อถึงกาลเวลาอันสมควร บิดามารดา ยังได้ทำหน้าที่ คืออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 72.73

ส่วนการเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาของบุตรธิดา มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า บุตรธิดาส่วนมากในปัจจุบันจะไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 81.82 และไม่ได้เลี้ยงบิดามารดาอยู่ในเกณฑ์มากเช่นเดียวกัน คิดเป็นร้อยละ 54.54

จากการศึกษาเรื่องนี้ พบว่า การปฏิบัติหน้าที่ต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาไม่สมบูรณ์ จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของบิดามารดาในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดาของตนลดน้อยถอยลงเรื่อย ๆ ส่วนบุตรธิดาก็ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา และนอกจากนั้นบุตรธิดาไม่ได้เลี้ยงบิดามารดาอีกด้วย ซึ่งเบี่ยงเบนจากจารีตประเพณีที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

2.1.3 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของครูกับศิษย์

ครูกับศิษย์จะต้องปฏิบัติต่อกันให้สมบูรณ์ เช่น ครูมีหน้าที่ในการสอนศิษย์ เพื่อให้เป็นคนดี จะต้องสอนศิลปะวิทยาทุกอย่างให้ศิษย์ โดยไม่มีการปิดบังอำพราง ทำเป็นตัวอย่างในทางที่ดี เป็นต้น ส่วนศิษย์เมื่อได้รับการส่งเสริมจากครูแล้ว ควรปฏิบัติหน้าที่ของตน

ให้สมบูรณ์ คือเคารพยำเกรงครู เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และไม่เหยียดหยามครู เป็นต้น

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์มีว่า ครูได้ใช้เวลาในการสอนศิษย์อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 61.36 ครูสอนศิษย์ไม่ปิดบังอำพรางในวิชาความรู้ที่อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 86.64 และครูให้ความรักและเมตตาต่อศิษย์อยู่ในเกณฑ์มาก เช่นเดียวกัน คิดเป็นร้อยละ 93.18

ในด้านหน้าที่ของศิษย์ ปัจจุบันมีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าศิษย์มีความเชื่อฟังครูอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 56.82 ซึ่งถือว่าปัจจุบันศิษย์ไม่ค่อยเชื่อฟังครู และก็ยังมีส่วนเห็นว่าศิษย์ยังเชื่อฟังครูอยู่บ้าง คิดเป็นร้อยละ 43.18 ในด้านการให้การสนับสนุนและตั้งใจศึกษาเล่าเรียนของศิษย์ มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 52.27 และบางส่วนเห็นว่าศิษย์ให้ความสนใจในการเรียน และให้การสนับสนุนครูไว้น้อย คิดเป็น 25.00

จากข้อมูลดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า ปัจจุบันครูส่วนมากจะทำหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์ แต่ศิษย์ปฏิบัติหน้าที่ของตนเบี่ยงเบนจากคำสั่งสอนในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน คือไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู ซึ่งไม่สอดคล้องกับคำสั่งสอนในวรรณกรรมที่ได้นำมาศึกษา

2.1.4 หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ของสามี-ภรรยา

ชายหญิงเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา ภารกิจของทั้งสองฝ่ายก็มีได้สิ้นสุดลง แต่ความเป็นสามีภรรยา ยังมีกระบวนการที่จะต้องดำเนินการต่อไป คือปฏิบัติต่อกันตามจารีตประเพณีของสังคม เพื่อครอบครัวจะได้มีความสุข หลักปฏิบัติของสามี-ภรรยา ที่มีอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน คือชายจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว มีความขยันในการประกอบอาชีพโดยสุจริต มอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ภรรยาดูแล และจัดสรรเศรษฐกิจภายในครอบครัว ส่วนภรรยาต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ คือให้รู้จักปรนนิบัติสามีให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี รู้จักจัดบ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย รู้จักประหยัดทรัพย์สินที่สามีหามาได้ มีความอดทนและไม่อกใจสามี

ส่วนทัศนคติของผู้ให้การสัมภาษณ์ พบว่า มีผู้ให้ความเห็นว่าสามีมอบความรักความเห็นใจต่อภรรยาอยู่ในเกณฑ์สูง คิดเป็นร้อยละ 81.82 ด้านการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้แก่ภรรยาอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 72.73 ส่วนในด้านการฝ่าฝืนจารีตประเพณี มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ว่าสามีประพฤตินิดจารีตประเพณีเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 65.91 แต่บางส่วนเห็นว่าสามีประพฤตินิดจารีตประเพณี อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 11.36

ในด้านความรักที่ภรรยามอบให้สามี มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า ภรรยาให้ความรักความผูกพันต่อสามีอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 75.00 และพบว่าภรรยาประพฤตินิด

จารีตประเพณีอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 61.36

จากการศึกษาเนื้อหาทั้งในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน และความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ เนื้อหาส่วนใหญ่จะสอดคล้องกัน แต่ที่แตกต่างกันก็คือ ทั้งสามมีภรรยาที่มีความประพฤติเบี่ยงเบนไปจากคำสอนในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ซึ่งปรากฏว่าชายจะฝ่าฝืนประเพณีน้อยกว่าฝ่ายหญิง

2.2 กฎเกณฑ์ในด้านการปกครอง

จากเนื้อหาของวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน จะเห็นว่าทัศนคติเกี่ยวกับการปกครองของคนในภาคนี้ต้องการให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามทศนิธราชธรรม เพื่อให้นักปกครองเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ธรรมราชา" นอกจากนี้ยังต้องการให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามจารีตประเพณี อันได้แก่ ยี่สิบสองคือประเพณีทำบุญประจำเดือนทั้งสิบสองเดือน และครองสิบสี่อันได้แก่แนวทางการปฏิบัติของคนในสังคม ซึ่งถือว่าเป็นระเบียบที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติไม่มีข้อยกเว้น ลักษณะของคำสอนที่กล่าวไว้ไว้มากก็คือ นักปกครองจะไม่ปกครองประเทศ โดยใช้ระบบเผด็จการรู้จักกระจายอำนาจให้ผู้อื่นได้ช่วยทำ ฝังความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นเหตุผล มองเห็นความสำคัญของผู้อื่น มีความยุติธรรม ไม่ทำลายล้างชนบทรวมนิยมประเพณี ไม่นำเอาประเพณีของบ้านเมืองอื่นมาเป็นเกณฑ์ตัดสินบ้านเมืองของตน เป็นต้น นักปกครองตามทัศนคติของชาวอีสาน เมื่อพิจารณาตามลักษณะของวรรณกรรมแล้ว จะมีความเป็นประชาธิปไตย อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 79.55 ด้านการช่วยเหลือประชาชน ผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชนแก่ประชาชนอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 54.55 ในด้านการนำหลักธรรมในพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการปกครอง อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27

ในด้านการดูแลสุขทุกข์ของประชาชน พบว่า ผู้ปกครองให้ความเอาใจใส่ดูแล สุขทุกข์ของชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 ในด้านความซื่อสัตย์มีผู้แสดงความคิดเห็น ไว้ว่า ผู้ปกครองมีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 50.00

ในด้านการทำกิจกรรมตามฮีต (จารีต) สิบสอง คองสิบสี่ ของผู้ปกครอง พบว่าผู้ปกครองได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 63.64 และเข้าร่วมงานของท้องถิ่น อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 77.87

ในด้านการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ พบว่า ผู้ปกครองได้จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีบ่อยครั้ง คิดเป็นร้อยละ 68.18 การประชุมปรึกษาหารือกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 59.09 และเข้าร่วมประชุมกันระดับท้องถิ่นอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 84.09

จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์จะเห็นว่าคำสอนในวรรณกรรมจะเน้นให้นักปกครองนำหลักธรรมในพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ ในการบริหารบ้านเมือง เช่น หลักกษัตริราชธรรม หลักจารีตประเพณี หลักความยุติธรรม และหลักแห่งความซื่อสัตย์ แต่เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์แล้ว จะเห็นว่าพฤติกรรมบางส่วนของนักปกครองปัจจุบันเบี่ยงเบนไป คือการเอาใจใส่ดูแลประชาชน การช่วยเหลือประชาชน การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาใช้ในการปกครอง และความซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมของผู้ปกครอง ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ตามทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นว่าผู้ปกครองได้ทำหน้าที่น้อย จึงควรปรับปรุงให้ดีขึ้น

2.3 กฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลและเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นมนุษย์ในปัจจุบัน หรือมนุษย์ในอดีตก็ตาม ความเชื่อเป็นพลังอันเร้นลับอยู่ภายใต้จิตสำนึกของมนุษย์และเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์คิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ ขึ้น ความเชื่อจึงเป็นเรื่องสำคัญที่กำหนดรูปแบบการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความเชื่ออย่างใดก็ทำอย่างนั้น ความเชื่อเกิดด้วยเหตุผลสองประการคือ เกิดจากความกลัว เช่น กลัวในสิ่งลึกลับไม่สามารถพิสูจน์ได้ และเกิดจากเหตุผลและความเฉลียวฉลาดของมนุษย์

ความเชื่อในบทนี้จะพูดถึงความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ อันได้แก่ ความเชื่อโหราศาสตร์ อันเป็นวิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์โชคชะตาของมนุษย์ ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ ซึ่งชาวอีสานนับถือมานาน อาจมีมาก่อนพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย แม้ว่าชาวอีสานจะนับถือศาสนาพุทธแต่การนับถือผีสิ่งเทวดาก็ยังมีอยู่ เช่น การนับถือผีปู่ตา ผีหลวงและผีพระยาแถน เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทุกภาคชอบเสี่ยงทายกันไม่เฉพาะชาวอีสานเท่านั้น ที่มีความเชื่อการเสี่ยงทายเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจอย่างหนึ่ง ความเชื่อเรื่องลางสังหรณ์เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่คนในสังคม ทั้งปัจจุบันและอดีตก็ยังเชื่อกันอยู่ ซึ่งไม่มีใครพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงหรือไม่

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นเรื่องที่ชาวอีสานมีความเชื่อกันอยู่ แม้ในปัจจุบันไสยศาสตร์เป็นวิชาที่ลึกลับ ไม่สามารถจะใช้กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ไปพิสูจน์ได้ ไสยศาสตร์เป็นเรื่องปรัมปราเกี่ยวข้องกับเวทมนต์ และอำนาจจิต วิชาเวทมนต์ หรือไสยศาสตร์มีอยู่ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ คนไทยได้ถ่ายทอดมาจากศาสนาพราหมณ์

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เป็นความเชื่อที่อยู่ในวงจรของโหราศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบันคนก็ยังเชื่อเรื่องนี้อยู่ ยากที่จะลบไล้งได้ และความเชื่ออีกอย่างหนึ่งคือความเชื่อเรื่องอำนาจของอาวุธ อาวุธที่นำมาใช้ในการทำสงคราม ถือว่าเป็นอาวุธศักดิ์สิทธิ์ เช่น อาวุธของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน กวีได้พรรณนาอำนาจ

ของอาวุธไว้มากมาย เช่น อาวุธของสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น สามารถปราบศัตรูไม่ว่ายักษ์จะเก่งกาจ ลึกเท่าไรก็ปราบได้

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ พอนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้
ความเชื่อที่ว่าเมื่อผู้ปกครองประเทศประพฤติดิจจารีตประเพณี เทพเจ้าจะ ลงโทษหรือไม่ประการใด ในเรื่องนี้พบว่า มีผู้เชื่อและเห็นด้วยน้อย คิดเป็นร้อยละ 43.18 แต่ อยากรู้ก็ตามก็ยังมีคนเชื่อและเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 31.82

ความเชื่อที่ว่า เมื่อรับค่าตอบแทนจากกิจกรรมบางอย่างแล้วจะต้องตอบแทน ถ้าอย่างนั้นจะเป็นบาปกรรม ในเรื่องนี้พบว่า มีคนเห็นด้วยเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 50.00 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เช่น การเดินทางไปที่ใดก็ตามจะต้องถือคำทำนายของโหรเป็นหลัก ในเรื่องนี้พบว่า มีผู้เชื่อในเรื่องนี้น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 และความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เสกเป่าให้ศัตรูเกิดความเสียหาย มีผู้เชื่ออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 59.08

ความเชื่อว่าการผูกเวรกันในชาตินี้ มีผลติดตามไปถึงชาติหน้า มีคนเชื่ออยู่ใน เกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 50.00 การใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำลายคนอื่น พบว่า มีผู้เชื่ออยู่ใน เกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 72.73 และความเชื่ออาการกระตุกที่คว้างขวาวว่าเป็นกลางร้าย เรื่อง นี้พบว่า มีผู้เชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 63.63

ความเชื่อเรื่องพญาแถนมีอำนาจให้ฝนตกตามฤดูกาล พบว่า ชาวอีสานมีความ เชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 50.00 ความเชื่อเรื่องการทำพิธีกรรม เลี้ยงผี เพื่อทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข พบว่า มีผู้เชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อยและความเชื่อเรื่องบาป บุญมีจริงและติดตามคนไปจนถึงชาติหน้า พบว่า มีคนเชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 70.45

จากการศึกษาในเรื่องนี้แล้ว พบว่า กวีได้กล่าวเน้นเรื่องความเชื่อในสิ่ง เหนือธรรมชาติไว้มากมาย แต่เป็นความเชื่อในยุคโบราณ แต่ปัจจุบันก็ได้หมดไปเลยทีเดียว สังคมไทยไม่ว่าจะเป็นภาคใดก็ตามมีความเชื่อในเรื่องลึกลับอยู่ เมื่อวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ พบว่า การประพฤติดิจจารีตประเพณี การเชื่อโหราศาสตร์ในการเดินทาง ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้เกิดความเสียหาย ความเชื่อพญาแถนทำให้ฝนตก และความเชื่อเรื่องการทำพิธีเลี้ยงผี ให้เกิดมีความสุข เรื่องทั้งหมดเหล่านี้มีคนอยู่ในเกณฑ์น้อย

2.4 กฎเกณฑ์ในด้านจารีตประเพณี

ประเพณีคือ กฎหรือระเบียบที่ควบคุมสมาชิกในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ใน กรอบ เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันมีความสามัคคีกัน และมีความเจริญสืบมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมโบราณไม่มีกฎหมาย ประเพณีจึง เป็นสิ่งที่มิมีบทบาทใน สังคมโบราณ ไม่มีกฎหมาย ประเพณีจึง เป็นสิ่งที่มิมีบทบาทในสังคมและเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่และใช้

เป็นกลไกในการควบคุมสังคมในสมัยนั้น แม้ว่าชนบทรวมนิยมประเพณีจะเป็นแรงผลักดันภายนอก ให้สมาชิกในสังคมแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตาม โดยมีการเลียนแบบกันมาเป็นระยะหลายชั่วคน บุคคลแต่ละคนมีจิตสำนึกว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม หรือสังคมที่ตัวเองสังกัดอยู่ ดังนั้นประเพณี และพฤติกรรมของกลุ่มจึงมีส่วนในการหล่อหลอมความสำนึกของบุคคลในสังคมโดยไม่รู้สึกรู้ตัว คือ ทุกคนไม่รู้สึกรู้ตัวว่าถูกบังคับให้ปฏิบัติตามประเพณีนั้น ๆ ดังนั้นประเพณีจึงเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม มีแรงสรรเสริญสำหรับผู้ปฏิบัติตาม และมีการประณามสำหรับผู้ฝ่าฝืน โดยไม่มีข้อขัดแย้งและวิพากษ์ โต้ ๆ ทั้งสิ้นในเมื่อสังคมเห็นดีเห็นงามด้วยกันแล้ว ประเพณีของชาวอีสานที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจาก วรรณกรรมพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนบุคคล ได้แก่ ประเพณีที่จัดขึ้นเป็นเรื่องเฉพาะรายบุคคล เช่น บายศรีสู่ขวัญ การแต่งงาน พิธีสาบานน้ำ ประเพณีกินหมาก ประเพณีการอยู่ไฟ เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีของกลุ่มชนในท้องถิ่น คือประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาในโอกาสต่าง ๆ หรือการอาชีพ ฯลฯ

2.1 ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนา เป็นประเพณีที่เกิดจากศรัทธา เช่น ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นต้น

2.2 ประเพณีมาจากอาชีพ เช่น ทำบุญบั้งไฟเพื่อขอให้ฝนตก และแห่ขบวนแมวขอฝน เป็นต้น

3. ประเพณีของรัฐ หมายถึงส่วนรวมของคนรวมทั้งประเทศ เช่น พิธีส่งบรรณาการและพิธีอภิเษกสมรส เป็นต้น

4. ประเพณีของพระราชา มีลักษณะเหมือนกับประเพณีของส่วนบุคคล ประเพณีนี้รวมไปถึง พระมหากษัตริย์และพระราชโอรสด้วย

ส่วนทัศนคติของผู้ให้การสัมภาษณ์ เกี่ยวกับเรื่องประเพณีจะนำมากล่าวพอเป็นสังเขป ดังนี้

ประเพณีการจัดงานวันเกิด มีผู้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 68.18 ในด้านการบวช พบว่า การบวชนั้นเป็นการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาเป็นสิ่งสำคัญ มีผู้เห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 61.36 ในด้านการแต่งงานหนุ่มสาวจะเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาเป็นผู้จัดให้ คิดเป็นร้อยละ 88.63 ส่วนพิธีการจัดงานนั้น มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่า ควรจัดให้อยู่ในระดับกลาง คือไม่จัดใหญ่หรือจัดเล็กเกินไป คิดเป็นร้อยละ 56.82

ในด้านการหย่าร้าง มีผู้ให้ความคิดเห็นว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องธรรมดา อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 45.45 และในการอนุรักษ์การทำบุญขึ้นบ้านใหม่และอนุรักษ์ประเพณี

สงกรานต์ พบว่า มีผู้เห็นว่าควรอนุรักษ์ไว้ร้อยละ 88.64

ส่วนการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เชิญญาติมาร่วมด้วย มีผู้ให้ความคิดเห็นว่าการทำบุญในเรื่องนี้ไม่เห็นด้วยคืออยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็นร้อยละ 52.27 และด้านการยอมรับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน มีผู้เห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 40.91

จากการศึกษาเรื่องประเพณีจากวรรณกรรม และจากความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า กวีในวรรณกรรมเน้นหนักให้คนในสังคมอีสาน ด้รักษาประเพณีอันดีงามไว้ แต่เมื่อพิจารณาจากทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์แล้ว พบว่า ประเพณีบางอย่าง เช่น ประเพณีการจัดงานวันเกิด การจัดงานแต่งงาน นิธิการจัดงานแต่งงานใหญ่โต การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ โดยเชิญญาติมาร่วมมาก ๆ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ไม่มีความสำคัญอะไรมากนัก ไม่ควรอนุรักษ์ไว้

2.5 กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน

ความเชื่อเรื่องศาสนาชาวบ้าน เป็นความเชื่อที่วิวัฒนาการมาจากวิชาธรรมชาติ เชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาตินั้น เป็นเพราะอำนาจบางอย่างบันดาลต่อมาอำนาจความเชื่อเช่นนั้นได้พัฒนาขึ้นมาอีกว่า อำนาจที่ทำให้ธรรมชาติเป็นไปนั้น เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกรับรู้ถึงความรัก ความโกรธได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ผิดแต่ไม่มีตัวตนเหมือนมนุษย์ แต่มนุษย์ก็สามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึกเป็นยุคที่เชื่อว่า โลกนี้มีพระเจ้าหลายองค์ ต่อมาความเชื่อดังกล่าวพัฒนาเข้าสู่เหตุผลยิ่งขึ้น มีลักษณะเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นพื้นฐานของความคิดยุคนี้เป็นยุคกำเนิดศาสนาต่าง ๆ

พระพุทธศาสนาพัฒนามาจากความเชื่อที่เนื่องมาจากความกลัว เช่นเดียวกับศาสนาอื่น ๆ ความเชื่อในพระพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านจะช่วยควบคุมความประพฤติของตนเองในสังคม ตลอดจนความขัดแย้งในสังคมระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง ด้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นการประท้วงการครอบครองอำนาจ ที่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองไม่พอใจในระบบการใช้ อำนาจนั้น ความเชื่อในระดับชาวบ้านที่มีบทบาทต่อการควบคุมสังคม พอสรุปกล่าวได้ดังนี้

ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อในอุดมคติ แต่เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนทั่วไป เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากคนทำบุญตักบาตร ก็เผื่อจะได้ไปสวรรค์เมื่อตายไปแล้ว เมื่อทุกคนมีความเชื่อเรื่องสวรรค์นรกก็จะทำดี ไม่ประกอบกรรมชั่วสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุข

ความเชื่อเรื่องบุญกรรม สามารถกำหนดให้ชีวิตประสบกับความทุกข์ หรือความทุกข์ ทั้งในชีวิตปัจจุบันและชีวิตอนาคตได้ ความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่กวีในวรรณกรรมได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องผีสงเทวดามาก่อน ก่อนนับถือศาสนา ดังจะเห็นได้จากหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องผีและวิญญาณที่ได้ยึดสืบสอง คองสืบสี่ ซึ่งระบุถึงพิธีกรรม

ที่สอนให้มีการบวงสรวงผีสาม เทวดา แต่ภายหลังชาวอีสานได้รับเอาหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติ แต่ความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ ไม่ได้หมดไปปรับตัวเข้ากับพระพุทธศาสนาได้สนิท จนกลายเป็นศาสนาชาวบ้าน

2. ทำให้มองเห็นว่าทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องบุญกรรม ของชาวอีสานได้รับอิทธิพล มาจากพุทธศาสนา คือชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องบุญกรรมในอดีตส่งผลมาถึงปัจจุบัน ส่วนปัจจุบัน จะเป็นช่วงที่คนจะต้องสะสมบุญหรือบาปไว้ เพื่อนำไปสู่อนาคต ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า การที่คนจะไปสู่ภพที่ดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง ไม่มีอำนาจภายนอกมาขัด ลั้นให้เดิน

เพราะเหตุดังกล่าวแล้ว ความเชื่อเรื่องบุญบาป แม้จะพิสูจน์ไม่ได้ด้วย หลักวิทยาศาสตร์ แต่มีพลังมหาศาลในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้เหมือนกัน

นอกจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมแล้ว ชาวอีสานยังมีความเชื่อในด้าน อื่น ๆ อีก ซึ่งผสมผสานระหว่างความเชื่อหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องบุญที่ เกิดจากการบวช ความเชื่อเทพเสกนิเวศ ความเชื่อเรื่องภูยานาค ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ และเทวดา ความเชื่อทั้งหมดดังกล่าวแล้ว จะฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวอีสาน จนกลายเป็น ศาสนาชาวบ้าน โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ ดังนั้นศาสนาชาวบ้านจึงมีอิทธิพลสูง เพราะ ศาสนาระดับนี้จะมีส่วนประกอบที่หน้าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคลหรือชุมชน ส่วนประกอบดังกล่าวนี้คือพิธีกรรม ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่สังคม

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องศาสนาชาวบ้าน พอจะนำ มากล่าวได้โดยสังเขป ดังนี้

ด้านความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา พบว่า มีผู้ ศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ในเกณฑ์สูงมาก คือ คิดเป็นร้อยละ 100.00 ความเชื่อ เรื่องนิพพาน มีผู้ศรัทธาในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 65.91 ความเชื่อเรื่องสวรรค์ มีผู้เชื่ออยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 63.64 ความเชื่อเรื่องบาป มีผู้เชื่อในเกณฑ์มาก คิดเป็น ร้อยละ 77.27

ด้านการทำบุญแล้วนำพิธีเลี้ยงผีเข้ามาร่วมด้วย ความเชื่อแบบนี้เป็นความ เชื่อประเภทใด มีผู้ให้ความเห็นว่าเป็นความเชื่อแบบศาสนาชาวบ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86.37 เมื่อถามว่าท่านเชื่อในเรื่องพรหมลิขิตหรือไม่ มีผู้เชื่อในเรื่องนี้อยู่ในเกณฑ์น้อย คิดเป็น ร้อยละ 45.45 และถามว่าการทำบุญถ้าไม่เชิญเทวดามาร่วม จะเป็นไปได้ไหม มีผู้ให้ความเห็น ว่า เป็นไปไม่ได้เลย คิดเป็นร้อยละ 38.63

ในด้านการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกัน ในเรื่องนี้มีผู้แสดงความเห็นว่า ควรผสมผสานกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.38 และถามว่า

ศาสนาชาวบ้านเป็นศาสนาแบบประนีประนอมหรือไม่ มีผู้เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 68.18

จากข้อมูลทีกล่าวนมาแล้ว จะเห็นว่าชาวอีสานมีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนาอย่างมั่นคง แต่ความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อแบบศาสนาชาวบ้าน คือผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผีและเทวดาผู้มีศักดิ์านุภาพทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ ดังได้นำมากล่าวไว้แล้ว

2.6 กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นเรื่องปาก เรื่องท้องและมีความสำคัญต่อคนทุกชนชั้น คนเราจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องสนับสนุน ถ้าขาดปัจจัย 4 แล้วจะทำให้ชีวิตเกิดความลำบาก ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ปัจจัยเหล่านี้มนุษย์ขาดไม่ได้ เพราะเป็นปัจจัยขั้นมูลฐาน ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการแสวงหาของมนุษย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรของทุกคน ระบบเศรษฐกิจที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน จะพบว่าระบบเศรษฐกิจของชาวอีสานโบราณ เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ เนื่องจากภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีความแห้งแล้ง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม เป็นคนยากจน จึงจำเป็นต้องดิ้นรน เพื่อเอาตัวรอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในวรรณกรรมกวีได้กล่าวสอนคนให้รู้จักทำมาหากิน และประกอบอาชีพ เช่น ให้รู้จักทำนา ทำสวน ให้ทันกับฤดูกาล เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ การทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การเลี้ยงหม่อน ทอผ้าไหม การเลี้ยงสัตว์และการค้าขาย เป็นต้น นอกจากนี้กวีจะได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจของชาวอีสานในสมัยบรรพกาลแล้ว กวียังได้สอดแทรกคำสอน ไม่ให้คนในสังคมเกียจคร้าน ในการทำมาหากิน รู้จักต่อสู้กับความยากจน เพราะระบบเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย

ส่วนทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจของชาวอีสาน พอนำมากล่าวไว้โดยสังเขป ดังนี้

ในด้านอาชีพที่ควรอนุรักษ์ อันได้แก่ หัตถกรรมพื้นบ้าน การจัดสวนและอื่น ๆ นั้น พบว่ามีผู้เห็นว่าควรอนุรักษ์ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 97.73 ในด้านสงเคราะห์กันในสมัยก่อนชาวอีสานสามารถชอกกันกันได้ แต่ปัจจุบันชอกกันไม่ได้ ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก ถึงร้อยละ 52.27 ในด้านการผลิตเครื่องอุปโภคในปัจจุบันผลิตเพื่อการค้า แต่ในอดีตผลิตเพื่อยังชีพท่านเห็นด้วยหรือไม่ ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 75.00

ในด้านการส่งเสริมและการสนับสนุนของรัฐว่าได้ผลหรือไม่ ในเรื่องนี้มีผู้เห็นว่าได้ผลอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 70.45 ในด้านการช่วยเหลือไม่ให้คนย้ายถิ่น โดยสร้างงานในชนบทให้เกิดขึ้น ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 75.00

ในด้านการทำไร่นาสวนผสม ทำให้เศรษฐกิจของชาวอีสานดีขึ้น ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 81.82 ในด้านการขยายแรงงานในอนาคตชาวอีสานจะ

ออกไปขายแรงงานในต่างถิ่นเพิ่มขึ้น ในเรื่องนี้มีผู้เห็นด้วยอยู่ในเกณฑ์มาก คิดเป็นร้อยละ 47.73 และในด้านคมนาคมปัจจุบัน ถนนหนทางพัฒนาขึ้น การไปมาหาสู่กันก็สะดวกสบาย ทำให้ชาวอีสาน ยากจนขึ้น การไปมาหาสู่กันก็สะดวกสบาย ทำให้ชาวอีสานยากจนขึ้น ในข้อนี้มีผู้เห็นด้วยน้อย คิด เป็นร้อยละ 61.36

จากข้อมูลทั้งสองด้านคือ เนื้อหาในวรรณกรรมและความคิดเห็นของผู้ให้ สัมภาษณ์จะเห็นว่า ในสมัยก่อนชาวอีสานจะผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าปัจจุบัน งานที่ทำก็มีอยู่ในวง จำกัดคือ ทำการเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และการค้าขายบ้าง ตามสมควรแก่อัตภาพของตน แต่ปัจจุบันชาวอีสานส่วนหนึ่งยังอนุรักษ์งานเดิม คือการเกษตร หัตถกรรมและการค้าขาย แต่บางส่วนก็อพยพแรงงานไปทำมาหากินในที่อื่น การผลิตก็ผลิตเพื่อ การค้าขายไม่ได้ผลิตเพื่อยังชีพเหมือนโบราณ

ความคิดเห็นทั่วไปที่เป็นประโยชน์

มีผู้แสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน

ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมมีหลายประการ เช่น เป็นการอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรม เพราะวรรณกรรมได้บันทึกกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี คติธรรม ปรัชญา ค่านิยมของ คนในสมัยโบราณไว้มาก และคติชนเหล่านั้นยังมีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

2. การเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้าน

การเรียนรู้วรรณกรรมของชาวบ้านมีหลายวิธี เช่น การได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ โดยมีผู้เล่าให้ฟัง จากการเทศนาของพระสงฆ์ จากการอ่านเอง การฟังหมอลำ และการศึกษา วิเคราะห์

3. ในด้านความสนใจของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสนใจวรรณกรรมพื้นบ้าน เพราะวรรณกรรมให้ความรู้ คติธรรม ปรัชญา กฎเกณฑ์สังคม หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และประเภทและกฎเกณฑ์ในการประพันธ์ ไว้อย่างสมบูรณ์

4. วรรณกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่นชอบ

วรรณกรรมพื้นบ้านที่ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่นชอบเรียงตามลำดับที่ชอบมาก จนถึงลำดับที่ห้า คือผาแดงนางไอ่ สังข์ศิลป์ชัย ญาคูขันคาก ท้าวกำกาดำ และจำปาสีตัน

เหตุผลที่ชอบ ก็เพราะวรรณกรรมเหล่านั้นเป็นวรรณกรรมที่ชาวอีสานรู้จักดี และ
บันทึกคติธรรม ปรัชญา ค่านิยม และกฎเกณฑ์ของสังคมไว้มาก

5. วรรณกรรมมีประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและต่อสังคมคือ

- 1) ประโยชน์ต่อครอบครัว ก็เพราะวรรณกรรมได้ชี้แจงหน้าที่ของคนในครอบครัว
จะพึงปฏิบัติต่อกันอย่างละเอียด เช่น หน้าที่บิดามารดากับบุตร หน้าที่ของชายและสะใภ้ เป็นต้น
- 2) ประโยชน์ต่อชุมชน วรรณกรรมได้สะท้อนให้คนในสังคมรู้จักทำหน้าที่ต่อกันด้วย
ความถูกต้อง เช่น หน้าที่ของผู้นำและหน้าที่ของผู้ใต้การปกครอง เป็นต้น
- 3) ประโยชน์ต่อสังคมก็คือ วรรณกรรมได้ชี้แนะให้คนในสังคมสร้างความสามัคคี
ต่อกัน เช่น ให้ปฏิบัติตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาหลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น
กับคำสอนอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อให้ทราบว่าคำสอนเหล่านั้นสอดคล้องกับหลักคำสอนที่เป็นหลัก
ปฏิบัติทั่วไปหรือไม่
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านในแง่มุมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม
นิทานพื้นบ้านอีสาน อาทิ การรักษาคณปวยด้วยหมอลำผีฟ้า ความเชื่อเรื่องผี ฯลฯ
3. ควรศึกษาความงาม และความไพเราะของภาษาที่ปรากฏในคำประพันธ์ของ
วรรณกรรมให้ลึกซึ้ง อาทิ เรื่องรสของวรรณคดี ความแตกต่างของวรรณกรรมภาคอีสานกับ
ภาคอื่น ๆ ฯลฯ

ពាក្យសុំ

ผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การควบคุมทางสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
ผู้วิจัย นายสุจิต มีจันทร์ นักศึกษาปริญญาโทสาขาสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาส่วภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับวรรณกรรม
อีสาน เช่น พระภิกษุสงฆ์ ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่
เป็นทางการ)
- ตอนที่ 2 ทศคติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ตามคำถาม
ที่กำหนดไว้
- ตอนที่ 3 ความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล (ฉายา).....
อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด อุดรธานี
2. ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน..... พ.ศ.2540
เวลา..... น. สถานที่ (ณ)
3. ภูมิลำเนาเดิม ที่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....

4. เพศ

- (...) พระภิกษุ
- (...) ขรราวาส
- (...) ชาย
- (...) หญิง

5. วุฒิการศึกษา

ทางโลก

(...) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	(...) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
(...) มัธยมศึกษาบริบูรณ์ (ม.6)	(...) อนุปริญญาตรี
(...) ปริญญาตรี	(...) ปริญญาโท

ทางธรรม

(...) นักธรรมตรี	(...) นักธรรมโท
(...) นักธรรมเอก	(...) เปรียญ 1
(...) เปรียญ 2	(...) เปรียญ 3
(...) เปรียญ 4	(...) เปรียญ 5
(...) เปรียญ 6	(...) เปรียญ 7
(...) เปรียญ 8	(...) เปรียญ 9
(...) ไม่มีวุฒิทางธรรม	

6. อาชีพ

- (...) พระภิกษุ
- (...) รัฐบาล
- (...) ผู้นำชุมชน
- (...) อื่น ๆ

ตอนที่ 2 ทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรม จารีตประเพณี การควบคุมสังคม ด้านการปกครอง ความเชื่อ ศาสนาชาวบ้าน เศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กฎเกณฑ์ด้านการควบคุมสังคม (จารีตประเพณีของคนในสังคมหนึ่งปฏิบัติต่อกัน) การควบคุมสังคมก็คือแนวทางในการปฏิบัติต่อกันของบุคคลในสังคม ซึ่งมีรายละเอียด

คือ

1. หน้าที่ของผู้นำและหน้าที่ของผู้ภายใต้การปกครอง
 - 1.1 ผู้นำได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ภายใต้การปกครอง

(...) มีมาก (...) มีน้อย (...) ไม่มีเลย
 - 1.2 ผู้นำได้มีการปรึกษาหารือกับผู้ใต้ปกครอง

(...) มีการปรึกษาหารือ (...) ไม่มีการปรึกษาหารือ

(...) ตัดสินใจเอง
 - 1.3 การประชุมร่วมระหว่างผู้ปกครองและผู้ภายใต้ปกครอง

(...) ถูกละเลยส่วนมาก (...) ถูกละเลยผู้นำเป็นเกณฑ์

(...) ไม่ถูกละเลยทั้งสองอย่าง
 - 1.4 ผู้ใต้การปกครองได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครอง

(...) มีมาก (...) มีน้อย (...) ไม่มี
 - 1.5 ผู้ใต้การปกครองได้ให้การสนับสนุนการเป็นผู้นำในท้องถิ่น

(...) สนับสนุนมาก (...) สนับสนุนน้อย (...) ไม่ให้การสนับสนุน
2. หน้าที่บิดามารดา และหน้าที่บุตร
 - 2.1 บิดามารดาได้ให้การศึกษาเล่าเรียนต่อบุตรธิดา

(...) ให้มาก (...) ให้น้อย (...) ไม่ได้ให้เลย
 - 2.2 บิดามารดามีส่วนเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดา

(...) มีส่วนมาก (...) มีส่วนน้อย (...) ไม่มีส่วนเลย
 - 2.3 บิดามารดาได้มอบทรัพย์สิน มรดกให้แก่บุตรธิดา

(...) มอบให้มาก (...) มอบให้น้อย (...) ไม่ได้มอบให้เลย
 - 2.4 บุตรธิดาเชื่อฟังคำบิดามารดาสั่งสอน

(...) เชื่อฟังมาก (...) เชื่อฟังน้อย (...) ไม่เชื่อฟังเลย
 - 2.5 บุตรธิดาได้เลี้ยงดูบิดามารดาเพื่อตอบแทนบุญคุณ

(...) เลี้ยงดูเป็นอย่างดี (...) เลี้ยงดูน้อย

(...) ไม่ได้เลี้ยงดูเลย

3. หน้าที่ของครูและหน้าที่ของศิษย์
 - 3.1 ครูอุทิศเวลาและตั้งใจอบรมสั่งสอน
 - (...) อุทิศเวลาให้มาก (...) อุทิศเวลาให้น้อย
 - (...) ไม่อุทิศเวลาให้เลย
 - 3.2 ครูตั้งใจสอนศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง
 - (...) สอนอย่างเต็มที่โดยไม่ปิดบังอำพราง
 - (...) สอนให้น้อย (...) ไม่ได้สอนเลย
 - 3.3 ครูรักและเมตตาต่อศิษย์
 - (...) รักและเมตตามาก (...) รักและเมตตาน้อย
 - (...) ไม่รักและไม่ให้ความเมตตาเลย
 - 3.4 ศิษย์เชื่อฟังครูและตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน
 - (...) เชื่อฟังมาก (...) เชื่อฟังน้อย (...) ไม่เชื่อฟังเลย
 - 3.5 ศิษย์ช่วยเหลือยกย่องครู และตั้งใจเรียนเป็นอย่างดี
 - (...) ช่วยเหลือและตั้งใจเรียนมาก
 - (...) ช่วยเหลือและตั้งใจเรียนน้อย
 - (...) ไม่ช่วยเหลือและไม่ตั้งใจเรียน
4. หน้าที่ของสามีภรรยา
 - 4.1 สามีให้ความรักภรรยาและทะนุถนอมน้ำใจของกันและกัน
 - (...) ให้ความรักมาก (...) ให้ความรักน้อย
 - (...) ไม่ให้ความรักเลย
 - 4.2 สามีมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ภรรยา เช่น การดูแลบ้านเรือน การควบคุมการใช้จ่ายภายในบ้าน และการดูแลบุตร เป็นต้น
 - (...) มอบให้มาก (...) มอบให้น้อย (...) ไม่มอบให้เลย
 - 4.3 สามีไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณี คือไม่นอกใจภรรยา
 - (...) ไม่เคยประพฤติผิด (...) ประพฤติผิดเพียงเล็กน้อย
 - (...) ประพฤติผิดมาก
 - 4.4 ภรรยาให้ความรักแก่สามีของตน โดยประพฤติอยู่ในจารีตประเพณี
 - (...) ให้ความรักมาก (...) ให้ความรักน้อย
 - (...) ไม่ให้ความรักเลย

4.5 ภรรยาไม่ประพฤตินิตินศีลธรรม คือ ไม่นอกใจสามี

- (...) ไม่เคยประพฤตินิติน (...) ประพฤตินิตินเพียงเล็กน้อย
 (...) ประพฤตินิตินมาก

2. กฎเกณฑ์ด้านการปกครอง

2.1 ระบบการปกครองที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

- (...) อุตตาริปไตย (...) คณาธิปไตย
 (...) ประชาธิปไตย (...) โลกาธิปไตย

2.2 การสังคมสงเคราะห์ของผู้บริหารหรือผู้ปกครองที่มีต่อประชาชน

- (...) สงเคราะห์มาก (...) สงเคราะห์น้อย (...) ไม่ได้สงเคราะห์เลย

2.3 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้นำหลักการ วิธีการทางด้านศีลธรรม ด้านทศนิรชาชธรรม

มาใช้เกี่ยวกับการปกครอง

- (...) นำมาใช้มาก (...) นำมาใช้น้อย (...) ไม่ได้นำมาใช้เลย

2.4 ในด้านความทุกข์สุข ผู้ปกครองได้ให้ความสนใจต่อประชาชน

- (...) เอาใจใส่มาก (...) เอาใจใสน้อย (...) ไม่ได้เอาใจใส่เลย

2.5 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองใช้หลักความซื่อสัตย์สุจริตมาเป็นแนวทางในการควบคุม

สังคม

- (...) ใช้มาก (...) ใช้่น้อย (...) ไม่ได้ใช้เลย

2.6 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้นำจารีตประเพณี ยึดสิบสอง คองสิบสี่มาใช้ในการ

ปกครองท้องถิ่น

- (...) นำมาใช้มาก (...) นำมาใช้่น้อย (...) ไม่ได้นำมาใช้เลย

2.7 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้สนใจและเอาใจใส่ร่วมกิจกรรมต่องานพิธีของท้องถิ่น

- (...) เอาใจใสมาก (...) เอาใจใสน้อย (...) ไม่ได้เอาใจใส่เลย

2.8 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนหรือไม่

- (...) จัดบ่อยครั้ง (...) จัดน้อย (...) ไม่ได้จัด

2.9 ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้ประชุมปรึกษาหารือกับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง

- (...) ประชุมบ่อยครั้ง (...) ประชุมน้อยครั้ง (...) ไม่ได้จัดเลย

2.10 ผู้ใดได้เข้าร่วมประชุมที่ได้จัดขึ้นในท้องถิ่น

- (...) เข้าร่วมประชุมเป็นประจำ (...) เข้าร่วมประชุมน้อย
 (...) ไม่ได้เข้าร่วมประชุมเลย

3. กฎเกณฑ์ในด้านความเชื่อ

3.1 สังคมของชาวอีสานมีความเห็นว่า เมื่อผู้นำประเทศประมุขิตตประเพณีจะมี เทนเจ้า หรือสิ่งเหนือธรรมชาติลงโทษ

(...) เห็นด้วยอย่างมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

3.2 การทำกิจกรรมใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง การปกครอง ชาวอีสาน เมื่อได้รับคำตอแนะมาแล้วต้องตอบสนอง เพื่อไม่ให้เกิดบาปหรือเป็นเวรกรรม

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

3.3 ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าการเดินทางไปต่างถิ่น โดยออกเดินทางไม่ตรงกับวัน และเวลาที่โหราศาสตร์กำหนดไว้ จะเกิดความผิดหวังในเรื่องที่ไป

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

3.4 การเสกเป่าหรือทำพิธีทางไสยศาสตร์ เพื่อให้ศัตรูถึงความหายนะ ท่าน เชื่อหรือไม่ว่าพิธีนี้จะมีผลกระทบ

(...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย

3.5 การผูกอาฆาตจองเวรกันในชาตินี้ ย่อมมีผลติดตามไปในชาติหน้า ท่านเห็นว่าเป็นไปได้

(...) เป็นไปได้มาก (...) เป็นไปได้น้อย (...) เป็นไปไม่ได้

3.6 การใช้ไสยศาสตร์ เพื่อทำลายคนอื่น เช่นการเสกตะปูเข้าท้อง มีความเป็นไป

(...) เป็นไปได้มาก (...) เป็นไปได้น้อย (...) เป็นไปไม่ได้เลย

3.7 ท่านมีความเชื่อว่าเมื่อมีการกระตุกที่คิ้วข้างขวาเป็นลางที่บ่งบอกถึงความเป็น

อุปมงคล

(...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย

3.8 ท่านเห็นด้วยกับชาวอีสานที่เชื่อว่าพระยาแถนมีอำนาจให้ฝนตกตามฤดูกาล

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) เป็นไปไม่ได้เลย

3.9 ถึงฤดูกาลเดือนหก ชาวอีสานจะทำพิธีเลี้ยงปู่ตา เพื่อให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขและทำนาให้ได้ผล หลังจากนั้นจะเลี้ยงผีตาแฉะ เพื่อให้ข้าวกล้ามีความอุดมสมบูรณ์ มีความเป็นไป

(...) เป็นไปได้มาก (...) เป็นไปได้น้อย (...) เป็นไปไม่ได้

3.10 ท่านเห็นด้วยกับความเชื่อของชาวอีสานที่ว่าบุญและบาปมีจริงและติดตามคน ไปถึงชาติหน้า

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

4. กฎเกณฑ์ในด้านประเพณี
- 4.1 ประชาชนให้ความสำคัญในการทำบุญวันเกิด
 (...) ให้ความสำคัญมาก (...) ให้ความสำคัญน้อย
 (...) ไม่ให้ความสำคัญเลย
- 4.2 ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องการบวชพระมากน้อยเพียงใดว่าบวชเพื่ออะไร
 (...) บวชตามประเพณี
 (...) บวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา
 (...) บวชเพื่อเหตุผลอื่น
- 4.3 หนุ่มสาวสมัยปัจจุบัน แต่งงานกันด้วยวิธีใด
 (...) บิดามารดาจัดหาคู่ให้ (...) หนุ่มสาวจัดหากันเอง
 (...) โดยวิธีอื่น ๆ
- 4.4 ประเพณีการแต่งงานมีครั้งเดียวในชีวิตควรจัดให้ยิ่งใหญ่ ท่านเห็นด้วยหรือไม่
 (...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยปานกลาง (...) เห็นด้วยน้อย
- 4.5 การหย่าร้าง แยกทางกันของคู่สมรส เป็นเรื่องธรรมดาของสังคม เพราะเป็นสิทธิเสรีภาพของบุคคล ท่านเห็นด้วยหรือไม่
 (...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วยเลย
- 4.6 การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ วันสงกรานต์ ควรอนุรักษ์ไว้ท่านเห็นด้วยหรือไม่
 (...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยปานกลาง (...) เห็นด้วยน้อย
- 4.7 การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ควรจะได้จัดทำทุกปี และเชิญญาติพี่น้องมากทำบุญด้วยจึงจะได้บุญมาก ท่านเห็นด้วยหรือไม่
 (...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยปานกลาง (...) เห็นด้วยน้อย
- 4.8 ปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากวัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างที่ดี ๆ เข้ามา ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าวัฒนธรรมที่ดีควรรับไว้
 (...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยปานกลาง (...) เห็นด้วยน้อย
5. กฎเกณฑ์ในด้านศาสนาชาวบ้าน
- 5.1 ท่านเชื่อตามคำสอนของศาสนาพุทธ
 (...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย
- 5.2 ท่านเชื่อว่านิพพานมีอยู่ในโลกนี้
 (...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย
- 5.3 ท่านเชื่อว่ามีสวรรค์เป็นที่รองรับผู้ทำความดี
 (...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย

5.4 ท่านเชื่อว่า มีบุญบาปเป็นเครื่องนำพาคนไปสู่สวรรค์หรือนรก หลังจากตายแล้ว
 (...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย

5.5 ในการทำบุญทุกครั้งชาวพุทธจะถวายอาหารนิเวศน์แด่พระสงฆ์ และในขณะที่
 เดียวกันก็มีการทำพิธีเลี้ยงผีไปด้วย ท่านคิดว่าเป็นศาสนาแบบใด

(...) ศาสนาพุทธแบบวิสุทธ (...) ศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน
 (...) ศาสนาพุทธผสมกับผี

5.6 ท่านเชื่อกับความเห็นของชาวบ้านบางคนที่เห็นว่าชีวิตบุคคลนั้นเป็นไปตามลิขิต
 ของพระพรหมหรือเรียกว่าพรหมลิขิต

(...) เชื่อมาก (...) เชื่อน้อย (...) ไม่เชื่อเลย

5.7 ตามความคิดเห็นของท่านจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า การทำบุญหรือทำพิธีทาง
 ศาสนาจะไม่มีผลกล่าวอัญเชิญเทวดา การสวดมนต์ของพระสงฆ์ และการทำพิธีเช่นสังเวद्यผี

(...) เป็นไปได้มาก (...) เป็นไปได้น้อย
 (...) เป็นไปไม่ได้

5.8 ท่านเห็นด้วยกับการประยุกต์ความเชื่อทั้งพุทธ และลัทธิผีเข้าด้วยกัน

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

5.9 ท่านเห็นด้วยกับศาสนาชาวบ้านเป็นการประนีประนอมไม่ได้เกิดความขัดแย้ง
 ทางลัทธิความเชื่อ

(...) เห็นด้วยอย่างมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

5.10 ท่านเห็นด้วยกับศาสนาชาวบ้านเป็นกุศโลบายในการสร้างกฎควบคุมสังคม

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6. กฎเกณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

6.1 อาชีพของชาวบ้านบางอย่างสมควรที่จะอนุรักษ์ และพัฒนาฝีมือให้เป็นอาชีพที่
 ถาวรได้ เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน เกี่ยวกับการจักสานโดยใช้ไม้ไผ่ ตัวอย่าง ตะกร้า กระติบข้าว
 กระดัง ฯลฯ ท่านเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.2 สมัยก่อนชาวอีสานชอกกินกินหรือแลกเปลี่ยนกันกินได้ เพราะมีอาหารการกิน
 อุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีน้อย แต่ปัจจุบันความเป็นญาติไม่ค่อยจะมี ค่าครองชีพสูงขึ้น ชอกกินเหมือน
 เดิมไม่ได้

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.3 การผลิตในปัจจุบันนี้ ผลิตเพื่อมุ่งขายเป็นสินค้า ต่างกับสมัยก่อนผลิตเพื่อบริโภค การที่เป็นเช่นนี้เพราะวัฒนธรรมเปลี่ยนไป ท่านเห็นด้วยหรือไม่

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.4 ปัจจุบันนี้การส่งเสริมการเกษตรของภาครัฐทำได้มากและได้ผล

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.5 สิ่งที่น่าเป็นห่วงและสำคัญที่จะส่งเสริมไม่ให้นักอพยพย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น คือสร้างงานในชนบทให้คนท้องถิ่นมีงานทำ

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.6 ดินฟ้าอากาศเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผลผลิตทางเกษตรกรรมของภาคอีสานต่ำ รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยพยายามแก้แต่ไม่ได้ผล

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.7 โครงการไร่นาแบบสวนผสม จะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้สภาพภาพของเกษตรกรชาวอีสานดีขึ้น ท่านเห็นด้วย

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.8 อนาคตของชาวอีสานนับวันที่จะออกไปขายแรงงานในต่างถิ่นมากขึ้นเพราะค่านิยมของคน

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยน้อย (...) ไม่เห็นด้วย

6.9 ความเจริญของสื่อสารมวลชน ถนนหนทางไปถึงหมู่บ้านสะดวกสบายมาก ประชาชนก็ยิ่งจนลงมากเท่านั้น

(...) เห็นด้วยมาก (...) เห็นด้วยปานกลาง (...) เห็นด้วยน้อย

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นทั่วไป ที่เป็นคำตอบผู้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมจาก ตอนที่ 2 มีดังนี้

1) ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมที่บ้านมีอะไรบ้าง

-
-
-
-
-

2) การเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้านเรียนด้วยวิธีใด

.....

3) ผู้ให้สัมภาษณ์สนใจหรือชอบวรรณกรรมเรื่องใดมากที่สุดเรียงลำดับมากไปหาน้อย
5 เรื่อง จาก 10 เรื่อง เพราะเหตุใด

.....

4) วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ให้ประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างไรบ้าง

.....

5) อื่น ๆ

.....

ผนวก ข

ศัพท์านุกรม

คำอีสาน

เทียบกับคำภาษาไทยกลาง

ก.	
เก็งกัน	เท่ากัน
กกแนน	คู่ครองที่เคยอยู่กินกันมาหลายภพหลายชาติ โบราณว่าบุพเพสันนิวาส
แกม	ปน ระคน คละ
เกียร	แสงสว่าง หลากหลาย มีชื่อเสียง
ก้อ	การนับเลขแบบโบราณ
ข.	
ขั้วม	(ขัว) ข้าม เช่น ข้ามน้ำ ข้ามทะเล ข้ามห้วย
ขั้ว	สะพาน สะพานที่ทำด้วยไม้ ด้วยเหล็กหรือด้วยปูนพอที่จะข้ามน้ำได้
خاب	กราบ
خين	(خين) กลิ่น กลิ่นหอมหรือมีกลิ่นตุจกกลิ่นทิพ เรียก ทิพخين
ชำเชือก	ไกลาหล วันวาย กำเรียบ
ชอด	ชมวด ผมที่ผูกเป็นจุกไว้จอมหัว เรียก ชอดเกล้า
ค.	
คิง	(คิง) ร่างกาย ตัวตน ร่างกายทั้งหมดเรียก คิง
คนิง	(คะนิง) คะนิง คิดถึง การรำพึงคิดถึงเรียก คะนิง
คัว ๆ	เอามีดชำแหละปลาเรียก คิวปลา ตากไม้ใส่กบเพื่อทำเรือ เรียกคัวแป้น
คั้น	(ลูกคิน) ลูกที่เป็นที่รัก
คัก	โดดเดี่ยว ไม่มีคู่ชายหญิงที่อยู่โดดเดี่ยวเดียวดาย เรียก คัก คัก

คำอีสานเทียบกับคำภาษาไทยกลาง

คอบคิง
แคม

บอก กล่าว เล่า
ขอบ ข้าง ริม ข้างทางเรียกแคมทาง

ช.
ชู้อัน
ชีเขียง
ชัน
เชิงซ่า

ถ้วน ครบ ทุก ทุกอย่างเรียก ชู้ประการ
บวช
เนื้อ เนื้อวัวเรียกชันวัว เนื้อควายเรียกชันควาย
เล่าลือ เกียรติขจร

ญ.
ญู่ทาง
ญู่ขวาง

มีโอกาส
(ขวาง) ไม่เจริญ จัญไร สิ่งที่น่าความไม่เจริญ

ต.
ดาวคีน
เติน
ตาง

กลับไป
เดือน ป่าวร่อง บอกให้รู้ป่าวร่องเรียก
แทน

ท.
ทง

(ท่ง) ท่ง ที่ราบโล่ง ที่ราบกว้างใช้ทำนาเรียกท่งนา

ธ.
ธรง โทษ

รับโทษ ถูกลงโทษ

บ.
บรบวร
บัวรบติ

บริบูรณ์ ครบถ้วน
ปฏิบัติ

คำอีสานเทียบกับคำภาษาไทยกลาง

บาย

จับ ทียบ จวยเอา

บุญาน

ตั้งเต็ม เก่า แก่, โบราณ

ป.

ประเทียรฮืด

จารีต ประเพณี ปฏิบัติตาม

ป้อย

แข่ง ต่ำ

ปาป้ง

บาป

ผ.

ผอกผี

เลื่องผี

โผด

ท้ง เช่น เอาแมวไปท้งเรียกโผดแมว

โผดผาย

เมตตา ปราณี่

ผ.

ผ็องโต

ผ่ายโต ด้านโต

พ.

เพ็ง

วันที่พระจันทร์เต็มดวง เรียกวันเพ็ง

แพ้

สู้ได้, ชนะ

เพียน

ผดแปลกไปเล็กน้อย คลาดเคลื่อน ผิดเพี้ยน

ฟ.

ฟ้าว

วีบ ต่วน

ฟุ่เคียด

โกรธเป็นไฟ

ม.

มวนม้าง

สนุกสนาน

ม่างม่าง

ทำหน้าที่เบิกบานแจ่มใส

ม้าง

หมายทำลายล้าง

คำอีสานเทียบกับคำภาษาไทยกลาง

माम
เมียน

กิน รับประทาน
เก็บ รักษา

ย.
ยนต์
ย่าน
ยูแยง

เครื่องกลไก เครื่องจักรที่ใช้กำลังแรงระเบิดเดินเครื่อง
หวาดกลัว
มีความรู้ มองทะลุ ในสิ่งนั้น ๆ ระลึกถึง

ร.
รัลลี้
เร้ง โย

พระฤาษี ซีไพร
พระเจ้าแผ่นดิน

ล.
ลตชั่ว
ลัว
ลุน

สิ้นลมหายใจ เรียกลตชั่ว คือตาย
ผู้สืบสกุลมาจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่
ที่หลัง ภายหลัง

ส.
สนสน
สงญาณ
สว่าย (สว่าย)
สายแนน
เลียง

ชวักไซ่ว สืบสน ยุ่งเหยิง
การใช้ปัญญาความรู้
แห่ง (สวรรค์)
คู่สร้างคู่สม คู่ครองที่เคยร่วมกันมาหลายภพหลายชาติ
หมด เกลียง ทั้งหมด ทั้งสิ้น

ห.
หม้อ
หว่าวัน
ห่อน
เหมิต

ดินปืน
ตกใจกลัว เป็นห่วง หว่าวัน
ไม้ ไซ่ที่ บ่
หมด

คำอีสานเทียบคำภาษาไทยกลาง

หลัง

เล็ง แลดู

อ.

อย่าน

กลัว

อว่าย

หันกลับ

อาชญ์

เจ้าเมือง ผู้เป็นใหญ่

ฮ.

ฮว่ายมนต์

เสก ปลุกเสกมนต์หรือปลุกมนต์

ฮอด

ถึง ไปถึง

ฮ้ำเฮียน

เล่าเรียน

ฮี้(ยาวฮี้)

ยาว รี เรียว

ฮูฮ่อม

รู้แนวทาง

เฮ็ด

ทำ

เฮียม

ตัวเราหรือคนที่เราพูดกัน

โฮง

โรงเป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองเรียกโฮง ถ้าเป็นคนธรรมดาเรียกเฮือน

ไฮ

ทอง ทองคำ ภาษา

ผนวก ค

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. พระภิกษุสงฆ์

ที่	ชื่อ-สกุล (ฉายา)	อายุ	การศึกษา		ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม	
1	พระครูศรีอุตรคณาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จ. อุตรธานี	61	ป. 4	นธ. เอก	วัดมัชฌิมवास อ. เมือง จ. อุตรธานี
2	พระครูอุดมธรรมจิตติ เจ้าคณะ อ. ไชยวาน	65	ป. 4	นธ. เอก	วัดอุดมมงคล ต. ไชยวาน อ. ไชยวาน จ. อุตรธานี
3	พระครูมหาวาปี คณาภิรักษ์ เจ้าคณะ อ. หนองหาน	63	ป. 4	นธ. เอก	วัดศรีสุธาทิพย์ ต. หนองเม็ก อ. หนองหาน จ. อุตรธานี
4	พระครูสิริสังฆกิจ (สีเหลา ผสวทมโก เจ้าคณะ อ. ท่งฝน)	64	ป. 4	นธ. เอก	162 หมู่ 6 ต. ท่งใหญ่ อ. ท่งใหญ่ จ. อุตรธานี
5	พระครูวิริธรรมนิเทศ เจ้าคณะ อ. บ้านดุง	63	ปริญญาตรี	นธ. เอก	วัดศรีชมชื่น ต. อ้อมกอ อ. บ้านดุง จ. อุตรธานี

ที่	ชื่อ-สกุล (ฉายา)	อายุ	การศึกษา		ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม	
6	พระครูโสภาสวรคุณ อภิธมโม เจ้าคณะ อ.น้ำโสม	62	ป.4	นธ.เอก	วัดแสงนิมิตร ม.2 ต.น้ำโสม อ.น้ำโสม จ.อุตรธานี
7	พระครูนิทักษ์พิชคามเขต (หากุล)เจ้าคณะ อ.บ้านฝื่อ	61	ป.4	นธ.เอก	วัดลุมพลีวัน ต.บ้านถ่อน อ.บ้านฝื่อ จ.อุตรธานี
8	พระอธิการสะเจน ปรีบุญไธ	66	ป.4	นธ.เอก	ม.1 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุตรฯ
9	เจ้าอธิการสังคม ปญญาวโร	47	ป.4	นธ.เอก	99 ม.1 ต.วังทอง อ.บ้านดุง จ.อุตรฯ
10	พระอธิการสุพันธ์ มหาปญโญ	61	ป.4	นธ.เอก	ม.6 ต.โคกกว้าง อ.เมือง จ.อุตรฯ
11	พระครูวิโรจน์ ธรรมกิจ (วีรเชิด ปรโชโต)	41	มัธยมศึกษา บริบูรณ์	นธ.เอก	วัดบูรพาภิรมย์ ม.2 ต.สะแบง อ.หนองหาน จ.อุตรธานี
12	พระครูปลัดอุทัย	44	ปริญญาตรี	นธ.เอก	997/1 ต.ตลาด อ.เมือง จ.อุตรธานี
13	พระครูสันติธรรมมาภิบาล อิสโย (อิสสรियो)	59	ป.4	นธ.เอก	วัดศรีสว่าง ม.6 ต.ทุ่งใหญ่ อ.ทุ่งฝน จ.อุตรธานี
14	พระสวาสดี (อคคธมโม)	48	ป.4	นธ.เอก	วัดปฐมาราม ต.บ้าน ขาว อ.เมือง จ.อุตรฯ

ที่	ชื่อ-สกุล (ฉายา)	อายุ	การศึกษา		ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม	
15	พระพินิจ (จันทร์งาม)	30	ปริญญาตรี	นธ.เอก	วัดโสมนัสสันตยาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุดรธานี
16	อธิการประคอง (ปกโน)	35	ป.4	นธ.เอก	ม.2 อ.กุดจับ จ.อุดรฯ

2. ขรวาาส

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	การศึกษา		สถาน ภาพ	อาชีพ	ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม			
1	นายบุญส่ง สิงห์นอก	60	ปริญญาโท	นธ. เอก	แต่งงาน แล้วอยู่ ด้วยกัน	รับราชการ	179/25 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรฯ
2	ศ. ถวิล เข้มทอง	59	ปริญญาตรี	เปรียญ 5	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	64/5 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรฯ
3	ศ. สมฤทธิ์ นามชินมาร	58	ปริญญาโท	เปรียญ 9	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	64/8 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรฯ
4	นายวรพงษ์ ปิยนนท์	45	ปริญญาตรี	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	224/6 ม.1 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรฯ
5	นายโสรัจ พิศชวนชม	44	ปริญญาโท	นธ. โท	โสด	รับราชการ	165 ม.3 ต.บ้านจั่น อ.เมือง จ.อุดร
6	นายสนิท แสนศาลา	62	อนุปริญญา	เปรียญ 4	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	61 ม.2 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุดรฯ
7	นายโอกาส ธนูทอง	50	ปริญญาตรี	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	164 ม.3 ต.กุมภวาปี อ.กุมภวาปี จ.อุดรฯ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	การศึกษา		สถาน ภาพ	อาชีพ	ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม			
8	นายยอด สารพัฒน์	54	อนุปริญญา	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	167 ม.3 ต.กุ่มกวางปี อ.กุ่มกวางปี จ.อุตรฯ
9	นายสุนัน สุวรรณภักดิ์	38	ปริญญาโท	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	50 ม.2 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุตรฯ
10	นายพีระพงษ์ ไปแดน	45	อนุปริญญา	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	84 ม.8 ต.ทุ่งใหญ่ อ.ทุ่งฝน จ.อุตรฯ
11	นายวีระ พลเสนา	65	ปริญญาตรี	เปรียญ 6	โสด	ข้าราชการ บ้านาญ	46/17 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุตรฯ
12	นายสมดี สร้อยเสนา	53	อนุปริญญา	เปรียญ 6	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	61/1ม.7 ต.บ้านเลื่อม อ.เมือง จ.อุตรฯ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	การศึกษา		สถานภาพ	อาชีพ	ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม			
13	นายสุวัฒน์ วรรณภูมิ	53	อนุปริญญา	นธ. โท	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	70/19 ถ.ศรีชมชื่น อ.เมือง จ.อุดรฯ
14	อาจารย์มนตรี วงละคร	31	ปริญญาตรี	-	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	64/109 ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรฯ
15	นายผดุง ทิบบแก้ว	52	ปริญญาตรี	-	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	ม.6 ต.ศรีสุทโธ อ.บ้านดุง จ.อุดรฯ
16	นายอุดร บุรีเพี้ย	38	ปริญญาตรี	-	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	108 ม.1 ต.บ้าน ดุง อ.บ้านดุง จ.อุดรฯ
17	นายสมาน กาไชยลา	34	อนุปริญญา	-	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	156 ม.5 ต.วัง สามหมอ อ.วังสาม หมอ จ.อุดรฯ
18	นางนิลุบล ภาดี	40	อนุปริญญา	-	แต่งงานแล้ว	รับราชการ	211 ม.14 ต.หนองเม็ก อ.หนองหาน จ.อุดรฯ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	การศึกษา		สถานภาพ	อาชีพ	ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม			
19	นางสาวรัสมิ์ วัฒนะวิไกร	47	ปริญญาโท	-	โสด	รับราชการ	330/35 ม.7 ต.หนองบัว อ.เมือง จ.อุดรฯ
20	ร.ต.วิทยา บุญไทย	47	มัธยม	-	แต่งงาน แล้ว	รับราชการ	สำนักงานพัฒนา ภาค 2 หน่วย พัฒนาทหารกรม กลางเดิม จ.อุดรฯ
21	นายบุญเรือง คุงศรีแก้ว	52	ม.3	-	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	16 ม.1 ต.บ้านดุง อ.บ้านดุง จ.อุดรฯ
22	นายเกรียงศักดิ์ สิทธิรักษา	57	ป.4	นธ.เอก	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	140 ม.10 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุดรฯ
23	นายสมจิตร รัตนจุล	54	ป.6	นธ.เอก	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	27 ม.2 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุดรฯ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	การศึกษา		สถาน ภาพ	อาชีพ	ที่อยู่
			ทางโลก	ทางธรรม			
24	นายพุม กระทุมอัมรินทร์	36	ป.6	นธ.โท	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	4 ม.1 ต.ตาดทอง อ.ศรีธาตุ จ.อุดรฯ
25	นายศิริ บุตตะกุล	65	ป.4	นธ.เอก	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	40 ม.1 ต.เสือเพลอ อ.กุมภวาปี จ.อุดรฯ
26	นายคำนิง มหาเนตร	75	ป.4	-	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	4/6 ม.14 ต.ทมาท้าง อ.เมือง จ.อุดรฯ
27	นายบัวเรียน ดุงศรีแก้ว	68	ป.4	นธ.ตรี	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	45 ม.1 ต.บ้านดุง อ.เมือง จ.อุดรฯ
28	นางคลอทิพย์ เทรียภูทอง	67	ป.4	-	แต่งงาน แล้ว	ผู้นำ ชุมชน	55/5 ม.4 ต.หนองบัว อ.เมือง จ.อุดรฯ

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, วินัยมุขเล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 5
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

กรมศิลปากร. นิทานเรื่องขุนบรม. ในการประชุมพงศาวดารภาค 7, 2512.

กำพล สมรัตน์ และนายน้อย ฝ่าฝืน. รวมนิทาน ภาคอีสาน จำปา 4 ต้น. ท้าวกำพร้าวไก่แก้ว.
ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาธรธรรม, 2504.

กิ่งแก้ว อัดถากร. "นิทานพื้นเมือง". ในคำบรรยายวิชาภาษาไทย. กรุงเทพฯ : หน่วยงาน
นิเทศกรรมการฝึกหัดครู ของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 186, 2520.

_____ . "ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย" ใน เอกสารสอนวิชาไทยคดีศึกษา :
อารยธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2528.

ชบวน พลตรี. พลวัตพฤติกรรมมนุษย์. ภาคสังคมวิทยา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
วิทยาลัยครูสกลนคร, 2530.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. "ข้างสังเวียน" สยามรัฐรายวัน. 12 กุมภาพันธ์ 2521.

จากรุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2520.

จากรุวรรณ ธรรมวิวัตร. คดีชาวบ้าน. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,
2530. (อัครลำเนา)

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: อักษร
เจริญทัศน์, 2519.
- จำเนียร ช่างโชติ และคณะ. จิตวิทยาการเรียนรู้และการรับรู้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2516.
- เจตนา นาควัชระ. วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี. เอกสารประกอบวิชา ท.426, ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.
- เฉลิมศรี ธรรมบุตร. องค์การสังคม / โครงสร้างสังคม. เอกสารประกอบการสัมมนาการสอน
วิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา, กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- ชมรมวรรณกรรมอีสาน. นางผมทอม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2526.
- _____ . ท้าวลินทอง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2526.
- ชอบ ดีสอน โศก. "ความเชื่อพื้นฐานแห่งอารยธรรมชาวอีสาน" ใน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 1
กุมภาพันธ์ 2507: 4-85
- ธวัช ปุณโฑเทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2526.
- _____ . วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2520.
- _____ . วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2522.
- บำรุง สุขพรรณ. รูปแบบการบริหารงานวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย
ต่อประชาชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.
- บุญเหลือ เทพสุวรรณ, มล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- บุบผา ทวีสุข. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

ประกาศรี สืออำไพ. วัฒนธรรมเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ. ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอีสาน. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2518.

ปรีชา นิตทอง. ขลุ่ยนางอ้ว. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2524.

ปรีชา นิตทอง. ผาแดงนางไอ่. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ม.ป.ป.

_____ . สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2532.

_____ . เสี้ยวสวสดีคำกลอน. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2510.

ปรีชา อุตระกุลและสุวัฒน์ ช่างเหล็ก. การศึกษาวรรณคดีอีสานเชิงจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร, สมาคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527.

ปิยวรรณ วรรณศิริ. หลักการทฤษฎี และวิธีการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน. สังคมศาสตร์, 2525-2537.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2528.

พระอริยานุวัตร. วรรณคดีอีสานกาฬิเกษ. อุบลราชธานี: สำนักงานค้นคว้าฟื้นฟูและรวบรวมวรรณคดีอีสาน, 2519.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย. สงขลา: โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, (ม.ป.ป.)

มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม 1. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เอกสารประกอบการศึกษา วิชากฎหมายกับการควบคุมทางสังคม
สค.661.โครงการปริญญาโท สาขาสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม
 (ส่วนภูมิภาค) อุดรธานี (ม.ป.ป.)

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. "Study on Spirit Cults in Thailand" ศิลปวัฒนธรรม
 3:7-17 กุมภาพันธ์, 2527.

ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์. สาขาสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมวิทยาชนบท. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 ขอนแก่น, 2528.

_____ . สังคมวิทยาชนบท:สังคมไทย:แนวทางวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2528.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วรรณคดีวิเคราะห์. สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2524.

สุภัทรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
 2522.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ท้าวท้าวเก่า. มหาสารคาม:ปริตการพิมพ์, ม.ป.ป.

สุรพงษ์ ลือทองจักร. มนุษย์กับสังคม. อุดรธานี:ภาควิชาสังคมวิทยาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 สถาบันราชภัฏอุดรธานี, 2588.

อนุমানราชธน, พระยา. (เสฐียรโกเศศ), การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการ
 ศาสนา, 2516.

_____ . (เสฐียรโกเศศ). เมืองสวรรค์และผีสังเทวดา. โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515.

อภิชาติ ทองอยู่ "เค้าโครงแห่งสถาบันหมู่บ้าน" ชุมชนพัฒนา .3:24-30 กันยายน-ตุลาคม 2529.

อัมพร นามเทลา. พญาคันคาก .นครราชสีมา:แผนกเอกสารการพิมพ์, วิทยาลัยครุนครราชสีมา, 2528.

อานนท์ อากาศิรมย์. มนุษย์กับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2514.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

กุลสุมา ชัยวินิตย์. คำสอนชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

แจ่มจันทร์ สุวรรณวงศ์. วิเคราะห์วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานอีสาน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

ตะวัน เกียรติบุญญาฤทธิ. การศึกษาเปรียบเทียบศีลวัตรและทบบาททางสังคมของพระชาวอโศกกับพุทธบัญญัติ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล. วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องวิทูรสอนหลาน พระลอสอนโลก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

ธวัช ปุณโณทก. การศึกษาประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมอีสาน. เอกสารการวิจัย หมายเลข 20 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

บุญส่ง สิ้นธนอก. การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักการบริหารบุคคลที่ปรากฏในวรรณกรรม
พื้นชนบทมราชธานีราช (วรรณกรรมอีสาน) กับหลักการบริหารบุคคลตามทฤษฎีใหม่.
อุดรธานี : วิทยาลัยพลศึกษาอุดรธานี, 2536. (อัดสำเนา)

วิจิตรา ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปรินญาพนธ์มหาบัณฑิต
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.

ศิริพร จิตะฐาน. รวมเกียรติศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สันที อาบัวรัตน์. การศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องมาลัยหมื่น มาลัยแสน. ปรินญาพนธ์มหาบัณฑิต
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2528.

ไส พัฒนสระคู. รายงานการวิจัยปัญหาการติดยาเสพติดของเยาวชนในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัด
หนองคาย. คณะศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยครูอุดรธานี, 2536.

เอมอร ชิตตะโสภณ. จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย การศึกษาวิเคราะห์. รายงานการวิจัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.

Books

Bertrand, Alvin L. Rural sociology. New York : McGraw-Hall Book, 1958.

Don Martindale . American Society . Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-
Hall , 1960.

Lapierre , Richard T. A Theory Of Social Control. New York: McGraw -
Hall, 1954.

"Schulz, David A. and Rodgers , Stonley F. Marriage : the Family and
personal Fulfillment. Englewood , N.J. : Prentice - Hall, 1975.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายสุจิต มีจันทน์

วัน เดือน ปีเกิด 14 กรกฎาคม 2481

ประวัติการศึกษา

- ประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูง แผนกภาษาต่างประเทศ โรงเรียนวัดบพิตรนิมุข 2503
- ป.กศ.ชั้นสูง (เอกภาษาอังกฤษ) วิทยาลัยครูอุตรธานี 2514
- กศ.บ. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) 2517
- ศึกษาปริญญาโท สาขาสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนภูมิภาค จังหวัดอุตรธานี 2538-2540

ตำแหน่งหน้าที่การงานและความชอบ

- พนักงานองค์การ โทรศัพท์แห่งประเทศไทยที่เพลินจิตต์ กรุงเทพฯ 2506
- เสมียนพนักงานโครงการปฏิบัติ (ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา) กรมวิเทศสหการ 2506-2511
- หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูอุตรธานี 2529-2531
- รองหัวหน้าคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ฝ่ายบริหาร (2531-2533)
- กรรมการคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2532-2534
- กรรมการวิจัยประเมินผลโครงการอีสานเขียวของกลุ่มสหวิทยาลัยอีสานเหนือ-ใต้ 2534
- กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะอนุกรรมการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุตรธานี 2532-2540
- เลขานุการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุตรธานี 2529-2540
- รองหัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุตรธานี 2532-2540
- อาจารย์ 2 ระดับ 6 ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูอุตรธานี

- ได้รับการยกย่องเป็นครูภาษาไทยดีเด่น ระดับอุดมศึกษาจังหวัดอุตรธานี ปี 2534
- ได้รับยกย่องเป็นอาจารย์พัฒนาดีเด่น ปี 2536
- รองหัวหน้าคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยครูอุตรธานี 2536-2537
- คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรธานี 2537-2538
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันราชภัฏอุตรธานี

สถานที่ทำงาน

สถาบันราชภัฏอุตรธานี จังหวัดอุตรธานี โทร (042) 221169

ผลงาน (เอกสารและงานวิจัย)

- เอกสารประกอบการสอนวิชา 2611221 "การเขียนเพื่อการสื่อสาร"
- เอกสารประกอบการสอนวิชา 1543101 "หลักการอ่านการเขียนคำไทย"
- เอกสารเกี่ยวกับประเพณีทำบุญทอดสิม
- ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานะศึกษากรณีบ้านสะแบง ต.สะแบง อ.หนองหาน จ.อุตรธานี ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- รายงานการวิจัยประเมินผล โครงการอีสานเขียวะศึกษากรณีหมู่บ้านเป้าหมาย เฉพาะเน้นหนักในด้านแหล่งน้ำ บ้านนางาม จ.อุตรธานี ได้รับทุนอุดหนุนจาก โครงการอีสานเขียว โดยสหวิทยาลัยอีสานเหนือ-ใต้ ปี 2534
- องค์กรประกอบทางภาษาของบทสวดสรรภัญะศึกษากรณีจังหวัดอุตรธานี 2537
- การศึกษาบทบาทของพระปริยัตินเทศก์ในการพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ในทัศนะของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัตินเทศก์และครูผู้สอน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลีและปริยัติสามัญ (วิจัยร่วม)
- การศึกษาเปรียบเทียบกิจการนักศึกษาสถาบันราชภัฏอุตรธานี และมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ 2539
- การควบคุมทางสังคม : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้าน อีสาน 2540